

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΣΤ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1957

ΤΕΥΧΟΣ 65ον

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΤΕΛΕΙΩΣΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΜΟΥ ΣΤΗ ΓΗΣ...

Μιά προσευχή και παρακάλεση φουρφούριζε στὸ νοῦ του,
Θώραε τὴ γῆς, τὰ χεῖλια ἀνάδευε κι' ὁ λόγος του ἀνηφόραε
Στὸ βουρκιασμένο νοῦ σὰ νούφαρο σὲ ζεστολασπονέρι :
«Γυναίκα γῆς, σὲ δούλεψα πιστὸς σὰν ταπεινὸς ἀργάτης,
Ὁ βασιληὰς ἐγὼ καὶ τὰ βουβὰ τᾶδέρφια μου τὰ βόδια.
Σὰ λαμπηδόνα σέρνομουν, Κερά, σὰ χόρτα σου τὸ βράδι
Καὶ ῥέγομουν τὸ χῶμα σου τ' ὄγρὸ στὴ φωτερὴ κοιλιὰ μου.
Περνοῦσα ἀπάνω σου, Κερά Ψωμού, σφεντόνιζα τὸ σπόρο
Καὶ σὺ στὸ σπλάχνου σου τὸν δέχοσουν ἀμίλητη κι' ἀγάλια
Μὲ ὑπομονὴ σκυφτοὶ προσμέναμε κι' οἱ δυὸ τὰ πρωτοβρόχια.
Τέλειωσα ἐγὼ τὸ ἔργο μου στὴ γῆς, τὸ μερομίσι θέλω
Δόσε νὰ καινουργιώσει ἡ σάρκα μου, νὰ βγάλω δισεγγόνι !
Σὰν τὸ μεγάλο ἀγωνιστὴ πού πάει στὸν ἄδη νὰ κατέβει
Καὶ ζώνεται στὴ μέση τὸ σπαθί, φουχτώνει τὸ κοντάρι
Καὶ βάφει τις παλῆς λαβωματιῆς καὶ γλιστροκατεβαίνει,
Ὅμοια θὰ πάρω τὸ δρεπάνι μου, τὴν τσάπα, τὴ βουκέντρα,
Ἐνα σταμνὶ νερὸ καὶ τὰ βουβὰ τ' ἀδέρφια μου τὰ βόδια
Καὶ σὰ γαμπρὸς κρυφὰ θὰ κατεβῶ στὸ σπίτι σου τὸ βράδι
Καὶ τ' ἀπαλὸ γρασίδι θὰ πλωθεῖ στὴν κλίνι μας σεντόνι,
Νὰ πέσω, ὦ γῆς, γλυκιὰ γυναίκα μου, στὸ δροσερὸ πλευρὸ σου
Δόσε νὰ καινουργιώσει ἡ σάρκα μου, νὰ βγάλω δισεγγόνι !
Δὲ θέλω τοῦ ἄπιστου μου γιοῦ, πού σ' ἀπαρνήθηκε, νὰ μοιάζει,
Θέλω νὰ γίνει σκούληκας τῆς γῆς καὶ δουλευτῆς τοῦ κάμπου
Κι' ὅλο χορτάρι χῶμα καὶ βροχὴ γλυκὰ ν' ἀχνίζει ὁ νοῖς του.
Κερά Ψωμού, κουράστηκα, καιρὸς νάρθῶ μὰ μὴ μὲ ρίξεις
Στὸ ξηροπήγαδο τῆς λησμονιᾶς, στὴν ἀμμουδιὰ τῆς Ἄρνας,
Δόσε νὰ καινουργιώσει ἡ σάρκα μου νὰ βγάλω δισεγγόνι!»
Σφαλνοῦν τοῦ γέρου οἱ μέλιγγοι, σφαλνοῦν τὰ βλέφαρά του,
Σὰ μελισσιοῦ γλυκιὰ βουὴ μακριὰ στὸν ἀνθισμένο κάμπο,
Πού ὅλο ἀλαργαίνει σβεῖ καὶ χάνεται ἡ ζωὴ του
Κι' αὐτὸς σὰ μέλισσος ἀνάσκελα, χωρὶς κεντρί πεθαίνει.
Χαμογελάει, τὰ χέρια ξάπλωσε σὰ μωρισμένα χόρτα,
Ἀνάγειρε τὴν κεφαλὴ στὴ γῆς καὶ φώναξε τὸν ὕπνο.
Κι' ἦρθε ὁ Θεὸς σὰ χάρος ἀλαφρὸς χνουδάτος καὶ τὸν πῆρε.

ΕΡΓΩ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ...

Του Βασιλείου Γ. Κουτσούγερα

Ἡ σιωπὴ εἶναι ἓνα ἐμβροιθὲς βάθος. Ὁ λόγος εἶναι μιὰ ἐπικίνδυνη ἀνάγκη. Ἴδου ἓνα σχέτλιο δίλημμα. Στὴν λεφορισμένη ἐρημία μας ἀναζητοῦμε ταυτόχρονα, δραματικά τὴ σιωπὴ καὶ τὸ λόγο· τὴ σιωπὴ σὰν περισυλλογὴ καὶ διάσωσι τῆς οὐσίας μας, τὸ λόγο σὰν ἀναζητήσι μιᾶς δραστηκῆς εὐρυχωρίας. Ὅπως δὴ ποτε· ἀλλ' εὐχερὲς εἶναι ἢ σιωπὴ νὰ διολισθη σὲ ὀκνηρὴ ἀπόδραση, καὶ ὁ λόγος σὲ πρόχειρο κουφισμό ἐκλύσεως. Γιατί, Κύριοί μου, τὸ πιὸ θνητὸ ἐφεύρημά μας εἶναι ἡ λαλιά μας. Ἐνα σκιῶδες σμῆνος ἀπὸ μέλη μιᾶς τεμαχισμένης ἐκπνοῆς· ἐρήμην. Ἴδου αὐτὴ τὴ στιγμή κλείνω καὶ συναθροίζω μέσα μου ἓνα γεγονός τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἐθνους μου, ἔργο ὀργῆς καὶ πίστεως ἑνὸς λαοῦ, πὺ ἐγένεν ἀδεῆς παγκοσμιοῦτης, γιατί ἐσφήνωσε ἓνα νεογενὴ σπασμὸ στὴ βούλησι τῆς ἀνθρωπότητος, πὺ ἐπίπεδη, πελιδνὴ, ἀπέθνησκε ἀναρμόδια ἀπὸ φόβο, μιὰ καὶ ἰσοπέδωνε τὴ φυσιογνωμία τῆς γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὴ χυδαία ὕβρι τῶν σχιζοφρενῶν. Ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ γεγονός συγκλίνει αὐτὴ τὴ στιγμή μὲς στὴν ψυχὴ μας· ἀνεβοκατεβαίνει μεσ' ἀπὸ τὸν πυθμένα καὶ πάει νὰ ζυμωθῇ σιτὸ θόλο τοῦ κρανίου μας, ν' ἀνέβῃ ἀπὸ θολὸ βίωμα σὲ διαυγὲς θεώρημα. Ἀγωνίζεται νὰ διαδραματισθῇ, νὰ ρυθμισθῇ, νὰ ὑπάρξῃ. Γίνεται αὐτὴ τὴ στιγμή ἢ οὐσία μας. Καὶ ὁμως καλοῦμαστε τὴ διαπρεπὴ αὐτὴ οὐσία νὰ τὴν κρεουρήσωμε μέσα σιτὸ λόγο καὶ ἀπροσάρμοστη, κομματιώδη νὰ τὴ χύσωμε μέσα σὲ βραχεῖς ἤχους κομμένους καὶ διάκενους. Πόση διασπάθισι: ὀλόκληρη θὰ καταστάξῃ σὰν παλαιὸ φοίνιο θέαμα. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κραταιωθῇ ἔτσι πᾶσα οὐσία, νὰ μείνῃ καίρια καὶ ὀλοσχερῆς. Ποῦ νὰ βρῆς ἓναν ὀλόκληρο λόγο, πὺ νὰ εἶναι ἀπλὸς καὶ σύμπας καὶ μόνος; Μπορεῖ νὰ ἐγκυμονῆς αἰῶνες μιὰ λέξη καὶ νὰ συσσωρεύῃ ἐκεῖ σημασία καὶ διαστάσεις. Τὸ πρᾶγμα μπορεῖ νὰ ἔχῃ μιὰν ἰλιγγιώδη ἐγκυμοσύνη καὶ ἢ διαδικασία ἀναρίθμητο βάθος. Ὅμως, ἂν τὴν προφέρῃς, ἀπέβῃ μάταιη, θνησιγενὴς, φλοιὸς ἑνὸς φθόγγου. Ὁ πληρέστερος λόγος εἶναι ἢ κραυγὴ ἑνὸς ἀγριμοῦ, ὁ ἀκριβέστερος ὁμως εἶναι ἢ σιωπὴ. Ὡστόσο ἢ σιωπὴ ἐκπίπτει εὐχερῶς σὲ χειμέρια νάρκη, ἐνῶ εἶναι θέρος καὶ οἱ σκιὲς πυρέσσουν. Ἐπικίνδυνη, λοιπὸν, ἢ ἀνάγκη.

Αὐτὸ, Κύριοι, εἶναι ἐμπειρία τῶν καιρῶν. Καὶ ἐγὼ σὰν γνήσιο προῖον τοῦ ἔσχατου αὐτοῦ χρόνου εἶμαι ἀναρθρος. Περισσότερο ἀναρθρος, ὅταν ὀμιλῶ. Μοναδικὴ φιλοδοξία μου ὀστόσο, τῆς στιγμῆς αὐτῆς, εἶναι νὰ μεταβληθῇ ὁ χῶρος αὐτὸς σὲ μιὰ συστάδα ψυχῶν· ν' ἀποτελέσῃ ἓνα θυμικὸν συνεχές. Ἐπιθυμῶ νὰ διαδραματισθῇ, κατ' ἐξοχήν, μιὰ βουλευτικὴ σύλληψη τοῦ γεγονότος, ἓνας γενέθλιος σπασμὸς, πὺ θὰ καταστήσῃ ἐγκύμονα τὴ βούλησί μας. Δὲν ἐπιδιώκω, παρὰ μόνον νὰ παρασκευάσω μιὰν ἐτοιμότητα γιὰ μιὰ ἐκ τοῦ συστάδην, ἀφεγγῆ ἔσιτω, ἐνδόμυχη ὀρχησι, πὺ μόνη μπορεῖ μέσα στὴν ἐρεθισμένη πύκνωσι νὰ ἐκτρίψῃ τὸ φέγγος καὶ νὰ ἐκθλιβῇ γενναία, ἂν ὄχι διαυγῆς, ἢ ἐπίγνωσι τοῦ μεγέθους πὺ καλοῦμεθα νὰ τιμήσωμε.

Νὰ τιμήσωμε! Ἀλλὰ πῶς; Ἐχει καμμιὰ κρισιμότητα τὸ ἐρώτημα; Φαίνεται! Γιατί, Κύριοι, ὅταν ἓνα δαιμόνιον, τῶντι, ἀθλημα ἑνὸς ἀκέραιου ἔθνους, ἀληθῆς ὄλβος, κατεβαίνῃ ἀπίθανον καὶ ἀνευρίσκῃ μόνον τοὺν μύχιον δρόμον, γιὰ

ν' ὀθροισθῆ ἀκολούθως σὲ τέλειο ἀνάστημα, πὺν στασιάζει, ἡσύμετρον μέσα στὴν πυκνὴ φυσιογνωμία τῆς Ἱστορίας' ὅταν μὲ σαφήνεια χάλκινου βήματος διαγράφεται εὐδιάκριτο μέσα στὴν ὑπεύθυνη μνήμη τοῦ Ἔθνους, μολονότι ἐκεῖ συνωθῆται φοβερὰ μιὰ ὀλόκληρη ἀγέλη αἰώνων, οἱ πλέον εὐδόκιμοι, οἱ πλέον δαιμόνιοι αἰῶνες τῆς γῆς' ὅταν ὑπάρχη μέσα στὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα μιὰ τόσον ἐξαίσια ἐνδογενῆς εὐγλωττία, πρὸς τὶ οἱ ἀναιδεῖς δικανισμοὶ στὸν ἄθροο προθάλαμο τῆς ἀγορᾶς; Αὐτὸ εἶναι εὐγλωττον καὶ δι' αὔριον οὐ προσδεῖται ὀμηρίδου. Τιμὴ τῶν ὑψηλῶν ἔργων εἶναι ἡ διάρκειά των, ἡ ἔργω διάρκεια. Ἐνα εὐμέγεθες, βαρῦροπον ἔργον τὸ τιμᾶς μόνον ὅταν ἀντιμετροθῆς ἐνώπιόν του, ὅταν ἀντιτάξης μιὰν ἰσόροπη πράξη παρόντος. Ἄλλως ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ὄγκος τοῦ παρελθόντος ἀποσύρεται καὶ ἀποβαίνει μακρινὸ καὶ οὐδέτερο ἀπολίθωμα, γιὰ μάταιους λιβανωτοὺς. Ἡ τιμὴ λοιπὸν εἶναι χαλεπὸν χρέος. Ἡ τιμὴ πὺν ὀφείλεις σὲ μιὰ αὐτοῦπέρβασι τοῦ ἔθνους σου εἶναι ἐξαίσια, ἀλλὰ βαρῦτατη, γιὰτι εἶναι ἀνάβασι ἐκεῖθεν μιᾶς ἀναβάσεως. Ὁ βίος ἄλλωστε τῶν ἔθνῶν εἶναι μιὰ διαρκῆς σωτηρία. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀγωνίζονται νὰ σωθοῦν, νὰ ἐξακριβώσουν τὴν σπιθαμὴ τῆς ὑπάρξεως των διεκδικούμενη ἐπίμονα μέσα σ' ἓνα μυθικὸ ἐναγκαλισμὸ θανάτου. Ὁπισθὲν των, ὡς τὴν πτέρνα τοῦ προσφάτου βήματος, καταφθάνει τυχὺς καὶ τελεσίδικος ὁ νεκρὸς χρόνος, δεινὸς κατωπάτης τῆς ὀδοιπορίας μας. Πρέπει κατεπειγόντως, ἀγωνιωδῶς νὰ διεκδικήσωμε ἀπὸ τὸν ἀνηλεῆ αὐτὸν παγετῶνα τὰ παλαιὰ κέρδη μας. Πρέπει νὰ ἐκφορτώσωμε τὴν ὕλη τοῦ μεγάλου παρελθόντος, μέσα στὰ ἐπίκεντρα, νὰ τὴν μεταλλάξωμε σὲ γενναία ροπὴ ἐνέργειας, ἀμιλλητήρια πράξη παρόντος. Ἄλλως ὀλόκληρο τὸ διαπρεπὲς φορτίο τῆς Ἱστορίας μας θὰ καταστῆ ἄπρακτη, ἐγχρωμη, νυσταλέα ὀμίχλη πὺν τυλίσσει τὶς ἔδρες, ἡμερομίσθια φλυαρία, γελοία διέξοδος γιὰ τὴν ἀμηχανία τῶν ρητόρων. Ἀρμόδια λοιπὸν, καὶ κρίσιμα ἀπεφάνθη ὁ κλασσικὸς αἰῶνας ἐξαγγέλοντας εἰς γενναίαν ρήτραν τὴν ἀνάγκην τοῦ: ἔ ρ γ ω κ α ἰ δ η λ ο ὕ σ θ α ι τ ᾶ ς τ ι μ ᾶ ς.

* *

Μιὰ ψυχρὴ καὶ ἀνοίκεια ἀπαρίθμησι γεγονότων δὲν θ' ἀπέφερε κέρδος. Ἡ ζημιὰ θὰ ἦταν ἀναπόφευκτη. Γιὰτι ὁ αἰμόφυρτος ἄθλος τοῦ Ἔθνους, ἀπειροπληθῆς ὅπως εἶναι, θὰ ἐκιδένευσεν ν' ἀποβῆ βραχείας ἀξίας τεκμήριο. Θ' ἀκολουθῆσω ἀσφαλέστερη ὀδό. Αἰσθάνομαι, κατ' ἐξοχήν, νὰ μὲ κυριεύη ὄχι τόσο ἡ ποικίλη μορφολογία τοῦ πράγματος, ἡ ἀφηγηματικὴ ἐκδοχὴ του, ὅσο ἡ αἴρεσι τοῦ οὐσιώδους κυρίως, ἡ περιληπτικὴ ὀρθοτομία τοῦ νοήματος, τὸ πυκνὸ φάσμα τῶν ἰδεῶν, ἡ παῖ δ ε ἰ ᾶ τῆς μεγάλης πράξεως. Γιὰτι τῶν γεγονότων τὰ σώματα εἶναι ἡ μοῖρα των νὰ μὴν ὑπάρχουν. Ἡ μνήμη δὲν διασώζει ἀπ' αὐτὰ, παρὰ μόνον ὄχρᾶ σκέλεθρα. Ἡ σφριγηλὴ λεπτομέρεια σκυλεύεται ὡς ἀναφαίρετη λεία ἀπὸ τὴ λήθη. Ἐκεῖνο πὺν σώζεται, τὸ οὐσιῶδες, εἶναι ἡ παιδεία των, τὸ πλῆθος τῆς πείρας, οἱ σφαγίδες δωρεᾶς πὺν καταλείπουν, οἱ ροπὲς πὺν ἀνακινοῦν μέσα στὸ εἶναι μας, ἡ ἐπήρειά των, οἱ ἀλλοιώσεις πὺν ἐπιφέρουν στὴν οὐσία μας. Τῆς παιδείας αὐτῆς τὴν ἐπισήμανσι ἀπεδέχθη ὡς κυρίαρχον χρέος ὁ παρὼν λόγος.

Ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πὺν δυσμενεῖς ὄρες τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου. Τὸ πρόσωπον τῆς γῆς αἰμόφυρτο, μὲ τραγικὴ σύσπασι, ὡς δυστυχῆς πυθμὴν, ὠδυνᾶτο χωρὶς ἔλεος κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος μιᾶς ἐνεργοῦ νύχτας πὺν συστρέφονταν πάνω στῶν πληγῶν τὴ φλόγῳσι. Ἐκεῖ μέσα ἐξετρέφετο ἡ παραφροσύνη δι' αὔριον, φέρελπι ἔκτρωμα ἐκτρόπων φρενῶν. Οἱ σχιζοφρενεῖς ἠγέται ἤδη, ὅταν ἡ τάξις ἀπέβη ἔκπτωτος, ἀφρώδεις, ἀπίθανοι, σὲ μιὰ ἀσυγκράτητη ἔξαψι, ἐξήγγελλαν ἀπὸ παταγῶδεις ἐξώστας φρενήρη θάνατον. Ἦταν τὸ ὄπλον των καὶ ἡ ἐλπίς των. Ἡ Ρώμη, πὺν ἐπιχειροῦσε μὲ ἰταμότητα νὰ ὑπάρξη πολὺ ὕστερ' ἀπὸ τὸν αἰῶνα τῆς τὸ Ράιχ, πὺν ἐξύφαινε καὶ ἐξαπέλυε νέον αἰῶνα πάνω ἀπὸ τὴν φρίκη τοῦ κόσμου αἰῶνα, ξανθῆς κτηνωδίας, ἐκάγχαζον πάνω ἀπὸ τὸ ἀρτιθάνατον πτώμα τῆς Εὐρώπης. Συστάδες

λαῶν ἐξήψαν μέσα των τὸ νόμο τῆς σήψεως καὶ περιφράχθηκαν στὸ ψῦχος, ἐνῶ ἡ νύχτα ἐπύκνωνε σὲ μεσονύχτιο. Ἐκεῖ μέσα οἱ σχιζοφρενεῖς ἐποίμαιναν τὴν ἀγέλη τῶν μύθων των, τοὺς χυδαίους των ἐξαγγέλους θανάτου, πὺν ἐσώρευαν στὰ βλέμματα τὸ δέος, στὶς καρδιὰς τὸ ψῦχος καὶ στὸ νοῦν τὸ ἀγχῶδες χάος τῆς ἐσχάτης ἀναμονῆς. Ρυθμοὺς ἐσχάτων ἡμερῶν κατόπτριζαν οἱ συνειδήσεις. Ἡ φοικαλέα πίστευε ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν ἐγγωρεῖ πλέον στὴ μοῖρα μας, καὶ ὅτι ὁ λογισμὸς καὶ ἡ σύνεσι δὲν μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν, παρὰ σὰν ἐπειγόμενοι θεράποντες τῆς θεομηνίας, περιέδραμον, ὡς ἐπικερδῆς κίνδυνος, τὴ θολὴ καταφυγὴ τῶν συνειδήσεων. Τὸ κτήνος καὶ ἡ παράκρουσι ἐμπέδωναν ἀδιαφιλονείκητο κράτος. Κι' ὅταν τὰ ἔθνη ἀποσυκτεθήσαν σὲ ἀσύντακτες ψυχές, χωρὶς φυσιογνωμία, πὺν ἰσοπεδωμένες ἔσπευδαν νὰ ἐταχθοῦν μὲ ἕξαιλην ἐπιμέλεια στὴν νέα παρανοικὴ δομὴ τοῦ κόσμου, ἡ παραφροσύνη πὺν ἡγεμόνευε μὲ ἀφθιτο κῦρος, ἀπέκτα ἐξαίφνης ἐκτάκτως σιδηρᾶν κρᾶσι. Τότε ὁ βαθυχαιτήεις τραγέλαφος ἐλυμαίνετο τοὺς οἰωνοὺς.

Ἄλλ' οἱ οἰωνοὶ ἐταράχθησαν. Ὁ τραγέλαφος περιεστάσθη. Ὁ λαὸς τῶν Ἑλλήνων, νηπενθῆς ὡς χθὲς καὶ δίκαιος, μὲ καθημερινὸν ἀνάστημα, ἀγωνιζόμενος νὰ καταστῆ αἴσιος, ἐμερίμνα γιὰ τὴν εὐμένεια τῶν ἡμερῶν. Καὶ ἦρθεν ἐπὶ θύραις ὁ νέος αἰὼν, τὸ φρενῆρες ἦθος καὶ τὴ νύχτα ἀργά, ἐνῶ ἐκοιμᾶτο μὲ ὕφος εἰρήνης, τὸν ἐρράπισε ζητῶντας κατεπειγόντως τοὺς ἀρμούς τῆς ὑπάρξεώς του. Ἄλλ' ἡ λαβὴ δὲν ἐδόθη. Ὁ πολύτροπος τοῦτος λαὸς, ὁ ὀλίγος, ἠγέρθη δυσμενῆς· παραμέρισε τὰ ὄνειρα· ἀνασύνταξε τὴν ὑπαρξὴ του· διευθέτησε ἀπταίστως τὴ μνήμη του καὶ ὑψωσε τὴν ὀργή του «ὑπὲρ τὴν νύκτα». Γιὰ νὰ ζήσει τὸν συνεπῆρε ὀλόκληρον ἔρωσ θανάτου, ἡ παλαιὰ ἱερὴ του μανία. Μόνος του στὴν κορυφὴ τοῦ κόσμου, γυμνός, χωρὶς ἐγκαιρη πανοπλία, ὑπερέβη τὴ μοῖρα ὀλοκλήρου τῆς γῆς, καὶ ἐνίκησε. Ἀνασκεύασε τὴ θύελλα τοῦ τρομοῦ πὺν μαστίγωνε τὸ ἠθικὸ ἐρεῖπιον τῶν Ἑθνῶν, ἐφύτεψεν ἐσῖα σήψεως στὴν ἐκκωφαντικὴ ὕβρι τοῦ αἰῶνος, περιήγαγε σὲ τραυλισμὸ τὸν εὐφραδῆ κομπασμὸ τοῦ ἐξώστου, ἀνοίξε ρωγμὴ μεσημβρίας στὸ μεσονύχτιο καὶ μεσ' στὴν ἀκμὴ τῆς ἀπογνώσεως ἐρέδισε, τὴ θηριωδία τῆς ἐλπίδος.

Τὰ πράγματα τότε ἄλλαξαν. Ἡ ἀγέλη τῶν μύθων δὲν εὗρισκε λειμῶνες ἐλεύθερους καὶ ἐυρηνκῶδη. Ὅ,τι χθὲς ἐφαίνετο ἀδιαχώρητη μοῖρα, ἐφάνη σήμερον διαφανῆς παγίδα ἀβάσιμου δέους. Ἡ αἰδὼ κατακυρίευσε τοὺς καιροὺς καὶ τὸ θάρος διευθέτησε τὸ «μέγα ἐρεῖπιον» σ' εὐθυτενέστερο ὕφος. Ἐσαρώθη τὸ ὕδαρες φρόνημα καί, ἐνῶ ἐσχηματίσθησαν οἱ ἄξονες τῆς ἐλευθερίας στὴ διαδικασία τοῦ κόσμου, διερράγη ὁ κλοιὸς τοῦ ἀγχους, διεκοσμήθη συνδρόμως τὸ χάος τῶν προοπτικῶν καὶ ὁ χρόνος ἐλευθερώθη καὶ ἐγινε πεδίο θετικῆς ἀμφισβητήσεως.

Ὁ κόσμος ἔκτοτε ἐνίκησε μὲ τὶς δυνάμεις του. Ἄλλὰ ἡ Ἑλλὰς ἄστραψε τὸ φῶς. Ἐπεισε τὸν κόσμο περὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἀπέδειξε, ὅτι ὁ χρόνος δὲν ἦταν τελεσιδικὴ ἰδιοκτησία τῶν σχιζοφρενῶν, ἀλλὰ ἀμφίροπον ἄθλον κείμενον ἐν μέσῳ. Ἄστραψεν φῶς καὶ ἐ γ ν ὴ ρ ι σ α ν. Τίποτε ὑψηλότερον ὡς προσφορά, προπαντὸς ὅταν ἡ ὥρα λαμβάνει ἀνάστημα κοσμικόν. Στὴ δυστυχέστερη στιγμή του νὰ πείσης τὸν κόσμο, ὅτι μπορεῖ νὰ σωθῆ καὶ ἡ πειθῶ σου νὰ ἔχη τὴν σαφήνεια ἀρραγοῦς μεσημβρίας παρεσκεύασες τὸ τέλειον δώρημα. Τὸ πρᾶγμα ἀποκτᾶ τὸ κῦρος ἐνὸς μεγίστου μαθήματος κατὰ τὴν παγκόσμια ἐκείνη ὥρα καὶ Ἑλλὰς ὡς πρᾶξι ἀποβαίνει βασιμῶς καὶ πάλι παιδεύει αὐτόχρονα οἰκουμένην.

Ἡ Ἑλλὰς ἐθεμελίωσε τὸ μῦθο τοῦ ἀνθρώπου, νέον εἶδος αὐτόφωτο στὴν τυφλὴ διαδικασία τοῦ σύμπαντος καὶ ἐδικαίωσε τὴν παράλογη ὑπαρξί μας. Ἀπὸ τὸν κόσμο ἐν τούτοις ἀπεκόμισε σταυρόν. Μολοντοῦτο συμπεριεφέρθη πάντοτε πρὸς ὄλους ὡς ὀφειλέτης. Πρὸς ὄλους· καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὡσαύτως. Τὸν παλαιὸν ἔμμονον τοῦτον νόμον ἐτήρησε καὶ ἐν προκειμένῳ. Ἴδου τὸ ἱστορικὸ νόημα τοῦ ἀγῶνος.

Ὅλοι ἐγευθήσαν τὸν κλονισμὸ ὅταν, ὡς δυσμενῆς ὑετός, ὁ κίνδυνος ἐκρούσε

τῆ στέγη τῆς χώρας. Ἄλλὰ ὁ μέγας κίνδυνος γιὰ τὰ Ἕθνη ποὺ ἔχουν βιώσιμο φρόνημα δὲν εἶναι παντάπασι δυσμενῆς μοῖρα. Καθὼς ἀνακύπτει τελεσιδίκος καὶ ἀενδότως σαφῆς, διαδραματίζεται πάγκοινος καὶ κατέρχεται, δεινὰ ἀνηλεῆς, ὡς τὸν πυθμένα τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸ ἔθνος ἐξαίφνης ἐγείρεται καὶ χειρονομεῖ νὰ ἐκτινάξῃ ὡς παλαιωθὲν ἱμάτιο καὶ ὡς ἀγγῶδες ὄστρακο τὸν ἠσιγασμό. Καθὼς ἡ ἐμβριθὴς ὥρα γεννᾷ ἀγωνιώδη ροπή, στὸ ἰσόρροπο χθὲς Ἕθνος, ὁ μέγας κίνδυνος διαχέεται ὡς ὀντολογικὴ φρικίαση, ἀνεβάζει τὸν πυρεττὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους, πλουτίζει μὲ δέος τὴν ψυχὴ του καὶ τὸ ἐξωθεῖ εἰς ἔκτακτον ἐπίδοσι. Τὸ ὀγκῶδες, τὸ ξηρὸν δέος ἐκχερῶνει τὸν ὕπνον, ἐρεθίζει χωρὶς ἔλεος τὴν ἐργήγορσι, καὶ μὲ τὴ φρενιτιώδη μελέτη τῶν ἡμερῶν μηχανᾶται ὁδοὺς καὶ ὑπερβάσεις πᾶνω ἀπὸ τὸ ἀνανθο χάσμα τοῦ σεισμοῦ. Ὄταν ὁ κίνδυνος εἶναι πρὸς ἀληθῆ κίνδυνο, γιὰ τὰ μεγαλόφρονα ἔθνη δὲν εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν κίνδυνος. Ἐκεῖ ἔγκειται ἡ εὐκαιρία των. Δὲν εἶναι δυσμενῆς ὑετός, εἶναι πρόνοος ἴσως χορηγία τῆς μοίρας, δόσις ἀπροόπτως ἐλίκαρη. Γιατὶ μ' αὐτὸν κυρίως ἐπιτελεῖται ἓνας ὀντολογικὸς καθαρισμός, μιὰ βιολογικὴ ἀνανέωσι. Σὰν ὑψιστὴ ἐκτακτὴ μορφή δοκιμασίας ἀποσαφηνίζει τὴ βιολογικὴ ἀναγκαιότητα τῆς φυλῆς, ἀπαλλάσσοντας τὴ γνήσια φύσιν της ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὶς διαβρώσεις, σύνδρομα ἐπιφαινόμενα τῶν ἀντιφάσεων τῆς ἀγωγῆς. Ἀπογυμνώνοντας ἀπὸ τὴν τυχαία παρασιτικὴ βλάστησι τὴν βούλησι τοῦ ἔθνικοῦ σώματος καὶ ἐξακριβώνοντας τὴ φυσικὴ του κρᾶσι ἀναστυλῶνει δυναμικά, πλήρη τὴν ὀντολογικὴ του καμπύλη. Τεκμήριο τῆς αὐτοσισιότητος ποὺ φέρει καὶ τῆς νεότητος ποὺ ἀνασύρει ἀπὸ τὸ βιολογικὸ βάθος ἡ φυσικὴ ἄσκησι, ἀγαθὸ παρακόλουθο τοῦ κινδύνου· ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὅτι μολονότι ἡ φυλὴ τῶν ἐλλήνων ἔχει καταπατηθῆ ἀπὸ τὶς ἐπίμονες ὀπλὲς μιᾶς ἀγέλης αἰῶνων συμπεριεφέρθη τὶς περίεργες ἐκεῖνες ἡμέρας ποὺ ἐγκαινίασε ὁ Ὀκτώβριος τὸ 1940, ὡς θυμοειδῆς ἔφηβος, δίνοντας μιὰ προκλασικὴ αὐτόχρομα διαδικασίαν στὴν πολιορκημένη ὑπαρξί του. Ἀνανεωμένους ἔκτοτε διανύει καὶ ἐπαληθεύει νέα γνησιώτερη ἀναγκαιότητα.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ὀντολογικὴ προσφορά, βιολογικὸ τὸ νόημα τοῦ ἀγῶνος.

Ἄλλὰ καὶ πέραν τούτου νέα τοῦ νοήματος πτυχὴ σημαίνεται

Ὁ Μεσοπόλεμος ὡς γραμματεία εἶχεν ἐπιδοθῆ σὲ θλιβερὰς διακονίαις. Τὸ ἄγχος, ἡ ἀμήχανη κρίσι τῶν ἀξιών παγίδεψε πολλοὺς σὲ βραχύπνοες δοκίσεις, ποὺ κι' ἂν διεύρρευσαν ἑνωρίαι, ὅμως διακηρύχθηκαν μὲ τελεσιδικὴ πεποίθησι, αἰτιολογημένη βέβαια, ἀλλ' ἀδικαίωτη ἤδη. Ἀκολουθῶντας τὴν τροχιά μιᾶς πτώσεως, χωρὶς—καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κεντρικὸ σύμπτωμα—χωρὶς βούλησι, ἰδεῶν εἶχεν ἐνσπείρει τὴν ἰδεολογικὴ χαλάρωσι, ὅπου ἐπρυτάνευσεν ὡς συνέπεια ἡ ἔθνικὴ ἀπιστία. Μὲ βλάστημὴ κάποτε παρορσία διεκήρυξε τὴν ἔθνικὴ ἀνικανότητα. Ἡ ἀντίληψι αὕτῃ τῆς ἀπιστίας πρὸς τὸ Ἕθνος δὲν ἐπρόλαβε νὰ γίνῃ ἠθικὸ ἀπόθεμα καὶ πεποίθησι· ἔμεινε μιὰ διακοσμητικὴ δόκησις συγχρονισμένων, διατηρουμένη φιλαρεσκείας ἔνεκεν. Ὁ Μεσοπόλεμος ὅμως ἔληξε μὲ τὸ 40. Διαλύθηκε μέσα στὴν ἐκρηξί του. Καθὼς τοῦτο διεστάλη σ' ἓνα παγκόσμιον ἱστορικὸ μέγεθος, διέλυσε τὸ στεῖρο νέφος καὶ τὸ διαθρύλλημα τῆς ἀπιστίας καὶ ἐμπέδωσε ἓνα ρωμαλέο ἔθνικὸ αἶσθημα. Ἀποκαλύπτοντας τὴ δύναμι καὶ τὸ βάθος μας, ἐδραίωσε εὐγλωττὸ τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεώς μας, μᾶς ἐξώθησε βιαίως σὲ ἀντεπίγνωσι, θεμελιώνοντας ἀενδότως τὴν ἔθνικὴ μας αὐτοπεποίθησι. Καὶ εἶναι μέγα τὸ κέρδος. Γιατὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτοπεποίθησι εἶναι τὸ ψυχολογικὸ βάθος, ὅπου ὀρθώνεται βασίμως τὸ ἔθνος, γίνεται βιώσιμο καὶ ἀποκιτᾷ αὐστηρὴ ἔνδοθεν σύνταξι καὶ φυσιογνωμία. Ἄν συμβῇ μάλιστα καθὼς ἐν προκειμένῳ νὰ διανυθοῦν ἀγῶνες δίκαιοι καὶ ἐν ταύτῳ ἄνισοι καὶ ἐν τούτοις νικηφόροι, ἡ αὐτοπεποίθησι ποὺ ἀπορρέει ἐκεῖθεν λαμβάνει ἐνεργητικὸν ρυθμό, μορφώνεται σὲ βούλησι καὶ διαπρέπει γονίμως σὲ πρᾶξι. Ἐκεῖθεν ἐκκινοῦν οἱ ἡμέρες τῶν πολιτισμῶν, ποὺ αἰροῦνται ἑαυτούς· καὶ διανύουν ἀνύσματα αὐτοδίκαιου καινοφανοῦς ἔργου, καὶ ἀποπειρῶνται Καινὰς Διαθήκας.

Ἡ προσφορά λοιπὸν τοῦ ἀγῶνος ἐδῶ εἶναι ὅτι ἀπέλυσε ἐνέργεια μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Ἑθνούς· εἶναι τὸ ψυχολογικὸ νόημά του.

Ἡ τέταρτη διάστασι τοῦ νοήματος ποὺ πραγματευόμεθα εἶναι ἠθική. Γιὰ τὸ κῦρος τῆς ἐλευθερίας ὡς ἀγαθοῦ ὁ λόγος. Ἡ δοκιμασία τοῦ πολέμου ἀψευδῆς ὅσο καὶ αἰμόφυρτη ἐπικύρωσε τὴν γηραιὰν ἀλήθεια, ὅτι ὁ Ἕλληνας, ὡς ἀγαθός, ἔξακοντίζει τὴν ἐλευθερίαν πάνω ἀπὸ τὴν ὑπαρξί. Ὁ νέος μας βίος παρέσχε διπλὴ πείρα, πείρα ἐν προκειμένῳ ἠθική, ὡς εὐδοκίμησι δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴ μορφὴ ἀξίας ποὺ ἐλαύνει τὴν καθαρὴν καθ'αυτὸν πράξι· τὸ 21 ἔδωσε τὴ πείρα τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἐλευθερίας. Τὸ 40 τῆς συντηρήσεως. Τὸ 21 ἐπιζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν μορφὴν τοῦ ιδεώδους. Τὸ 40 τὴν ὑπερασπίζεται ὡς πραγματικότητα. Τὸ ιδεῶδες ὅμως εἶναι τέλειο καὶ ἡ θυσία ὑπὲρ αὐτοῦ μπορεῖ ἀπὸ ἐρωτικὴ αὐτόχρομα πρὸς τὸ ιδεῶδες ἔλξει νὰ φτάσῃ σὲ παροξυσμό. Ἡ πραγματικότης ὅμως εἶναι ἀπελπιστικὰ ἀτελής καὶ ἡ θυσία ὑπὲρ αὐτῆς, ἀνέραστη καὶ χωρὶς ἔλξει, ἀποδεικνύεται γυμνὴ βούλησι ἠθική. Ὁ ἠρωϊσμός τοῦ 40 εἶναι μιὰ θεωρητικὴ δυσχέρεια. Εἶναι ὁ στενότερος νεοελληνικὸς ἠρωϊσμός, ὁ πιὸ ἀνανθος, καὶ γιὰ τοῦτο περισσότερο γνήσιος. Μὲ τὸν ἠρωϊσμό αὐτὸ συρόμεθα πρὸς δυὸ ἐνδεχόμενα, χωρὶς ἀντίφασιν ὡστόσο. Τὶ πράγματι δύναται νὰ συμβαίη; Στὸ βάθος τοῦ ἠρωϊσμοῦ αὐτοῦ ὑπόκειται ἡ βιολογικὴ μέθη, ὁ ἐρασιθάνατος ἐφηβισμός, ὁ ἠρωϊσμός τῆς ζωϊκῆς πλησμονῆς, ὁ ἠρωϊσμός ἀνδρείας· ἡ προκλαστικὴ δηλ. ἐκδοχὴ ἢ εἶναι ἠρωϊσμός πρὸς διέξοδο τοῦ λογισμοῦ, ἀναζητήσι ψυχροῦ θανάτου, ἠρωϊσμός ἠθικῆς σοφίας, ὁ ἠρωϊσμός τοῦ καθήκοντος· ἢ μεταχριστιανικὴ δηλονότι ἐκδοχὴ; Τὸ πρῶτον μᾶς προσεγγίζει στὸ μηδικὸν πόλεμον, τὸ δεύτερον στὴν Ἄλωσι. Τὸ πρῶτον προδίδει νεότητα τὸ δεύτερον καιρία ὠρίμανσι. Ὅ,τι καὶ νὰ συμβαίη πάντως, ὁ Ἕλληνας ἀνακινεῖται ἐνδοθεν ἀπὸ ἀνάγκη νὰ συνθέσῃ ἓνα διαλεκτικὸν συνεχές, ἓνα *verum Continuum* ὑπάρξεως καὶ ἐλευθερίας αἰροναστικῆν ἀντίφασιν τῆς μοῖρας σὲ μιὰ ἠθικὴ προέχτασι τῆς ὀντολογικῆς του παιδείας. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἠθικὴ δωρεά, ἡ σφραγὶς ἠθικοῦ νοήματος, ποὺ διασώζει μὲ σαφήνειαν ὁ ἀγῶνας.

Νέα περαιτέρω φάσι τοῦ νοήματος ποὺ ἀναζητοῦμε διαγράφεται τώρα. Εἶναι στὸ εἶδος τῆς πνευματικῆς.

Στὴ σχιζόθυμη ἐποχὴ μας συστρέφεται καὶ δεινοπαθεῖ τὸ πνεῦμα ὡς τὴν γυμνὴν ἀπόγνωσι. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἀπειροπληθῆς καὶ γι' αὐτὸ ἐρημος. Συνωθούμεθα ἐρημητικοί, ἀπαραβίαστοι καὶ ἀλλότριοι. Διανύομε ἓνα κραταῖον θορυβῶδες νέφος ποὺ κατέβη ἐπιμόνως στοὺς δρόμους. Μία ἀδιάσειστη ὁμίχλη μᾶς περιέφραξε. Μένει κανεὶς ἐμβρόντητος μπρὸς σ' αὐτὴ τὴν πολυδάπανη τεχνουργία ἐρημώσεων. Ἡ ἐποχὴ μας ἔχει ἐπὶ πλέον πολλὴν εὐκολία, καὶ γίνεται γιὰ τοῦτο δύσκολη καὶ μᾶς δυσχαιραίνει. Ἔρημοι λοιπὸν καὶ δυσχερεῖς καὶ ἔγκλειστοι εἴμαστε. Τὰ φορτία μας πυκνώνουν καὶ ἀγριαίνονται· ἐπειγόμεθα γιὰ μιὰ εὐνοχωρία. Καὶ ἀκριβῶς γιὰτὶ ἔχομε διατυπωθῆ σὲ αὐτοφορτία ἀδιαχώρητα διψοῦμε ἀκαταγώνιστα γιὰ τὸν ἄλλον, ποὺ εἶναι ἀνάγκη, ποὺ ἐπειγόμεθα νὰ γίνῃ ὁ πλησίον μας. «Ἐπεποθησεν ἡ ψυχὴ μου ἐν παντί». Μολοντοῦτο ὁ Ἄλλος ποὺ μᾶς προσεγγίζει εἶναι ὡσαύτως πρόβλημα. Δὲν ἔρχεται ὡς πειθῆνιο κάτοπτρον. Ἔρχεται ὑπερπλήρης, νοσῶν ἀπὸ ἱστορία. Δραστικὰ αὐτοτελής ἀντιδικεῖ ἐπιμόνως μέσα στὸ χῶρον σου, μέσα στὴ ζωτικὴ σπιθαμὴ σου. Ἔρχεται νὰ διευρύνῃ τὴν ἱστορίαν του, ἔρχεται νὰ ἰδρῦσῃ τὴν ἱστορίαν του μέσῳ σου· ν' ἀλλοτριώσῃ τὸ φορτίον, νὰ ἐπαληθευθῇ. Καὶ εἶναι πρόβλημα ἐπειδὴ δὲν εἶναι περιττός. Καὶ εἶναι πρόβλημα γιὰτὶ δὲν εἶναι περιττός. Διψοῦμε γιὰ ἓνα κάτοπτρον. Διψοῦμε γιὰ τὸν Ἄλλον ποὺ εἶναι πλησίον μας καὶ δὲν εἶναι ὁ πλησίον μας. Ἐνα αὐχμηρὸν τοπίον διατυπώνεται γύρω ἀπὸ τὴ δίψαν μας, ὅπου τὰ ἀπεγνωσμένα δαχτυλά μας ἐπαληθεύουν τὸ ἐρημῶδες δέσμα του. Ἡ διψαλέα ὁδοιπορία μας ἐναυάγησεν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐρήμου, ὅπου δὲν εἰκάζεται πέρασ ἢ διαφυγὴ ἀπὸ τὴ σπασμώδη τροχιά μας. Οὔτε ἓνα τι·

μαλφές δὲν ἔχομε γιὰ νὰ πλάσωμε τὸ μόσχο τῆς λατρείας μας, ἓνα βάρσο ἱεροῦ ψεύδους, τὴν ἐπίσπευσι ἑνὸς μύθου. Ὅλη τὴν πολυτελῆ σκευὴ μας τὴν ἀφίσαμε ἐκεῖθεν τῆς ἐρήμου, ἐκεῖ πού μᾶς ἐγκατέλειπεν ὁ Θεός. Ἄλλοτε πιστεύαμε ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἡ τελειότης καὶ εἶχεν ἀποβῆ μακρινός, κάτι συναφές πρὸς τὶς ἀνέφικτες πραγματικότητες. Τώρα μὲ προπετὴ σοφία ἀντιφατικῆς κράσεως ἐγυμνώσαμε τὸ θάνατο, τὸν κατακτῆσαμε ἀτλοῖν καὶ πλήρες μηδέν, καὶ φυσικὸν ἦτο νὰ σβεσθῆ ὁ θεσπέσιος ἔρωσ θανάτου καὶ ἡ ὑψηλὴ ἀλχημεία τῆς μελέτης του. Ἐκτοτε ὁ θάνατος εἰσήλασε μέσα στὴν ὑπαρξί μας καὶ ἀπέθεσε τὴν ἐπίμονη ὀπλήτου στὸν τραχὺλο τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ κενοῦ στὸ ἐντρομο βλέμμα μας. Ὁ θάνατος ἐγίνε ἡ ἐγκυρότερη πραγματικότητα, ὁ βεβαιότερος τόνος τοῦ κόσμου. Τὸ ὅτι ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσι, χωρὶς ἔλεος, εἴμαστε μελλοθάνατοι, ἔλαβε τὴν σαφήνεια μιᾶς ἐνιαίας δέσμης χιλίων ἡμερῶν. Πῶς θὰ ὑπάρξωμε ἔτσι, θλιβερὰ προεξοφλήματα θανάτου καθὼς ἀπέβημεν; Σπασμωδοῦμε χωρὶς ἔλεος, ἀνύπαρκτοι ἤδη, μέσα σ' ἓνα πλήθος δισεκατομμυρίων ὁμοίων μας. Ναυαγοὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς πράξεώς μας κομίζομε ἓνα θρηϊῶδες πρόβλημα πίστεως, πού μᾶς ἐξουθενώνει καὶ μᾶς λυμαίνεται. Χρειαζόμαστε ἐπείγοντως μιὰ πίστι, ἓνα ἰδεῶδες, μιὰ σπιθαμὴ στερεότητος.

Ἐδῶ ἀποκορυφοῦναι κρίσιμα τοῦ παρελθόντος ἡ σημασία τὸ παρελθὸν μεταλλάσσεται σὲ παιδεία. Ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα πίστεως μεταπίπτουν σὲ ἐνέργεια σωτηρίας, σωτηρία, πού ἀντιλεῖται ἀπὸ τὴν ἀποσαφήνισι βεβαιότερας ὑπάρξεως, ὅπου ἓνα εὔξεινον πεπρωμένον χειραγωγεῖ. Ἡ πίστις ὄθεν εἶναι πιθανὸν ἐφικτὴ καὶ ἡ ζωὴ ἀπὸ σπασμῶδες γελοιογράφημα μπορεῖ νὰ γίνῃ βιώσιμος ἀναβαθμὸς τελειότερας οὐσιώσεως. Ἡ θέα κατακλυσμαίων πράξεων ἐλαυνομένων ἀπὸ κάτι ὑψίτονο πού ἔχει ἀναρριχηθῆ στὸν κρημνὸ τῆς αἰωνιότητος, μπορεῖ ν' ἀνασυντάξῃ τὴν ὑπαρξί τοῦ αἰῶνος, νὰ γεφυρώσῃ τὶς συνειδήσεις μὲ τὴν ὕλη μιᾶς κοινῆς πίστεως, νὰ καταντήσῃ γευστὸν τὸν ξηρὸν χρόνον, τὸν ὀλίγο χρόνο μας, μὲ μιὰν ἐμβολὴ σαφοῦς σιωνότητος, καὶ νὰ ἰκρῶσῃ τέλος στὶς ἡμέρες μας, τὴν ὄντολογία μας, πάνω ἀπὸ τὴν φρενήρη ἄβυσσο.

Ἐντεῦθεν ἀντιλεῖται μὲ σαφήνεια τὸ πνευματικὸ κῦρος ἀγῶνων σὰν τοῦ 40, πού σὲ μιὰν ἐμβριθέστερη μελέτη ἀποκαλύπτονται παιδεῖαι ὑψηλῆς χρήσεως, πρόσφορες γιὰ τὴν τροπὴ ἑνὸς αἰῶνος, πού ἐγκάθετος πάνω στὴν ὑπαρξί του ὀδυνᾶται εἰς φαῖλον κύκλωμα. Ἡ ὑψηλὴ παιδεία τοῦ παρελθόντος, τῆς φωνῆς πού ἐκκινᾷ ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἔγκαιρον ἐντροπήν, διότι καταστήσαμε, τὸ πνεῦμα μας ἓνα μονῆρες ἔλασμα ψυχῶς μέσα στὸν παραλογισμὸ τοῦ Σύμπαντος.

Πολλὰ πέραν τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκτεθοῦν γιὰ τὸ αἰσθητικὸ νόημά του.

Ὀλίγα, ὡστόσο, μόνον. Μὲ τὴν ἐπικὴ τόσο, ὅσο καὶ τραγικὴ ἐπαλήθευσί του ὁ λαὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσάγει τὴν ἱστορικὴν ὕλη σὲ δίδυμη αἰσθητικὴ ἀκολουθία, ὅπου συνίθεται σὲ εὐπαγῆ μῦθο τὸ τραχὺ βάρος τῆς πράξεως. Ἡ ἱστορία ἐλαύνεται ἀπὸ ἓναν ἔρωτα ποιήσεως, κυριεύεται ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ πανουργία. Παίρνει κάτι ἀπὸ τὸ ὕφος καὶ τὴν περίσκεψι τοῦ δημιουργοῦ. Διευθετεῖ τοῦ ὄγκους σὲ περίεργη τάξι. Ὁ ὄγκος τῆς βουλήσεως, πού συζευγνύεται σ' ἔσχατη ἀντιδικία, ἡ ἐκκένωσι τῆς ἀναβάσεως πάνω στὸ ἀσθμαῖνον στέρνο τοῦ πεπρωμένου, ὁ γοερὸς χορὸς τῶν λαῶν τὸ σκεῦος δηλ. τοῦ δέους, πού συνυφαίνεται μὲ τὴν πράξι, ὁ «ἔσχατος ἰδρῶς» τοῦ ἀκραίου μετεωρισμοῦ, τῆς τραγικῆς πτώσεως τὸ ἄσθημα, ἡ περιπλοκὴ τῶν ἐσταυρωμένων γονάτων τοῦ ἐλέους, ἡ ἐν παντὶ ἐνυλὴ ἐκδοχὴ τοῦ τραγικοῦ, ἀποδίδουν ἓναν αἰσθητικὸ κάματο πού ἐξακοντίζει τὸ σκληρὸ καὶ ἐπίφοβο κάλλος τοῦ ὑψηλοῦ.

Ἴδου ἡ ἔκτη, ἡ αἰσθητικὴ διάστασι τοῦ ἀγῶνος.

* *

Αὐτὸ εἶναι τὸ φάσμα τῆς οὐσίας τοῦ 40 καὶ ὡς ἀπεδείχθη ἡ ἀξία του δὲν εἶναι ἡ τυχοῦσα. Ὅμως οἱ ὑψηλὲς πράξεις, τὰ ἀληθινὰ ἀθλήματα τῶν λαῶν δὲν ἔγιναν γιὰ μάταιη καύχησι. Καυχῶνται μόνον οἱ γηραλέοι, οἱ πρόων ὑπάρξαντες.

Τὸ 40 κατορθώθη χθές, ἀλλὰ κρίνεται σήμερα. Ἀναζητεῖ ἀντισταθμίσματα παρόντος. Ἄν ὅμως συμβαίνει νὰ νομίζουμε, ὅτι γιὰ νὰ κατορθώσουμε κάτι μεγάλο χρειάζεται ἓνας ἔκτακτος κίνδυνος, ἄς ἀντιληφθοῦμε μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ ἀπαράλειπτος κι' ἀθρόος κίνδυνος εἶναι ἡ ἱστορία καὶ οἱ ἀξιώσεις της. Ὅταν δὲν νοιώθῃ τὸ ἱστορικό χρέος τοῦ ἑνὸς λαός, ὅταν δὲν εὐρίσκη εὐκαιρίες σὲ κάθε στιγμή καὶ σ' ὅποιαδήποτε συνθήκη, κινδυνεύει. Ἴδου ὁ κίνδυνος.

Ὁ κίνδυνος, λοιπόν, καὶ ὅταν δὲν εἶναι θεαματικός, εἶναι σφοδρὸς καὶ ἀπαράλειπτος. Ὑπάρχει ὅθεν γῶρος γιὰ ὑψηλές πράξεις. Καμμιά λοιπόν χαλάρωσι. Γιατί, ἂν πάρωμε τὴ ζωὴ σὲ σοβαρά, χρειάζεται δύναμι καὶ ὑγεία πολλή, γιὰ νὰ μὴν πτοηθοῦμε. Κι' ὁ λαὸς τῶν Ἑλλήνων ἔχει καταστήσει τὴ ζωὴ του σοβαρὴ διατριβὴ καὶ δὲν πτοεῖται. Συνέχεται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν τοῦ θανάτου. Ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐντρέπεται ν' ἀποθάνῃ. Κι' ἡ ὑπαρξί του εἶναι καθημερινὸ γέρας, κατόρθωμα. Δὲν εἶναι μοιραία συνθήκη ἐτοιμόρροπη καὶ ἀτιμωτική. Πρὸ παντός ὄχι, ἐν τούτοις, στείρα οἴησι καὶ κομπασμό. Ἡ ὑπερηφάνεια μετὰ τὸ κατόρθωμα εἶναι ἀτόπημα, ἂν δὲν εἶναι κούρασι ἢ ὕβρις. Μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ὑπερηφανευθοῦμε ἰομίμως, μόνον ὅταν τὸ διεξερχώμεθα ἀξίως ἢ τὸ συνεχίζουμε ἀνταξίως. Ποτὲ ἄλλοτε.

Μᾶς ἀπαγορεύεται ἄλλωστε νὰ καυχηθοῦμε καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο, ἱερὸ λόγος. Τὸ 40 εἶναι καύχημα, ἀλλὰ τοῦ καυχήματος ἡ λάμψι ἐστιλβώθη ἀπὸ τὸν θάνατον. Ὁ γ ο ε ρ ὸ ς κ ὕ κ λ ο ς τ ο ὕ α ἶ μ α τ ο ς τὸ περιφράσσει καὶ τὸ ἐξακονίζει εἰς ὕψος. Χωρὶς τὴν κλίμακα τοῦ θανάτου, χωρὶς τὴν ὁροθεσίαν του, κάθε πράξι γίνεται βραχὺ ἐγχείρημα. Τὸ μεγαλεῖο μᾶς πράξεως ἐγκείται εἰς τὸ ὅτι ὁδὸς θανάτου ὁδηγεῖ πρὸς αὐτήν. Τῶν νεκρῶν μας ὅθεν εἶναι ἔργο τὸ παρὸν μέγεθος, εἶναι ἡ δωρεὰ τοῦ θανάτου των.

Ἄς κατέβωμε λοιπόν εἰς τοὺς τάφους νὰ γευθοῦμε τὸ αἰώνιο πνεῦμα των. Εὐπρεπεῖς, μὲ μίαν εὐγένειαν πένθους, ἄς δέσωμεν χοηφόρον κύκλον γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦμε τοῦ θανάτου των τὸ ἡμερο κάλλος. Θὰ ἦταν καλὸ νὰ ἴδωμεν τοὺς νεκροὺς αὐτοπροσώπως καὶ ν' ἀρχίσωμεν μαζί των νηπενθὴ διάλογον γιὰ τῆς ζωῆς τὸ γῆρας, γιὰ τοῦ θανάτου τὴ νεότητα, γιὰ τὴν τραγικὴν ἔμφραξί μας, γιὰ τὴν ἐσταυρωμένην ἐλπίδα τοῦ ὄντος, γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ φοβεροῦ, τοῦ «ἐσχάτου ἰδρωτός». Ἄς ὀλοκληρώσωμε μαζί των τὴ διατριβὴ μας καὶ ἄς ἐξυφάνωμε ἡρέμως τὴ δική μας μελέτη θανάτου.

Ἄς διδαχθοῦμε. Οἱ νεκροὶ μποροῦν νὰ διδάξουν. Εἶναι σοφοί, ἔχουν ὅ,τι δὲν ἔχει κανεὶς μας: τὴ γνῶσι τοῦ θανάτου. Μόνον αὐτοὶ ξέρουν, ὅτι ἡ μόνη ἐφικτὴ τελειότης εἶναι ὁ θάνατος. Ἐκεῖθεν ἀποκιοῦν καὶ τὴν ὀλοσχερῇ γνῶσι τῆς ζωῆς, τὴ σοφία πὸν παρασκευάζει ἐξαίφνης ἢ σκοπιὰ τῆς αἰωνιότητος.

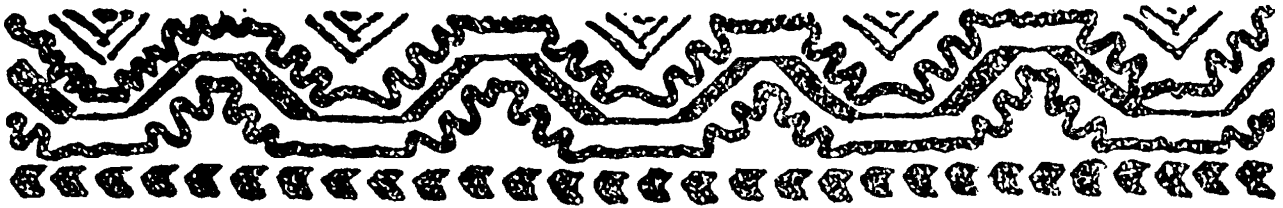
Ὑστερα πεφορτισμένοι ἀπὸ τὴν σοφία καὶ ἐλαφροὶ ἀπὸ τὸ ἄγχος, ἄς φύγωμεν. Ὅπισθὲν μας οἱ νεκροί, καὶ εἶναι ὅλοι τους σχεδὸν νέοι, ἡρεμοὶ καθὼς ὅταν ἦρθαμε, ἀκύμαντοι θὰ παρακολουθοῦν τὸ μάταιον βῆμα μας, μὲ τὴ γαλήνη τῆς ἐσχάτης συνέσεως, μὲ τὴν θείαν εἰρωνείαν, προσηκόντως, μὲ εὐπρέπειαν χιλίων θανάτων καὶ ἐκεῖνο τὸ βλέμμα των, πὸν δεσμεύει κάτι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ καὶ θεσπέσια εὐγένεια τοῦ πένθους καὶ κάτι ἀπὸ τὴ μεγαθυμία τῆς αἰωνιότητος.

Τελείωσα. Τώρα ἔχω, φαντάζομαι, ἀποδείξει πόσο μάταιος εἶναι ὁ λόγος, τὴ ἀναιδὲς ἐγχείρημα, πόσον ἀναρμόδια παρεμβολή. Αὐτοσχέδιος κόμπος μᾶλλον τάδε ἐν τῷ παρόντι, κόμπος ἐπίγονος. Ἡμιστ' ἄρα ἰσόρροπον ὀφείλημα ὁ λόγος.

«Ἐ ρ γ ω τ ἄ ς τ ι μ ἄ ς».

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΗΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ "ΟΧΙ,"

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Σε κάποιους Νεκρούς,
που προσμένουν λιβάνι και κερί.

"Έχουμε πόλεμο!"

Στις 26 'Οκτωβρίου του—40 ένας συνταξιούχος δάσκαλος του 'Επταχωριού, δ. που ήταν Σταθμός Διοικήσεως του 'Αποσπάσματος Πίνδου, καλεῖ σὲ τραπέζι τοὺς ἀξιωματικούς του 'Επιτελείου του 'Αποσπάματος, καθὼς και ἀρκετοὺς τσελεγκάδες τῆς περιοχῆς. "Ένας ἀπ' αὐτοὺς κυττάζοντας τὴν πλάτη τοῦ σφαχτοῦ σκυθρῶπάξει και κουνώντας ἀργὰ τὸ κεφάλι του τὴ δίνει σ' ἄλλον σύντροφό του, πὺ κι' ἐκείνος φαίνεται πολὺ ἀνήσυχος.

—«Τὶ τρέχει, τσέλιγκα; τὸν ρωτοῦν ἀνήσυχοι οἱ ἀξιωματικοί.

—«Τὶ νὰ τρέχει;... "Έχουμε πόλεμο. 'Η πλάτη εἶναι γεμάτη αἷματα. 'Έχετε τὸ νοῦ σας στὰ σκυλιά, πὺν, ἀπέναντί σας. 'Έχουμε πόλεμο, και πόλεμο γρήγορα!»

Σὲ δυὸ ἡμέρες ἀρχίζει ὁ πόλεμος.

(Ι. Α. Βερνάρδου: «Δαβάρης—Πίνδος», 'Αθήναι 1944, σελ. 89).

"Ο, τι μᾶς χρειάζεται. . .

Τὸ διάταγμα τῆς γενικῆς ἐπιστρατεύσεως ἔχει δημοσιευθῆ. Στους ἐφέδρους, πὺ προσέρχονται ἄθροισι γιὰ νὰ ντυθοῦν, δίνονται μὴιά κουβέρτα και μισὴ κουραμάνα. Στους στρατῶνες τῆς Πάτρας μερικοὶ νεαροὶ ἐπιστήμονες παραπονιοῦνται γιὰ τὸν ἐλ, λειπέστατο αὐτὸν ἐφοδιασμὸ Μιὰ φωνὴ δμως ἐνὸς χωριότη ἐφέδρου βάζει τὰ πράγματα στὴ θέση τους:

—«Τὶ κάνετε ἔτσι; 'Αφήστε τὰ παρά-

πονα. Αὐτὰ ἔχει ἡ Πατρίδα μας νὰ μᾶς δώση. "Υστερ' ἀπὸ δυὸ—τρεις ἡμέρες θὰ πάρωμε μὲ τὸ παραπάνω δ, τι μᾶς χρειάζεται ἀπὸ τὸν ἐχθρό».

"Όπως και πράγματι γίνεται. Μέσα σὲ λίγες ἡμέρες ἐκεῖνοι παίρνουν ἀπ' τοὺς 'Ιταλοὺς δ, τι τοὺς λείπει...

(Σπ. Μ. Καλλιάρης: «Τὸ νόημα τῆς 28 'Οκτωβρίου 1940», 'Αθήναι 1956 σελ. 9).

"Ο Διαβολοσυνταγματάρχης!

Οἱ πρῶτοι αἰχμάλωτοι 'Ιταλοὶ τῆς Πίνδου ἐπιθυμοῦν νὰ παρουσιασθοῦν στὸ Συνταγματάρχη. Αὐτὸς διατάζει νὰ τοὺς ὀδηγήσουν μπροστὰ του.

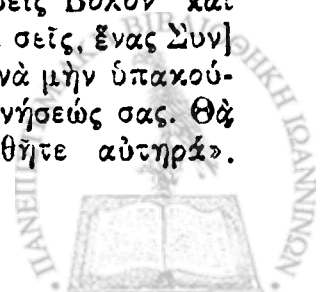
—«Κελονέλλο ντιάμπολο! (Διαβολοσυνταγματάρχης), λένε μόλις τὸν ἀντικρύζουν.

—«Τὶ θέλουν;» ρωτᾶει ἕναν ἀπ' τοὺς ἀξιωματικούς, πὺ τοὺς συνοδεύουν.

—«Ξαίρω κι' ἐγώ, κ. Συντ]άρχη; Αὐτὸ κοπανοῦν ἀπὸ τότε πὺ τοὺς πιάσαμε»

"Ένας ἱταλομαθῆς ἀξιωματικὸς παρεμβαίνει και χρησιμεύει γιὰ διερμηνέας.

—«Θέλουν—μεταφράζει ὁ ἀξιωματικός—νὰ σᾶς ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴν σας. Δὲν παίζεσαι μόνον τὰ γαλόνια σας, ἀλλὰ και τὸ κεφάλι σας. "Όταν ἡ κυβερνήσι σας ἐπέτρεψε νὰ μποῦν τὰ ἱταλικά στρατεύματα και νὰ καταλάβουν τις θάσεις Βόλον και Θεσσαλονίκη, δὲν μπορεῖτε σεις, ἕνας Συντ]άρχης, νὰ στασιάζεσαι και νὰ μὴν ὑπακούεσαι στις διαταγῆς τῆς κυβερνήσεώς σας. Θὰ τιμωρηθῆτε, και θὰ τιμωρηθῆτε αὐτηρᾶ».

—«Ρώτησέ τους, σὲ παρακαλῶ, ποιὸς τοὺς τὰ εἶπε αὐτά;» διατάζει ὁ Συνταγματάρχης τὸ διερμηνεῖα.

—«Ποιὸς τὰ εἶπε; Οἱ ἀξιωματικοὶ τους, οἱ ὅποιοι τοὺς διεβεβαίωσαν ὅτι ὁ «Διαβουνοταγματάρχης» ὁ «Ξεροκέφαλος», ποὺ δὲν ἀκούει τὴν κυβέρνησή του, θὰ τουφεκισθῆ. Γι' αὐτὸ καὶ σᾶς συνιστοῦν νὰ βάλετε γνώση, ἔστω καὶ ἀργά, ἀναλαμβάνουν δὲ δλοιοι τους νὰ σᾶς ὑπερασπισθοῦν, στὰν ἔλθῃ ἡ ὥρα, ποὺ θὰ λογοδοτήσετε».

—«Πάρτε τους», διατάζει ἀηδισμένος ὁ Συνταγματάρχης. Καὶ γυρίζοντας στοὺς ἀξιωματικούς του τοῦ λέει:

—«Κύριοι, αὐτοὶ φαίνεται πὼς δὲν προσπάθησαν νὰ ἐξαπατήσουν μόνον ἐμᾶς. Ἐξηπάτησαν καὶ τοὺς στρατιώτες των. Μπράβο Κράτος! Μπράβο ἀξιωματικοί! Καὶ θέλουν νὰ ἐπιβάλουν νέαν τάξιν πραγμάτων στὸν κόσμον... Ὁραία, πράγματι, τάξις θὰ εἶναι ἡ τάξις τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης».

Τὴν ἄλλη ἡμέρα ἀκούεται παντοῦ τὸ γνωστὸ σύνθημα: Ἐμπρός καὶ τοὺς μαντρώσαμε. Ἐμπρός, ἐμπρός παιδιά!

(Π. Κούκη: «Ἡ Ἐποποιΐα τῆς Πίνδου», Ἀθήνα: 1941, σελ. 47—48).

Ἄλλο πρῶτος

Τὸ ἀπόσπασμα Πίνδου, ὅστερ' ἀπὸ τετραήμερες σκληρὲς ἀμυντικὲς μάχαι, ἐξορμᾷ. Στις ὑπώρειες τοῦ ὑψώματος Τσοῦκα, ὁ διοικητὴς τοῦ 2ου Λόχου ἀνασυντάσσει γιὰ τετάρτη φορὰ τὸ Λόχο του καὶ με' ἐφ' ὅπλου λόγχῃ καλεῖται ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ νέα ἐπίθεση τοῦ ἐχθροῦ. Σὲ λίγο ὁ ἀγγελιοφόρος—σύνδεσμος ἀναφέρει στὸν Ταγματάρχη πὼς ὁ 2ος Λόχος ἔπεσε πάνω σὲ μεγάλες δυνάμεις καὶ στωτώθηκε ὁ Λοχαγὸς του.

—«Πῶς; Σκοτώθηκε ὁ Ἀλέξανδρος Διάκος;»

—«Μάλιστα κ. Ταγματάρχη. Μὲ τὸ περιστροφὸ στὸ χέρι, τοὺς ὠδηγοῦσε καὶ κραύγαζε: Ἐμπρός παιδιά! Ἐμπρός! Γιὰ τὴν Ἑλλάδα! Γιὰ μιὰ Μεγάλῃ Ἑλλάδα! Γιὰ μιὰν ἐλεύθερη Δωδεκάνησο. Ἀπάνω τους, νὰ πληρώσουν ἐδῶ, ὅσες ἀτιμίες ἔκαναν στὰ νησιά μας».

—«Ἦταν ἀπ' τῆ Ρόδου γι' αὐτὸ τᾶλεγε αὐτά».

—«Μάλιστα κ. Ταγματάρχη. Τὴν ὥρα,

ποὺ πλησίαζε στὴν κορφὴ, τὸν θρῆκε ριπή καὶ τὸν ἄφισε στὸν τόπο».

Ἄλλο πρῶτος. Ὁ Ἀλέξανδρος Διάκος εἶναι ὁ πρῶτος νεκρὸς ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

(Κ. Τριανταφυλλίδης: «Ὁ πρῶτος», σελ. 51).

Ἄλλο ελεύθερος ἄνθρωπος.

Λόχος στρατοῦ μας, μπαίνοντας σ' ἕνα ἀπ' τὰ λευτερωμένα χωριά τῆς Πίνδου, συναντᾷ κάποιον ἡλικιωμένο νὰ κάθεται στὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ του, ποὺ ἑορμα ἀεροπλάνου τὸ εἶχε γκρεμίσει. Ὅταν πλησιάσουν οἱ ἄντρες, ὁ γέρος σηκώνεται νὰ φιλήσῃ τὸ Λοχαγόν:

—«Νᾶχῃς τὴν εὐχή μου, ποὺ μὲ ξεσκληθώσες!» τοῦ λέει.

—«Πάει ὅμως τὸ σπιτάκι σου!» ἀποκρίνεται ὁ ἀξιωματικὸς.

—Τί πειράζει; Τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου εὐκολὰ ξαναγίνεται τὸ σπίτι. Ἄν ὅμως σκληθωνόμουν, δὲν θὰ εἶχα σπίτι κι' ἂν ἀκόμα μοῦ τὸ ἀφειναν ἀπειραχτο!»

(Χρ. Ζαλοκώστα: «Πίνδος», Ἀθήνα 1946, σελ. 51—52)

Ἄλλο πρῶτος

Ἄλλο πρῶτος. Ὁ ἄρεινὸς ὄγκος τοῦ Μοράβα πέφτει στὰ χέρια τῶν δικῶν μας. Ἐνας ξένος δημοσιογράφος, ποὺ εἶχε παρακολουθήσει τὴ γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴ Γαλλία, γυρίζει καὶ λέει στὸν ἑλληνοσυνάδελφό του:

—Ἐδῶ δὲν εἶναι σὰν τὸν πόλεμο τῆς Γαλλίας. Ἐδῶ εἶναι ἄλλο πρῶτος!

Μὲ τὴ φράση αὐτὴ δίνονταν τὸ μέτρο τῶν δυσκολιῶν τοῦ στρατοῦ μας στὰ ἀπότομα ὑψώματα, στίς ἀγριεὲς στενωπούς, στὰ γλυστερὰ πατρώματα καὶ τὰ πυκνά, σὲ μερικὰ σημεῖα, δάση τοῦ Μοράβα.

(Κ. Οὐράνης: «Μιὰ πορεία καὶ μιὰ μάχη», περιοδ. «Νέα Ἐστία» τόμ. 29ος [1941], σελ. 7).

Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ.

Ἐνας φαντάρος πέφτει πάνω σὲ κάποιον νεώτερο συμπολεμιστὴ του. Κυττάζοντάς τον λίγο στὰ μούτρα τὸν ἀναγνωρίζει. Ἐχουν μεγαλώσει, ἂν καὶ λίγο μεγαλύτερός του, μαζί!

—« Παιδί μου, ἐσὺ εἶσαι; Πῶς βρῖσκεσαι ἔω πέρα;» τοῦ φωνάζει.

—«Ὅπως καὶ σὺ! Ὅπως καὶ ὄλοι. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό. Γιὰ τὴν Πατρίδα!»

—«Ναί, δίκαιο ἔχεις. Γιὰ τὴν Πατρίδα. Μὰ πῶς δὲν ἔπεσεσ ἐ καμμιά ξάλαρρη ὑπηρεσία; Μὲ τόσα γράμματα; Τόσες γλώσσες;» τοῦ λέει. Κι' ἐκεῖνος ἀγριεύοντας τοῦ ἀπαντάει.

—«Γιατί νὰ μὴν εἶμαι πολυβολητής; Καὶ σὺ, τάχα, δὲν εἶσαι φαντάρος; Δὲν ξέρεις καὶ σὺ γράμματα καὶ δυό—τρεις γλώσσες; Γιατί μοῦ τὸ λές λοιπόν; Κι' ἔπειτα—συνεχίζει— τὸ ζήτησα μονάχος μου νὰ πιάσω πολυβόλο. Θέλω νὰ ἐκδικηθῶ. Ἄν πήγαινα σὲ καμμιά ξάλαρρη ὑπηρεσία δὲν θάχα τὴν ἐντύπωση πῶς πολεμάω. Ζήτησα, τὸ λοιπόν, καὶ ἐγὼ νὰ γίνω πολυβολητής. Νὰ πιάσω πολυβόλο στὰ χέρια μου... Ναί, μὲ τὸ πολυβόλο νοιώθω πῶς πολεμάω. Βλέπω καὶ σημαδεύω. Τραβάω. Πέρτουν κορμιά. Καὶ πάλι βλέπω. Ὅλα τὰ βλέπω...»

(Γ. Σακκᾶ: «Ἀλβανία», Ἀθήναι 1945 σελ. 74—75).

Βλέπει μακριὰ αὐτός.

Βαδίζουν ἀμίλητοι πλάι—πλάι οἱ ἄντρες τοῦ Λόχου, φορτωμένοι μὲ τὸ βαρὺ γυλιό. Ἐνας κοντὸς καὶ ἀδύνατος Πειραιώτης, χαμένος κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ φορτίου του, σέρνει μαζί του κι' ἓνα σωσίβιο, περασμένο λοξὰ στὸ λαιμό του, ποῦ τὸ εἶχε ἀρπάξει κρυφὰ ἀπὸ τὸ πλοῖο, ποῦ τοὺς μετέφερε στὸ Ἡπειρωτικὸ σκάλωμα. Στὴν ἀρχὴ ὁ Λοχαγὸς θυμώνει: δὲν εἶναι σωστὸ γιὰ ἓνα φαντάρο τῆς στεριάς νὰ σέρνῃ ξαπίσω του αὐτὸ τὸ θαλασσινὸ ἐξάρτημα, ἀχρηστο καὶ παράξενο πέρα ὡς πέρα.

—«Δὲν βλέπω τὸν λόγον νὰ σέρνῃς μαζί σου τοῦτο τὸ πράγμα. Δὲν ταιριάζει σὲ σένα κι' οὔτε τὸ ἐπιτρέπει ὁ κανονισμός. Κύττα νὰ τὸ ξεφορτωθῆς τὸ τυχύτερο» τὸν φωνάζει ἐπιτιμητικὰ στὴν ἀρχή.

Μὰ ὁ Πειραιώτης δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποῦ εὐκολα παρατᾶν τ' ἀγαθὰ τους.

—«Μὲ τὸ συμπάθειο, κ. Λοχαγέ· μὰ τοῦτο τὸ πράμα σύντομα θὰ μᾶς χρειασθῇ. Βλέπω τοῦ λόγου μου πολὺ μακρὰ...»

—«Θάλασσα, βλέπεις καθόλου;»

—«Βλέπω καὶ κλοβλέπω, κ. Λοχαγέ!

Οἱ μακρονάδες γρήγορα θὰ πάρουν τὸ δρόμο γιὰ τὸ χωριό τους. Καὶ θὰ πέσουν γιὰ νὰ γλυτώσουν στὸ νερό. Ἀκούω πῶς θάλασσα χωρίζει τὴν Ἰταλία ἀπ' τὴν Ἀρβανιτιά. Λοιπὸν μὲ ποιὸ τρόπο θὰ κυνηγήσωμε στὴ θάλασσα τὸν ἐχθρό; Κολυμπώντας; Μάλιστα κολυμπώντας! Μὰ, νὰ, ἡ ὥρα, ποῦ τὸ σωσίβιο τοῦτο θὰ χρειασθῇ...»

—«Γιὰ τοῦτο τὸ σέρνεις στὴν ἀγκαλιά σου;»

—«Μάλιστα, κ. Λοχαγέ. Βλέπω τὸ λόγου μου μακρὰ!»

Ἄλλοι γελοῦν αὐθόρμητα κι' ὁ Λοχαγὸς ἀφοπλίζεται.

(Ἀγγέλου Νικηφόρου: «Μεγάλες Στιγμές τῶν Ἑλλήνων», σελ. 22—23)

Ἡ ψυχὴ τῶν πολεμιστῶν μας

Ἐνα Κρητικὸ πούλο γεμάτο ζωὴ πλησιάζει ἓναν Ἰταλὸ αἰχμάλωτο μὲ τὸ χέρι του σπασμένο καὶ χωρὶς χειρονομίες ἀρχίζει νὰ τοῦ λέη:

—«Ἔ, κερατᾶ, καὶ ποιὸς μὲ κρατεῖ καὶ δὲ σὲ ξεκοιλιάζω.

Ὁ Ἰταλὸς νομίζει πῶς μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Ἕλληνας θέλει νὰ τοῦ δείξῃ τὴ συμᾶθειά του καὶ γι' αὐτὸν τὸν ἀγκαλιάζει. Ὁ κρητικὸς νοσοκόμος ξαφνιάζεται: τὰ μάτιου του γεμίζουν δάκρυα. Βγάζει τὸ πακέτο του τὰ τσιγάρα καὶ τὸ δάζει γρήγορα—γρήγορα στὴν τσέπη τοῦ Ἰταλοῦ.

Ἀργότερα ὁ νοσοκόμος ζητάει ἓνα τσιγάρο ἀπ' τὸ γιατρό. Ὁ γιατρὸς κάνοντας τὸν ἀδιάφορο:

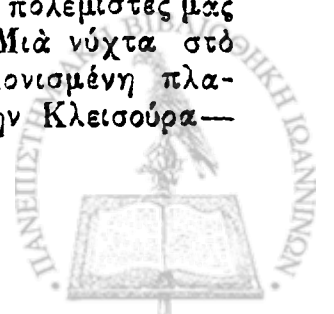
—«Πρὶν ἀπὸ λίγο εἶδα πῶς εἶχες ἓνα δλόκληρο πακέτο· τί τὸ ἔκανες;»

—«Νά, αὐτὸς ὁ κερατᾶς μ' ἔφερε σὲ δύσκολο σημεῖο... Μοῦ τὸ δούτηξε... Δηλαδή πῆγα νὰ τοῦ δώσω ἓνα τσιγάρο καὶ μοῦ πῆρε τὸ πακέτο ὁλόκληρο».

(Γ. Ι. Παπαθεοδώρου: «Ἰπηρεσία Γ.Υ.» Ἀθήναι 1945, σελ. 104).

Γιὰ τὴ Δόξα!

Κι' ὁ τελευταῖος φαντάρος τοῦ—40 γνωρίζει πῶς πολεμάει ὁλομόναχος. Ἄλλ' αὐτὸ ἀντὶ νὰ δευλιάξῃ τοὺς πολεμιστὲς μας τοὺς γεμίζει περηφάνεια. Μιὰ νύχτα στὸ Ἄλῃ—Μπροστιβάνι—μιὰ χιονισμένη πλαγιά τοῦ 1220, μπροστὰ στὴν Κλεισοῦρα—

ρωτοῦν ἕναν ἀγράμματο φαντάρο, πού πληγωμένος σιγοσβήνει:

— «Γιατί πολεμάμε;»

— «Γιὰ τὴ Δόξα. Γιὰ νὰ γίνουμε τὸ παράδειγμα στὸν κόσμο». προφταίνει κι' ἀπαντᾷ ἀδίσταχτα.

(Σπ. Μελά: «Ἡ Ἑλλάδα τῶν τριῶν «ὄχι» καὶ τοῦ μεγάλου «ναί» περιοδ. «Ἑλλην. Δημιουργία», τόμ. 4ος [1949]σελ742)

Σκηνοῦλα εὐθυμη

Ἕνας νεαρὸς λοχαγὸς μετὰ μιὰ νικηφόρα μάχη πλησιάζει ἕνα μικρὸ δμίλο τσολιάζων τοῦ 39ου Εὐζωνικοῦ.

— «Ὡρὲ λεβέντη τσολιᾶ, ἔχεις φωτιά;» ρωτᾷ ἕναν σ' εὐθυμο τόνο, δάζοντας τὸ τσιγάρο του στὸ στόμα.

— «Ἰέχου, κυρ-Λουχαϊέ μ'. Στάκα λιγάκι!».

Καὶ βγάζοντας ἀπ' τὴ μπαλάσκα του στουρνάρι, ἤσκα καὶ προίδοιο, δοκιμάζει ν' ἀνάψῃ. Ὁ Λοχαγὸς γελῶντας τὸν σταματᾷ:

— Βάσια. Δὲν καταδέχεται ἕνας «ἄστος Πιπαστράτου» νὰ καῖ ἀπὸ ἀρχαῖα σὺνεργα, τοῦ λέει.

— «Ὅπου ἀγαπᾷς, κυρ-Λουχαϊέ», ἀπαντᾷ, λίγο ντροπιασμένα, ὁ τσολιᾶς.

Ὁ Λοχαγὸς στρέφεται πρὸς τὸ διπλανὸ τσολιᾶ, πού ἔχει στὸ χέρι του κιόλας ἕναν ἀναπτῆρα πολυτελείας καὶ γυρίζει τὴ ρόδα ν' ἀνάψῃ. Παρ' ὅλες ὅμως τίς προσπάθειές του, δὲν ἀνάπτει. Ἴσως ἔμφραξις, ἴσως ἔλλειψις βενζίνης. Ἀναγκαστικὰ τότε ξαναγυρίζει στὸν πρῶτο στρατιώτη:

— «Ἐλα, δὲν πειράζει ἀναψέ το με ἤσκα».

— «Πράξιμένα τώρα, κυρ-Λουχαϊέ. Ἔῃς χάρ' μουνάχ' αὐτοῦ κι' γὼ φουμαδόρους κι' ξέρου ἀπὸ δῖψα!»

Καί, πράστ! ἀνάβοντας δίνει φωτιά στὸν ἀξιωματικό. Μοσχοβολᾷ γύρω ὁ τόπος ἀπ' τὸ ταπεινὸ προῖδον τοῦ ἑλληνικοῦ πλατάνου. (Ἀλ. Κολοβῶ: «Πετρέλαια», ἐφημ. «Λαὸς» Ἀθηνῶν 16 12-56).

Μέτρησε τᾶρβυλα

Ἡ πιὸ πρόχειρη ἀποθήκη, ἀπ' ὅπου προμηθεύεται ὁ στρατός μας ἀρβύλες εἶναι οἱ Ἴταλοὶ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ σκοτωμένοι.

Ἕνας Ἰλαρχὸς ἀναφέρει στὸ Διοικητὴ του πὼς στὴ συμπλοκὴ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν ἴλη του οἱ Ἴταλοὶ ἔχουν ἀφήσει τριάντα νεκρούς.

— «Πὼς τὸ ξέρεις ὅτι εἶναι τριάντα καὶ ὄχι εἰκοσιοχτὼ ἢ τριαντατριεῖς; Τοὺς μέτρησες ἕναν—ἕναν;» τὸν ρωτᾷ ὁ Διοικητὴς του.

— «Δὲ μέτρησα τοὺς νεκρούς. Μέτρησα τᾶρβυλα, πού πήραν οἱ ἄντρες μου», ἀποκρίνεται ὁ Ἰλαρχὸς.

(Ἐένου Ξένιτα: «Τὸ θαῦμα τῆς Ἀλβανίας ἀπ' τὴ σκοπιὰ τῆς III Μεραρχίας» Ἀθήνα 1945, σελ. 150).

Ἕνα κόλπο...

Σὰ νύχτωσε, φόρεσε μιὰ ἀσπρη κουκούλα, τράβηξε γιὰ τίς θέσεις τῶν Ἰταλῶν καὶ γύρισε μ' ἕναν ἀπὸ δαύτους σπρώχνοντας τὸν μετὰ τὸν ὑποκόπανο καὶ σφυρίζοντας του θρισίε. Ἀμα τὸν παράδωσε στὸ Λοχαγὸ του, ἀφοῦ τοῦ εἶχε πάρει στὸ μεταξὺ τὰ πράγματά του, γύριζε στὴ φωτιά, ὅπου οἱ σύσκηνοὶ του καψάλιζαν καμμιὰ φέτα κουραμάνα.

— «Ποῦ ἤρουν, βρέ;» τὸν ρωτοῦν.

— «Πῆγα μιὰ βόλτα κι' ἔφερα ἕναν Ἰταλὸ πίσω», τοὺς ἀπαντᾷ.

«Τί λές, μωρέ; Καὶ ποῦ εἶναι τοι;» ἀποροῦν ἐκεῖνοι.

— «Τὸν ἔδωκα τοῦ Λοχαγοῦ νὰ τὸν ξετάξῃ».

— «Ἄντε, καημένε, κοροϊδεύεις;»

— «Καὶ δὲν πετάνεται ἕνας σὰς ὡς τοῦ Λοχαγοῦ νὰ τόνε δῆ;»

— «Πὼς τὰ κατάφερες;»

— «Ἀκοῦτε... ὅμως δὲ θὰ τὸ πῆτε σὲ κανένα. Εἶναι δικό μου κόλπο καὶ κάθε βράδυ θὰ φέρνω κι' ἀπὸ ἕναν. Λοιπὸν προχτές, πού πῆγα τὴ διαταγὴ στὸ παρατηρητήριον τοῦ πυροβολικοῦ, εἶπα τοῦ ὑπολοχαγοῦ νὰ κυττάξω μετὰ τὴ διόπτρα, νὰ ἰδῶ τίς γραμμὲς τῶν Ἰταλῶν, μιὰ καὶ δὲν εἶχε ποῦσι κείνη τὴν ὥρα. Κι' ἕκατσα καὶ κύτταξα. Ἔβλεπα τοὺς Ἰταλοὺς ἀπὸ δῶ ἐκεῖ! Ἰστέραι εἶδα μερικοὺς καὶ πηγαινοερχόντανε σ' ἕνα μεγάλο ἔλατο. Τὰ κατέβαζαν... κι' ἀλαφρώνονταν. Ἀπόψε, λοιπὸν, ξεκίνησα καὶ πέρασα σερνάμενος καὶ πῆγα νὰ κάτσω καρτέρι στὸ μεγάλο ἔλατο. Περίμενα πολ-

λήν ώρα και έτσουζε τὸ κρῦο. Καί νά σου, ἕνας κροκοφότερος. Τὸν ἄφησα καὶ κάθησε, κι' ἀπάνω στὴν ὥρα τοῦ χύμηξα. Τὸν ἀρπαξα ἀπ' τὸ λαϊμὸ καὶ τοῦ λέω. «Μιλιά, γιατί σὲ κόβω!» κι' εἶχα τὴν ξιφολόγχη ἔτοιμη νὰ τὸν τρυπήσω. Αὐτὸς θὰ κατάλαβε πὼς κάτι τέτοιο τοῦ ἔλεγα κι' ἔτρεμε, σὰν τὸ ψάρι. Κι' ὕστερα γυρίσαμε μαζί, αὐτὸς μπροστὰ μὲ τὸ βρακί λυμένο ξι' ἐγὼ ξοπίσω μὲ τὴ λόγχη στὶς πλάτες του. Αὔριο θὰ πάω γι' ἄλλον».

(Ἄγγελου Βλάχου: «Τὸ Μνῆμα τῆς Γρηᾶς», Ἀθήναι 1945, σελ. 65—66).

Ἀέρα! . . . Ἀέρα! . . .

Μέσα στὸ γκρίζο πρωῒνὸ κατεβάζουν ἀπ' τὸ γυμνὸ ὕψωμα μερικὸς πληγωμένους. Ἀφήνουν γιὰ λίγο τὰ φορεῖα πάνω στὸ λασπωμένο δρόμο. Ἕνας πληγωμένος παραληρεῖ ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ πυρετοῦ:

—«Δὲ βλέπω... Ποιὸς μὲ χτύπησε θύνατὰ στὸ στήθος;... Ἐμπρὸς ἔμπρὸς λίγο ἀκόμα κι' ἀνεβήκαμε. Ἀέρα!.. Ἀέρααα! Φεύγουν, ἔγιναν σκόνη, ἔγιναν καπνός».

Κάνει μιὰ ἀπότομη κίνηση νὰ σηκωθῆ ἀπ' τὸ φορεῖο, μὰ πέφτει καταγῆς μέσα στὴ λάσπη. Οἱ στρατιῶτες τρέχουν νὰ τὸν σηκώσουν.

—«Πέθανε!» λέει σιγὰ κάποιος τους.

Ἄλλοι ἐπαναλαβαίνουν μηχανικά: πέθανε, θγάζουν τὸ κράνος καὶ κάνουν τὸ σταυρὸ τους. Τὰ μάτια θακρῦζουν ἤκυττάζουν ἀδιάφορα. Ξαναφοροῦν τὸ κράνος καὶ τραβοῦν τὴν πορεία τους μὲ τοὺς ἄλλους.

(Στέλιου Ξεφλούδα: «Ἀνθρωποὶ τοῦ Μύθου», Ἀθήναι 1946, σελ. 24).

Ἐπέροχε Ρωμιέ!

Γενάρης τοῦ—41. Ἕνας στρατιώτης φορτωμένος ἕνα τσουβάλι κουραμάνες βαδίζει γιὰ τίς πρώτες γραμμές. Τὰ μουλάρια ἔχουν ἀποδεκατισθῆ ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τ' ἀντικαθιστοῦν οἱ μεταγωγικοί. Κάθεται σ' ἕναν τοῖχο γιὰ νὰ ξεκουραστῆ. Ἕνας ἄλλος στρατιώτης τὸν πλησιάζει:

—«Βρὲ συνάδερφε μὲ δίνεις λίγο ψωμί;»

—«Δίκιο ἔχεις, συνάδερφε, καὶ σὺ πεινάς κι' ἐγὼ πεινώ. Μὰ ἐκεῖνοι, πὺ περιμένουν ἐκεῖ;—κι' ἔδειξε τὴ γραμμὴ τῆς μάχης μὲ τὸ χέρι του. Πεινοῦνε περισσότε-

ρο καὶ πρέπει νὰ φάνε πρώτα ἐκεῖνοι».

(Θεοδ. Βουδικλάρη: «Στὰ προπύλαια τοῦ Ἀδου» Ἀθήναι: 1944, σελ. 29).

Τὰ δάκρυα τοῦ Γερο—Ταγματάρχη.

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, συντοπίτης καὶ φίλος τοῦ «ἐφέδρου ἐκ μονίμων» Ταγματάρχη Κωστάκη, ἀποφασίζει νὰ τὸν ξεκουράσῃ ἀπὸ τίς νεροποντὲς τοῦ Νοέμβρη καὶ τὰ χιόνια τοῦ Δεκέμβρη, πὺ τὰ πέρασε πολεμῶντας στὴν πρώτη γραμμὴ. Τὸν μετακαλεῖ, λοιπόν, στὸ στρατηγεῖο. Στὸ γραφεῖο του μέσα εἰδὺ δὲ γέροι, ὁ Ἀρχηγὸς κι' ὁ Ταγματάρχης, ἀγκαλιάζονται.

—«Τί μὲ θέλεις ἐδῶ;» ρωτᾷ ὁ Κωστάκης ἀπότομα, ἀφοῦ κάθισε.

—«Νὰ μείνῃς νὰ ξεκουραστῆς».

—«Δὲν ἔχω δουλειὰ ἐγὼ ἐδῶ. Τὰ παιδιὰ ἐκεῖ πάνω μὲ περιμένουν!»

Ὁμως ὁ Ἀρχηγὸς ἐπιμένει. Στὰ τελευταῖα τὸν διατάζει, σὰν ἀνώτερος. Ἰστερ' ἀπὸ ὥρα καὶ κάμπροσες φωινὲς ὑποκύπτει. Τὰ μάτια του γεμίζουν δάκρυα. Κι' οἱ γραφιάδες στὸ διάδρομο σκύβουν ὁ ἕνας στ' αὐτὸ τοῦ ἄλλου μὲ ταραχῆ:

—«Κλαίει ὁ Κωστάκης... Κλαίει!...»

(Ἀγ. Τερζάκη: «Ἀπρίλης», Ἀθήναι 1946, σελ. 159—160).

Μὲ τὸ καφτὸ αἷμα τοῦ γιοῦ της

Ἕνα μακρυνὸ μετὲρ ἀκούεται. Ἐπειτα φαίνεται τὸ ἀεροπλάνο. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Βάσεως μ' ἀνακούφιση φωνάζει στὴ γριούλα:

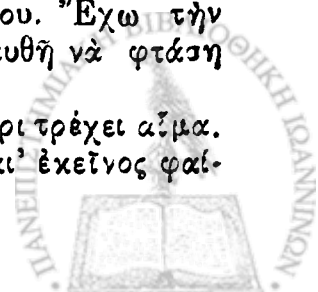
—«Ἐ! κυρούλα! Νὰ ὁ γιός σου!»

—«Ὁ προκομένος... Ἔτσι πάντα, ἀπὸ παιδί, μ' ἄφηνε νὰ τὸν καρτερῶ στοὺς δρόμους γιὰ νὰ μὲ τυραννᾷ ἀποκρίνεται ἐκείνη.

Ὁ Ἀρχισμηνίας σβῆνει τὴ μηχανὴ του καὶ πηδάει κάτω. Τρέχει στὸν Ἀρχηγό του.

—«Ἦμουνα ἔτοιμος νὰ φύγω, ἔταν κάποιος πὺ πετοῦσε, φαίνεται, πολὺ ψηλά, ὠρμησε κατ' ἐπάνω μου, σὰν κεραυνός. Μὲ γέμισε σφαῖρες, καθὼς πέρασε δίπλα μου. Ἀλλὰ τὸν κυνήγησα, ὡς ἐκεῖ πὺ ἀντεχα... Τοῦ κόλλησα ἀμέσως στὴν οὐρὰ καὶ τ' ἄδειασα τὰ πολυβόλα μου. Ἐχω τὴν ἐντύπωση, πὺς θὰ δυσκολευθῆ νὰ φτάτῃ στὴ βάση του...»

Ἀπ' τὸ ἀριστερὸ του χέρι τρέχει αἷμα. Ἡ μητέρα του πλησιάζει κι' ἐκεῖνος φαί-

νεται, σάν μὴν πιστεύῃ τὰ μάτια του.

— «Μάννα... Καλὲ μάννα, τί ζητᾶς ἐδῶ μέσα; Ποιὸς σοῦπε πῶς εἰμ' ἐδῶ;»

Εἶναι ἡ μάννα του! Σάν ἔμαθε πῶς τὸ παιδί της ἦταν τώρα λίγες ὥρες μακριὰ ἀπ' τὸ σπίτι της, γέμισε τὸ ταγάρι της μ' ἕ, τι μπορούσε, ἔβαλε τὸ δρόμο μπρὸς κι' ἔφτασε. Ὁ γιό της κάνει ἕνα βῆμα καί προσπαθεῖ νὰ τὴν σφιξῇ στὴν ἀγκάλη του. Μὰ τὸ λαβωμένο χέρι του πέφτει βαρὺ καὶ σταγόνες αἷμα πιτσιλιζοῦν τῆς μάννας του τὸ φουστάνι. Ἐκείνη ἀνήσυχη ἀφήνει τὸ ταγάρι κάτω λέγοντάς του:

— «Ἄιντε, τώρα... Βγάλε τις προβιές, πού φορεῖς, νὰ ἰδοῦμε τί ἔπαθες...»

Τὸν βοηθαίει νὰ ἐγάλη τὴ φόρμα του καὶ πρὶν τὸν φιλήσῃ κοκκινίζουν τὰ χέρια της μὲ τὸ καπτὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ της. Ὁ γιατρὸς βεβαιώνει πῶς τὸ τραῦμα εἶναι ἐλαφρὸ. Μητέρα καὶ γιὸς ἀγκαλιασμένοι τραβοῦν κατὰ τὸ χειρουργεῖο.

(Γ. Λυδία: «Ἀπὸ ἕνα ἀεροδρόμιο ὁ πόλεμος στὴν Ἀλβανία» Ἀθῆναι 1944, σελ. 120—121).

Ἔννοια τοῦ καθήκοντος.

Γυρίζοντας ὁ Μέραρχος ἀπ' τὶς πρώτες γραμμές, πέφτει πάνω σ' ἕνα φαντάρο, πού μ' ἕνα μεγάλο τενεχὲ χαλβᾶ στὸν ὦμο του θαδίζει ξυπόλυτος στὰ χιόνια, ἀλλὰ καὶ κλαίοντας. Τὸν Ρωταίει:

— «Γιατί κλαῖς, παιδί μου;»

— «Πονοῦν τὰ πόδια μου, κ. Μέραρχε!» παραπονιέται ὁ στρατιώτης, ἕνα ἀπ' τὰ ἀφθονα θύματα παγοπληξίας. Τὰ πόδια του εἶναι μελανιασμένα κι' ἀπ' τὰ νύχια τους τρέχει αἷμα καὶ πύο. Ὁ Μέραρχος, μαζί μὲ μάλλινες κάλτσες καὶ παπούτσια, τὸν ἐφοδιάζει καὶ μ' ἕνα σημειωμά του γιὰ τὸ πλησιέστερο χειρουργεῖο.

— «Δὲν μπορῶ, κ. Μέραρχε, νὰ πάω στὸ χειρουργεῖο, γιατί τὰ παιδιὰ, ψηλά ἐκεῖ, εἶναι νηστικά καὶ περιμένουν χαλβᾶ», ἀπαντᾶει ἐκείνος.

Ἐδέησε νὰ βρεθῇ ἄλλος στρατιώτης γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ χαλβᾶ καὶ μονάχα τότε πείθεται νὰ πάρῃ τὸ δρόμο τοῦ χειρουργεῖου. (Διον. Α. Κοκκίνου: «Οἱ Δύο Πόλεμοι 1940—41» Ἀθῆναι 1945, Γ' σελ. 381).

Γενικὴ ἡ θυσία

Ἔνα δεκανέα μὲ μιὰ πληγὴ στὸ στήθος τὸν ἔχουν προτείνει γιὰ τὸν πολεμικὸ σταυτό. Ὅταν, χαμογελώντας, τοῦ λένε στὸ νοσοκομεῖο:

— «Ἐσὺ τὸ φόρεσες κιόλας τὸ παράσημο στὸ στήθος; τί θέλεις ἄλλο;» ἐκείνος τοὺς ἀπαντᾶει:

— «Τί νὰ τὸ κάνω τὸ παράσημο, ποῦ μινε τὸ ἔργου ἡμιτελὲς ἀπ' αὐτὸ τὸ καταραμένο τραῦμα;»

Σὲ τρεῖς λέξεις ὁ δεκανέας δίνει τέλεια ἔκφραση στὸ πνεῦμα τοῦ στρατοῦ τῆς πρώτης γραμμῆς. Ἔργο προσωπικὸ γιὰ τὸν καθένα ὁ πόλεμος καὶ ἡ ὑπόθεση τῆς Πατρίδος!

(Ἐλευθ. Εἰμαρμένου: «Ἡ Ἑλλάς στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας», Ἀθῆναι 1945, σελ. 106).

Πολυβολητοῦ θάνατος

Στὸν ἴδιο λόγῳ πολυβόλων ὑπηρετοῦν δυὸ ἀδέρφια: σκοπευτῆς ἄριστος ὁ Θανάσης, προμηθευτῆς τοῦ ἴδιου πολυβόλου ὁ Κώστας. Σὲ μιὰ μάχη καὶ στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή της ὁ Θανάσης δέχεται κατὰ-στηθα μιὰ ριπὴ ἐχθρικοῦ πολυβόλου καὶ κλείνει γιὰ πάντα τὰ ἀετήρια μάτια του. Τότε ὁ Κώστας παραμερίζει τὸ αἰμόφυρτο, ζεστὸ ἀκόμα, σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀρπάζει στὰ χέρια του τὸ πολυβόλο, πού ἔχει σιγήσει γιὰ μιὰ στιγμή, τὸ στρίβει ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἰδέα ν' ἀνεβῇ τὸ ὕψωμα. Ἡ μάχη τελειώνει ἐπιτυχῶς κι' ὁ Κώστας ζητᾶει ἀπ' τὸ λοχαγὸ του νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν γιὰ λίγο στὴ θέση του, φορτώνεται εὐλαβικά τὸ ματωμένο σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ροβολάει ἀπ' τὴν ἄλλη πλαγιά τοῦ ὕψωματος, γιὰ νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸ του μὲ τὸν παπᾶ τοῦ Συντάγματος. Βρίσκεται μπρὸς στὸ Συναχθῆ του καὶ τοὺς ἐπιτελεῖς τῆς Μεραρχίας. Ὁ Συναχθῆς συγχαίρει τὸν ἥρωα καὶ τοῦ ἀναγγέλλει ὅτι προάγεται εἰς λοχίαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς, ἐνῶ συγχρόνως τοῦ ἐκφράζει συγκινημένος τὴ λύπη του γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του.

— «Συνταγματάρχα μου! Εἶμαι ὑπερήφανος, γιατί ὁ ἀδερφός μου ὁ Θανάσης πέθανε, σάν ἕνας ἀληθινὸς Ἕλληνας στρατιώτης... Κι' ἐγὼ δὲν ἔκαμα τίποτε ἄλλο ἀπὸ

τὸ καθήκον μου!» ἀπαντᾷ με συγκρατη-
μένη ἀπὸ τῆ συγκίνητη, ἀλλὰ σταθερῆ φω-
νῇ ὁ γενναῖος πολυβολητής.

Σκύβει πάνω στὸ νύσκαφτο τάφο σκου-
πίζει μ' ἓνα μαντήλι τὸ ματωμένο πρόσωπο
τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸν φιλεῖ στοργικά, παρα-
καλεῖ τοὺς συναδέλφους του νὰ δάλουν στὸ
νεκρὸ ἓνα σταυρὸ μὲ τὸνεμά του, χαιρετᾷ
στρατιωτικὰ τὸ Διοικητὴ του καὶ τροβᾷ
μὲ σταθερὸ εἶμα πρὸς τὸ ὕψωμα...

(Χρ. Ι. Κολιάτσου: «Σελίδες Δόξης», Ἀθη-
ναί: 1948, σελ. 158).

Δὲν πέρασαν

Ὁ Λόχος μόλις ἔχει τελειώσει τὴν ἐ-
πίθεση καὶ διατάσσεται τρέξει πρὸς ἐνίσχυ-
ση τοῦ ἀριστεροῦ του, πού μιὰ ἀντεπίθεση
τοῦ ἐχθροῦ τὸ κλονίζει. Ὁ Λοχαγὸς κά-
νοντας τίς παλάμες του τηλεθόα, φωνάζει:

—«Ἐμπρός, παιδιά, ἀπάνω τους! Ἐμ-
πρός, λεβέντες μου, καὶ τοὺς φάγαμε. Ἀ-
έρα, παιδιά. Ἀέ...»

Δὲν προφταίνει νὰ τελειώσει τὴ φράση
του καὶ μιὰ ριπὴ πολυβόλου τὸν γαζώνει.
Θέλει νὰ πιασῆ ἀπὸ μιὰ ψηλὴ πέτρα, μὰ
δὲν τὸ κατωρθώνει καὶ σὰν ξεριζωμένο
δέντρο πέφτει κάτω. Εἶναι κατάχλωμος κι'
ἀπ' τὸ στόμα μιὰ αἱμάτινη γραμμὴ κατε-
βαίνει. Πασχίζει νὰ μιλήσῃ ἢ γλῶσσα του
ἀναθεύεται, φελλίζει κάτι, ἀλλὰ κανένας
ἀπ' ὄσους ἔτρεξαν κοντὰ του δὲν καταλα-
βαίνει τίποτε. Τοὺς κυττάζει στὰ μάτια.
Θέλει πολλὰ νὰ τοὺς πῆ. Ἐάφνου ἰαχὲς
σὰν ἀπὸ χιλιάδες στόματα, γεμίζουν πέρα
γιὰ πέρα τὴ χαράδρα:

—«Ἀέρα!.. Ἀέρα!..»

Τὰ μάτια τοῦ Λοχαγοῦ ζωηρεύουν. Τὸ
πρόσωπό του γίνεται ὀλοφώτεινο. Καὶ μὲ
φωνή, πού μόλις ἀκούεται, ρωτᾷ:

—«Τί...; Τί... ἔ...γι...νε;»

—«Νικήσαμε, κύρ—Λοχαγέ! Ὁ ἐχ-
θρὸς ἔπαθε πανωλεθρία. Νικήσαμε!» ἀπαν-
τᾷ ὁ λοχίας, σκύβοντας ἀπάνω του. Ὁ
Λοχαγὸς δοκιμάζει νὰ πῆ κάτι μὰ τοῦ στέ-
κεται ἀδύνατο.

—«Νικήσαμε, κύρ—Λοχαγέ! Οἱ ἐχ-
θροὶ δὲν πέρασαν! Ἀκούς, κύρ—Λοχαγέ;
Οἱ ἐχθροὶ δὲν πέ...σαν!» λέει ζωηρότε-
ρα τὴν ὄρα ὁ λοχίας.

Ἐκεῖνος, σὰν ἓνα θᾶρος νὰ βγῆκε ἀπὸ

μέσα του, ἀναστενάζει εὐχαριστημένος. Ἐ-
να χαμόγελο ἀπλώνεται στὰ χεῖλη του, πού
σιγὰ—σιγὰ σβήνει μαζί του.

(Θωμ. Π. Λαλαπάνου: «Δὲν πέρασαν...»
ἀνέκδοτες πολεμικὲς ἱστορίες).

Συγμιότυπο στατικοῦ ἀγῶνα.

Μὲ τὸ τηλέφωνο, ἀναφορὰ Παρατηρη-
τοῦ στὴ Διοίκηση:

Παρατηρητής:—Ὁ ἐχθρὸς βάλει διὰ
συγκεντρωτικῶν πυρῶν πυροβολικῶ.

Διοίκησης:—Ἐχει καλῶς.

Παρατηρητής:—Ἡ ἐχθρική βολή, πῆρε
τὸν χαρακτήρα προπαρασκευῆς πυροβολικῶ

Διοίκησης:—Ἐχει καλῶς.

Παρατηρητής:—Ὁ ἐχθρὸς ἐξορμᾷ πρὸς
ἐπίθεσιν.

Διοίκησης:—Ἐχει καλῶς. Τί κάνουν
οἱ δικοὶ μας;

Παρατηρητής:—Τίποτε ἀκόμη... Οἱ Ἴ-
ταλοὶ ἀνεβαίνουν στὶς κλιτῦες τῆς τοποθε-
σίας μας.

Διοίκησης:—Ἐχει καλῶς. Παρατηρεῖ-
τε τίποτε ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν δικῶν μας;

Παρατηρητής:—Ὅχι. Οἱ Ἴταλοὶ φαί-
νονται νὰ πλησιάζουν τὰ χαράκωματα. Ὑ-
πολογίζω πὼς βρίσκονται σ' ἀπόσταση 100
μέτρων.

Διοίκησης:—Ἐχει καλῶς.

Κι' αἰφνης! Χαλασμοὶ κόσμου: πυρο-
βολικὸ, ἔλμοι, πυροβόλα, ντουφέκια χειρο-
θαμβίδες ἐνωμένα σὲ μιὰ μακάθρια συναυ-
λία καὶ ταυτόχρονα ὁ Ἑλληνικὸς παιὰν
«ἄερα—φούσκωστον» καὶ ἡ ἀναλαμπὴ τῆς
λέγξης.

Παρατηρητής:—Οἱ Ἴταλοὶ τσακίζουν,
πετοῦν τὰ ἐπλα, σηκώνουν τὰ χέρια, παρα-
δίδονται.

Οἱ Ἴταλοὶ ἔχουν πέσει σὲ τραμερὴ
φάκα.

(Σπυρ. Γ. Τριβεζᾶ: «Δαφνόκλαδα ἀπὸ
τὸ Ἑλληνικὸν Ἔπος 1940—41» σελ. 55).

Τὸ πλήγμα!

Τὸν κουβάλησαν σχεδὸν ἀναίσθητο πᾶ-
νω στὸ φορεῖο, πλημμυρισμένον ἀπ' τὴς
γάζες καὶ τοὺς ἐπιδέσμους. Τὸν τράβηξαν
ἀμέσως στὸ χειρουργεῖο καὶ σῶθηκε, σὰν
ἀπὸ θαῦμα. Καὶ δυὸ βδομάδες τῶρα δέρνε-
ται στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου στὸ στρατιω-

τικό νοσοκομείο, κοντά στη ζώνη των πρό-
σω. Ξαφνικά μια Ἀδελφή μπαίνει στο θά-
λαμο κι' αναταράζουν τὸ κορμί της βίαιοι
λυγμοί. Τὸ θλιβερό νέο σκορπάει γύρω τὴν
ἀπόγνωστη: τὸ Στρατηγεῖο ἔχει μεταδώσει
κατεπείγουσα διαταγή μέχρι τὴν αὐγή νὰ
ἔχῃ συντελεσθῆ ἢ ἐκκένωση, κάτω ἀπ' τὴν
πίεση μιᾶς νέας—τῆς γερμανικῆ—ἀπειλῆς.
Οἱ πληγωμένοι φαντέροι ἀναπνεύουν ἀρ-
νούνται νὰ πιστέψουν στὸ πλῆγμα. Κι' ἔταν
κάποιος ἀνάπηρος ξεσπάει σὲ ἀναφυλλητά,
ὅλος ὁ θάλαμος βουβαίνει ἀπ' τὴ θλίψη.
Ἐνα κεφάλι ἀναξυεύεται μὲ κόπο καὶ ρίχ-
νοντας μιὰ ματιὰ στὸ ματωμένο ἐπίδεσμο
ξεσπάει.

—«Μέχρις ἐδῶ ἦταν λοιπόν; Καὶ τί
μένει ἀπὸ τὴ θυσία;»

Καὶ ρίχνει βαρὺ τὸ κεφάλι στὸ προ-
σκέφαλο!

(Κ. Καγκελάρη: «Λιτανεία Ψυχῶν». Ἀνθμνηστικὸν τεῖχος εἰς τὴν 28ην Ὀκτω-
βρίου τῆς «Ἀχαϊκῆς Ἐταιρείας» Πατρῶν.
Ἐν Πάτραις 1945, σελ. 29).

Ἐνα βῆμα ἔμπρός!

Τραγικὴ Πεγάλη Παρασκευὴ τοῦ—41.
Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου θάξει τὰ πληρώ-
ματα τῶν πλοίων «ἐν ἐπιθεωρήσει» στὸ
Ναύσταθμο καὶ θέλοντας νὰ προλάβῃ κρού-
σματα ἠθικῆς κάμψως, τοὺς μιλάει ἔτσι:

—«Σήμερα ἔχω μαύρη τὴν ψυχὴ μου.
Ἡ ἐκκλησία μας πειθεῖ τὸν Γολγοθᾶ τοῦ
Κυρίου καὶ ἐγὼ τὸν Γολγοθᾶ τῆς Πατρίδος,
ποὺ φέρεται στὴ σκλαβιά. Ἡ γιαγιά μου μοῦ
ἔλεγε ὅτι μικρὸ παιδί ἐδῶ γύρω σ' αὐτοὺς
τοὺς βράχους ἔζησε τὰ ὅχτῳ χρόνια τῆς
Ἐπανάσεως τοῦ 1821, τρώγοντας λίγο κρι-
θαρένιο ψωμί, ἀλεσμένο στὸ χειρόμυλο,
γιατί ὅλοι οἱ δικοί της πολεμοῦσαν γιὰ νὰ
ἐλευθερώσουν τὸ Γένος. Ἐμεῖς πολεμοῦμε μὲ
μεγάλους συμμάχους κι' αὐτοὶ πολεμοῦσαν
μόνοι. Δὲν ἔμεινε μέσα μας μιὰ στάλα αἵ-
μα ἀπὸ τὸν Κανάρη, τὸν Μιαούλη, τὸν Κο-
λοκοτρώνη, τὸν Κραϊτσάκη; Ἡ κολλαρί-
να αὐτὴ—πιάνοντας μιὰ κολλαρίνα ἑνὸς
ναύτη—τρίβεται καὶ λιώνει, ἀλλὰ δὲν λε-
ρώνεται. Ἐτοῦτο—πιάνοντας τὸ κολλάρο
του—βρωμίζει καμμιὰ φορά! Κι' ἐγὼ ἔχω
γυναίκα καὶ παιδί. Ὁ Θεὸς ἄς φροντίσῃ
γι' αὐτά. Ἄν κινεῖς σὰς νομίζῃ ὅτι ἦ δὲν
τοῦ εἶπῃ ἢ δὲν τὸν ἀφήνῃ ἢ σκέψῃ τῆς

οἰκογένειες του νὰ φύγῃ, ἄς κἀνῃ ἓνα θῆμα.
ἔμπρός. Εἶναι ἐλεύθερος νὰ πάῃ ὅπου θέλει.
Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐτοιμάσετε ἀμέσως τὰ κα-
ράβια σας νὰ φύγετε γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια».

Κανεῖς νὰ κουνηθῆ ἀπ' τὴ θέση του. Ὅ-
λοι ὠρύνονται ἀπὸ ἐνθουσιασμό, ὅλοι συνδρά-
μουν τὴν πρὸς Νότο μετακίνηση τῶν πλοίων.

(Ἄλ. Σακελλαρίου: «Ἡ θέσις τῆς Ἐλ-
λάδος εἰς τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον»,
Ἀθήναι 1945, Β. σελ. 178).

Τοὺς ζυγοὺς λύσατε, μάρς!

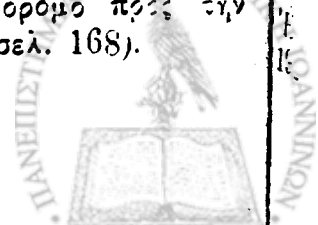
Νύχτα φθάνουν στὴ Νικόπολη. Ὁ
Ταγματάρχης πηγαίνει κι' ἔρχεται. Οἱ Ἀ-
ξιωματικοὶ εἶναι σκεπτικοὶ καὶ λιγδολογοί.
Παντοῦ μιὰ ἀτμόσφαιρα φόβου καὶ παγω-
νιάς. Τὸ βράδυ στὸ προσκλητήριο ὁ Ταγμα-
τάρχης τοὺς μιλάει μὲ τοῦτα τὰ λίγα θερμὰ
λόγια.

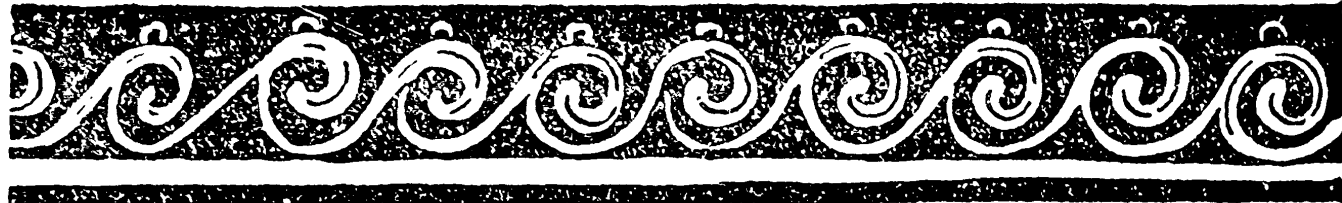
—«Συμπολεμισταί μου, χωριζόμαστε.

Ἡ Πατρίδα μας αὐτὸ ζητεῖ τὴ στιγμή αὐ-
τὴ ἀπὸ μᾶς. Ἐξῆ μῆνες εἶμαστε μαζί. Σᾶς
γνώρισα καλά· μὲ γνωρίσατε καλά. Ὅλοι
ὑπήρξατε ἄξιοι τῆς Πατρίδας Ἐπεινάσαμε
γυμνωθήκαμε, πάθαμε κρουπαγήματα, ὑ-
ποφέραμε ἀπὸ δυσεντερία. Ἡ ψεῖρα εἶναι
ἀκόμη χωμένη στὸ πετοῖ μας. Ἐχάσαμε
συγγενεῖς, φίλους, πρόσωπα ἀγαπητά, πρό-
σωπα ἀξεχαστα. Δὲ λυγίσουμε, χωριζόμαστε.
Δὲν ξέρουμε τί μᾶς περιμένει ὡς στρατό, ὡς
λαό, ὡς Πατρίδα. Ἐνα μόνο ἔχω νὰ οἶ-
πῶ: οἶ· εὐχαριστῶ ἐκ μέρους τῆς Πατρίδας
για ὅσα κάματε γι' αὐτὴ. Ἐνα ἀκόμα οἶ·
συνιτῶ: νὰ ἐργασθῆτε μὲ ὅλες σας τίς δυ-
νάμεις, ψυχικὲς καὶ σωματικὲς, γιὰ τὴν ἐλευ-
θερία τῆς Πατρίδας καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθε-
ρωση τῶν τάξων τῶν νεκρῶν μας... Καὶ τώ-
ρα, ὅπως ἀκούσατε τὸ πρῶτο μου παράγ-
γελμα κατὰ τὴν ἀναχώρηση στὰ ἀμπέλια,
ἔξω ἀπὸ τὴ Κόρινθο, ἀκούστε καὶ τὸ τελευ-
ταῖο, ἐδῶ στὴ Νικόπολη: τοὺς ζυγοὺς λύ-
σατε, μάρς!»

Λύνουν πραγματικὰ τοὺς ζυγοὺς, ἐλ-
λά τρέχουν ἀμέσως κοντά του. Ὅλων τὰ
χέρια ἀπλώνονται νὰ σφιχθῶν τὸ δικό του.
Νοιώθουν βαθειὰ τὸν πόνο τοῦ χωρισμοῦ
ἐνῶ τὰ πρόσωπά τους εἶναι στραμμένα πρὸς
τὰ θρονὰ ἐκεῖνα, ἔπου ἔγραψαν μὲ τὸ οἶμα
τους, μὲ τὴ ζωὴ τους ἓνα ἀσύγκριτο ἔπος..

(Ἰ. Ἀχελώου: «Στὸ δρόμο πρὸς τὴν
Αὐλῶνα», Ἀθήνα 1945, σελ. 168).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ (1873- 8 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1946)

‘Ο ‘Αλέξανδρος Καραπάνος από την “Αρτιαν, υιός του Κωνσταντίνου Καραπάνου, με τον όποιον ήσχολήθημεν εις προηγουμένην μελέτην μας, ήτο γνωστός δια την γαλλικήν του μόρφωσιν και τα φιλογαλλικά του σισθήματα.

Εις την πολιτικήν του σταδιοδρομίαν ό Καραπάνος, ίσως να μη έμφανίζε-ται ως εξέχουσα πολιτική προσωπικότης. ‘Εκείνο όμως πού τον χαρακτηρίζει ά-νώτερον πολλών άλλων είναι ή χρηστότης του πολιτικού του χαρακτήρος και ή αντιπάθειά του προς τας δημαγωγικάς μεθόδους. ‘Ολόκληρος ό πολιτικός του βίος ήτο άκρως συντηρητητικός, άπηλλαγμένος δημαγωγικών και αντιπολιτευτικής άκοσμίας.

‘Ο ‘Αλέξ. Καραπάνος ήτο μία ευγενής μορφή της περασμένης γενεάς, μία μορφή συμπαθητική, πραγματικός άριστοκράτης, άθόρυβος και σεμνός. Τό άψο-γον παρουσιαστικόν του, ή ευγένειά του και ή πνευματική του διαύγεια, έδειχναν ότι ό Καραπάνος ήτο γεννημένος διπλωμάτης. ‘Επί πλέον κατείχε ούτος όλα τα γνωρίσματα του άκραιφνοίς ήπειρώτου, ήτοι άδολον πατριωτισμόν, χαρακτήρα γαλήνιον πού δέν δεικνύει την προσωπικότητά του καιτοι διαθέτει τεράστια ήθι-κά και πνευματικά προσόντα. Βεβαίως ως ρήτωρ δέν διεφημίζετο ό ‘Αλέξ. Καρα-πάνος. Δέν ήτο τουτέστι από τους πολιτικούς εκείνους πού προσποθούν να παρα-σύρουν τον κόσμο και να δημαγωγούν με λόγους, οι περισσότεροι των όποιων σιερούνται περιεχομένου. Ούτε έπεδίωκεν ό Καραπάνος να κολακεύεται από τό πλήθος, ούτε ήτο θορυβώδης και με μαχητικάς διαθέσεις και έπιδείξεις, αλλά στοι-χείον θετικόν εις την δημοσίαν υπόθεσιν. ‘Ο Καραπάνος όπου και αν εκλήθη εις τον διπλωματικόν τομέα της ιστορίας, δια να προσφέρει τας πολυτίμους του υπη-ρεσίας, παντού έδειξε τό μέτρον της πολιτικής του εντιμότητος, της στερεάς όρθο-φροσύνης και του γνησίου πατριωτισμού του. ‘Οποιος ήρχετο εις έπαφήν με τον σοβαρόν και μελετημένον αυτόν ήπειρώτην, έγοητεύετο άρχικώς με την άρχοντικήν του εμφάνισιν, άμέσως δέ κατόπιν με την λεπτότητα πού διακρίνει τους άνωτέρους ανθρώπους από άπόψεως μορφώσεως και άνατροφής.

* *

Διαθέτων ούτω ό ‘Αλέξ. Καραπάνος άρτίαν μόρφωσιν νομικήν και πολιτι-κήν και διπλωματικάς ικανότητας, εισήλθε νέος τό 1899 εις τό ‘Υπουργείον των ‘Ε-ξωτερικών και υπηρέτησεν άλληλοδιαδόχως εις Ρώμην, Παρισίους, Λονδίον, Κων-σταντινούπολιν, Σόφιαν, όπου ειστάσθη με σφραγίστην και δαξιότητα. ‘Ο Καρα-πάνος έτάχθη υπό την σημαίαν του κόμματος των Φιλευθέρων, εκλεγείς κατ’ έ-πανάληψιν βουλευτής “Αρτιης μόλις ένεφανίσθη εις την πολιτικήν σκηνήν της ‘Ελ-λάδος ό ‘Ελευ. Βενιζέλος και ίδρυσε τό κόμμα εκείνο.

‘Εχορημάτησεν, επί πλέον, κατ’ επανάληψιν ‘Υπουργός των ‘Εξωτερικών αντι-πρόσωπος της ‘Ελλάδος εις Διεθνείς Συνδιασκέψεις και μέλος της Διοικούσης ‘Επιτροπής του κόμματος των Φιλλελευθέρων, όταν ή ψήφος της 1 Νοεμβρίου 1920, έστέρησε τό κόμμα εκείνο του μεγάλου άρχηγού του.

Τὸ διπλωματικόν του στάδιον ἤρχισεν ὁ Καραπάνος ὡς ἐπιτετραμμένος εἰς Ρώμην ἀπὸ τοῦ 1910—1912. Κατὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον χρηματίσας διπλωματικὸς σύμβουλος τῆς στρατιᾶς Ἑλλάδος, μαζὺ μὲ τὸν Σαχτούρην καὶ Φορέστιν, διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Πρεβέζης (1).

Μετὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912, παραιτηθεὶς τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ἐξελέγη διὰ πρώτην φοράν βουλευτὴς Ἀρτης, κατὰ τὴν ΙΘ' περίοδον (1912).

Ὁ Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν τοῦ 1914 δὲν ἄφησε τὸν Καραπάνον ἀσυγκίνητον. Εἰς τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν θεῖον του Γ. Ζωγράφου τῆς Β. Ἑλλάδος, ὁ Καραπάνος ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ πανελληνίου ἐκείνου σκοποῦ τῆς ἀπελευθερώσεώς της, τὴν ὁποίαν ὁμως ἡ μοῖρα δὲν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ ἰκανοποιήσῃ τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο τῆς ζωῆς του. Ἡ συμβολὴ τοῦ Καραπάνου εἰς τὸν ἐνδοξον ἐκεῖνον ἀγῶνα ὑπῆρξε πολὺτιμος. Ὅσοι εἰργάσθησαν μαζὺ του τὴν ἐνθυμοῦνται μὲ συγκίνησιν.

* *

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ζαΐμη τὴν 3[16]9[1916], ὁ βασιλεὺς ὡς γνωστὸν ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ν. Δημητρακόπουλον τὴν προυνθυπουργίαν, ὁ ὁποῖος ὁμως ἐδέχθη τὴν πρότασιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν, πὺ θὰ παρεσκεύαζε τὴν χώραν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα, κατέθεσε δὲ τὴν ἐντολήν κατόπιν τῆς ἀντιλήψεως πὺ ἐσημάτισεν οὗτος ὅτι τὰ πιεστικὰ μέτρα πὺ μετῆρχετο τότε ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις, διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, ὄχι μόνον δὲν ἐγαλαροῦντο, ἀλλὰ ἐγίνοντο πιεστικώτερα.

Κατόπιν τούτου, τὴν προυνθυπουργίαν ἀνέλαβεν ὁ Ν. Καλογερόπουλος [3[9] 1916], παλαιὸς τρικουπικὸς βουλευτὴς ὁπαδὸς τοῦ Θεοτόκη. Ἡ σύνθεσις τῆς νέας κυβερνήσεως δὲν ἐπεδοκιμάσθη τότε ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννόησεως λόγω τῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν τοῦ Λουκά Ρούφου, Γ. Καφταντζόγλου καὶ Δ. Βοκοτοπούλου πὺ ἐγαλαροῦντο ὡς φίλοι τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν (Τριπλῆ Συμμαχία: Ἰταλία, Αὐστρία, Γερμανία) ὑπὲρ τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτεθεῖ καὶ μὲ ἄρθρα εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης ἦτο ὁ Καραπάνος ὁ ὁποῖος λόγω τῶν φιλογαλλικῶν του αἰσθημάτων, καὶ διατηρῶν πάντοτε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θὰ μετεπίθετο, ἦτο πρὸ πολλοῦ κεκηρυγμένος διὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Τριπλῆν Συνεννόησιν. Ἡ διπλωματικὴ δρᾶσις τοῦ Ἀλέξ. Καραπάνου εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην τοῦ Καλογερόπουλου, συνίστατο κυρίως εἰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα, καὶ τὰς ὁποίας διεξήγαγεν οὗτος, πολιτευτὴς ξένος πρὸς τὸ θεοτοκικὸν κόμμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον προήρχετο ὁ προυνθυπουργός.

Τὴν ἐπομένην λοιπὸν τῆς ἀναλήψεως τῆς ὑπουργίας, ὁ Καραπάνος ἐτηλεγράφη πρὸς τὰς πρεσβείας τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου, διότι οἱ ἐν Ἀθήναις πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννόησεως δὲν εἶρχοντο εἰς οὐδεμίαν ἐπαφὴν μὲ τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην:

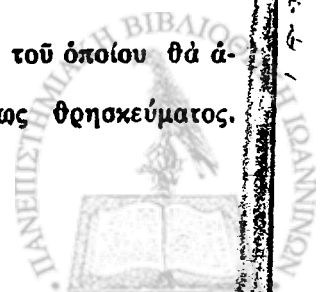
«Συμμερίζομαι τὰς ἀπόψεις αἰτίνες ἐνέπνευσαν τὰς διαπραγματεύσεις τὰς ὁποίας ἤρχισαν οἱ προκάτοχοί μας. Εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ συνεχίσωμεν τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.»

1. Τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τῆς Πρεβέζης (19[10]1912) τὸ ὁποῖον προσυπέγραψαν καὶ οἱ ἐν Πρεβέζῃ Πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας περιεῖχε τοὺς συνήθεις ὄρους ἦτοι.

α) Παράδοσιν ὄλων τῶν ἀξιωματικῶν, στρατιωτῶν καὶ ἀνταρτῶν.

β) Οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φέρουν τὰ ξίφη των μέχρι τοῦ ἀτμοπλοίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀπεβιβάζοντο.

γ) Προστασία τιμῆς, ζωῆς καὶ περιουσίας τῶν κατοίκων ἀνεξαρτήτως θρησκείας.

Τὴν πολιτικὴν ὁμῶς ἐκείνην τοῦ Καραπάνου δὲν ἠσπάζοντο τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως πού ἦσαν, ὅπως εἴτομεν, κεκηρυγμένα κατὰ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, καὶ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἐκ τούτου ὡς Θεοτοκικά καὶ ἀντιβενιζελικά (1) ἢ δὲ κυβερνήσις Καλογεροπούλου ὡς πολιτικὴ, πρᾶγμα ἀντίθετον πρὸς τὴν διακοίνωσιν τῆς 8-21 Ἰουνίου. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως δὲν ἐπέιδοντο ὅθεν ὅτι τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης θὰ ἐφήρμοζον πολιτικὴν εὐμενοῦς οὐδετερότητος ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὡς ἀνίκανον νὰ καταστείλῃ τὰς βιαιότητας τῶν ἐπιστράτων.

Τὴν προσφορὰν συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον ἐπανέλαβεν ὁ Ἄλέξ. Καραπάνος καὶ μὲ νέον τηλεγράφημά του τῆς 6-18 ἰδίου μηνὸς εἰς τοὺς ἰδίους πρεσβευτὰς μας Λονδίνου καὶ Παρισίων, λέγων ὅτι :

« Αἱ ἀξιώσεις μας ἐν Ἡπειρῷ περιλαμβάνουσιν ἐκτὸς τῶν ἐδάφῶν τῶν κατεχομένων ἀπὸ τοῦ 1914 καὶ ρύθμισιν τῶν συνόρων πρὸς τὸ Βεράτιον καὶ εἰ δυνατόν πρὸς τὴν Μουζακιὰν βορείως τοῦ Αὐλῶνος, ἐξαιρέσει ἐννοεῖται τοῦ Αὐλῶνος καὶ τοῦ Ἰντερλάν του. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Θράκην, ἐπέκτασιν μέχρι Δεδεαγάτς περιλαμβανομένου. Δὲν ποιούμεθα λόγον περὶ Κύπρον καὶ Δωδεκανήσων κρίνοντες ὅτι δὲν θὰ ἦναι πρέπον νὰ θέσωμεν ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τα ζητήματα ταῦτα γενικὸν χαρακτῆρα».

Καίτοι ἡ νέα προσφορὰ ἐγένετο δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, ὁ πρέσβυς τῆς ὁποίας Δεμίδωφ, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν κυβέρνησιν του ὅτι «δὲν ἔχομεν οὐδὲν δεδομένον ἐπιτρέπον νὰ θέσωμεν ὑπὸ ἀμφιβολίαν τὴν εὐθύτητα τοῦ βασιλέως, ὅστις πλέον ἢ ἅπαξ μᾶς ἔδωκε δείγματα ὑπερβολικῆς μακροθυμίας», καὶ ὑπὸ μερικᾶς ἐπιφυλάξεως ἀπὸ τὸν τότε πρωθυπουργὸν τῆς Γαλλίας Μπριάν, τὸ Λονδίνον τὸναντίον ἐξήτει τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως πού νὰ ἐμπνέη ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Συμμάχους καὶ τὴν ἄμεσον κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1916, πράγματι ὁ εἰς Παρισίους πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος Ρωμάνος, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 779 τηλεγραφήματός του, ἐπληροφόρει τὴν κυβέρνησιν ὅτι εἰς τοὺς συμμαχικοὺς κύκλους «ἔχει σχηματισθεῖ ἀκράδαντος πεποίθησις ἢ οὐδεμία ἀντίθετος βεβαίωσις θὰ ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ ὅτι στενὴ εἶνε ἡ συνεργασία μεταξὺ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως». Κατόπιν τοῦ τηλεγραφήματος ἐκείνου τοῦ Ρωμάνου, ἡ κυβέρνησις ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἀνασημασιθῇ μὲ πρόσωπα πού νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ὁ δὲ Ἄλέξ. Καραπάνος ἐπρότεινεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ βολιδοσκοπηθοῦν οἱ Φιλελεύθεροι, δι' ἐνδεχομένην συμμετοχὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ εἰσήγησις ἐκείνη τοῦ Καραπάνου δὲν ἐγένετο δεκτὴ, ἐπειδὴ δὲ ἡ κυβέρνησις συνώδευσεν νὴν πρότασιν τῆς διὰ τὴν συμμετοχὴν τῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, μὲ προτάσεις, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ πρίγκηψ Νικόλαος ἔκρινεν «ἀσκόπους» (1) δὲν κατώρθωσε δὲ ἔνεκα τούτου νὰ ἐμπνεύσῃ αὕτη ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Συμμάχους, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὴν 21 Σεπτεμβρίου— 4 Ὀκτωβρίου 1916, διότι ἔθεωρήθη ὡς ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Καβάλλας ἀπὸ τὸ 4ον Σῆμα Στρατοῦ, καὶ τὴν αὐτομόλησιν τοῦ συνταγματάρχου Χαιζοπούλου πρὸς τοὺς Γερμανοβουλγάρους.

* *

Σημειώσωμεν ἐνταῦθα, διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Καραπάνου ὅτι, οὗτος πρὶν ἀπευθύνει τοὺς ὅρους τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον τοὺς ὑπέβαλε προηγουμένως εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς στενωτάτα στρατιωτικὸς, τρέφων βαθύτατον μῖσος κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἀπεριόριστον δὲ θαυμασμὸν πρὸς τὴν Γερμανίαν, λόγῳ τῆς στρατιωτικῆς του ἐκ-

1. Γ. Βεντήρη : Β. σελ. 205. Διπλωμ. Ῥωσικὴ Βίβλος 1922.

1. Κ. Παπαρηγόπουλου : ΣΤ. β. σ. σ. 231.

παιδεύσεως, κατὰ τὰ νεανικά του χρόνια, καὶ ἐκπεπληγμένος ἐνώπιον τῆς ἀπαρμύλλου στρατιωτικῆς καὶ ἄλλης παντοδαπῆς γερμανικῆς ὀργανώσεως, ἐπίστευεν εἰς τὴν γερμανικὴν νίκην. Ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος μὴ διαθέτων ἐπὶ πλέον αὐτόφωτον πολιτικὴν διάνοιαν, ὑπέκυπτεν εἰς τὰς κρίσεις του, εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν αὐλοκολάκων. Ἐπάνω εἰς τὸν δυστυχεῖ ἐκεῖνον βασιλέα, ὃ ὁποῖος ἠγάπα τὴν Ἑλλάδα μὲ θρησκευτικὸν φανατισμὸν, καὶ ὃ ὁποῖος ἐὰν ἦτο «μικρόνους» ὅπως τὸν εἶχε χαρακτηρίσει ὁ τότε πρέσβυς Ρωμάνος, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ χαρακτηρισθεῖ «προδότης» κατὰ τὸν ἴδιον Ρωμάνον, εἶχον πέσει, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς ὄρεα ἀρχαϊκά, ἄνθρωποι ποὺ οὐδέποτε εἶχον νοήσει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν Ἑλλάδα, παρὰ μόνον ὡς κληρονομικὸν τῶν φέουδον, πρὸς οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν. Οἱ αὐλοκόλακες ἐκεῖνοι ἐκμεταλλευόμενοι τὰς πολεμικὰς δάφνας τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου βασιλέως, τὴν εὐλάβειαν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ Στέμμα, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ πρόσωπόν του, κατώρθωσαν νὰ τὸν καταστήσουν ἀρχηγὸν κόμματος καὶ μάλιστα κόμματος ποὺ ἠγωνίζετο νὰ ἀνατρέψῃ τὰ πρόσφατα κέρδη τῆς πατρίδος των, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πρόοδον καὶ τὴν ἐπαναφέρουν ἐδαφικῶς, πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1912, τῆς Μελοῦνας.

Τὸν ρόλον αὐτὸν ἐπαιζεν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ σύμβουλος του Γ. Στρέϊτ ποὺ δικαίως ἐκλήθη «μαμμὴ τοῦ παλατιοῦ», καὶ ὃ ὁποῖος καὶ ὅταν ἀκόμη ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὰς κυβερνήσεις τοῦ Βενιζέλου, ἐτήρει πολιτικὴν ὅλως διάφορον ἐκείνης ποὺ ἐτήρει ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν ὁποίαν μετεἶχε, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἀείμνηστος Ρέπουλης ἔλεγεν ὅτι «ὁ Στρέϊτ, ἠπάτα τοὺς συναδέλφους του εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον».

* *

Μετὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν παρέκβασιν, πρὸς κατανομὴν τῶν εὐθυνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπανέλθομεν εἰς τὸ θέμα μας. Τοὺς ὄρους ἐκείνους, ὅπως εἶπομεν, ὁ Καραπάνος ὑπέβαλεν εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ὃ ὁποῖος ἀφοῦ τοὺς ἐμελέτησε τοὺς ἐπέστρεψε μὲ ἰδιόχειρον σημείωσιν τοῦ Στρέϊτ, ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀλλάξουν, μὲ τὴν πρόσθετον σημείωσιν ὅτι ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς, ὃ βασιλεὺς ἐδέχετο νὰ συζητήσῃ μὲ τὸν Καραπάνον. Ἀπεφασίσθη ὅθεν, συναινοῦντος καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Καλογεροπούλου, ὅπως ἡ κυβέρνησις μὴ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις, ἀφοῦ μὲ τὴν βασιλικὴν ἐπέμβασιν κατηργεῖτο ἡ βᾶσις αὐτῶν. Ἐπηκολαύθησεν ἡ σκηνοθεσία τοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως ὑπουργικοῦ συμβουλίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος ἐζήτησε νὰ καλυφθῇ ἡ παραίτησις τῆς κυβερνήσεως, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι δὲν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς Συμμάχους Δυνάμεις, ἐνῶ ὁ Καραπάνος ἐπρότεινε, τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Ρωμάνον.

Διὰ τὴν πρᾶξιν ἐκείνην τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Στρέϊτ ὁ Καραπάνος διεμαρτυρήθη εἰς τὸν βασιλέα. Εἰς ἀπάντησιν δὲ τούτου ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἦτο κοινοβουλευτικὴ, καὶ συνεπῶς ὄφειλε οὗτος νὰ δείχνῃ ὀλιγωτέραν εὐαισθησίαν εἰς τοὺς τύπους, ὁ Καραπάνος εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ἡ Κυβέρνησις καὶ ὅταν ἀκόμη στερεῖται κοινοβουλευτικῶς πλειονοψηφίας, ὑπέχει ὀλόκληρον τὴν εὐθύνην τῶν πολιτικῶν τῆς πράξεων, καλύπτουσα τὸ στέμμα. Μὲ τὴν ἀπάντησίν του αὐτὴν ὁ Καραπάνος, ἔδειξεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι εἰς τὸ κοινοβουλευτικὸν πολιτεῦμα, οὗτος δὲν ἔχει πολιτικὴν. Μόνον μικροὶ πολιτικοὶ ἄνδρες δύνανται νὰ ὀχυρῶνται ἐν περιπτώσει ἀνάγκης ὀπισθὲν του. Μόνον μικροὶ πολιτικοὶ ἄνδρες δύνανται νὰ διεξάγῃσι τοὺς ἀγῶνας, κατὰ τῶν ἰσχυρωτέρων ἀντιπάλων των, κρυπτόμενοι, ὀπισθεν τῆς ἀνευθύνου πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἐγένετο τότε δεκτὴ, ἀπὸ τὸν βασιλέα, κατόπιν

βεβαιώσεως τούτου, ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἔπαυε κάθε ἀνάμιξις τοῦ Στρέιτ εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς (¹).

Ὁ Καραπάνος ἦτο τότε τόσο ἀισιόδοξος ὅτι θὰ εὐωδοῦντο αἱ διαπραγματεύσεις, καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξήρχετο ὀλόκληρος ἠνωμένη καὶ σύσσωμος εἰς τὸν ἐθνικὸν ἐκείνον ἀγῶνα, ὥστε εἶχεν εἰδοποιήσει οὕτως σχετικῶς καὶ ἐμπιστευτικῶς τοὺς πρεσβευτὰς μας νὰ εἶναι πρὸς τοῦτο ἔτοιμοι (²).

Δυστυχῶς ὅμως ἡ δυσπιστία μεταξὺ ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ἐσυνεχίζετο. Μία δὲ ἐκδήλωσις τῆς δυσπιστίας ἐκείνης εἶνε ἡ τελεσιγραφικὴ διακοίνωσις, τὴν ὁποίαν ὁ τότε ἀρχηγὸς τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Τριπλ. Συνενν. ναύαρχος Φουρνιέ, ἀπέστειλεν εἰς τὴν διαδεχθεῖσαν τὴν κυβέρνησιν ἐκείνην, κυβέρνησιν Λάμπρου. Διὰ τῆς διακοινώσεως ἐκείνης ἐζητοῦντο ἅμα μέσα κατὰ τῶν ἐπιστράτων, παράδοσις πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀπελάσεις τῶν ὑπολοίπων γερμανῶν προπαγανδιστῶν, καὶ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἀσχοληθῶμεν, εἰς τὴν μελέτην, διὰ τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Λάμπρου.

* *

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1922, πού ἠκολούθησε τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, καὶ πρὶν ἀκόμη οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς (Πλαστήρας, Γονατᾶς, Φωκᾶς) ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν ξηράν, διέμενον δὲ ἀκόμη εἰς τὸ θωρηκτὸν «Λῆμνος», ἀφοῦ οὕτοι ἐζήτησαν τὴν παραίτησιν τοῦ τότε βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῆς κυβερνήσεως Ν. Καλογεροπούλου, ἀπειράθησαν πρὸς τὸν Ἀλέξ. Καραπάνον, διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως. Αἱ ἐφημερίδες μάλιστα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (³) ἀιέγραψον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνεργατῶν τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεφέροντο τοῦ Ἀλ. Διομήδη, Γόντικα, Χρηστομάνου, Γ. Ράλλη, Σοφούλη, Παπαναστασίου, Ζαβιτσάνου, Π. Ἀραβαντινοῦ, Χαραλάμπη (Στρατιωτικῶν) καὶ τοῦ στρατηγοῦ Νίδερ, ὡς ἀρχιστρατήγου.

Κατόπιν ὅμως συσκέψεως πού ἐγένεεν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἐπαναστικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ὅπου ἐκλήθησαν νὰ ἐκφέρουν τὰς γνώμας των διάφοροι πολιτικοὶ παράγοντες, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως καὶ τὸν τερματισμὸν ἐν γένει τῆς κρίσεως, ἡ πλειονοψηφία τῶν μετασχόντων εἰς αὐτήν, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ πρόσωπα μακρὰν τῆς πολιτικῆς, ἐνῶ ἄλλοι ὅτι εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν ἔπρεπε νὰ ἐκπροσωπῆται καὶ ἡ Ἐπαναστ. Ἐπιτροπὴ εἰς τὰ πολεμικὰ ὑπουργεῖα καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν.

Κατόπιν τούτου τὴν 17 Σεπτεμβρ. 1922, ἡ Ἐπαναστ. Ἐπιτρ. κατήρτισε μόνη της, τὸν κατάλογον τῶν νέων Ὑπουργῶν μὲ Πρόεδρον τὸν Ἀλέξ. Ζαῖμην, ἐلدῶσα καὶ σχετικὸν ἀνακοινωθέν.

* *

Ὅταν μετὰ τὸ λεγόμενον «ἔγκλημα τῆς Κακκαβιάς» τῆς 27 Αὐγούστου 1923 (⁴)

1. Γ. Βεντήρη: Ἐνθ. ἀνωτ. Β. σελ. 203—204.

2. Κ. Ζαβιτσάνου: Α. σελ. 190.

3. Ἐφημ. «Πατρίς» 15 Σεπτεμβρ. 1922.

4. Πρόκειται διὰ τὴν δολοφονίαν τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας, εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν

ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὴν Κέρκυραν, τὴν ὁποίαν ὁμως ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, κατόπιν διακοινώσεως τῆς Ἀγγλίας ὅτι ἡ κατάληψις τῆς ἦτο ἀπειλὴ διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ τότε διεθνoῦς ὄργανισμοῦ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, αἱ δὲ ἰταλοελληνικαὶ σχέσεις εἶχον ἐπιδεινωθεῖ εἰς σημεῖον ἐπικίνδυνον, ὁ Ἀλέξ. Καραπάνος ἐστάλη ὡς ἐπιτετραμένος εἰς Ρώμην, πρὸς φιλικὴν ἀποκατάστασιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

* *

Ὁ Ἀλέξ. Καραπάνος προσέφερε διὰ τελευταίαν φορὰν τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν διπλωματικὸν τομέα, τὸ 1928, ὅταν μετὰ τὰς ἐκλογὰς 19 Αὐγούστου τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ἤρξατο πανίσχυρον (ἐπὶ 250 βουλευτῶν εἶχε περὶ τοὺς 170), ὁ δὲ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἐστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, καὶ τὴν ὑπογραφὴν συμφωνιῶν μὲ ὅλους τοὺς γείτονας, διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας καὶ οὐδετερότητος τῆς χώρας, ἀπέναντι παντὸς ἐξωτερικοῦ συγκροτήματος ἢ κινδύνου καὶ τὴν τελείαν ἀνασυγκρότησιν τοῦ παγκοσμίου κύρους τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸν Ἀλέξ. Καραπάνον ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τῶν διαπραγματεύσεων. Ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων ἐκείνων ἦτο ἡ ὑπογραφὴ τῶν κάτωθι συμφωνιῶν, εἰς τὴν κατάρτησιν τῶν ὁποίων ἔλαβεν οὗτος ἐνεργὸν μέρος.

Ἑ λ λ η ν ο ἰ τ α λ ι κ ὸ ν σ ὑ μ φ ω ν ο ν (23 Σεπτεμβ. 1928) φιλίας καὶ εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῶν διαφορῶν, μὲ τὸ ὅποιον ἔληγε διὰ τὴν Ἑλλάδα, μία περίοδος ἀνησυχιῶν, καὶ κατοχυροῦτο ἡ ἀσφάλεια, προεβλέπετο δὲ διαδικασία εἰρηνικῆς ἐπιλύσεως ὅλων τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

Π ρ ω τ ὸ κ ο λ λ ο ν Γ ε ν ε ὑ η ς (17[3]1929) συναφῆ πρὸς τὴν νοτιασλαβικὴν ἐλευθέραν ζώνην Θεσσαλονίκης.

Ἑ λ λ η ν ο γ ι ο υ γ γ ο σ λ α υ ἰ κ ὸ ν σ ὑ μ φ ω ν ο ν φ ι λ ῖ α ς καὶ σ υ μ β ι β α σ μ ο ῦ π ο ῦ ὑ π ε γ ρ ᾶ φ η εἰς Βελιγράδι (27[3]1929) καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὰ δύο κράτη ὑπεχρεοῦντο νὰ παράσχουν ἀμοιβαίως τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἐγκάρδιον συνεργασίαν τῶν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης κατασταθείσης νέας τάξεως, καὶ διὰ τὸν σεβασμὸν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεων ποῦ καθωρίζοντο εἰς τὰς συνθήκας αὐτάς.

Διαχαράξεως Ἑλληνοαλβανικῶν Συνόρων, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τζλίσι, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς θέσιν «Ζέπι» παρὰ τὸ 53 χιλ. τῆς ὁδοῦ Ἰωάννινα Ἀργυκάστρον εἰς ἔδαφος δασῶδες, μὲ πυκνὰς στροφὰς καὶ λοφώδεις πτυχάς, ποῦ δὲν ἐπιτρέπουν ἐκτεταμένην ὁρατότητα.

Τὸ τότε νέον ἰταλικὸν καθεσιῶς τοῦ Μουσουλίνι, ποῦ ἤθελε νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Εὐρώπης, διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν κατακτητικῶν του σχεδίων, οὐδεμίαν ἐπιφύλαξιν ἐξέφραξεν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐνοχὴν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐγκλήματος ἐκείνου.

Τὴν 31[8]1923 ὅθεν ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς πρέσβυς, ἐπέδιδε πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Ἐξωτερ. τῆς Ἑλλάδος ἰταμὴν διακοίνωσιν μὲ ταπεινωτικούς ὄρους διὰ τὴν ἐθνικὴν μας ἀξιοπρέπειαν, ἡ δὲ Ἰταλία κατελάμβανε τὴν Κέρκυραν ὡς ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν παρὰ τῆς Ἑλλάδος τῶν ὄρων ἐκείνων.

Τῆς Διεθνoῦς ἐκείνης Ἐπιτροπῆς ὁ γράφων τὴν παροῦσαν εἶχεν τὴν τιμὴν νὰ συμμετέχῃ ὡς διερμηνεὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας.

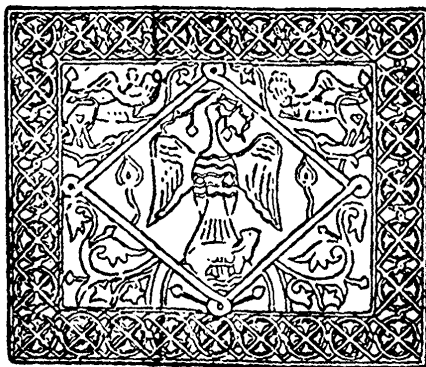
Ἑλληνοτουρκικὸν σύμφωνον, φιλίας, οὐδετερότητος καὶ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν (30[10]1930) διὰ τῆς μεθόδου τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τοῦ συστήματος τῆς διαιτησίας.

* * *

Ὁ Καραπάνος ἀποχωρήσας τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, ἐπέρασε τὰς τελευταίας ἡμέρας του εἰς ἓν προάστιον τῶν Παρισίων, ὡς πραγματικὸς ἐρημίτης, αὐτὸς ὁ πραγματικὸς ἀρχοντάνθρωπος. Μέγας ὅμως πατριώτης, παρὰ τὸ προχωρημένον τῆς ἡλικίας του, μόλις οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὴν Ἑλλάδα, αὐτὸς ὁ ἀπομεμακρυσμένος ἐρημίτης ἔγινε Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῶν Παρισίων, διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς πενομένους Ἕλληνας, ἀποστέλλων εἰς αὐτοὺς συχνὰ ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν πενίαν καὶ τὰς στερήσεις των.

Ἀπέθανε τὴν 8 Νοεμβρίου 1946, ἀφήσας κενὸν δυασαναπλήρωτον εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν πολιτικὸν στερέωμα, μὲ τὴν λειψανδρίαν ποὺ παρατηρεῖται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα. Μὲ τὸν θάνατόν του ἔκλειεν ὁ κύκλος τῶν ἐκλεκτῶν Ἡπειρωτῶν τῆς παλαιᾶς γενεᾶς.

Ὁ Ἀλέξ. Καραπάνος ὅμως καίτοι ἦτο ἐπίλεκτον στέλεχος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέταρτον αἰῶνος ἐκυριάρχησε τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐξυπηρέτησεν ὅσον ἔπρεπε καὶ ὅσον θὰ ἠδύνατο τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Ὁ νομὸς Ἄρτης τοῦ ὁποίου οἱ ἐκλογεῖς κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἀνέδειξαν βουλευτήν, μικρὰν μόνον κρατικὴν μέριμναν ἐδέχθη. Τὰ ὄρεινὰ χωρία τῆς περιοχῆς δὲν ἐγνώρισαν τὸ κρατικὸν ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον ὁ ἐκπρόσωπός των εἰς τὴν Βουλὴν κατηνάλωσκεν ὅλην τὴν ζωτικότητά του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν γενικωτέρων ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος, μιμούμενος εἰς τοῦτο ὅλους τοὺς παλαιοὺς πολιτικοὺς συμπατριώτας μας.

ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΡΑΛΗ

ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1940

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κείνες τις μέρες έβρεχε· είχαν ξεσπάσει κάτι φοβερές θύελλες, από κείνες που έρχονται πολλές φορές τα χινοπώρια στην Ήπειρο, είχαν ανοίξει τα ούρανια και χυμούσαν στη διψασμένη γη, σά να μήν είχε δεϊ χρόνια μιὰ σταλιά νερού.

Όλο τὸ τάγμα Κονίτσης βρισκόταν καταυλισμένο στὸν Ἀϊ—Θανάση μὲ τὰ πανύψηλα δέντρα καὶ τὸ πυκνὸ δάσος πὶθ πέρα, πού σκέπαζε μὲ τὰ προστατευτικὰ του κλαδιὰ στρατιῶτες καὶ ζῶα.

Ξημέρωνε δευτέρα. Ὅλη τὴ νύχτα μᾶς ἔδερνε ἀνελέητα ἡ βροχὴ κι' ὁ δυνατὸς ἀγέρας σήκωνε τὶς σκηνές, ἔσπασε τοὺς ὀρθοστάτες καὶ κουβάριαζε τ' ἀντίσκηνα καὶ τὰ κυλοῦσε στὰ ρέματα. Ἦτανε θαρρεῖς, τούτη ἡ φοβερὴ βροχὴ, κάποιο προσοίμιο τῆς καταιγίδας, πού θὰ ξεσποῦσε σὲ λίγο ἐπάνω μας.

Σωστὴ θοομηνία ἐκείνο τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς. Τὰ ἔλατα δέρνανταν ὀλονυχτίς· κάθε δρομάκι εἶχε γίνει κι' ἓνα ποτάμι κι' οἱ χεῖμαρροι καθλαλλικεύαν τὶς πλαγές καὶ κατηφόριζαν μὲ τ' ἀφρισμένα τους στόματα, κι' ἀγκωμαχοῦσαν τὰ ρέματα κι' ἔλα μηνοῦσαν τὴ φοβέρα τῶν στοιχειῶν, πού πάσκιζαν νὰ καταποιοῦν τὸ σύμπαν μετ' στοῦ ἀβυσσαλέο τους στόμα. Μονάχα οἱ φαντάροι τυλιγμένοι στὴ μιὰ τους κουβέρτα δὲ σάλευαν, προσπαθώντας μάταια νὰ ζεστάνουν τὸ νοτισμένο χῶμα π' ἀνέβλυζε νερὸ κάι μούσκεινε τὰ παγωμένα κορμιά.

Μέσα σὲ τοῦτο τὸ χαλασμό, κάθε τόσο ἀκούγονταν τὰ χλιμιντρίσματα τῶν μουλαριῶν, πού δεμένα σὲ μιὰ χωραφιὰ ζητούσαν τὸ στεγνὸ τους παχνί, πού δυὸ μῆνες πρὶν τὰ εἶχε τραβήξει ἀπ' αὐτὸ διαστικὰ ἡ ἐπίταξη.

Κατὰ τὰ χαράματα, σῶπασαν τὰ στοιχειὰ τῆς νύχτας καὶ τίποτε δὲν σάλευε στοῦ

σκοτάδι· μονάχα τὰ ρέματα ἀχολογεῦσαν καὶ ξέσπαγαν ἀκράτητα τοὺς ἀφρισμένους θυμούς τους κι' ἀγκάλιαζαν μὲ τὸν ἀχό τους τὴ νοτισμένη πλάση.

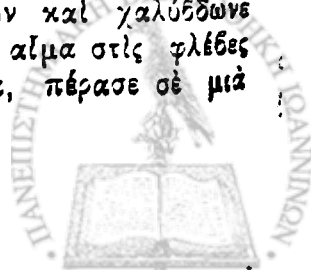
Σὰν ἔπαιρνε τὰ ξημερώσει, ἀκούστηκαν οἱ πρῶτες κανονιές ἀπανωτὰ καὶ φλόμωσαν τὸν ἀέρα μὲ τὸ βοητὸ τους τραντάζονταν συθέμελα τὴ γη.

Πεταχτήκαμε σατσισμένοι ἔξω ἀπὸ τὶς σκηνές καὶ βουβοὶ ἀγναντεύαμε τὸν ἐρίζοντα γιὰ νὰ διακρίνουμε κάτι πὶθ αἰσθητὸ, νὰ δοῦμε μὲ τὰ μάτια μας κάτι πού καρτερούσαμε χωρὶς νὰ πιστεύουμε.

Ἀπόλυτη σιγὴ πλαγήθηκε γιὰ μιὰ στιγμή ὀλοῦθε! Μιὰ ἀβασίλευτη σιωπὴ ἀγκάλιασε τὸ σύμπαν καὶ νέκρωσε τὰ πάντα. Σταμάτησε κάθε ἀνάσα, ἔλα πέτρωσαν καὶ τὸ νερὸ ἀκόμη, πού ἔσταζε σὲ χοντρές στάλες ἀπ' τὰ καπούλια τῶν μουλαριῶν κρυστάλλωσε σὲ χοντροὺς κόμπους σὰν ὑπέρτατο δάκρυ μιᾶς ὀδύνης.

Κεῖνη τὴ στιγμή νόμιζες πὼς ξεψύχησε τὸ σύμπαν καὶ δὲν ἀπόμεινε οὔτε μιὰ ζωντανὴ ψυχούλα. Ἦταν ἡ μυστηριακὴ στιγμή, πού ζεῖ κανεὶς μέσα σ' ὄνειρο ἀνυπαρξίας, στοῦ χάος κάποιου χαλασμοῦ πού δὲ φτάνει ὁ νοῦς καὶ παίρνει τὶς μεγάλες ἀποφάσεις κι' ἀκολουθεῖ ἀσυναίσθητα τὸ ἐγὼ σου τὸ δρόμο, πού χαράζει ἡ φωνὴ τῆς φυλῆς σου μέσα στοὺς αἰῶνες!

Ἐνας ἔφιππος ἦρθε λαχανασμένος καὶ σκόρπισε τὸ κάρωμα, πού πλανιῶταν γύρω μας. Ἡ μιὰ διαταγὴ ἀκολούθησε τὴν ἄλλη κι' ἔλεος ἐκείνος ὁ κόσμος, πῆρε μιὰ παράξενη ζωντάνια κι' ἀμίλητος δεχόταν κάποιο βουβὸ πρόσταγμα καὶ ἀκολουθοῦσε κάποια ἀόρατη ἐπίταξή, πού ἔρχότανε μεσ' ἀπ' τὰ βᾶθη τῶν αἰώνων καὶ χαλύδωνε τὰ νεῦρα καὶ πύρωνε τὸ αἷμα στὶς φλέβες του. Ὅλη τούτη ἡ μέρα, πέρασε σὲ μιὰ

πυρετώδη κίνηση, ενώ διαρκώς κατέφταναν λογής—λογής ειδήσεις, που φτέρωναν το νου μας και τότε αγκάλιαζ' ή ψυχή μας τους λιγοστούς φαντάρους των φυλακίων, που μακριά μας δυο ώρες είχαν δεχτεί πρώτοι τη λύσσα των έχτρων μας.

Όλη τη μέρα μείναμε μέσε στα πυκνά έλατα, με τα ζώα έτοιμα για εκκίνηση. Για που όμως; Κανείς μας δεν ήξερε. Ένα μονάχα ξέραμε, πως θα γυρνούσαμε πίσω. Αφίναμε την Κόνιτσα.

Σουρούπωνε. Ο ουρανός άρχισε να σκοτεινιάζει πιδό πολύ. Μαύρα σύγνεφα βουρλιζότανε σαν σκιαγμένα μακριά στο βάθος του όρίζοντα προς τη Β. Ήπειρο και σε λίγο, μικρές—μικρές ψιχάλες κι' ύστερα άραιές χοντρές, άρχισαν να πέφτουν στις μύτες των πεύκων, που γυάλιζαν στις άστραπές, που σε λίγο άρχισαν ν' αυλακώνουν τα μεζούρανα.

Βρισκόμαστε δλοι βουβοί μέσα στο δάσος, φαντάροι και μουλάρια, έτοιμοι να πάρουμε τον άνηφορικό δρόμο της Σουσνίτσας, περιμένοντας τη διαταγή, που δεν έρχότανε. Η ώρα περνούσε και μια άδημονία μας τριβέλιζε και μας έτρωγε κάποιος παράξενος φόβος, που δόσκαε μέσα μας. Για που πάμ·

Η νύχτα είχε ρίξει για καλά τις μαύρες φτεροϋγες της κι' ή βροχή δυνάμωνε. Κουκουλωμένοι με τ' αντίσκηνα, μουλώναμε στις ρίζες των πεύκων και καρτερούσαμε.

Η ώρα πλησίαζε δέκα κι' ή βροχή, το ίδιο πάντα μας μούσκευεν άθώρητα. Μακριά προς το Πεκλάρι, φαινότανε μέσα στο σκοτάδι μερικά φωτάκια που άργοςάλευαν σε μια βουβή νυχτερινή λιτανεία. Ήταν ο δεύτερος λόχος μας, που ρχότανε για να πάρη τον ίδιο δρόμο μαζί με τον τρίτο και τα μεταγωγικά του τάγματος. Ο πρώτος λόχος δρισκότανε μονάχα μακριά μας, στη Βούρμπιανη, δυο μήνες τώρα.

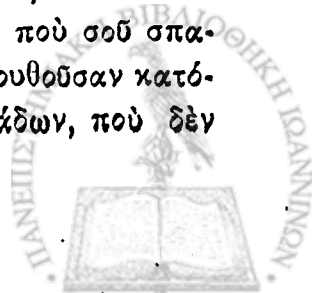
Την ώρα αυτή, έφτασε ανεμόφτερη μια είδηση, που πετούσε από στόμα σε στόμα:

Τα φυλάκιά μας είχαν όπισθοχωρήσει και είχαν φτάσει στην Κόνιτσα. Κι' αλήθει, ο ύπολοχαγός Ι. Ντέτσικας σε λίγο δρισκόταν κοντά μας. Ήταν από κείνους που

δέχτηκαν πρώτοι «το βάπτισμα του πυρός»! Τόν κοιτούσαμε δλοι ξαφνιασμένοι!

Στις έντεκα, κοντά στα μεσάνυχτα, ξεκινήσαμε για τη Σουσνίτσα. Άνηφορικός ο δρόμος ανέβαινε στο βουνό, ανάμεσα από θεώρατα έλατα, μέσα σ' άτελειωτες κορδέλες. Κοντά μας ακολουθοϋσαν ένα πληθος από κόσμο που άφινε την Κόνιτσα, δημόσιοι υπάλληλοι, ή χωροφυλακή, διάφορες άλλες ύπηρεσίες, το όργανοτροφεό. Άτέλειωτη σειρά μέσα στη νύχτα μιας παράξενης δουβής συνοδείας, γυναίκες με τα μωρά στην άγκαλιά τους, κουκουλωμένα με μια κουβέρτα για να τα προφυλάξουν από τη βροχή και το κρύο της νύχτας. Όλος αυτός ο κόσμος δεν ήξερε κλά—καλά για που πήγαινε. Ακολουθοϋσε το στρατό νομίζοντας πως κοντά του είχε κάποια ασφάλεια. Η νύχτα ήταν τριμερή. Το σκοτάδι, πίσσα, σκέπαζε το πάν. Η βροχή δσο πήγαινε και δυνάμωνε και κοντά τα μεσάνυχτα ξέσπασε σε μια φοβερή καταιγίδα. Δαιμονισμένα μπουμπουνιτά άναταράζανε το σύμπαν κι' οι άστραπές σχίζαν τον ουρανό και μας θάμπωναν. Κανείς δεν ήξερε μήτ' έβλεπε το δρόμο που ακολουθούσαμε. Έσερνε ο καθένας τα δήματά του σκοντάφτοντας κάθε τόσο, κρατημένοι απ' τις οϋρές και τα μπαλτούμια των ύπομονετικών μουλαριών. Γύρω μας άχολογοϋσαν τα ρέματα, που μέσα στο άγριο σκοτάδι δίναν την έντύπωση μανιασμένων θεριών, που με άνοιχτά στόματα ζητοϋσαν να μας καταποιοϋν στην άδυσσο της νύχτας.

Κάπου—κάπου ακούγαμε να κατρακιλά στο βάραθρο κάποιο ζώο φορτωμένο κι' ακολουθοϋσαν άπεγιωσμένες φωνές που χάνονταν σε λίγο μες στον άχό των άγριεμένων χειμάρρων. Κάθε τόσο δλόκληρη ή φάλαγκα σταματοϋσε χωρίς να ξέρουμε το γιατί και μέναμε κει δά μεσοστρατίς ώρα πολλή μες τη βροχή. Κάποιο μουλάρι θάχε πέσει κι' ο δρόμος στενός καθώς ήταν έκλεινε το πέρασμα της άτελειωτης σειράς π' ακολουθοϋσε. Κλάματα μικρών παιδιών άκουγότανε μέσα στη νύχτα, που σου σπαράζουν την καρδιά κι' ακολουθοϋσαν κατόπι άπεγιωσμένες φωνές μανάδων, που δεν

έβλεπες από πού έρχονται για να δώσης κάποια βοήθεια.

Βαδίζαμε συνεχώς μέσα στην ατέλειωτη νύχτα που άργουσε τόσο να ξημερώσει με μια βροχή το ίδιο πάντα όρμητική που μας κυνηγούσε χωρίς έλεος σε κάθε μας βήμα. Για μια στιγμή μέσα στην τρομερή κούραση, ύστερ' από ώρες άνηφορικής πορείας, άρχισε κάπου—κάπου ανάμεσα απ' τα δέντρα ν' άσπρίζει ο ουρανός. Γλυκοχάραζε. Η βροχή ξεθυμασμένη άφινε τις τελευταίες δροσούλες της. Ένα παγωμένο άεράκι κατέβαινε όρμητικά απ' την κορφή του βουνού και μας βίτσιζε χωρίς έλεος. Το κρύο ήταν άπόρητο ύστερ απ' την όλονύχτια βροχή.

Ο δρόμος ήταν σπαρμένος από χοντρές φλοκωτές βελόντζες, που είχαν πεταχτεί απ' τις γυναίκες, καθώς είχαν γίνει άβσταγες απ' το νερό που είχαν ρουφήξει δηλητηνή νύχτα.

Όταν φτάσαμε στην κορφή της Σουονίτσας, είχε ξημερώσει για καλά. Μπροστά μας κατηφόριζε σε ατέλειωτους μαιάνδρους ένας καλοφκιαγμένος δρόμος, που έτανε ως κάτω, μακριά στις όχτες κάποιου όρμητικού χειμάρρου, που κυλούσε τα θολά νερά του. Δίπλα του παράστεκε ένα τόσο δά μικρό έκκλησάκι, ο Άι-Θανάσης του Έλεούθερου.

Από δω πάνω, όλα ήταν έξαίσια. Τα έλατα φρεσκοπλυμένα άστράφταν στις πρώτες άχτίνες του φθινοπωριάτικου ήλιου και λαμποκοπούσαν μέσα στο φωτεινό πράσινο βελούδο! Ξεχάσαμε για μια στιγμή τη μαρτυρική νύχτα κι' ή γύρω φύση έκανε το κάθε τι για να σωπάσει τις νυχτερινές έγνοιες που μας πλάκωναν την ψυχή.

Για μια στιγμή, ξεχάσαμε πώς είμαστε ένας στρατός κυνηγημένος, που άφινε πίσω του σπίτια και δικούς του στη διάθεση του έχτρου.

Πηγαίναμε για το Πηλιοσέλι, τις Πάδες κατόπι, για να καταλήξουμε στο Βρυσχώρι. Εκεί θα σταματούσαμε. Τι θα γινότανε κατόπι; Κανείς δέν ήξερε.

Πήραμε τον κατήφορο κι' ή έννοια της φυγής φώλιαζε στις καρδιές μας. Γιατί να φεύγουμε;—Έδω πάνω, ήταν άδύνατο ν' άνεδοϋν οι Ίταλοί. Αν στήναμε ένα μο-

νάχα πολυδύλο, μεραρχίες δλόκληρες θα μπορούσαμε να κρατήσουμε. Έτέτοιες σκέψεις έκαναν οι φαντάροι και σχολίαζαν την τακτική των μεγάλων, που διάταξαν την όπισθοχώρηση.

Μέσα σ' όλους, δέ θα ξεχάσω ένα φαντάρο. Ψευτο—Μίνω, τον φωνάζαν οι χωριανοί του. Ήταν απ' το Πεκλάρι της Κόνιτσας, χτίστης.

Βάδιζε κοντά μου άπαρηγόρητος, σέροντας ότι του κατέβαινε κείνη τη στιγμή προς εκείνους που δώσανε τη διαταγή να όπισθοχωρήσουμε. Βαδίζοντας πάντα κοντά μου, μου ζητούσε τα φώτα μου, σά γραμματισμένο που με θεωρούσε. Προσπάθησα να τον πείσω, πώς ή διαταγή θα πρέπει να είναι σωστή και πώς δέ γινόταν διαφορετικά και πώς ο έπιτελάρχης μας ήταν ένας έξαίρετος αξιωματικός, με σπουδές στο έξωτερικό και πώς ήξερε πολύ καλά τι έκανε όταν έδιδε τη διαταγή της όπισθοχώρησης. Τόν διαβεβαίωα άκόμα—χωρίς να το καλοπιστεύω στο βέθος—πώς γρήγορα θα ξαναγυρίζαμε στην Κόνιτσα.

Χαμένος κόπος. Ο Ψευτο-Μίνως ήτα κατηγορηματικώτατος και πίστευε στα δικά του έπιτελικά σχέδια, σ' ένα τέλειο σύστημα άμύνης, τοποθετούσε τα πολυβόλα και τ' άνύπαρκτα κανόνια μας σε διάφορες τοποθεσίες που τις άπαριθμούσε πειστικά και άμετάκλητα, ξεσέροντας νεοελληνικούς χειμάρρους από φανταρίστικες βρυσές.

Σε μια ώρα φτάσαμε στον Άι-Θανάση. Ο Ψευτο-Μίνως χάθηκεν από κοντά μου. Έδω δηλη ή ταλαιπωρημένη νυχτερινή συνοδεία μας σταμάτησε κι' άρχισε ν' ανάβη φωτιές να στεγνώσει, άδιαφορώντας για το ένδεχόμενο των έχθρικών άεροπλάνων. Είμαστε ένας στρατός άπειρος άκόμη. Σε λίγο καταφάνουν οι πρώτοι πρόσφυγες απ' τη Μόλιστα. Ήταν δυό-τρεις άνδρες, που φεύγανε για τα Γιάννινα και φέρναν σαστισμένοι την είδηση πώς οι Ίταλοί είχανε μπει στη Μόλιστα και πώς ο λόχος μας άμυόταν στις τελευταίες καλύδες του χωριού, ύποχωρώντας.

Μια βαρειά άπογοήτευση μας κυρίεψεν όλους και συντρόφους το νυχτερινό μας κόπο που έφερνε το φόβο άνελέητο στις ψυχές μας. Ο κίνδυνος ν' άποκοπούμε, κα-

ὥς ἰσχυρίζεσταν οἱ Μολιστινοὶ, ἦταν φανεροῦς, ἂν δὲν προλαμβάναμε νὰ φτάσουμε στὸ Ἐλεύθερο.

Τοὺς φόβους ὁμοῦς αὐτοὺς δὲν συμμερίζεσταν ὁ ταγματάρχης μας Γίγας. Ὅταν τοῦ ἀναφέραμε τὶς πληροφορίες αὐτὲς τῶν προσφύγων, γέλασε καὶ μὲ ἀπάθεια περίμενε νὰ γίνῃ ὁ καφὲς ποὺ προσπαθοῦσαν δυὸ φαντάροι νὰ ψήσουν στὴ βρεγμένη φωτιά.

Κατὰ τὸ μεσημέρι ξεκινήσαμε γιὰ τὸ ἐλεύθερο. Σὲ λίγο φτάσαμε. Τὸ χωριὸ σκιαγμένο κρατοῦσε τὴν ἀνάσα τοῦ μέσα σὲ μιὰν ἀδυσώπητη ἐρημιᾶ.

Τὸ ἀπόγευμα βρεθήκαμε στὸ Παλιοσέλι. Ἐδῶ θὰ περνοῦσαμε τὴ νύχτα. Οἱ κάτοικοι μᾶς δέχτηκαν σὰν κάποια παρηγοριά στὶς τόσες φῆμες ποὺ φτερουγίζαν ὀλοῦθε. Τέτοιες στιγμές, ὁ στρατὸς εἶχε μιὰ ἐλπίδα καὶ κάποια παντοχῆ. Ὅμως τὸ χωριὸ ἀνάστατο, δέρονταν στοὺς δρόμους τοῦ, αὐπνο ἴσαμε ἀργὰ τὴ νύχτα καὶ πηγαινορχότανε ὁ γείτονας στὸ γείτονα, ρωτώντας καὶ ξαναρωτώντας γιὰ κάτι νέο.

Κοντὰ τὰ μεσάνυχτα, ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἴχαμε πάρει συσσίτιο στὸ χαγιάτι τοῦ Ἀϊ Δημήτρι, μιὰ διαταγὴ μᾶς ἀναστάτωσε. Ἐξήντα ἄνδρες θάπρεπε νὰ φυλάξουν κάποιο πέρασμα τοῦ Σμόλικα. Οἱ Ἴταλοι μποροῦσαν ἀπὸ κεῖ πρὶν ξημερώσει νὰ δρῖσκονται στὸ Παλιοσέλι.

Μερικοὶ πυροβολισμοὶ ποὺ ἀκολούθησαν ὕστερα ἀπὸ λίγο, φέραν μιὰν ἀναταραχὴ ἀνάμεσα στὸ στρατὸ καὶ βιάζονταν κάθε φαντάρος ν' ἀποφάη καὶ τακτοποιοῦσε τὰ πράγματά του, ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ χωρὶς νὰ ξέρῃ ὁμοῦς γιὰ ποῦ. Ὁ ἀέρας σὲ λίγο ἄρχισε ν' ἀνακατεύει τὰ γέρικα κλαδιὰ τῶν δέντρων ποὺ περιτριγύριζαν τὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἀϊ Δημήτρι καὶ σηκώθηκεν κατόπι μιὰ ἀναταραχὴ καὶ κατέβαιναν ὀρμητικὸς πιά ὁ ἀνεμὸς ἀπ' τὶς ψηλὲς βουνοκορφὲς καὶ ὄρσκειλοῦσε τὰ διάσελα μὲ τὸ φτεροτό του ἄλογο μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι γιὰ πολλὴν ὥρα.

Μέσα στὴν τρομάρα αὐτὴ τῶν στοιχείων, ἡ καμπάνα τοῦ Ἀϊ Δημήτρι κρεμασμένη ἐκεῖ δὲ στὴ γέρικη βαλανιδιά, ἄφηνε ποῦ καὶ ποῦ τὸ γλωσσίδι τῆς στὰ χέρια τοῦ ἀνέμου καὶ γέμιζε τὴ νύχτα μὲ τὴ θαρμένη φωνή τῆς.

Σὲ λίγο σταμάτησεν ὁ ἀέρας κι' ἡ βροχὴ ἄρχισε μὲ χοντρὲς στάλες νὰ πετροβολᾷ μεσ' στὸ βαθὺ σκοτάδι. Συγκεντρωμένοι τώρα ὄλοι ἔπρεπε νὰ πάρουμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Βρυσοχώρι ποὺ θὰ ἦτανε καὶ τὸ τέρμα τῆς πορείας μας. Ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθοῦσαμε ἦταν κατηφορικὸς καὶ κανεὶς μας δὲν ἤξερε ποῦ πήγαινε, σ' ἓνα ἄγνωστο τόπο, χωρὶς ὀδηγό, μεσ' στὸ σκοτάδι. Ἡ βροχὴ πότε δυνάμωνε καὶ πότε σταμάταε γιὰ λίγο γιὰ νὰ ξανασάνη χωρὶς νὰ μᾶς ἀφήσῃ ὀλη τὴ νύχτα μὲ τὰ νερὰ ποὺ κυλοῦσαν ὀλοῦθε καὶ μᾶς περιτριγύριζαν σὲ μικρὰ ποταμάκια μὲ τ' ἀφρισμένα τους στόματα. Κανεὶς δὲν ἤξερε ποῦ βιάδιζε κείνη τὴ θεοσκοτεινὴ νύχτα. Μονάχα κανένα φανάρι «θυέλλης» ἔδινε κάποια σημεῖα ζωῆς, ποὺ προσπαθοῦσαμε νὰ τ' ἀκολουθήσουμε, ὥσπου χανόταν κι' αὐτό.

Τὴ μαρτυρικὴ μας αὐτὴ πορεία κάναν πιδ βρασανιστικὴ, οἱ ἀτελείωτες σειρὲς τῶν κοπαδιῶν ποὺ εἶχαν κατακλύσει τὶς πλαγιὲς καὶ τοὺς δρόμους, φεύγοντας κι' αὐτὰ τὸν ἐχθρό. Μέσα στὴ βροχὴ καὶ τὴ λάσπη, κατεβάζαν ἐπίμονα τὶς βρεγμένες μουῖρες τους στὸ χῶμα καὶ κάναν τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο κάποιο ἀδιαπέραστο τοῖχος, ποὺ μὲ κανένα τρόπο δὲν μποροῦσες νὰ προσπεράσῃς. Ἔτσι ὥρες ὀλόκληρες περίμενες νὰ σοῦ ἀνοίξουν τὸ δρόμο τ' ἄκακα αὐτὰ ζωντανά, ποὺ ἡ ἀμυαλωσύνη τῶν ἀνθρώπων τὰ εἶχε μαζέψει ὀλα ἐκεῖ.

Βαδίζαμε ὀλη τὴ νύχτα, ὅταν γιὰ μιὰ στιγμὴ μᾶς ἔφτασεν ἡ βοή τοῦ ποταμοῦ. Τὰ μανιασμένα μουγκρητὰ του μέσ' στὸ σκοτάδι θαρροῦσαμε πὼς ψαχουλεύαν τὶς ὄχτες του καὶ πασπατεύαν τὰ χαμόκλαδα γιὰ νὰ μᾶς εὔρουν καὶ νὰ μᾶς πάρουν στὸ μακρινὸ τους δρόμο. Σὲ λίγο ἀρχίσαμε νὰ περνοῦμε τὴν ξύλινη γέφυρα, κρατημένοι ἀπ' τὰ ζῶα, περιμένοντας κάθε στιγμὴ νὰ μᾶς ρουφήξῃ τὸ ποτάμι, ποὺ τὸ νοιώθαμε τώρα πιδ φοβερὸ νὰ κυλάη φρενιασμένο τὰ νερὰ του κατ' ἀπ' τὰ πόδια μας. Τὸ πέρασμα τοῦ γεφυριοῦ, μέσα στὸ ἄγριο σκοτάδι καὶ τὴ φοβέρα τοῦ νεροῦ, νόμιζες πὼς διαρκοῦσε ὥρες ὀλόκληρες.

Ὅταν φτάσαμε στὴν ἀπέναντι ὄχτη, μᾶς σταμάτησε καὶ πάλι τὸ πλῆθος τῶν κοπαδιῶν. Ἦτανε ἀδύνατο νὰ κάνεις ἓνα βῆμα,

Μές στο σκοτάδι και τή βροχή, παράστεκες έκει δρθιος ν' άνοιξη ο Θεός τά μάτια του και νά φωτίση τή μέρα. "Αθελα μου, χωρίς ούτε κι' έγώ νά καταλάβω πώς, βρέθηκα γειρμένος σέ κάποια τυφά, τυλιγμένος μέ τó αντίσκηνο. "Ο ύπνος ήρθε γλυκός και βάρυνε τά ελέφαρά μου. Ποτέ δέ ή ά ξεχάσω τόν ύπνον αυτό. Πλάϊ μου ένοιωσα για μιá στιγμή ζεστό τó χνώτο κάποιου πρόβατου πού θρυσκόταν κοντά μου και κάθε τόσο τ' άκουα νά μασουλάη. "Ηταν μιá ζωντανή ύπαρξούλα πού παράστεκε μαζί μου και περνούσε μαζί μου τή φοβερή κείνη νύχτα.

"Όταν ξημέρωσε, είχε φύγει από κοντά μου, μ' έλο τó κοπάδι χωρίς νά μέ ξυπνήση. Στο δρόμο, καθώς άνηφορίζαμε για τó Βρυσοχώρι, δσα κοπάδια συναντούσαμε, έψαχνα νά βρω τó στοργικό σύντροφο τής νύχτας: είχα πλάσει κι' ελας μέ τή φαντασία μου τή μορφή του, μά πούθενά. "Όλα μου φαινόταν τó ίδιο άγαθά κι' άγαπημένα, σάν νά ήταν ελα εκείνα, πού μέ ζέσταναν τήν περασμένη νύχτα και μοδώναν τó γλυκότερο ύπνο τής ζωής μου μ' ελη τή βροχή και τó κρύο τής νύχτας.

Κοντά τó μεσημέρι φτάσαμε στο Βρυσοχώρι. Μιá παλιά ώραία έκκλησία μάς δέχτηκε ελη τή μέρα και τήν επόμενη πήραμε τόν άνηφορικό δρόμο για νά σταθμεύσωμε στο θαυμάσιο δάσος κοντά στο εκκλησιάκι τής Παναγίας. "Απέναντι ύψώνεται ο Σμόλικας και στα ριζά του τó Παλισέλι κι' οι Πάδες, στα χέρια τών "Ιταλών περίμεναν τή μεγάλη στιγμή. "Ο δρόμος φαινότανε καθαρά πού έζωνε τήν Πίνδο κι' άνηφορίζε προς τή Σαμαρίνα, Περιβόλι. Μάς χώριζε τó ποτάμι.

Τό απομεινόμερο δεχτήκαμε τις πρώτες δίδες τών "Ιταλών. Στάσανε δίπλα στην έκκλησιούλα χωρίς συνέπειες. "Ηταν ή πρώτη επαφή μέ τόν έχθρό. Αυό μεραρχίες είχανε ζώσει τó Σμόλικα και τραβούσαν για τή Σαμαρίνα. Είμαστε ένα τάγμα απέναντι σ' ελο αυτό τόν δγκο και λιγώτεροι μάλιστα κατά ένα λόχο. "Ο έχθρός, άν περνούσε τó ποτάμι, ή ά θρυσκόταν μπροστά μας. Αυό μονάχα πολυβόλα μας κρατούσαν τή γέφυρα πού τó προηγούμενο πρωί τήν είχαμε κάψει. "Επρεπε ν' άντιταχθούμε σ'

ελον εκείνον τόν δγκο τών "Ιταλών, γιατί άν κατελάμβαναν τó Βρυσοχώρι, ο δρόμος για τά Γιάννινα και τó Μέτσοβο ήταν πιá ελεύθερος.

"Όλη τή νύχτα τήν περάσαμε σέ μιá μεγάλη άγωνία. Οι τηλεφωνικές μας επικοινωνίας, μέ τις άπεγειωμένες φωνές τους, μάς έπειθαν πώς θρυσκόμαστε σέ δύσκολη θέση. "Επίμονα μιá άπελπιστική φωνή ρωτούσε και ξαναρωτούσε ελη τή νύχτα άν καταλήφτηκε κάποιο βψωμα. «Κουκουρούζι»

Τό κανονίδι στο μεταξύ δέ σταμάταγε ούτε στιγμή. Τραντάζονταν ή γή σθεμέλα και περιμέναμε κάθε τόσο πώς ή άνοιγε νά μάς καταπιή. Στιγμές—στιγμές μάλιστα, τó τράνταγμα μάς φαινόταν τόσο κοντινό, πού νομίζαμε, πώς ελος εκείνος ο φοβερός σαματάς γινόταν μπροστά στα μάτια μας, στις καρτές τής Γκαμήλας, πού ύψώνονταν περήφανη και συλλογισμένη. "Ο μεγάλος χαλασμός πού γινόταν στο Καλπάνι, έρχόταν ίσαμε μάς άνεμόφτερος πότε—πότε, δρασκελώντας τά ψηλά βουνά πού μάς τόν έκρυβαν, μέ τις πιό παράδοξες φήμες και ζέστανε τις καρδιές μας ή χαρά κάποιας άναμενόμενης νίκης, πού τήν έπλαθε ή φαντασία τού φαντάρου μας μεγάλη και έξαίσια. "Άλλοτε πάλι, καθηλωμένοι κι' άπραγοι έδω πάνω στην Πίνδο, νοιώθαμε τó σαράκι τού μαρσομού νά μάς τριβελίζει και μάς έλυωνε μιá συχαμερή και μαύρη απογοήτευση, σάν συλλογιζόμαστε πώς έμεις μονάχα μέναμέ έξω από τούτο τó μεγάλο χαρακοποιό τών παιδιών μας πού έτπασε τή λύσσα τού έχθρου μας.

Οι δύο-τρεις μέρες πέρασαν, μέσα σέ τέτοια άγωνία, όταν στο Βρυσοχώρι μάς άφνιδίασε ένα τάγμα νεοσύλλεκτων πού έρχόταν απ' τά Τρίκαλα νά ένωθή μέ τó δικό μας μέ διοικητή τόν άξέχαστο άντ[ρχη] Μαρδ. Φριζή.

Τήν άλλη μέρα τó χωριό γέμισε από ίππικό, από θαυμάσια ελογα πού γυάλιζαν τά καπούλια τους, λές και ρχόταν για παρέλαση κι' εχι νά ζυμώνουν μερονητίς τις άπόρητες λάπες τού Βρυσοχωριού.

Τό χωριό είχε πάρει κάποια καινούργια εψη κι' ένας άλλος άέρας φύσαε στα πρόσωπα τών φαντάρων πού συνισαίζονταν στους δρόμους, τσαλαβουτώντας διαρκώς

στά νερά που βυζαίνουν ολούθε στο χωριό.

Ένας όργανος παράξενος αναδεύονταν ολούθε, προετοιμασίες βιαστικές, μετακινήσεις, διαταγές.

Τò απόγευμα, τὰ δυò έρειθιατικά πυροβόλα του τάγματος Τρικάλων έβαζαν ακατάπαυστα, στο δρόμο που ώδηγοϋσε προς τή Σαμαρίνα.

Στην εκκλησούλα των Πάδων διακρίναμε μιὰ νοσοκομειακή σημαία. «Όλος ο δρόμος κατάμεστος από Ίταλικό στρατό, δεχόταν ακατάπαυστα τὰ πρώτα βλήματα του πυρικού μας. Ο ούρανός ήταν ολοδιάφανος, ή βροχούλα μόλις είχε σταματήσει και τò ούράνιο τόξο δρασκελίζε τή χαράδρα που μās χωρίζε με τούς λαμπερούς του χρωματισμούς. Έτσι μπορούσε κανείς πολύ καθαρά να παρακολουθήσει τή συμφορά που έφερνε κάθε τόσο τò πυρικό μας στον έχθρικό στραστό. Με τò σούροπο άρχισαν να φαίνονται στο βάθος του δρόμου οι πρώτες φάλαγγες του Ιππικού μας που κυνηγοϋσε τόν τσακισμένο έχθρό. Η νύχτα σκέπασε με τήν μαύρη αύλαία της δλη τήν τραγωδία ενός περήφανου στρατού που τόσο ασυλλόγιστα άσώτεφε τή λεβεντιά του στα φάραγγια και τούς γκρεμούς της άδυσώπητης Πίνδου. «Ός άργά τήν νύχτα γεμάτοι από τò θάμπος της μέρας που διάβηκε, δέ μπορούσαμε να κλείσουμε μάτι. Τὰ πάντα είχαν σωπάσει. Ακόμη και τò κανονίδι στο Καλπάκι. Μιὰ τηλεφωνική διαταγή μās ήλέκτρισε και ως τò πρωί μείναμε ξυπνητοί. Ο στρατηγός Σταιωτās διέταζε τò άντιρχη Φριζή να περάσει τόν Άωο για τήν κατάληψη της Κόνιτσας. «Τò ποτάμι έχει πλημμυρίσει στρατηγέ μου . . . ». Η διαταγή διέκοψε τόν άντιρχη —έν πάσει περιπτώσει, ο κ. άντιρχης

αύριο θα μεθ αναγγείλη τήν κατάληψη της Κόνιτσας».

Ήταν περασμένα μεσάνυχτα και περιμέναμε μ' άγωνία να ξημερώσει. Έν τώ μεταξύ ή εκκλησούλα του Βρυσοχωριού είχε γεμίσει από τραυματίες. Ένα πλήθος φαντάρων, παράστεκε έξω περιμένοντας να πάρη σειρά στο πρόχειρο χειρουργείο.

Τò Τάγμα μας τήν άλλη μέρα, έπαιρνε τò δρόμο για τήν Κόνιτσα. Οι πρώτοι αλχμάλωτοι των Ίταλών μās μπόδιζαν στη πορεία μας. Ο δρόμος γεμάτος από νεκρούς μουλάρια και κάθε είδος πληθυσμού σου έδινε τήν έντύπωση μιās διαλελυμένης έμποροπανήγυρης που τήν χτύπησε κάποιο κακό ξαφνικό. Η Πίνδος, περήφανη, με κατεβασμένα τὰ δασεία της φρύδια είχε στείλει τή φοβερή της όργή και κοιτούσε τώρα βουβή τò χαλασμό.

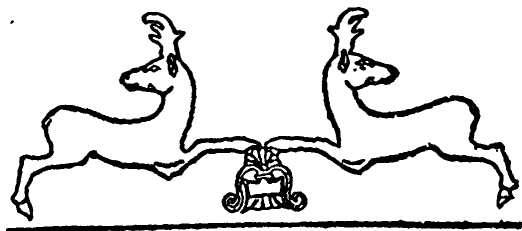
Τήν άλλη μέρα είμαστε κι' όλας στην Κόνιτσα. Στα πλατανάκια, δεχτήκαμε τόν πρώτο άεροπορικό βομβαρδισμό, χωρίς συνέπειες. Καθώς κατηγορήσαμε και κοιτάζαμε μ' δλη τήν άγάπη μας τò ζωντανέμένο χωριό, που πριν λίγες μέρες τò είχαμε αφήσει στη διάθεση του έχθρου, ένοιωσα δίπλα μου τόν Ψευτο—Μίνω».

Ήταν πασίχαρος. Τὰ μάτια του πετούσαν σπιθες. Σε μιὰ ώρα θα ήτανε στο χωριό του τò Πεκλάρι.

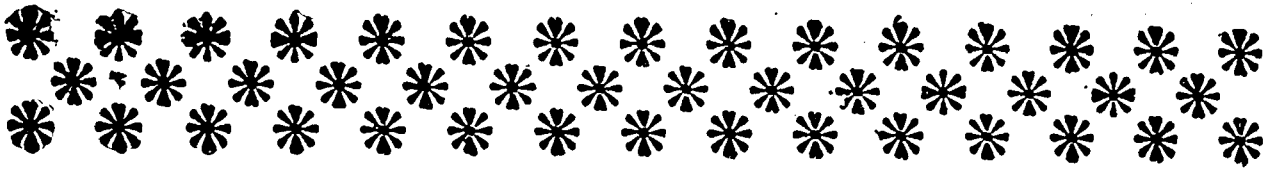
Είχες δίκαιο—μου—λέει—ήξερε τι έκανε ο έπιτελάρχης μας ο Δρίβας.

Τήν άλλη μέρα τò πρωί τόν ξαναείδα στην Κόνιτσα. Μοϋ έδωσε ένα κυδώνι και μερικά καρύδια από τò χωριό. Ήταν γεμάτος κέφι, όπως πάντα.

Οι Ίταλοί είχαν φύγει κι' έμεις τούς άκολουθούσαμε στο κυνηγητό ως τήν Πρεμετή χωρίς να δώσουμε καλά—καλά μάχη.

ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ

(Αφιερώνεται στην ήρωική νεολαία της Κύπρου)

1

Ὡ ροδανθοὶ μὲ τᾶλικά τὰ πέταλα,
μὲ τὴ μεθυστικὴ σας εὐωδιά,
γιατὶ νὰ σᾶς σκορπάη στὸ χῶμα σπάταλα
καὶ νὰ σᾶς θανατώνη ἡ λύσσα τοῦ Βοριά;

2

Σὲ θερμοκήπια μέσα νὰ μυρώνετε
τᾶγέρι—θὰ σᾶς ἄξιζε—μὲ τὴν ὄσμή,
Καὶ πρὸς τὸ μάγο τὸ ἡλιοφῶς νάπλώνετε
γιὰ γλυκοχάϊδεμα τὸ τρυφερὸ κορμί...

3

Πουλάκια μὲ τᾶθῶα τιτιβίσματα
τῆς ἀνοιξῆς σᾶς ἄξιζε ἡ χαρά,
τὰ ἐρωτικὰ τῆς νιότης παιγνιδίσματα
κι εὐφρόσυνα τραγούδια, γιορτερά.

4

Μὰ κάποια μοῖρα Μέδουσα σκληρὴ
στοῦ πολεμόχαρου Ἄρη τὸ βωμὸ
σᾶς καίει, λεβέντες μάρτυρες, αἱματηρὴ
χοῆ γιὰ τῆς Πατρίδας σας τὸ λυτρωμό.

5

Τὸ αἷμα σας, παιδιά τῆς Κύπρου, χύνετε
σὰν ἅγιο μύρο τῆς παλληκαριᾶς.
Καραολῆδες ἡ φωνὴ σας γίνεται
ῥυμος τοῦ δίκιου καὶ τῆς λευτεριᾶς.

6

Ἄπ' τοῦ Μινώταυρου τὸ στόμα κλέφτετε
τ' ἄρνι, πατᾶτε τὴ δεντρογαλιά...
Ὡ! Κι' ἂν στὴν ἐναγώνια πάλη πέφτετε,
ἡ Δόξα σᾶς κρατεῖ στὴν ἀγκαλιά.

7

Ἄν εἶναι κάθε μέρα νὰ σταυρώνεσαι,
τῆς Κύπρου νεολαία, στὸ Γολγοθᾶ,
κι ἀπὸ τὸν τύραννο νὰ μὴ λυγρώνεσαι,
τὸ Θούριο νέκταρ ρούφα πὺ μεθᾶ!..

8

Μὲ τὸ κορμί σου πρέπει οἱ δρόμοι νὰ στρωθοῦν,
γιὰ νὰ διαβῆ τροπαιοφόρα ἡ Νίκη.
Μὲ τᾶγουρο αἷμα σου θενὰ φαρμακωθοῦν
οἱ προβατόσχημοι τοῦ Χάρντιγκ λύκοι...

9

Κράτα γερὰ τᾶρματολίκι, Διγενή!
ὄσπου νάρθοῦν τὰ χελιδόνια, βάστα!
Στοίχειωσε, Δόξα, τῆς ἀγχόνης τὸ σκοινί,
τῆς Κύπρου φωτοστέφανο σι' Ἀνάστα!...

Γεώργιος Ράγκος

ΑΝΟΙΓΟΥΝ ΟΙ ΝΥΧΤΕΣ

Ἀνοίγουν οἱ νύχτες στὸν οὐρανό.
Σιωποῦν τριγύρω σου τὰ γαλήνια νερά,
ἔρχονται μῦρα ἀπ' τ' ἀπόμακρα χώματα.
Τὴν ὥρα τούτη κυτᾶς πιὸ βαθιὰ τὴν ψυχὴ σου
κι' ἀγγίζεις τὰ βάθη τ' ἀπέραντα.
Σὰν κάμπο βλέπεις λουλουδισμένο τὸ θάνατο.
Νιώθεις νὰ σ' ἀγγίζει ἡ θεότητα στὰ μαλλιά,
νιώθεις σὰν πνοὴ μυστικὴ
τὸ πνέμα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἄνθρωπο σ' ἄνθρωπο νὰ περνᾶ.

ΣΑ ΣΕ ΒΛΕΠΩ

Μὲ τυλίγει ὁ μαντὶς τοῦ Θεοῦ
σὰ διαβαίνω στὴν τόση σου ἔρμιά,
σὰ θωρῶ τὴ γυμνότη τῶν δέντρων σου·
σὰ σὲ βλέπω νὰ στέκεις μονάχο στὴν ἄβυσσο
στὴ μεγάλη τῆς ψυχῆς μοναξιά.
Κι' ὅμως στέκεις κοντὰ στὸ Θεό.
Γιὰ τοῦτο μοῦ χλωμιάζει τὸ πρόσωπο
καὶ βουβὴ τὴ σιωπὴ σου ἀγρικῶ:
Χωριό, πὺ χειμῶνα σ' ἀπάντησα
κυκλωμένο ἀπ' τὸν ἄνεμο.

Ὀλγα Βότση

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ*

Θ.'—ΟΙ ΓΥΦΤΟΙ

Οι Γύφτοι, είναι οι οργανοπαίκτες τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν πόλεων, οἱ ἀπαραίτητοι ἄλλοτε—ἀλλὰ καὶ σήμερα—σὲ κάθε γιορταστικὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἡπειρώτη: γάμο, γιορτάσια, πανηγύρια, συμπόσια. Τὸ συγκρότημά τους, κλαρίνο, λαούτο καὶ ντέφι—καμμιά φορά, προστίθεται καὶ ἡ (μεταλλικὴ πάντοτε) φλογέρα—εἶναι δὲ γνωστὸ στὰ Γιάννινα καὶ μὲ τοὺς χαρακτηρισμοὺς, τακίμι, ὄργανα, θιολιὰ, λαλητάδες, παιγνίδια.

Οἱ Γύφτοι—γενικά—τῆς Ἑλλάδας—καὶ τὶς πληροφορίες αὐτές, μιά πού μᾶς λείπουν ἄλλα βοηθήματα, τὶς σταχυολογοῦμε ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Χρ. Σούλη, «Τὰ Ρόμκα τῆς Ἡπείρου» (1)—θεωρεῖται δεβαιωμένο ὅτι κατὰγονται ἀπὸ τὰ νομαδικὰ φύλα τῶν Ἀσιόγανων τῆς Εὐρώπης, πού ἀρχικῆ τους καταγωγή, εἶναι οἱ Ἰνδῖες. Στὴν Ἡπειρο, ἐμφανίζονται κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ στὰ χρόνια μας, οἱ ἀπ' αὐτοῦ Χριστιανοί, βρῖσκονται μόνιμα ἐγκατεστημένοι στὰ περισσότερα χωριά τῆς, μὲ ἀποκλειστικὴ τους ἀπασχόληση τῆ σιδηροτεχνία καὶ τὴν ὀργανοπαιξία.

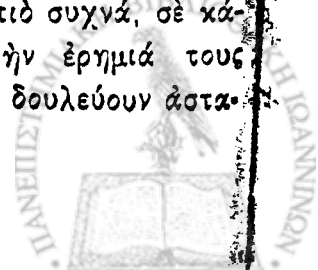
Ἡ μουσική—καὶ μ' αὐτὸ ἐννοοῦμε, τὸ λαϊκὸ μονάχα καὶ δημοτικὸ ἑλληνικὸ μέλος—εἶναι στὴ ράτσα τους «κατροπαράδοτη καὶ αὐτοδίδακτη» καὶ μόνον τῶρα τελευταῖα ἀρχισαν, μερικοὶ τους, νὰ παίρνουν κάποιον σχετικὴ μουσικὴ μόρφωση. Γενικά ὅμως, κάθε ἄλλο πού ξέφευγε ἀπὸ τὸ πιὸ πάνω σ' αὐτοὺς οἰκεῖο, τὸ ἀλλοίωσαν, κατὰ τρόπο, τόσο δυσαρμονικὸ, πού ἡ κακο-

ποίησή τους αὐτή, νὰ ἔχη εἰδικὰ χαρακτηριστὴ μὲ τὸν ὄρο «γύφτισμα», ἔτσι πού ἡ ἀντίστοιχη ρηματικὴ ἔκφραση: γυφτίζω, νὰ εἶχε ὑποτιμητικὰ ἀπλωθῆ καὶ σὲ γενικότερα ἀκόμα πεδία, πολλῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς: π.χ. ὀμιλία, ντύσιμο, συμπεριφορά, κοινωνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ἀγωγή κ. ἄ. Οἱ τρόποι γενικά διαβίωσης τῶν γύφτων, βρισκόταν σὲ πολὺ χαμηλότερο ἀπὸ τοὺς μὴ γύφτους ἐπίπεδο καὶ ἡ πνευματικὴ τους μόρφωση καὶ καλλιέργεια ἐμφανίζόταν ἔντονα μειονεκτικὴ.

Ἀπὸ ἓνα ἀξιόλογο κείμενο τοῦ Στεφ. Μπέττη, δημοδιδασκάλου, δημοσιευμένο στὴν «Ἡπειρ. Ἔστια» (2) σχετικὰ μὲ τὴ στιχοπλαστικὴ—στὸν τομέα εἰδικότερα, τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ—Ἰδιοφυῖα καὶ δύναμη τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου, ἰδιαίτερα τῶν μικρῶν καὶ ἀπόμερων χωριῶν, πού ἀργήσε νὰ τὰ πλησιάσῃ ὁ πολιτισμὸς τῶν μεγαλείτερων κέντρων τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς πρωτεύουσας, μεταφέρουμε ἐδῶ αὐτούσια, καὶ ὅσα αὐτὸς ἀναφέρει γιὰ τὴ φθοροποιό, ἀπάνου στὸ τραγούδι αὐτὸ ἐπίδραση τῶν γύφτων:

«Ἐντύπωση προξενεῖ, γράφει ἐκεῖ ὁ κ. Μπέττης, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀφάνταστη πικιλία τῶν τραγουδιῶν στὰ χωριουδάκια αὐτά...., πού ἡ ζωὴ εἶναι πιὸ σκληρὴ, οἱ χαρές τῆς μετρημένες, καὶ ἡ παρουσία τῶν γύφτων ὀργανοπαικτικῶν ἀραιά, οἱ χωρικοί, ἔχουν πιὸ μεγάλη ἀνάγκη τὰ τραγούδια τους, τὰ χρησιμοποιοῦν πιὸ συχνά, σὲ κάθε τους ξεφάντωμα καὶ στὴν ἐρημιὰ τους, ἀκόμα γιὰ συντροφιά, τὰ δουλεύουν ἀστα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 638.

μάτηγα και δέν τ' ἀφήνουν τροφή τῆς Λήθης. Καί τὰ λένε πάντοτε ἀκέρια, ἀνόθευτα στόν ἦχο τους, ἀπείραχτα στήν ποιήσή τους, «ὅπως στιχοργήθηκαν ἀπό τόν ἀνώνυμο και μεγάλο ποιητή Λαό»... Δέν συμβαίνει ὁμως τὸ ἴδιο και στὰ μεγάλα χωριά. Οἱ χαρές ἐδῶ, εἶναι ταχτικώτερες, κι' οἱ γύφτοι, δέν ἀπολείπονται ἀπ' αὐτές. Αὐτοὶ πέρνουν τὴ θέση τοῦ ποιητῆ και τραγουδιστῆ λαοῦ, πρωταγωνιστοῦ ν στο γλέντι ἀποξενώνον τὰς τὸν. Καί τὸ τραγούδι πάλι, δέν τὸ λέν ἀκέριο—πολλές φορές, και δέν ξέρουν καλά—καλά, μὰ δυὸ τρεῖς μονάχα στίχους, κάποτε ἀνεξάρτητους κι' οἱ κτρῶ στραπυτσαρισμένους, και συνεχίζουν ὕστερα τὸν ἦχο του μὲ τὸργανό τους, βάνοντας χίλια δυὸ παραγεμίσματα ἀχρείαστα, πού τὸ κάνουν ἀγνώριστο· ἢ πηδοῦν, σὰ δυσκολεύονται, σὰ πὸ βολικά μονότονα γυρίσματα. Καί τὸ γλέντι, ἀνάβει βέβαια. Τὸ τραγοῦδι ὁμως τὸ δημοτικὸ, ἀγνὸ καθὼς ἐγῆκε ἀπὸ τῆ λαϊκῆ δρυσάμανα, χάνεται, ἀργοπεθαίνει. Οἱ γύφτοι ὄργανοπαῖκτες λοιπόν... συντελοῦν, ἴσως ἀθελά τους στὸ ξεθώρισμα τοῦ Δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ, εἶναι ἀρνητικοὶ παράγοντες στὴ διατήρησή του»

Βρίσκουμε λοιπόν τὸ λιγότερο περιέργη τὴ διαβεβαίωση πού μᾶς δίνει Χρ. Σούλης, δι οἱ γύφτοι, τῶν Γιαννίνων ἰδίως, «ὕπῆρξαν ἀνέκαθεν δοκιμώτατοι στιχοπλόκοι, τὰ δὲ ὠραία (ἐν τούτοις, προσθέτουμε ἐμεῖς) και πλήρη λυρισμοῦ Γιαννιώτικα στιχοπλάκια, καιὰ τὸ πλεῖστον δημιουργήματα γύφτων ὄργανοπαικτῶν».

Κᾶτι παρόμοιο μὲ ὅσα γιὰ τὴν ὕπαιθρο ἀναφέρονται ἀπὸ κ. Μπέττη, θὰ πρέπη χωρὶς ἄλλο, νὰ ἔχη συμβῆ και μὲ τὸ Γιαννιώτικο στιχοπλάκι και τραγούδι: ἢ διαστρέβλωτη, νὰ ἔχη παρθῆ γιὰ δημιουργία.

Ἀπαράδεκτη πάντως ὅπως ἴσως και δυσκολονόητη γιὰ μᾶς, εἶναι και ἡ ἄλλη ἐποψη, δι τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι εἶναι ἡμιούργημα τῶν γύφτων ὄργανοπαικτῶν(ῶν).

Δέν ἀρνιόμαστε, βέβαια ἀπόλυτα μιὰ ἄποια στιχοπλαστικῆ τῶν γύφτων εὐχέ-

ρεια. Μιὰ πού ἡ ζωὴ τους εἶναι διαποτισμένη, τόσο μόνιμα και τόσο πλούσια μὲ τὴ μουσικῆ και τὸ τραγούδι, δέν εἶναι φυσικά, δυνατὸ νὰ μὴ τοὺς θεωρήσουμε κι' αὐτοὺς σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς παράγοντες τοῦ Γιαννιώτικου στιχοπλακιοῦ.(1) Ὅχι ὁμως στὸ βαθμὸ πού ὑποστηρίζεται οὔτε πρὸ παντὸς σὲ ποιότητες και ὕψη, σὰ ὅποια αὐτὸ φτάνει συχνότατα. Δέν μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τὸν καλλιεργημένον ψυχικά και συναισθηματικά Γιαννιώτη τῆς ἐποχῆς, χειραγωγούμενο και διαμορφούμενο στὴ σημαντικῆ αὐτῆ πλευρὰ τῆς ζωῆς του ἀπὸ τοὺς γύφτους.

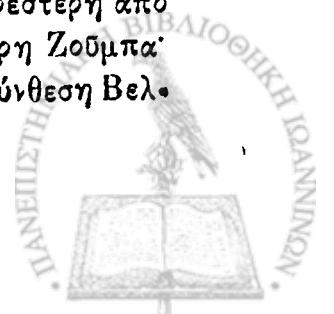
Δίνουμε πὸ κάτω δείγματα στιχοπλαστικῶν γύφτων, ἰδιαίτερα τῆς (Βελτσιόσας, σήμερα) Κληματιᾶς, γιὰ νὰ σχηματίση μόνος του ὁ ἀναγνώστης μιὰ κάπρια γινώμη γιὰ τὴ στιχοπλαστικῆ ποιότητά τους.

Εἶχαμε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ περισυλλέξει ἀπὸ τὸν ὄργανοπαῖκτη τῶν Ζευγαριῶν Σωτήρη Ζοῦμπα, τὸ χαρακτηριστικώτατο τραγούδι τοῦ ἀδικοσκοτωμένου Τσουρλή· μᾶς χρειάστηκαν ὁμως, γιὰ τὴν παρουσίασή του, και πολλές ἄλλες πληροφορίες, πού θὰ τὸ πλαισίωσαν ἐπεξηγηματικά, και θὰ τὸ ἔκαναν, περισσότερο γιὰ τὸν ἀναγνώστη κατανοητὸ, μὲ μιὰ τοποθέτησή του, τόσο χρονικῆ και τοπικῆ, ὅσο και ἀπὸ ἀποψη λεπτομερειῶν στοιχείων.

Ὁ Σ. Ζοῦμπα, μᾶς παρέπεμψε γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, στοὺς γύφτους ὄργανοπαῖκτες τῆς Βελτσιόσας (σήμερα Κληματιᾶς), ἀπ' ὅπου καταγόταν οἱ πρωταγωνιστὲς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ δράματος και στὶς περιοχὲς στὶς ὁποῖες συνετελέστηκε, ὁ ἀπροσδόκητος και ἄγριος ἐκεῖνος φόνος.

Ἀποταθήκαμε λοιπόν και τώρα γιὰ συλλογῆ στοιχείων, στὸ λαογράφο και συνεργάτη τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας», Στέφανο Μπέττη, κι' αὐτοῦ πάλι τίς ἐλοκληρωμένες γιὰ τὸ θέμα μας πληροφορίες, αὐτούσιες, προτιμήσαμε νὰ μεταφέρουμε πὸ κάτω.

Ὁ Στέφ. Μπέττης, μᾶς ἔδωσε και μιὰ πλουσιώτερη μορφή τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Τσουρλή, πού φαίνεται και πληρέστερη ἀπὸ κείνη πού πήραμε ἀπὸ τὸ Σωτήρη Ζοῦμπα· και μιὰ πού τὸ τραγούδι εἶναι σύνθεση Βελ-

τοιστινοῦ ὄργανοπαίκτη, θὰ προτιμήσουμε τὴ μορφή πού μᾶς δίνει ὁ Σ. Μπέττης, πού ἔχει κι' ἐπὶ τόπου περισυλλεγῆ. "Ὅσα εὐφωνικά καὶ δηλωτικά τοῦ μέλους—στὴ πρώτη μόνο στρόφη, κι' ἐνδεικτικά—σημειώνονται μέσα σὲ παρενθέσεις, εἶναι πᾶρα ἀπὸ τὴν παραλλαγή Σ. Ζουμπα: Τὸ κείμενο, δίνεται στὸ Γιαννιώτικο ἰδίωμα:

(Οὐρε) Τ' εἶν' τοῦ κακό, πού πάθαμαν,
(Οὐρε) ἱμεῖς οἱ λαλητάδες. (δὺο φορές)
(Οὐρε) Μᾶς σκότουσαν τὸν Τσιόλι⁽⁹⁾ Τσουρ-
[ιῆ,
(Οὐρε) οἱ χλιοκλαρατάδες. (δὺο φορές).

"Αχ! Τσουρλή μου, πιμιμένι,
κι' στοὺν κόσμου ξαϊκουσμένι.⁽⁹⁾

Μέσ' τὴ Βελτίστα στοῦ χουρό,ο,
δὺο ἀδέρφια ἀγαπημένα
ἰβγῆκι ἕνας κλαρατάς,
κι' βάρσι τοῦ ἕνα.

"Αχ! Τσουρλή μου, ἄχ! Τσουρλή μου!
πού μ' ἀφήνεῖς μουναχὴ μου! ⁽¹⁾

Σύρε' ν' Ἀλέξη μ' κι' ἀδιρφέ,
νὰ πᾶς νὰ φέρ'ς τοῦ Δάνου⁽⁸⁾
γιὰ νὰ μοῦ ράψη τὴν πληγή,
ἴσως κι' δὲν πιθάνου.

'Αριτοῦλα μ', 'Αριτοῦλα, ⁽⁹⁾
πού σ' ἀφίνου μουναχοῦλα.

Τὶ τόκανα τοῦ κλαρατά,
κι' ἀφ' νοῦ τοῦ Γιάννη Γκόγκου
πού μῶδουκι μιὰ μαχριά,
κι' μ' ἀφησι στοὺν τόπου.

Γιάννη Γκόγκου, κι' Ἀγγέλ' Ν' κόλα,
ἴσεις μὴ βάλαταν στοῦ χῶμα.

Στ' ν' Ἀμρικῆ π' τοῦ μάθανι ⁽¹⁰⁾
κι' ἱκεῖ τοὺς ἦρθι κριμα
κι' σ' εἶλανι δουλλάρια,
γιὰ τοῦ Τσουρλή τοῦ μνήμα.

Τούτ' ἢ γῆς μὴ τὰ χουρτάρια, ⁽¹¹⁾
τρώει κι' τὰ παλληκάρια.

'Απάν' στοῦ μνήμα τοῦ Τσουρλή ⁽¹²⁾
φύτρουσι 'να λουλουδι
ὅλους οὐ κόσμους τούιδανι
κι' τῶβγαλαν τραγοῦδι ⁽¹³⁾.

"Αχ Τσουρλή μου κ.τ.λ. κ.τ.λ. ⁽¹⁴⁾

Νὰ τώρα καὶ τὰ ἱστορικά τοῦ τραγουδιοῦ:

«Νοέμβρης ἦταν, σὺν καὶ τώρα, στὰ 1925, καιρὸ πού στὰ χωριὰ ἐδούλευαν τὰ ρακοκάζανα, δταν οἱ ξακουστοὶ Τσουρλήδες Χριστόδουλος Φάκος, λαβούτο, κι' ὁ ἀδερφός του Ἀλέξης Βιολί, μὲ τὸν Ἀγγέλη Ντράμπαλο ντέφι, ξεκίνησαν ἀπὸ τὴ Βελτίστα, τὴ μάνα αὐτῆ τῶν πιὸ φημισμένων ὄργανοπαικτῶν, γιὰ τὸ κοντινὸ χωριουδάκι, τὸ Κοκκινόχωμα, καλεσμένοι στὸ σπίτι τοῦ Κίτσιου Καραῖσκου, πῶδινε τοιοῦπρα ⁽¹⁵⁾ στὸ Καλοχώρι.

Καλὰ ἔφτασαν ἐκεῖ κι' ἀκόμα καλύτερα πῶρεψαν στὸ γάμο, ὡς τὴ Δευτέρα τὸ πρωτὶ, πού πῆραν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὸ χωριὸ τους.

Στὴν Ἀραχωβίτσα, ἐστάθηκαν λίγο στὸ σπίτι τοῦ Νάσιου Γκανιάτσα, γιὰ νὰ ξεκινήσουν τὸ παιδί του τὸν Κῶστα, (τώρα καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης) πῶρευγε γιὰ σπουδὲς στὴ Γερμανία. Ἀφοῦ προβόδισαν μὲ τραγοῦδια καὶ χορούς, ὡς δῆξ ἀπὸ τὸ χωριὸ, κατὰ τὴν παλαιὰ συνήθεια τὸν ταξιδιώτη, καθένας γύρισε στὸ σπίτι του, κι' οἱ λαλητάδες, ξεθεωμένοι, πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία, τὸ πιωτὸ καὶ τὴν ἀπροσταμάραν, χῶρισαν γιὰ τὸ δικό τους.

Μὰ ἔλα πού βγῆκαν μπροστὰ τους οἱ Γιάννη Γκόγκος κι' Ἀγγέλ' Νικόλας. Ἀραχωβιτσίνοι, πιωμένοι, ὅσο δὲν ἐπαίρνε καὶ πάσχιζαν μὲ τὸ ζόρι νὰ τοὺς γυρίσουν πίσω στὸ σπίτι τοῦ Γιάννη, φίλου ⁽¹⁶⁾ τοῦ Τσιόλι.—Τσουρλή, νὰ συνεχίσουν τὸ γλέντι.

Τοῦτοι, βέβαια, μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελαν νὰ γυρίσουν. Καὶ λόγος στὸ λόγος ἀρπάχτηκ' ὁ Τσιόλης, πού εἶν' ἀλήθεια, τοῦ τῶλεγε, καθὼς τὸ μολογᾶν ελοῖ με τὸν Ἀγγέλ' Νικόλα. Τὸν ἀμπώξε μάλιστα καὶ τῶδωκε καὶ κάνα δυό, καθὼς ἐκεῖνος προσπάθαγε νὰ τὸν κρατήσῃ ἐνθ' οἱ ἄλλοι δυὸ τῆς παρέας, ἤθραν καιρὸ, καὶ ξεμάκραιναν ἕνας-ἕνας ⁽¹⁷⁾.

Τότε φώναξε ὁ Γιάννη Γκόγκος στὸν Ἀγγέλη.—Τὶ τὸν κοιτᾶς τὸ γύφτο; ⁽¹⁸⁾ Βάρ' τον!..

Μὲ τὸ «βάρ τον», δὲν ἔχασε κι' ἐκεῖνος καιρὸ. Βγάζει τὸ μαχαίρι πούχε στὸ

ζωνάρι για να ξύνη το καζάνι της ρακής, και τώχωσε μια στήν κοιλιά, του Τσιόλ' Τσουρλή' έτσι, που πετάχτηκαν τα σπλάχνα του δξω. Και τόν άφηκε κι' έφυγε.

Στά βρογγητά του μαύρου του Τσουρλή, που δέρονταν κατά γής, πρόστρεξαν οι χωριανοί, και λίγο άργότερα οι σύντροφοί του, πούχαν στο μεταξύ λακίσει. (19)

Τόν πήραν στο σπίτι του Γιώργου Στέου (άδελφού του δικηγόρου Στεφόπουλου) Άραχωβιτσινού, κι' έστειλαν χαμπέρι νάρθη γιατρός από τη Ζίτσα. Το γιοματάκι, έφτακε, πράγματι, ο γιατρός Παπαπέτρος (πατέρας του τέω; Βουλευτή και γιατρού Ί. Παπαπέτρου), που τόν έρραψε πρόχειρα και τόν επέδεσε, για τόν μεταφέρουν σε λίγο σπίτι του, στη Βελτσιόστα, κάτω από τούς θρήνους και τούς κπετούς των γύφτων, πούχαν δ' αυτό το μεταξύ πλάκώσει στο τόπο κλάμενοι.

Τήν επόμενη, ήρθε κι' ο Δάνος (20) στο χωριό, κάτ' επιθυμία και του ίδιου του λαβωμένου, που όμως γνωμάτεψε τόν άναπότρεπτο χαμό του.

Όχιώ μέρες δάσταξε ζωντανός ο καήμένος ο Τσουρλής' και τα μεσάμυχτα της δγδοής, έσβησε για πάντα...

Τόν έκλαψαν, καθώς του ταίριαζε, και γύφτοι και ρωμηοί (21) τόν άδικοχαμένο τόν Τσουρλή, τόν άξιο λαλητή, το παλικάρι.

Και του σπαραγμού τους, αυτού καταστάλαγμα, είναι το π.δ. κάτω τραγούδι, στιχοπλασμένο, κατά τη γνώμη των περισότερων, από τόν άδελφό του Άλέξη.

Θυμάμαι, παιδάκι όντας άκόμα—κι' ή θύμησή μου αυτή, θα μένει πάντα, θαθειά χαραγμένη στη μνήμη μου—αυτόν τόν χαροκαμένο άδερφό του Τσουρλή ένα πρᾶς και συμπαθητικό γέροντάκι, —Θεός χωρέτ' τον!...—να τραγουδάει μοναχός και σε άτιμόσφαιρα άπέλυτης σιγής, υποχωρώντας σε παρακλήτεις επίμονες φίλων του, το τραγούδι του το λυπητερό, ένω τα δάκρυα έτρεχαν θύση από τα μάτια του κι' αβλακωνόντας το σκαμμένο από τόν κόνο πρόσωπό του, έπεφταν ρυθμικά στο σουφάρι του βιολιού, χοντρές σταλαματιές. Και τούτο πάλι, το βιολί του, λές και αι κλειούσε ένα κομμάτι απ' την ψυχή,

την αγιάτρευτα λαβωμένη του τραγουδιστή, και θρηνεύσε σπαραχτικά μαζί του.

Βίωμα, άληθινά, μοναδικό, που συνετάραξε, ως τα μύχια, την παιδική μου ύπαρξη.

Παίρνοντας τώρα κι' αυτά, από τόν Ιδιο-εθγενικό πληροφοριοδότημα Σ. Μπέτη, δίνουμε πιδ κάτω, άλλα δυο δείγματα, σύγχρονης—σχεδόν,—στιχοπλαστικής εικανότητας των γύφτων: Δυο στιχοπλάκα κι' ένα «έπίκαιρο», έπιτιμητικό· σατιρικό (στο Γιαννιώτικο κι' αυτά ιδίωμα):

Δε σουείπα, χαλασιά μου, στου μύλου να
(μην πᾶς,
να μη σι παρ' ή ρόδα και γίνου ιγώ
φουνιάς; (22)

Μουρη κακή κουπέλλα, που πᾶς για λάχανα,
καρτέρι μι κι' ιμένα να σ' πῶ τα βάσανα.

Ή Σ τ έ λ λ α (23)

Του μάθισαν τι γίνγκι κάτω στα Δουλιανά
Ή νύφη του Κουτούλη, ν' ή Στέλλα, δέν
[τώπραξι καλά.

Γιατί μουρ' Στέλλα,
καλή κουπέλα,
μᾶς (24) τώκανις αυτό;

Παράτησις τούν άντρα σ', κι πῆρις δασικό;
Πάησαν οι χῆνις, πάησαν οι κόττις, πάησαν
κι' οι κλουσαριές.

Τις έφαί ού Δασάοχης
κι' ή Στέλλα
κάτου στις ρεματιές (25)

Τελειώνοντας, ο έπιστολογράφος μας παραθέτει και λίγους στίχους άπῶνα, Δημοτικό δμω, κι' όχι—για το Θεό!... γύφτικης προέλευσης, άσύγκριτης όμορφιάς τραγούδι, για να φανή ή διαφορά.

Ή λ υ γ ε ρ ή

Μιά λυγερή ν' ένίκησε στη μάννα της να
πάει
βάνει τόν ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι
κύκλο

βάνει καὶ τὸν Αὐγερινὸ φλουρένιο δαχτυ-
λίδι. . . .

1.—Στὰ «Ἡπειρ. Χρονικά» τοῦ 1929, σελ. 146 καὶ ἐπ.

2.—1956, σελ. 585 καὶ ἐπ. «Ὁ ξέφλος καὶ τὰ τραγούδια των».

3.—Ὅπου στὴν ὑπόσ. 1, σελ. 149.

4.—«Παληότερα, γράφει ὁ Σ. Μπέττης, (ὅπου πρὸ πάνου, ὑπόσ. 3), προτοῦ τὸ χωριὸ δοκιμάσῃ τὴν καταλυτικὴν ἐπιδρομὴν τῆς πόλης, μ' ὅλες τὶς ὀδυνηρὰς συνέπειάς της, οἱ γύφτοι, διατηροῦσαν, ὄχι μονάχα ἓνα πλατὺ κύκλον τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ, κινούμενοι ἀποκλειστικὰ καὶ μὲ ἀνεση στὴν περιοχὴ των, ἀλλὰ καὶ ποιητὲς τέτοιων, πολὺ ὁμορφῶν, ἦταν, καὶ στιχοπλόκοι ἐπιδέξιοι (Βελτσιστινοί)».

5.—Ἵποχοριστικὸ τοῦ Χριστόδουλος—τόδουλος, τσιόδουλος—τσιόδ' λουε, τσιόλες'.

6.—Κι' ἀπ' ὄλο ἀκόμα τὸ τραγούδι, φαίνεται ὅτι ὁ Τσουρλῆς ἦταν καλὸς κι' ἀκουσμένος στὴν περιοχὴ λαουτιέρης κι' εἶχε ἀποχτήσῃ τὶς συμπάθειες τοῦ κόσμου.

7. Ἐδῶ εἰσάγεται ἀπὸ τὸ στιχοπλόκο κι' ἡ γυναῖκα τοῦ Τσουρλῆ, ἡ ἀπὸ ἐπόμενη στροφὴ κατανομαζόμενη Ἀριστούλα, πού ὀδύρεται γιὰ τὸν ἀδικυ χαμό του.

8. Γνωστὸς κι' ἐπιφανὴς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη χειροῦργος τῶν Γιαννίνων.

9. Δὲς τὴν ὑπόσ. 7.

10. Μᾶλλον συχωριανοὶ ἢ ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ καταγόμενοι ξενιτεμένοι, πού εἶχαν σὲ γλέντια ἐκτιμῆσει τὴν λεβεντιά καὶ τὸ παίξιμο τοῦ Τσουρλῆ.

11. Αὐτὸ τὸ γύρισμα, ἀναφέρεται μόνον στὴν παραλλαγὴ Σ. Ζούμπα.

12. καὶ 14. Τὴ στροφὴ αὐτὴ, μᾶς τὴ δίνει, χωρὶς μάλιστα συμπληρωμένη τὴν ἐπωδὸν της, μόνον ὁ Σ. Μπέττης.

13. Ὁραία καὶ ποιητικὴ ἢ παραβολὴ αὐτὴ τοῦ τραγουδιοῦ, μὲ λουλούδι, πού αὐτοφύες—ὅπως αὐθόρμητα γεννήθησαν ἀπὸ τὸν πόνο κι' οἱ στίχοι—ὑψώθηκα ἀπὸ τὸν τάφο, στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς γενικῆς τῶν συντοπιτῶν συμπάθειας καὶ συμπόνειας.

14. Δὲς στὴν ὑπόσ. 12.

15. Κόρη, θυγατέρα.

16. Ἐνα ἀκόμα δραματικὸ στοιχεῖο, στὸν ἀδικυ αὐτὸ κι' ἀπὸ πολὺ μεθύσι φόνου.

17. Ἄντὶς νὰ ἐπέμβουν, καὶ νὰ χωρίσουν, καὶ ν' ἀποτρέψουν.

Μὰ εἶται εἶναι ἢ ἀνθρωπίνῃ μικροψυχία· φοβήθησαν μὴ βρεθοῦν μπλεγμένοι, σὲ κακό, πού ἦταν σὲ θέσῃ κι' εἶχαν χρέος—ὁ ἓνας μάλιστα ἦταν ἀδερφός—νὰ τὸ προλάβουν. Κι' ἦταν κι' αὐτοὶ γύφτοι!.. Ἴσως ὁμως, καὶ γι' αὐτό.

18. Ἡ κοινωνικὴ μειονεκτικότητά τοῦ θύμυτος, εἶν' ἓνας παράγοντας νὰ θεωρῆται ἐδῶ, σάν ἀπαράδεκτο κι' ὑποτιμητικὸ γιὰ τὸ μὴ γύφτο, τὸ τόλμημα ἐνός γύφτου νὰ μὴν ὑπακούσῃ, ν' ἀντισταθῇ καὶ μάλιστα ν' ἀντεπιτεθῇ ἐναντίον του, παληκαρσία.

19. Δὲς ὅπου ἀμέσως πρὸ πάνου.

20. Δὲς τὴν ὑπόσ. 8.

21. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἢ διάκριση αὐτὴ.

22. Ἡ ρόδα ἐδῶ, εἶναι συμβολικὰ βαλμένη, γιὰ νὰ ὑποδηλώσῃ τὶς παραπλανητικὰς τοῦ μωλῶνὰ προσπάθειες—μπορεῖ καὶ τῆς παραπλανομένης, νὰ μὴν τῆς ἦταν ἀποκρουστικὸ τὸ μάγγωμα—μὲ ἀποτέλεσμα, ὁ γονιός, ὁ ἀξερφός ἢ ὁ ἀγαπημένος ἢ κἄν ὁ ποθοπλανταγμένος ἐραστής, νὰ βρεθῇ στὴν ἀνάγκη ν' ἀποπλύνῃ μὲ αἷμα τὴν παραπλάνησιν· ἂν καὶ τὸ ἐπιφωνητικὸ «χαλασιά μου». (ἐδῶ, «συμφορὰ μου!.. δυστυχία μου») τραβᾷ τὴ σκέψῃ. μᾶλλον, σὲ συγγενῇ ἐκδικητῇ, ἢ σὲ μητέρα ἀπειλή.

23. Τὸ τραγούδι αὐτὸ—μιά κι' ἀναφέρει καὶ ὀνόματα, ἀκόμα κι' ἐπώνυμα πρωταγωνιστῶν, ἀκόμα καὶ ὑπαλληλικὰς ιδιότητες—θὰ πλάστηκε, σίγουρα, ὕστερα ἀπὸ ἐπεισόδιο, συγκεκριμένο κατὰ τόπο καὶ χρόνον, πού πῆρε στὴν περιοχὴ μορφὴ ἀνεπάντεχου κοινωνικοῦ σκανδάλου.

Ἐδῶ, τὸ ἐπιμνητικὸ παράπονον, παίρνει πλατεῖα κοινωνικὴ μορφὴ· κι' ἡ μορφὴ, ξεκινᾷ ἀπὸ αἴσθημα καθολικῆς ντροπῆς, ὅλης τῆς περιοχῆς, μεσ' ἀπ' τὴν ὅποια βγήκε τὸ τραγούδι. Ἵποκωφα μάλιστα, αἰσθάνεται καὶ μιὰ πρόσκληση τῆς ξεπορτισμένης γιὰ μετάνοια κι' ἐπάνοδο στὴ συζυγικὴ στέγη.

25. Νὰ... τί τάχα κέρδιες, Στέλλα, καλὴ ἐσὺ, μ' ὅλα ταῦτα κοπέλλα, ἀπὸ τὴν ἀνεπάντεχη αὐτὴ γιὰ μᾶς, προσβολὴ τῆς συζυγικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς τιμῆς; Ὁ Λασάρχης, σοῦ ἔφαγε τὸ γεωργικὸ σου θησαυρὸ καὶ—σίγουρα—ἀφού σὲ χόρτασε καὶ σένα, ἀπόκρυφα καὶ ντροπιασμένα, κάτῃ στὶς ρεματιές, σίγουρα θὰ σὲ παρατήσῃ καὶ θὰ σὲ πετάξῃ σάν ἓνα χιλιόμεταχειρισμένο κουρέλι.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Ε Σ

Ὁ σχολιασμὸς πού ἔκανα γιὰ τὴν «Κωστούλα τοῦ Λάζου», σὲ ὑποσημείωσή μου (ἀριθ. 44, σελ. 339 τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας» τοῦ 1957, καὶ 27 τοῦ ἀνάτυπού μας, «Γιαννιώτικες Ἀποκρῆς», Γιάννινα 1957) σχετικὴ μὲ δίστιχο πού ἐκεῖ παράθεσα, «ράκος», ὅπως τὸ διαισθάνθηκα, ἀπὸ μεγαλύτερο σατιρικὸ τραγούδι—ὅπως μοῦ γράφει ὁ φίλος καὶ συμπατριώτης λαογράφος, Εὐάγγελος Μπόγκας, δὲν εἶναι σωστός· Ἡ Κωστούλα τοῦ στιχοπλακιοῦ, δὲν ἦταν, ὅπως ἐκεῖ ἐσκέφθηκα, καμμιά «ἄσημη καὶ κακοήμερη. . . τῆς «κατώτερης» τάχα (κοινωνικῆς) τάξης ἀλλὰ ἀπὸ εὐκατάστατη Γιαννιώτικη οἰκογένεια. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ, ὁ Εὐδ. Μπόγκας, μοῦ δίνει τὸ κείμενον, ὀλόκληρου τοῦ σχετικοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ μοῦ κάνει ταυτόχρονα γνωστὸ καὶ τὸ

είδικό περιστατικό πού τὸ προκάλεσε.

Παρθέτουμε πιδό κάτου τὸ κείμενο τοῦ σατιρικοῦ αὐτοῦ ἀποκρηάτικου στιχουργήματος.

Νὰ σῆς πῶ ἓνα χαϊρλή, (1)
γιὰ τὸν Πέρλα τὸν νταῆ. (2)

Γιὰ τὸν Πέρλα τὸν νταῆ, (3)
ὅπου θελ' νὰ παντρεφτῆ,

κι' ὅπου παίρνει μιὰ γρηά,
ἀπὸν κατ' (4) ἀπ' ἰὰ χουργιά,

μι δυὸ δόντια ἀπὸν μπρουστά.
Ἡ Κατσικούδου ἢ Σοφιά, (5)

ἤφιρι τὰ προυξινιά,
κι' ἢ Τζα(λα)μίχου ἢ καῦμέν'

τοὺν ἀνάγκαζι (6) ἢ χαμέν'!.. (7)
—Πάρ' τὴν Πέρλα τὴ γρηά,

θὰ πουργέψιτι (8) καλά.
Θὰ σὶ σμάση, (9) σὰ σὶ πλύνη,

θὰ σὶ κάνη σὰ σζαῖνι. (10)
Πέρασ' ἀπ' ἔκεια (11) μιὰ βουλά,

εἶδα π' σφουγγίζαν τὸν οὐντά. (12)
—Βρὲ πιδί μου, βρὲ Καγιάφα, (13)

σύρι πάρι μας μιὰ ψάθα! (14)
Κι' ἢ μάνια τ' Κώστα τ' Γκρίνια, (15)

ἔρραβι τὴν προῖκα φτήνια.
Ἡ καλὴ Κουστούλα τ' Λάζι; (16)

ἔφκιανι μαξ' κλάρ' π' ἀτλάξ. (17)
Κί ἢ Λένη ἢ Νταλάσιου,

τοῦ κουλλάρ'ζι (18) τοῦ πουκάμσου·
ἢ γυναικα τ' Σακκά τ' Γιώτ'

πῆρι βούλα (19) π' τοῦ Δισπότ'

λας, εἶναι προσωνόμιο: Ὁ πατέρας του, τζοβαῖρτζῆς (κοσμηματοπώλης)—καὶ Πέρλα, θάμμε ξενικά, μαργαριτάρι—δρισκόταν σὲ καλὴ κάθε κατὰστασι. Μὰ τὰ παιδιὰ του—ὁ δικός μας ὁ Νικόλας κι' ἓνας ἀδερφός του—δὲν «βγήκαν» καλὰ καὶ κατάντησαν, ὅπου κατάντησαν).

Τὸ περιστατικό αὐτό, τὸ πῆρε ὁ Μπαντόνας μπαντίδος καὶ στιχουργός τῆς Λούτσαρ (τώρα, συνοικίας Κουραμπᾶ), καὶ τὸ σατίρισε στιχουργικά, γύρω στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ἢ τίς ἀρχές τοῦ δικοῦ μας. (Γιὰ τὸ Μπαντόνα, δὲς στὴ σελ. 579 τῆς «Ἡπειρ. Ἑστία» τοῦ 1956 καὶ 7 τοῦ ἀνάτυπού μας «Μπαντίδοι καὶ Καραμπέρηδες». Γιάννινα 1957).

3. Τὰ ἀποκρηάτικα σατιρικά, ἀπαγγελοῦσαν ὅπως εἶπαμε ἄλλοῦ (σελ. 337 «Ἡπειρ. Ἑστία» 1957 καὶ 25 ἀνάτυπού μας «Γιαννιώτικες Ἀποκρηές», Γιάννινα, 1957), ἀπὸ τὸ λαϊκὸ στιχοπλόκο, πού ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς κυκλικοῦ χοροῦ, κι' ἀμέσως ἐπαναλαμβάνόταν ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους του. Ἀπὸ τὸ τραγούδι τώρα τοῦ Πέρλα, φαίνεται ὅτι ὁ στιχοπλόκος, ἀρχίζοντας τὸ ἐπόμενο δίστιχο, ἐπαναλάμβανε τὸν τελευταῖο (καὶ ἀμέσως προηγούμενο) στίχο του.

4. Φαίνεται ὅτι ἡ νύφη θὰ καταγόταν ἀπὸ τὰ καμπόγια χωριά τῆς περιοχῆς μας—τοὺς «σκουρογόνατους»—πού δρισκόταν σὲ κατώτερο κᾶπως ἐπίπεδο κοινωνικῆς ἐκτίμησης, καὶ τοὺς καταφρονοῦσαν οἱ ἄλλοι τῆς ὑπαίθρου, οἱ πιὸ πολιτισμένοι κι' οἱ ὄρειοι.

5. Ὅσα πρόσωπα ἀναφέρονται στὸ σατιρικὸ τραγούδι τοῦ Πέρλα, ἦταν, μού γράφει ὁ Εὐδᾶγ. Μπόγκας, ὑπαρκτά καὶ γνωστὰ τῆς ἐποχῆς, μὲ τὰ ἐπωνύμια πού ἀναφέρονται σ' αὐτό. Κι' ἀληθινά, ἂν κρίνουμε, κι' ἀπ' ὅσα ἄλλα παρόμοια στιχουργήματα δημοσιεύσαμε σὲ προηγούμενά μας («Ἡπειρ. Ἑστία» 1957, σελ. 337 καὶ ἐπ. καὶ ἀνάτυπό μας «Γιαννιώτικες Ἀποκρηές» Γιάννινα 1957 σελ. 25 καὶ ἐπ.) δοκιμάζει κανένας ἐκλήξη, ἀπὸ τὴν τολμηρῆ ἀτῆ, κοινωνικῆ καὶ ἀτομικῆ κριτικῆ τῶν λαϊκῶν στιχοπλόκων, πού δὲ δισταζαν καθόλου νὰ κατονομάζουν, καθαρῶτατα, τὰ κρίνόμενα ἢ σατιριζόμενα πρόσωπα καὶ νὰ ἐλέγχουν ἀνοιχτά, κι' αὐτὴ ἀκόμα τὴν πολὺ ἰσχυρῆ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τάξη τῶν Ἀρχόντων, πού δὲν ἦταν μόνο κοινωνικοί, ἀλλὰ καὶ πολιτικοί, καὶ πολιτειακοί ἀκόμα προνομιοῦχοι παράγοντες τῆς Γιαννιώτικης Κοινότητος. Ἀλλὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ οἱ στιχοπλόκοι, ἀνῆκαν ἀναμφισβήτητα, στὴν τάξη τῶν Μπαντίδων· κι' οἱ Μπαντίδοι, ἦταν, ὅπως εἶπαμε σὲ παλιὰ μας σχετικὰ σημειώματα, πραγματικὰ παλληκάρια· ἀρματολοὺς τῆς πόλης, τοὺς ὠνομάσαμε ἐκεῖ, κι' ἦταν οἱ πραγματικοὶ κυρίαρχοι τῶν συνοικιῶν στὶς ὅποιες ἀνῆκαν.

6. καὶ 7. Φαίνεται, ὁ Πέρλας, ὅσο ἀγαθούλης κι' ἦταν, θάβλεπε κάπως τὸ ἀταίριαστο κι' ἀκατανόητο μιὰς τέτοιας ἐνωσης, κι' ἀντιστεκόταν· κι' ἢ καῦμένη ἢ Τζα(λα)μίχου, τὸν πίεζε, τὸν βίαζε («ἀνάγκαζε»)· κι' ὀδηγημένη, σίγουρα, ἀπὸ καλὰς προθέσεις, τὸν βεβαίωνε—ἢ «χαμένη!...»· γιὰ πράγματα πού δὲν μπορούσαν νὰ εἶναι συνεπακόλουθα τοῦ μελλομένου αὐτοῦ δεσμοῦ.

1. Λέξη Τούρκικη=ἔδω, εὐχάριστη, χαροποιὰ ἀναγγελία, εἶδηση.

2. Λέξη Τούρκικη=κομπαστῆς, πού θέλει νὰ ἐπιβάλλεται, σὰν τάχα παλληκαρᾶς. Ὁ Πέρλας ὁ καῦμένος, ἦταν, ὅπως μού γράφει ὁ Εὐδ. Μπόγκας πρὸ τὸν εἶχε γείτονα, (κοντὰ στὸ τέρμα τῆς Καλοῦστιας (περιοχὴ ὁδοῦ 21ης Φεβρουαρίου) κατὰ τὴ σημερινὴ Πλατεῖα Σαπουντζάκη), κοντὸς, μὲ κόκκινα μουστάκια, ἀδύνατος· φοροῦσε κορδέλες» μεγαλύτερες ἀπὸ τὰ πόδια του, κι' ἔκανε τὸ χαμάλη. Φοβιτοάρης, ἔτσι πού ἀφῆνε τὴν ντύπωση ἐβραίου (τῆς πόλης μας καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης), ἦταν ἓνα ἀνθρωπάκι ἡσυχὸ καὶ ἄλλον κουτό. Ὁ Πέρλας, ἔγινε τύπος τῆς ἐποχῆς του καὶ μάλιστα ἀξιοσατίριστος, γιὰτὶ, τέμπος πού ἦταν, καὶ κάπου στὰ 50 του, τὸν τύξαν οἱ γυναῖκες τῆς γειτονιάς, καὶ τὸν πάνεψαν, μὲ κάποια μισοκακόμοιρη, σὰν κι' αὐτὸν ναῖκα, γρηά, χωριάτσοσα καὶ πιδό φτωχὴ ἀπὸ ἴνον. Ὅπως πληροφορήθηκα ὁ ἴδιος, ὁ Πέρ-

Νά τόν ἐπλυνε και νά τόν συμμαζευε... ποιός; ἡ συφοριασμένη ἐκείνη ἀπό τὰ καμποχώρια γρηά; Ὅσο πιά για νά τόν κάνη και σιαίνι, αὐτό δά ἦταν κι' ἄν δὲν ἦταν!..

8. Δέξη τοῦ Γιαννιώτικου ιδιώματος: π ο υ ρ ε ὕ ο υ =διάγω, περνῶ. π.χ. πῶς πουρέψαταν;— πῶς τὰ περάσατε; (στό γάμο, στό πανηγύρι, στό σπήτι κ.τ.λ.)

9. Δέξη τοῦ Γιαννιώτικου ιδιώματος: σ μ α ζ ε ὕ ο υ. θά σ μ ἄ σ ο υ, σ μ ἄ ζ ι φ α. Σμαζεῦου=(σιγυρίζω) τὸ σπήτι, τὸ δωμάτιο, τὰ πράγματα· σμαζεῦω κάποιον, ἀπό μπεκιάρικο, ἄτοσλο, ἄτακτο, κακομοίρη βίο=νοικοκυρεῦω.

10. Εἶδος γερακιού, ρωμαλέου κι' ἱκανότατου στό κυνήγι: ἀτοίδα.

—Τὸν καῦμένο τὸν Πέρλα!..

11. Στό Γιαννιώτικο ἰδιωμα, ἀ π ὀ ἔ κ ε ῖ: ἐδῶ, ἀπό τὸ σπήτι ἢ τὸ δωμάτιο τοῦ Πέρλα· ἢ ἴσως και τῆς νύφης, πού θά τὸ πρόσφερε σάν προίκα.

12. Ὁ ν τ ἄ λ ἔ ξ η Τουρκικη=δωμάτιο· σὲ μεγάλη σπήτια, ὁ καλὸς ὀντάς=τὸ σαλόνι.

13. Μᾶς εἶναι ἄγνωστο τὸ εἶδος τῆς ὑβριστικῆς ἢ σατιρικῆς ἔννοιας πού ἔχει στήν περίπτωσή μας, αὐτὴ ἡ λέξη. Ἴσως καθοριστικὴ ἀσχίμια.

14. Τὸ εὐτελέστερο κάλυμα· τοῦ πατώματος ἐνὸς φτωχικοῦ σπητιοῦ, ἀντὶς για κιλίμι, στρωσίδι κ.τ.λ. Ἐδῶ, ἴσως, τὸ δάπεδο νά ἦταν ἀπὸ σκέτο χῶμα, ἀπάτωτο. Τίς ψάθες, αὐτὲς τίς φιά

λουν ἀκόμα και σήμερα, στό Νησι τῶν Γιαννιγίων, και χρησιμοποιοῦνται και τώρα ἀπὸ ὄρισμένα χωριά για τὸν ἴδιο, ὅπως και πιὸ πίνου σκοπό.

15. Ἡ φτηνή, φαίνεται, τ ε ρ ζ ι ν α (μοδίστρα) τῆς συνοικίας, πού βραβε στόν ὄντά τὰ προικιά τῆς νύφης.

16 και 17. Ἡ Κωστούλα αὐτὴ, ἦταν, μού γράφει ὁ Εὐ. Μπόγκας, ἡ μιὰ ἀπὸ τίς δυὸ ἀφράτες κόρες ἐνὸς κάποιου Λάζου, πού εἶχε ἀνοίξει μαγαζί (παντοπωλεῖο, κηροπωλεῖο, λίγ' ἀπ' ὅλα) στήν Καλοῦτσια, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ, ἀργότερα, Φαρμακαῖο τοῦ Γκέτζου. κι' ἦταν και κεντίστρα καλὴ και κεντούσε ἐκεῖ τὸ ἀτλαζένιο μαξιλάρι: τῆς νύφης.

18. Ἡ Νταλάσιου ἦσαν, φαίνεται, κ α λ λ α ρ τ ζ ι ν α τῆς ἐποχῆς, και βοηθοῦσε στίς ἐτοιμασίες για τὸ γάμο—Ὁ καῦμένος ὁ Πέρλας!

Ἀκόμα και μέ... κολλαριστὸ πουκάμισο τὸν φόρτωσαν οἱ γυναῖκες τῆς γειτονιάς!.. Ἴσως ὁμως, μόνο ὁ Μπατόνας!

19. Σφραγίδα· ἐδῶ, ἐγγραφο, χαρτί, βουλωμένο (ὑπογραμμένο και σφραγισμένο) ἀπὸ τὸ Δεσπότη, για νά γίνῃ ὁ γάμος· ἀδεια, θά λέγαμε σήμερα. Φαίνεται, ἡ ἐδῶ ἀναφερόμενη γειτονία, θά ἦταν ἀπὸ τίς περισσότερο πολυπράγμονες και δραστήριες τῆς γειτονιάς, για νά τρέχη μόνη της για δουλειές, πού ἦταν μᾶλλον ἀντρικῆς.

Ο ΜΩΥΣΗΣ

Μέσα στην τριάδα: *Lamartine, Hugo, Vigny*, πού μέσα στις καλά έννοούμενες 'Ανθολογίες αδελφικά αντιπροσωπεύει την ρωμαντική ποίηση, ο ένας, ο *Vigny*, έχει τόσο ακριβώς σχέση με τον Ρωμαντισμό, όσο του παρέχουν, όχι τα ρωμαντικά μαρτυρήσια και η ψυχική του ροπή, μα η εποχή πού έζησε και η επαφή με το περιβάλλον.

Στρατιώτης άσημος, μειωμένος άριστοκράτης, βαρειά χτυπημένος σε ό,τι αγαπούσε, με έξηνια τόσα χρόνια ζωής πλούσιας σε πόνο και αίμοπιτύσεις, σκοτωμένος από τον καρκίνο, πού οι μυστικές καταβολές, πού έσεργε μέσα του, του στέλναν άσφαλώς τα μνημάτά του, ο άνθρωπος αυτός, πού από νέος φθίνει και άργοπαιθαίνει, συνκαταλέγεται μεταξύ των ρωμαντικών. Μα τι το κοινό έχει με τους αυτόρχεις, τους δοξασμένους αυτούς ανθρώπους, ο μαυροτυμένος εϋπαιρίδης με τους άγγλικούς τρόπους, ο ποτέ έξαλλος, σεμνός, πού με τόση επιμέλεια άπωθοϋσε το κραυγάλεο έγώ, πού μειουσιώνει σε γενικές ιδέες τον λυρισμό του, όπως ο ώριμος *Schiller*, και πού βλέπει χωρίς νοσηρή αισιοδοξία τους μαύρους καιρούς; Έίχε σπάσει η πολιτική δύναμη, της Γαλλίας, μαζί με τις ναπολεόντειες έλπίδες. Η χώρα πενθοϋσε την νεολαία της. Και άπ' ό,τι γύρισε ζωντανό από τα πεδία της μάχης θα βγή η γενιά εκείνη των άχόρταγων και των άποτυχημένων, των ναυαγών αυτών της συνείδησης πού είναι οι ήρωες του Μπαλζάκ. Ο Βωτρέν λέει γι αυτούς: «θα καταβροχθίσουν ο ένας τον άλλο, σαν άράχες κλεισμένες σ' ένα δοχείον».

Ο *Vigny* μπόρεσε να ιδή κατάματα αυτήν την πραγματικότητα, γιατί αυτός, ο δήθεν ρωμαντικός, είχε την δύναμη να κάνει άφαίρεση του άτομικού και του πρόσκαιρου, και, πραγματοποιώντας τον όρισμό του Έγελου, να κάνει θέμα της ποιητικής του ύλης το γενικό και το αιώνιο. Γιατι πίστευε ότι το έγώ δεν είναι σκοπός, με μέσο, για να έλθουμε σε γόνιμη επαφή με την κοσμική ψυχή. "Έτσι, μόνος μέσα στους ρωμαντικούς, μπόρεσε ν' αποφυγή τον σιόμφο και την όμφαλοσκοπία. Δεν μιλάει μόνο και μόνο «για ναχη την εύχαρίστηση ν' άκούη τις ώραιες του φράσεις», όπως κατηγοράει ο Βερκοβίνσκυ τον ρωμαντικό πατέρα του. Δεν πιστεύει όπως ο Ούγγω, ότι η ψυχή του είναι «μιά μυριόφωνη ψυχή, πού ο Θεός πού λατρεύει τοποθέτησε στο κέντρο του σύμπαντος σαν ήχηρόν αντίλαλο». Δεν καλεί όπως ο Λαμαρτίν στη «Λίμνη» όλη τη φύση να θυμηθή τον έρωτά του. Δεν ξέρει από πόζες, αυτοϊκανοποίηση και σκηνοθετικές ικανότητες με σκοπό την αυτοπροβολή. Γιαυτό, μέσα στα ρωμαντικά γράμματα πού μοιάζουν μελόδραμα χωρίς μονοική, αυτός μόνος έχει να δείξη ένα δράμα άληθινά σπαρακτικό, το «*Chatterton*», αυτός μόνος μέσα στο χάος των αισιόδοξων παραισθήσεων του ρωμαντικού λυρισμού μπόρεσε να εξαπολύση, φοβερούς όλωνούς, ποιήματα σαν τον «Μωυσή» ή τον «Θάνατο του Λύκου».

"Έτσι, από την ρωμαντικότητα του *Vigny* δεν μένει παρά μία καθαρή επίφαση. Στην ουσία του είναι μία φύση τρισυπόστατη. Είναι κλασικός όταν θηρεύει το γενικό και συγκροτεί από το μερικό και το εφήμερο την ιδέα. Είναι ρωμαντικός, και μάλιστα μεγάλος ρωμαντικός, στη μορφή. Είναι όμως ταυτόχρονα πολύ μοντέρνος. Αναβλύζουν από μέσα του, σαν θερμοπηγές, οι φωνές του βάθους. Δεν ναυλοχεί μέσα στο στενό λιμάνι του εφήμερου και του παροδικού. Τον ενδιαφέρει ο αιώνιος άνθρωπος πού στενάζει κάτω από τον ζυγό της φύσης και της μοίρας. Οργανώνει βέβαια σε μύθο και σε σύμβολο τα σκοτεινά σήματα πού δέχεται από τα σκοτεινά

θεμέλια τῆς ὑπαρξῆς, ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν ἀξιῶση τῆς ἐποχῆς. Ἄν ζοῦσε σήμερα θὰ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς γνησιώτερες φωνές τοῦ καιροῦ μας.

Γιαυτὸ ἀκριβῶς ἢ παράξενη αὐτὴ ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία βροῆκε στερεὰ πιασίματα σὶς γενεές πὸν ἀκολούθησαν καὶ δὲν γνώρισαν οἱ ἀξίες τῆς σὶς χρηματιστήριου τῆς ποίησης τὶς διακνυμάνσεις πὸν γνώρισαν ἐκεῖνες τῶν ἐνδοξων συντρόφων. Ὁ Λαμαρτὶν δὲν διαβάζεται σχεδὸν πιά. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ γίγαντας *Hugo* γνώρισε τὴν ταπείνωσιν, λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατό του, νὰ ἐμπαίξεται ἀπὸ τὸ τελευταῖο φιλολογούμενο σκολαρούδι, ὅπως ὁ κάθε φθισικὸς σπουδαστὴς ὀνόμαζε κάποιον καιρὸ ψοφίμι τὸν Ἐγέλο. Φυσικὰ τὰ πράγματα δὲν ἔμειναν σὶς σημεῖο αὐτό. Μὰ ὁ *Vigny* δὲν γνώρισε ποτὲ τέτοιους ἐξευτελισμούς. Ἡ καλὴ φήμη ἀκολουθεῖ σταθερὰ τὸ ὄνομά του. Γιατὶ μέσα σὶς ποιητικὲς του ἀποσκευές ἔχει μερικὰ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματα πὸν ἔχουν γραφεῖ σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, καὶ γιατί σὶς πρόσωπό του δοκίμασε νὰ ἐκφρασθῇ ἢ δισπύσταιτη ψυχὴ τῆς Γαλλίας—ὁ Βορρᾶς καὶ ἡ Μεσόγειος, ἢ ἰδέα ντυμένη μὲ τὸ σύμβολο καὶ τὸ μῦθο, ἢ Μπαλλάντα ντυμένη τὸν ἀλεξαντρινοῦ στίχο—σὲ μιὰ ἐνωσὴ ἀπὸ τὶς πὸν εὐτυχισμένες πὸν ἢ γνώρισε ἢ ἱστορία τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

I

Στῶν σκηνῶν τὶς κορφές εἶχε ἀπλώσει ὁ ἥλιος ἐκεῖνες
τὶς ὀλόλαμπρες φλόγες, αὐτὲς τοῦ τὶς πλάγιες ἀκτίνες,
τὰ κατὰχρυσα χνάρι, πὸν μέσα σὶς διάστημα ἀφίνει,
ὅταν στὴν ἔρημο γέρνει τὸ βράδυ, στῶν ἄμμων τὴν κλίνη.
Ὁ χρυσὸς κι' ἢ πορφύρα φαινόταν νὰ ντύνουν τὴ γῆ.
Ἄνεβαίνοντας τοῦ ὄρους Ναβαῦ τὴν πλαγιά τὴ γυμνή,
ὁ Μωϋσῆς, ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ, δίχως ἔπαρση ἐστάθη,
καὶ τὸ μάτι του ρίχνει στοῦ ὀρίζοντα τ' ἄσωτα βάρη.
Καὶ νὰ, πρώτη ἢ Φασγά, στῶν σνικῶν τῆς κλεισμένη τὴ ζώνη
καὶ μετὰ, πὸν μακρὰ ἀπ' τὰ βουνά, πὸν τὸ βλέμμα του ἀπλώνει,
φανερώνονταν οἱ χῶρες Γαλαάδ, Ἐφραῖμ, Μανασσή,
πού, ἀπὸ χέρι τοῦ δείχνουν δεξί, πλούσια γῆς περισσή.
Πρὸς τὸν ἥλιο τὸ Ἰούδα, γῆ στείρα κι' ἀπέραντη, στρώνει
τ' ἄμμοτόπια, ὅπου ἢ Δύση τὰ πλούσια νερά τῆς ἀπλώνει.
Σ' ἓνα λάκωμα μέγα, ὅπου ἢ νύχτα πιά τώρα ἔχει φτάσει,
ἀναπαύεται τὸ Νεφταλί, μὲ στεφάνι τὸ μέγα λιοστάσι.
Ἄνθοπλούμιστο σιάδι, γιομάτο ἀρχοντιὰ καὶ γαλήνη,
Γιερικό, τῶν φοινίκων τὴν πόλη, στὴν ἄπλα του κλείνει.
Ἄπ' τὸν τόπο Σεγώρ, ὡς τοὺς κάμπους Φογώρ προχωρεῖ,
ἀνασέροντας δάση ἰσκιερά, μαστιχιά ἢ τρουφερή.
Βλέπει αὐτὸς τὴ Χαναάν, καὶ τὴ γῆ τὴν ταμένη μπροστά του,
ὅπου τάφο δὲ θάβρη, τὸ ξαίρει, σὲ ἀνάγκη θανάτου.
Ἄγναντεύει, τὸ χέρι σηκώνει κατὰ τοῦ λαοῦ τὴ μεριά,
καί, γιὰ τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ξαναπα'ρνει τὴν ἀνηφοριά.

II

Στῶν ἀγρῶν τοῦ Μωάβ τὴν ἀπέραντην ἄπλα χυμένοι,
στὰ ριζὰ τὰ πλατιά τοῦ ἁγιασμένου βουνοῦ συναγμένοι,
ὅλοι οἱ γιοὶ τοῦ Ἰσραὴλ στὰ λαγκάδια ἀναδεύονται πέρα,
ὡσάν σιάχνα πυκνά, πὸν ἢ ἀνάσα τὰ δέρνει τοῦ ἀγέρα.
Ἄπ' τὴν ὄρα πὸν ὑγραίνει ἢ δροσιὰ τὸ χρυσάφι τῆς ἄμμου,
καὶ τ' ὀλόλαμπρο δάκρυ κρεμᾷ στὰ κλαριά τοῦ σφεντάμου,
ἐκατόχροнос τώρα ταγός, μὲ τιμές τὸ κεφάλι βαρὺ,

ἔξεκίνησεν ὁ Μωυσεῖς, γιατί θέλει τὸν Κύριο νὰ βρῆ.
 Τὸν φανέρωνε ὡς πέτρα ἡ γλῶσσα πυρός στοῦ κεφάλι·
 κι' ὅταν στοῦ ἁγίου βουνοῦ τὴν κορφὴ τὸ ποδάρι εἶχε βάλει,
 μὲ τὸ μέτωπο ὡς ἔσχισε τοῦ Κυρίου τὸ νέφος, ἀπ' ὅπου
 οἱ ἀστρεπεῖς τὴν κορφὴ στεφανώναν τοῦ ψηλότετου τόλου,
 στοὺς βωμοὺς ἀπὸ πέτρα βιρὺ τὸ λιβάνι φουντώνει,
 καὶ χιλιάδες, μυριάδες, σκυμένος ἐπάνω στὴν σκόνη,
 τὸ θυμιάμα ἀπὸ κάτου, λαμπρὸ μεσ' στοῦ ἡλίου τὸ φῶς,
 μ' ἓνα στόμα τὸν ὕμνο τὸν ἅγιο ἀνιπέμπει ὁ λαός.
 Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Λευί, εἰς τὸ πλῆθος ἐπάνω γερμένη,
 σὰν ψηλὰ κυπαρίσσια στὴν ἄμμο, πὸν αἰῶνια προβαίνει,
 μὲ τὴν ἄρπα βαστούσανε τὸ ἴσ·ο στοῦ λαοῦ τὴ φωνή.
 καὶ δεχότανε τὸ ἄσμα τοῦ αἰώνιου Κριτῆ οἱ οὐρανοί.

III

Καὶ μπροστὰ στοῦ Θεοῦ ὁ Μωυσεῖς ὅταν ἦλθε καὶ ἐστάθη,
 ἐνώπιω ἐνώπιος μιλοῦσε στοῦ νέφους τὰ βάθη.
 Λέει στὸν Κύριο: «ἄχ! πότε γιὰ τάφο θὰ βρῶ λίγο χῶμα;
 ποῦ διορίζεις νὰ σύρω τὸ ἀδύνατο βῆμα μου ἀκόμα;
 δυνατὸς καὶ μονάχος στὸν κόσμον θὰ βρῶσκομαι ἐπάνω;
 ἄφισέ με πιά τώρα νὰ πέσω στὴ γῆ νὰ πεθάνω.
 Σὲ τί τάχα, ὦ Κύριε, ἔχω φιαῖξει, γιὰ νάμαι ὁ ἐκλεκτός σου;
 ὁδηγᾶω, ὅπως τῶχεις ὀρίσει, πιστὰ τὸ λαό σου.
 Εἰς τῆς γῆς πὸν ὑποσχέθης τὰ πέρορα ἔχω πατήσει.
 Στὸ λαό Σου, γιὰ Σένα ἐνὸς ἄλλου τὸ στόμα ἄς μιλήση.
 στοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἄγρο τ' ἄτι ἄς βάλῃ κι' αὐτὸς χαλινάρι.
 Τὸ β βλίον τοῦ Νόμου, τὴν χάλκινη βέργα μου ἄς πάρῃ.
 Τὴν πηγὴ τῆς ἐλπίδας σιὰ στήθη τί μούχεις στερέψει;
 Τι δὲ μ' ἄφισες ἄνθρωπο, μὲ ἄπλερη ἀνθρώπινη σκέψη,
 ἀφοῦ ἀπ' τ' ὄρος Χορέβα ὡς εἰς τ' ὄρος Ναβουῦ ἔχω φτάσει,
 χωρὶς τάφο νὰ βρῆ τὸ κορμί μου γιὰ νὰ ξαναποστάση;
 Ἄχ! ἀλίμονο μεσ' στοὺς σοφοὺς πιὸ σοφὸ μ' ἔχεις κάμει·
 τοῦ λαοῦ, πὸν περνᾶ δίχως γῆ, ὁδηγᾶω τὸ ποτάμι·
 μὲ τὸ πῦρ τ' οὐρανοῦ ἔχω λυγίσει Βασιλέων κεφαλεές·
 οἱ αἰῶνες σκυφτοὶ θὰ τιμοῦν τὶς δικές μου ἐντολές·
 τοῦ πιὸ ἀρχαίου ἀνθρώπινου τάφου τὸν λίθο ἀνασπάω·
 γιὰ τὸν θάνατο βρῶσκω προφήτη φωνή, σὰν μιλάω·
 εἶμαι μέγας· τὸ πόδι μου ἐπάνω στὰ ἔθνη καθίσει·
 ἡ δεξιὰ μου ἀνθρώπων γενεές στήνει ὀρθές ἢ ἀφανίζει·
 Δυνατὸς καὶ κατὰμονος Κύριε, στὸν κόσμον εἶμαι ἐπάνω·
 ἄφισέ με πιά τώρα νὰ πέσω στὴ γῆ νὰ πεθάνω.

III

Τ' οὐρανοῦ τὰ μυστήρια τὰ ξαίρω καλά, ἀλίμονό μου.
 Κατοικεῖ ἡ ἀστραπὴ τοῦ ματιοῦ Σου, ὦ Θεέ, στὸ δικό μου.
 Παραγγέλνω στὴ νύχτα νὰ σύρῃ τὸ μαῦρο μαγνάδι.
 Μετρῶ τ' ἄστρα, ἓνα—ἓνα μὲ τ' ὄνομα, μεσ' στοῦ σκοτάδι,
 καὶ καθὼς ἡ φωνὴ μου στὸ θόλο τὰ κράζει τοῦ κόσμου.
 φτάνουν ὅλα καὶ πρόθυμα ἀμέσως συνάζονται ἐμπρὸς μου.
 Ἀποθῶνω τὰ δυό μου τὰ χέρια στοῦ γενεφιοῦ τὸ κεφάλι
 καὶ στὰ σπλάχνα του μέσα στερέβω τὴν ἀνεμοζάλη.
 Καταχῶνω τὶς πόλεις στὸ σάβανο μέσα τῆς ἄμμου.

Ξερριζώνει βουνά με τη βία του ανέμου ή λαλιά μου.
 Άψηφάει το ποδάρι μου άκάματο το βίρος του δρόμου.
 Το ποτάμι το άψυ άναμεράει μπροστά στο λιό μου.
 Στη φωνή μου μπροστά ή φωνή του πελάου του έβουβάθη.
 Κι' όταν νόμο ζητάει ο λόος μου, που τόσα έχει πάθει,
 με γιομίζει το πνεύμα Σου, ως βλέπω ψηλά στον αϊθέρα·
 κόβει ο ήλιος τον δρόμο του, τρέμει σύθμελη ή σφαίρα.
 Με φρονούν για τη δόξα την τόση άγγέλουν τα πλήθη,
 κι' όμως Κύριε, δε νοιώθω μιá σιάλα χαράς μεσ' στα στήθη.
 Δυνατός και μονάχος στο κόσμο πορεύομαι έπάνω.
 "Άφισέ με πιά τώρα να πεσω στη γη να πεθάνω.

IV

Με την άγια πνεή Σου ως εύρέθη ο βροχός κυριεμένος,
 είπαν οι άνθρωποι εύθύς μεταξύ τους: για μās είναι ξένος,
 και άπόστρεψαν το βλέμμα από μένα γιατί έβ'επαν κάτι
 πιο βαθύ από άνθρωπου ψυχή στο λαμπρό μου το μάτι.
 Η φιλία έχει σβύσει, ή άγάπη, στερέψει για μένα.
 Οι σαρθένες μπροστά μου σκεπάζουν την όψη θλιμένα.
 Κι' εγώ μέσα σε στήλη νεφέλης τον δρόμον έπληρα,
 μπρος σε σένα, μονάχος, θλιμένος στη δόξα τη στείρα.
 Κι' είπα: τάχα ποιός πόθος μου μένει, βαρύ το κεφάλι,
 τώρα πιά δεν μπορώ να το γύρω σε ανθρώπινη άγκάλη.
 Ανατριχιασμα μένει σ' ο χέρι, που το χέρι μου άγγίζει.
 Κεραυνό έχω στο σιόμα: ή φωνή μου ώσαν θύελλα β υίξει·
 για: ο άγάπη αν ζητήσω, όλοι τρέμουν μπροστά μου σκυφτοί,
 και στα γόνατα πέφτουν, την άγκάλη μου αν δούν άνοιχτή.
 Δυνατός έχω ζήσει και μόνος στον κόσμο έπάνω·
 άφισέ με πιά, Κύριε, να πέσω στη γη να πεθάνω.

VI

Κι' ή φυλή προσευχόταν, με άνείπωτο δέος γιομάτη,
 μη τολμώντας προς το όρος του Ύψιστου να σκώση το μάτι·
 τί, αν κοιτάζαν, τα σπλάχνα της μαύρης νεφέλης που στέκει,
 άνοιγόταν τινάζοντας δίδυμο τ' άστροπελέκι.
 και καθώς έτυφλώναν τουρανοῦ οι άστρατες τον καθένα,
 σμίγαν ό'ων τα μέτωπα, απ' τον ίδιο το φόβο σκυμένα.
 Και χωρίς τον Μωϋσή ή κορφή του βουνου έφάνη τώρα·
 τον εκλάψαν βαδίζονταν προς την ταμένη τη χώρα,
 ο Ίησοῦς του Ναυί προχωρούσε χλωμός και σκυφτός,
 τί, απ' την ώραν αυτή, του Κυριου είχε γίνει ο έκλετός.

[Άπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ]

ΟΙ ΓΛΑΡΟΙ

— Έσένα θά σέ λέμε Γλάρο!

Τά δάχτυλα τοῦ μπάρμπ' Αντρέα ψημμένα στήν ἄρμη τῆς θάλασσας στάθηκαν στό λευκό μέτωπο τοῦ παιδιοῦ. Μιά ματωμένη αὐλακιά ἀρχίζε ἀπ' τὸ δεξί του φρύδι κουρνέλιαζε στίς τραβηγμένες ἄκρες τῶν τῶν χειλιῶν του. Ἔτσι σά νάπινε τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα. Ὁ Φώτης σκούπισε τὸ αἷμα μὲ τὸ βρεμμένο του μαντηλι, τ' ἀπέθωσε σὲ πηγιασμένο μέρος.

Τὸ παιδί ἐπαιξε τὰ μάτια του μὲ ταραχή κι' ἔπεσε πάλι σὲ βῆθος.

Ἦταν ἓνα ἄγχορι μ' ἀκούρευτα σγουρά μαλλιά καὶ μόλις χνουδίζε τ' ἀπάνω χέλι του. Φοροῦσε ἄπρο πουκάμισο μὲ μακρὰ μανίκια κι' ὡς κείτονταν στὴ μέση τοῦ κελιοῦ μ' ἀνοιχτά τὰ χέρια, θάρρευες κι' ἦταν γλάρος μὲ ἀπλωτὲς φτεροῦγες. Τὸ στόμα του κλεισμένο ἐρμητικά, δάγκανε μὲ πείσμα τὸ μυστικὸ πού μάταια πάσχισαν νὰ τοῦ πάρουν.

Ὁ μπάρμπ' Αντρέας σηκώθηκε, κι' ἀκούστηκε νὰ χαρχαλεῦει στὴ γωνιά τοῦ τοίχου. Γύρισε κρατώντας ἓνα τσιγάρο. Τόχε οἰκονομήσει μὲ πολὺν κόπο κι' ἔλεγε νὰ τὸ μοιραστεῖ μὲ τὸ Φώτη. Μιά ρουφηξιά ὁ Φώτης, μιὰ ρουφηξιά ὁ μπάρμπ' Αντρέας. Μὲ τὸ νύχι του ἔσκιζε τὸ τσιγαρόχαρτο κι' ἄδειασα τὸν καπνὸ πάνω στὴν πληγή.

Τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ σκιρτήσανε πάνω στό νοτισμένο χῶμα. Ἐξω ἀπ' τὸ κελὶ σταθήκανε νὰ βήματα τοῦ φύλακα. Τρέβηξε ἓνα σπέρτο τὸ σήκωσε ψηλὰ γιὰ νὰ διαβάσει τὸν ἀριθμὸ τοῦ κελιοῦ. Ὑστερα ἀκούστηκαν τὰ βαρεῖα πατήματά του γ' ἄλαργεύουν καὶ μιὰ ἀμπάρα πού ἐτριζε μέσα στὴ νύχτα. Κάποιον παίρνανε γιὰ ἀνάκριση. Ὑστερα ἔγινε ἡσυχία καὶ στὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ ξανάρθε ἡ γαλήνη τοῦ ὕπνου.

Πίσω ἀπ' τὸν τοῖχο τῆς φυλακῆς ἀκούτηκε τ' ἀνάδεμα τῆς θάλασσας. Τὸ κύμα

σούρθηκε στὴν ἀμμουδιά, ὤρμησε πάνω στόν τοῖχο κι' ἄρχισε νὰ γδέρνει μὲ τὰ νύχια του τίς πέτρες καὶ τὰ χῶματα. Ἡ ὑγρασία ἀνακατεμένη μὲ μυρουδιά, ἀπὸ σάπια φύκια μπήκε θαθεῖα καὶ περούνιασε τὰ κόκκαλα. Ὁ μπάρμπ' Αντρέας ἔβγαλε τὸ σακκάκι του, τύλιξε μὲ προσοχὴ τὸ παιδί, κάθησε δίπλα του. — Έσένα θά σέ λέμε Γλάρο, καὶ τὸ χέρι του χαίδευε τ' ἀκούρευτα μαλλιά τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ Φώτης φύσηξε τὴ φλόγα πού τρεμόπαιζε σ' ἓνα κουτί κονσερβας. Ἐγινε νύχτα! Ἐξω βούιζε ἡ θάλασσα μὲ πιότερη δύναμὴ τώρα. Κι' οἱ τοῖχοι τοῦ κελιοῦ εἰχαν στενέψει κι' ἓνας γλάρος χτυπιόντανε μάταια κι' ἀπεγνωσμένα. Τὰ φτερά του ἦταν πολὺ πλατεῖα γιὰ νὰ χωρέσουν στοὺς τέσσερις τοίχους ἐνὸς κελιοῦ.

Τὸ πρῶτ' τὸ παιδί συνήρθε. Κοίταξε ἓνα γύρω ὑποπτα κι' ὕστερα χαμογέλασε μ' ἐμπιστοσύνη.

— Πῶς σέ λένε; ρώτησε ὁ Φώτης.

— Δημήτρη.

— Ἐμεῖς θά σέ φωιάζουμε Γλάρο, λέει ὁ μπάρμπ' Αντρέας.

— Πάει καλά. Νὰ μὲ λέτε Γλάρο. Μ' ἀρέσει πολὺ.

Κι' ὕστερα βλέποντας τὴν κεντημένη γοργόνα στό στήθος τοῦ μπάρμπ' Αντρέα.

— Εἶσαι θαλασσινός;

— Ναι. Τὸν πιάσανε νὰ περνᾶ δυὸ παλληκαράκια στὴν Τουρκία.

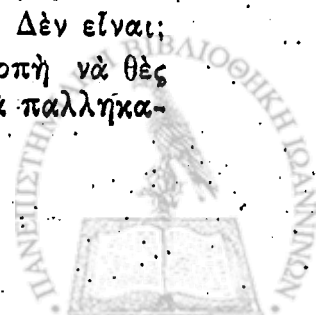
Τὰ σκότωσαν τὴν ἄλλη μέρα. Κι' αὐτὸν δὲ θά τὸν ἀφήσουνε.

— Φοβάται νὰ πεθάνει;

— Ὁχι. Δὲ φοβάται. Πολλὲς φορές εἶδε τὸ θάνατο κατὰματα καὶ δὲ φοβήθηκε.

— Εἶναι ντροπὴ νὰ φοβάσαι. Δὲν εἶναι;

— Καθόλου. Δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ θῆς νὰ ζήσης. Τὸ μικρότερο ἀπ' τὰ παλληκα-

ράκια τὴν ὥρα τῆς ἐχτέλεσης ἐκλαιγε. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό.

Μὰ ἦτανε πολὺ μικρὸ γιὰ νᾶχει τὸ κουράγιο.

— Ἐγὼ ἐκλείσα τὰ δεκαοχτώ, λέει σοβαρὰ ὁ Δημήτρης. Δὲ θὰ κλαίγω.

Ὁ Φώτης κοίταξε στὸ διάδρομο ἀπὸ μιὰ χαρμάδα, ὕστερα κάθησε κοντὰ στὸ παιδί, πῆρε τὰ χέρια του στὶς μεγάλες τριχωτὲς χουφτες του.

— Λοιπὸν Γλαροπούλι, τοῦ λέει, πέ μας εἶναι σοβαρὴ ἡ ὑπόθεση;

Δούλευε στὸ συνεργεῖο τῆς ἐφημερίδας. Τὸν πιάσανε πάνω στὸν πολὺγραφο. Οἱ ἄλλοι προλάβανε νὰ πηδῆσουνε τὴ μάντρα.

— Αὐτὸ εἶναι καλὸ λέει ὁ Φώτης. Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ μᾶς πιάνουν ὄλους μαζί.

Κι' ὕστερα σὲ μᾶς.

— Δούλευε, λέει, σ' ἐφημερίδα. Αὐτὸ εἶναι σοβαρό.

Ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας τὸν κοιτάζει γεμάτος ἐκπληξη.

— Ξέρει νὰ γράφει φημερίδα; λέει μὲ θαυμασμό. Αὐτὸ δὲ παραεῖναι σπουδαῖο.

— Γλαροπούλι, λέει κι' ὁ Φώτης, θᾶχεις διαβάσει πολλὰ βιβλία. Ἔτσι δὲν εἶναι;

Μιὰ μέρα ἦτανε πάλι ὁ λόγος γιὰ βιβλία.

— Λυπᾶμαι, λέει ὁ Δημήτρης, γιὰ τὰ βιβλία πού διάβασα.

— Ἐγὼ, λέει ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας, δὲ μπορῶ νὰ τὸ νιώσω αὐτό. Δὲ διάβασα ποτὲ σὲ βιβλίο. Μὰ γιὰ νὰ τὸ λὲς θὰ πρέπει νᾶναι ἔτσι.

— Ἔτσι εἶναι, συμφωνεῖ κι' ὁ Φώτης.

— Μπορῶ νὰ λυπηθῶ, λέει ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας, γιὰ τίς θάλασσες πού δὲν εἶδα καὶ πού τίς πόθησε ἡ ψυχὴ μου. Αὐτὸ τὸ μπορῶ.

— Κάτι τέτοιο εἶναι καὶ μὲ τὰ βιβλία. Κάθε βιβλίο εἶναι καὶ μιὰ καινούργια θάλασσα.

— Ἄν εἶναι ἔτσι, σὲ νιώθω, λέει κι' ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας καὶ τὸν χτυπᾶ μὲ στοργὴ στὶς πλάτες. Μπορῶ νὰ νιώσω κάθε τι πού μοιάζει μὲ τὴ θάλασσα.

Ἡ νύχτα ἔχει ἀπὸ πολλὴν ὥρα καθήσει στὶς γωνιὲς κι' ἀπὸ κεῖ σοῦρνεται ὑπουλα κι' ἀλαφροπατώντας σὰν τὴ γάτα. Τὰ σώματα καὶ τὰ πράγματα γίνονται ἀχνὰ κι' ἀκαθόριστα σὰ νὰ τᾶχεις ἀκουμπήσει ἀπὸ

πολὺν καιρὸ καὶ νὰ κουράστηκαν νὰ περιμένουν. Χάνουν τὸ σχῆμα καὶ τὸν ὄγκο τους κι' οἱ γραμμὲς τους εἶναι μιὰ σκοτεινὴ θλίψη. Σκοτεινὴ σὰν τὴ νύχτα πού τυλίγει τὰ γόνατα, πού κάθεται στοὺς ὤμους καὶ στὸ κοίλωμα τῆς φούχτας. Σκοτεινὴ σὰν τὴ νύχτα πού μπαίνει στὰ μάτια καὶ τὰ γεμίζει συλλογὴ πικρὴ. Μόνο στὰ μάτια τοῦ Δημήτρη, μένει πάντα ἕνα φῶς ἥμερο καὶ γλυκὸ σὰν τὸν ἀποσπερίτη.

Γέρνω δίπλα του καὶ τοῦ τὸ λέω. Ὁ λόγος μου τὸν ἔκανε σίγουρα πολὺ εὐτυχημένο. Σωπαίνει καὶ χαμογελά. Οἱ ἀνθρώποι πάντα χαίρονται νὰ τοὺς μιλάς γιὰ τὰ μάτια τους. Ὁ Δημήτρης θὰ σκέπτεται γιὰ ἐσωτερικὴ φλόγα πού δίνει τὸ φέγγος στὰ μάτια του. Κι' ἄλλα παρόμοια.

Τοῦ λέω τὴ σκέψη μου.

— Πῶς τὸ κατάλαβες; ρωτᾶ μ' ἐπιφύλαξη.

— Μὴν ξεχνᾶς πῶς εἶσαι δεκαοχτὼ μόνο χρονῶ. Εἶναι οἱ σκέψεις πού ταιριάζουν στὰ χρόνια σου.

Νοιώθω τὸ χέρι του λειτὸ καὶ δροσερὸ ν' ἀκουμπᾶ τὸ δικό μου. Θαρρεῖς καὶ τῷγαλε ἀπόνα κουβὰ μὲ κρῦο πηγαδίσιο νερό.

— Σ' εὐχαριστῶ λέει. Γι' αὐτὸ ποῦπες γιὰ τὰ μάτια μου. Μ' ἄρεσε πολὺ.

— Θὰ σοῦ τὸ λέγω ὅσο μπορῶ πιδ συχνά.

— Νομίζω δὲ θὰ χρειαστεῖ. Δὲ θὰ προλάβεις καὶ νὰ τὸ πεῖς πολλὲς φορές.

Καὶ στὴ φωνή του τρέμει κάτι ἀπ' τὸ φόβο ἑνὸς νυχτωμένου παιδιοῦ.

Κάτι τέτοιο.

Ὅταν ἡ ἀμπάρα ἔπεσε πίσω του κάτι σφάιλξε καὶ στὴν καρδιά μας.

— Γιὰ ἐχτέλεση; ρωτᾶ ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας. Κι' εἶναι σὰ νὰ περπάτησε δρόμο πολὺ κάτω ἀπὸ καλοκαιρινὸν ἥλιο.

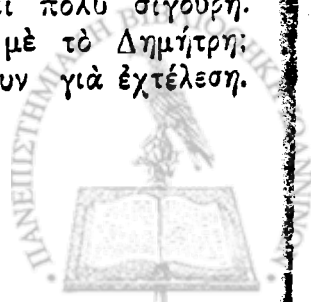
— Νομίζω γιὰ ἀνάκριση, λέει ὁ Φώτης. Ἄν ἦσαν γιὰ ἐχτέλεση θὰ τὸν παίρνανε ξημερώματα.

— Εἶναι σίγουρο πῶς τοὺς παίρνουνε μόνο ξημερώματα;

— Ναί, μόνο ξημερώματα.

— Μπορεῖ ὅμως νὰ τοὺς παίρνουνε κι' ἀπ' τὴν προηγούμενη. Μὴ δὲ γίνεται τάχα;

— Ὅχι, δὲ γένηκε ποτέ, λέει κι' ὁ Φώτης κι' ἡ φωνή του εἶναι πολὺ σίγουρη. Γιατὶ θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ μὲ τὸ Δημήτρη; Μόνο ξημερώματα παίρνουν γιὰ ἐχτέλεση.

Τὸ πρωτὶ ὁ ὕπνος κάθουνταν ἀκόμα πάνω στὰ ἐλέφαρα δταν μπῆκαν δυὸ Γερμανοί..

— Ἀντρέας Μπάσκας, εἶπε ὁ ἕνας φέροντας πολὺ κοντὰ στὰ μάτια τὸ χαρτί μὲ τὰ ὀνόματα.

— Ἐγώ, εἶπε ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας καὶ σιχώθηκε ἀπ' τὰ τσιουβάλια δπου κείτουνταν κι' ἄρχισε νὰ δένει πολὺ προσεχτικὰ τὰ στιβάλια του.

— Κόμ γιρ! εἶπε ὁ ἄλλος Γερμανός.

Τὴν ὥρα πού περνοῦσε τὴν πόρτα γύρισε κατὰ τὴ μεριά τοῦ Φώτη.

Ἔχεις δίκιο, τοῦλεγε, γιὰ ἐχτελέσεις παίρνουν μόνο ξημερώματα.

Τὸ ἴδιο βράδι μᾶς ἦρθε κι' ὁ Δημήτρης. Μπῆκε στὸ κελὶ μὲ τὸ συνηθισμένο τρόπο πού μπαίνουν δλοι οἱ φυλακισμένοι. Λοιπόν, δὲν τοῦ πήρανε κανένα ἀπ' τὰ μυστικά του. Μιὰ ἀμπάρα πού πέφτει μὲς στὴ νύχτα. Ἰστερα ὁ χτύπος μιᾶς μπότας στὰ μαλακὰ ἐνδὸς σώματος καὶ μιὰ βρισιά. Ἰστερα τὸ ἴδιο τὸ σῶμα πού πέφτει μπουσουλώντας καταμῆ στὸ κελί. Ἰστερα πάλι ἡ ἀμπάρα καὶ ὁ ἀντίλαλος τῆς στὴν καρδιά.

— Εἶναι ἡ τελευταία ἀνάκριση, λέει ὁ Δημήτρης. Χαίρομαι πού στάθηκα δυνατός.

— Σήμερα πήρανε τὸν μπάρμπ' Ἀντρέα.

— Ἄ! τὸν πήρανε. Ὡστε οἱ ντουφεκιὲς πού ἀκουσε;

— Ἦταν ὁ μπάρμπ' Ἀντρέας.

Στέκεται πηρίλυπος καταμεσῆ στὸ κελὶ καὶ τὸ κορμί του σάμπως νᾶχει λιγνέψει καὶ ψήλωσε μονομιᾶς. Στὰ μάτια του πάντα τὸ γλυκὸ κι' ἡμερο φῶς τοῦ ἀποσπερίτη.

— Πέθανε κοιτάζοντας τὴ θάλασσα. Εἶναι μιὰ παρηγοριὰ αὐτό.

— Ἐμένα δὲ μὲ παρηγορεῖ καθόλου, λέει ὁ Φώτης. Θὰ σκέφτομαι πὼς θὰ μὲ φᾶνε τὰ ψάρια.

— Θὰ προτιμοῦνες νὰ σὲ φᾶνε τὰ σκουλήκια;

— Εἶναι πιὸ συνηθισμένο. Αἰῶνες τώρα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τρῶνε τὰ σκουλήκια.

— Ἄλλους τοὺς τρῶνε καὶ ζωντανούς ἀκόμα. Νά, τὸ διερμηνέα μὲ τὴ χλεμπονιάρικη μούρη καὶ τ' ἀρρωσιτάρικα κίτρινα μαλλιά. Αὐτόνε σίγουρα τὸν τρῶνε ἀπὸ τώρα τὰ σκουλήκια.

Ὁ Φώτης θὰ προτιμοῦσε νὰ τὸν θᾶδανε ὁ ἕνα κάμπο μὲ στάχια. Ὅχι πὼς εἶναι

καμπίσιος. Μὰ θὰ τᾶρεσε πολὺ τὸ φθινόπωρο δταν ἀρχίζει ἡ σπορά νὰ ρίχνανε καὶ στὸν τάφο του μιὰ χεριὰ ξανθὸ στάρι. Ἰστερα θᾶρχονταν ὁ ἀγέρας πού θὰ φυσοῦσε ἀνάμεσα στὰ στάχια. Λένε πὼς ἀπ' τὸ φύσημα αὐτὸ θγαίνει μιὰ πολὺ σιγανὴ μουσική πού τὴν ἀκοῦνε μόνο οἱ πεθαμένοι.

— Αὐτὸ δὲν τὸ πισεύω, λέει ὁ Φώτης. Μὰ ὅτι καὶ νὰ πεῖς εἶναι καλύτερα στὴ γῆ παρὰ στὴ θάλασσα. Ἀπὸ τὴ γῆς ἐρχόμαστε στὴ γῆς πρέπει καὶ νὰ γυρίσουμε. Ἄκουσες ποτὲ νὰ λένε πὼς ἐρχόμαστε ἀπ' τὴ θάλασσα;

Ὁ Φώτης ὅμως ἀλλάξε γρήγορα γνώμη. Φτάνει νὰ τοῦδειχνης τὸ καλύτερο κι' ἄφηνε στὴ μπάντα κάθε παληὰ του πεποίθηση. Κι' ἀλήθεια τῶκανε αὐτὸ μὲ μιὰν ἀφέλεια πού δὲν ἔλειπε ἡ παιδικότητα κι' ἡ χάρη.

— Οἱ πεποιθήσεις μας, ἔλεγε, εἶναι σὰν τὰ φορέματα. Παληώνουν καὶ τίς πετᾶμε. Ἄν θέλεις νὰ τίς κρατήσεις, τίς κρατᾶς. Μὰ τότε μυρίζουν ναφθαλίνη. Γίνονται ἀντίκες.

Ἄλλοτε πάλι ἔλεγε.

— Κάθε παληὰ πεποίθηση εἶναι σὰν τὸ πουκάμισο τοῦ μεταξοσκούληκα πού τῆρριξε ἀπὸ πάνω του. Κι' ἀλήθεια πρέπει ν' ἀλλάξεις πολλὰ πουκάμισα γιὰ νὰ γίνης νύμφη, πρόσθεσε γελώντας.

— Κι' ἐσὺ ἀλλάξες πολλὰ πουκάμισα; τὸν πειράζαμε τότε.

— Ἀλλάξα ὄσα πουκάμισα χρειάζονται γιὰ νὰ βρισκοῦμαι τώρα ἐδῶ.

Τώρα εἶμαι κάτι παραπάνω καὶ χαίρομαι γι' αὐτό.

— Τώρα εἶσαι διαλεχτικός, τοῦ λέει σοβαρὰ ὁ Δημήτρης.

— Τί εἶμαι γλαροπούλι;

— Διαλεχτικός!

Κι' ὁ Δημήτρης τοῦ ἐξηγεῖ. Διαλεχτικός, τοῦ λέει, θὰ πεῖ αὐτὸ κι' αὐτό.

Κι' ὁ Φώτης σὰ παιδί τώρα πού τοῦδωσες κάτι πολύτιμο, πού δὲν ξαίρει νὰ τὸ μεταχειριστεῖ κι' ὅμως χαίρεται νὰ τὸ κρατᾶ στὰ χέρια του.

— Πάει καλὰ λέει. εἶμαι διαλεχτικός.

Τὴ μέρα λοιπὸν πού ὁ Φώτης ἀλλάξε «πεποίθηση» σχετικὰ μὲ τὴ θάλασσα, βρισκόμασταν στὸν περίβολο. Τρεῖς Γερμανοὶ χτίζανε ἕνα πολυβολεῖο ἀντίκρου στὴ θάλασ-

σα. Κουβαλούσαμε ἀπ' τὸ ὑπόστεγο σακιά γεμάτα τσιμέντο κι' ἔταν φτάναμε στὸ τέρμα τὰ κρατούσαμε ἀνάποδα σὰ φουσκωτὰ τουλούμια. Ἐνας γερμανὸς περνοῦσε τὴν ξιφολόγη κι' ἔκοβε τοὺς σπάγκους τῆς ραφῆς. Τότε, ἓνα σύννεφο ποῦ φερενε φτέρνισμα τύλιγε τὰ πάντα κι' ἡ σκόνη κάθονταν στ' ἀξούριστα γένεια καὶ τὰ μακρὰ μαλλιάρια.

Φυσοῦσε μελτέμι ἀπ' τὸ Αἶγαίο. Ἐνας γλάρος ἔπαιζε μὲ τὸ κῦμα, μιά ψήλωνε στὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ, γινόταν μιά λευκὴ κοκκίδα κι' ὕστερα πάλι χαμηλώνε ἀργὰ καὶ μεγαλόπρεπα κι' ἡ κοκκίδα ἦτανε τώρα δυὸ ἀπλωτὲς φτεροῦγες ποῦ δέρινανε τ' ἀφρισμένο κῦμα. Ἰστέρα σὰν γὰ τὸν ἔπιασε ξαφνικὰ μεγάλη περιέργεια νὰ δεῖ τι κάναμε στὴν ἀκρὴ τῆς στεριάς, πέταξε πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας κι' ἄρχισε νὰ κόβει μεγάλους γύρους. Ἐνας Γερμανὸς τῆκωσε τὸ δῦλο του, σημάδεψε καὶ πυροβόλησε. Τὸ πουλί ἀλαφιάστηκε, πέταξε λίγο μακρύτερα κι' ἦρθε πάλι πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Κι' ὕστερα ἔδωσε μιά τ' ἀψήλου καὶ χάθηκε στὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ.

Σταθήκαμε καὶ κοιτάζαμε. Τὸ πουλί εἶχε γίνει μιά μικρὴ σφαιρίτσα, ἓνα μπαλόνι ποῦ ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια ἑνὸς παιδιοῦ καὶ πήγαινε νὰ σβύσει.

Ὁ Δημήτρης χαμογέλασε.

— Αὐτὸ εἶναι, εἶπε. Οἱ σκοτωμένοι ποῦ τοὺς πετᾶνε στὴ θάλασσα οἱ Γερμανοί, γίνονται γλάροι.

— Ἄν εἶναι ἔτσι, λέει κι' ὁ Φῶτης, τότε θάθελα πολὺ νὰ γίνουμουν Γλάρος.

Ὁ Γερμανὸς μὲ τὴ ξιφολόγη περίμενε. Τραβήξαμε στὸ ὑπόστεγο κι' ἀρχίσαμε νὰ κουβαλάμε τὰ σακιά μὲ τὸ τσιμέντο.

Ἐνα χέρι ἀποζητάει τὸ δικό μου μὲς στὸ σκοτάδι. Νιώθω τ' ἀδρὺ του ἀγγύγματος καὶ περιμένω.

— Ξέρεις, ἡ φωνὴ τοῦ Φῶτη ζεσταίνει τὸ μάγουλό μου, σκέφτομαι γιὰ τοὺς γλάρους.

— Ναι.

— Μικρὸς σὰν ἡμῶνα, εἶχαμε πίσσει

ἓνα γλάρο. Τὸν κλείσαμε σ' ἓνα καλάμενιο κλουβὶ καὶ τὸν πιλατεύαμε μὲ μυτερὲς βεργίτσες. Τὸ πουλί χτυποῦσε ἀπελπισμένα τὶς φτεροῦγες του νὰ ξεφύγει. Μὰ ἦταν πολὺ μεγάλες καὶ δύσκολο νὰ χωρέσουν στὴν καλάμενιο φυλακὴ του.

Ἀπὸ τότε νιώθω μέσα μου ἓνα φυλακισμένο γλάρο ποῦ ἀναφτερεῖ καὶ θέλει νὰ λυτρωθεῖ.

Γίνεται σιωπὴ κι' ὕστερα πάλι ἡ φωνὴ τοῦ Φῶτη.

— Πιστεύεις στὴν ψυχὴ; ρωτᾷ.

— Ὅχι. Ἐσύ;

— Μικρὸς ἔλεγα πὼς ἡ ψυχὴ θάτανε κάτι σὰν τὸ γλάρο ποῦ χτυποῦσε μέσα μου. Ἐνα θάλασσοπούλι ποῦ ἀγωνίζεται νὰ λυτρωθεῖ ἀπ' τὴ φυλακὴ του. Τώρα δὲν τὸ πιστεύω.

— Ὅμως, ὁ γλάρος ὑπάρχει πάντα.

— Ναι. Αὐτὸ μὲ θάξει σὲ συλλογὴ Ἄφροδ δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ θὰ πρέπει νὰναι κάτι ἄλλο. Νομίζω πὼς ἀρχίζω καὶ τὸ νιώθω. Μὰ δὲ θάξερα νὰ τὸ πῶ μὲ λόγια.

— Καὶ γὼ νομίζω τὸ μαντεύω.

— Καὶ θάξερες νὰ τὸ πεῖς μὲ λόγια;

— Ὅχι, αὐτὸ δὲν τὸ μποροῦσα.

— Νὰ ρωτήσουμε αὐριο τὸ Δημήτρη. Αὐτὸς θὰ ξέρει νὰ μᾶς πεῖ.

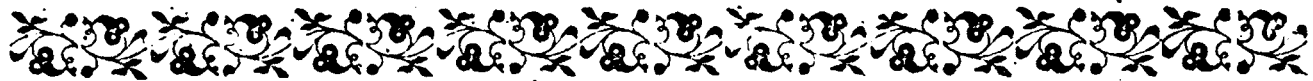
— Λές νὰ ξέρει; ρωτᾷ ὁ Φῶτης. Καὶ γὼ νομίζω πὼς πρέπει νὰ ξέρει.

— Εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ ξέρει, τοῦ λέω.

Δὲν προλάβουμε νὰ ρωτήσουμε. Τὸ πρωτὸ τοὺς πήρανε καὶ τοὺς δυὸ γιὰ ἐχτέλεση. Ὁ Δημήτρης χαμογελοῦσε ἀχνὰ ὁ Φῶτης εἶχε σοβαρό, ἐπίσημο ἔφος. Ἴσως καὶ νάταν αὐτὴ ἡ πιὸ ἐπίσημη στιγμή τῆς ζωῆς του. Λίγο πρὶν τοὺς ἐχτελέσουνε ὁ Δημήτρης σήκωσε τὸ χέρι του κι' ἔδειξε ἓνα λευκὸ σημάδι: ποῦ ἀσπρίζε στὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ.

Ἐνας κορτούμενος πήρε τὰ δυὸ ἀψύχα σώματα κι' ἄρχισε νὰ τὰ ράβει σὲ δυὸ μεγάλα σακιά. Ἰστέρα σὰ νὰ θυμήθηκε ξαφνικὰ, ἀνοῖξε τὰ μισορραμμένα στόματα τῶν σάκκων, πήρε δυὸ μεγάλες κορτόνες καὶ τίς ἀπόθεσε μὲ προσοχὴ πλάι στὰ σώματα.

ΚΩΣΤΑ ΖΗΛΕΜΕΝΟΥ

ΣΤΟΝ ΜΑΤΩΜΕΝΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΚΑ

«Α, τί μακρὰ εἶναι ἡ στράτα
πού με καρτερὰ ὁ θάνατος.

Πές στο Φεγγάρι νάρθει
πές του πῶς δὲν θέλω νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα.
ΛΟΡΚΑ.

Ἄν τὰ χέρια μας μίκρυναν στὴν πορεία τῆς νύχτας
καθὼς ἀνέμελοι τρέχουμε,
ἂν τὰ μάτια μας, ὅπως εἶναι κοντόθωρα,
δὲν εἶδαν ὅ,τι πάσκισαν,
τί νὰ φταεῖ ἀπ' ὄλα;
τί νὰ μᾶς διαφεντεύει πρὶν ἀπ' ὄλα;
τί νὰ μᾶς γίνεται τύρανος σὲ μι' ἀκαμάτρα ζωή;

Δὲν ξεφυλλίσσαμε τῶν συνάδελφων ἀκόμα τὰ κείμενα,
δὲν ἀντικρύσαμε τῶν συνάνθρωπων τὶς αὐλές
ἀπ' τὸν πόνο,
δὲν ἀνεβήκαμε ἀκόμα στὰ καταράχια τῆς μοῖρας
μὲ τὸν ἀνώνυμο "Ἀνθρωπο
πού παλεύει στὸν «μειωμένο γάμο» τοῦ Λόρκα
καθὼς καρπίζει μὲ τὸν ἴδρωτα τὸ στάχυ τῆς γῆς
καὶ καθὼς πίνει ἀπ' τὸ φλυζάνι τῆς προσμονῆς τὸ αἷμα,
γουλιά μὲ γουλιά, πού ρεῖε στὶς φλέβες του...

Σκιαχτρο δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος π' ἀρότητα βαστάει τούτη τὴ γῆ,
π' ἀρότητα πεθαίνει γιὰ τὸ βίος τῆς!

Σκιαχτρο δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού μέθυσε στὴ δύναμί του.

Ἄολα εἶναι ἓνας ἄνθρωπος!

Κι' ὄλα εἶν' ἓνας κόσμος!

Καὶ τὰ χέρια μας πού ρέψαν στὴν ἀκαματοσύνη,
καὶ τὰ μάτια πού νοτίστηκαν στ' ἀκρογιάλια τῶν πόθων,

στοὺς κάμπους καὶ στοὺς πόλεμους,

στὶς νύχτες καὶ στὰ πανηγύρια,

στὰ φέγγη καὶ στὰ ἔργωματα.

Ἄολα εἶναι ἓνας κόσμος!

Ἄολα εἶναι μι' ἀγάπη πού τὸ μῖσος τὴν τρέφει,

πού ἡ ἀσκήμια τῆς χτίζει τ' ἀνθρωπινότερο κελί!

Καὶ ἡ καρδιά μου πού πέτωσε καρτερώντας αὐτὴ τὴν ἀγάπη,

εἶναι γεμάτη ἀπὸ μι' ἀγάπη

γιὰ Σένα ἀδικημένε Ἰσπανέ,

γιὰ Σένα Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα,

γιὰ Σένα Ποίηση

ὅ,πο α' κι' ἂν εἶχες μοῖρα!

Καὶ ἡ ὑπομονή μου πού ἀπόστασε νὰ καρτεράει στὰ κεφαλόβουσα,

δὲ θὰ πεθάνει ποτὲς ἀπὸ τὴ δίψα,

ἀφοῦ ζῶ καὶ πεθαίνω-μιὰ ζωὴ κι' ἓνας κόσμος

στο αιώνιο ξεύλιμα μιᾶς ἀγέρας νιότης.

Μοῖρα μὴ ψάχῃς γιὰ νὰ βρῆς κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο ἀνήμπορε,
μοῖρα μὴν ψάχῃς γιὰ νὰ βρῆς κάτω ἀπ' τ' ἄστρο
πὺρ σὲ κοίμησε τὸ μεσημέρι!

Ἢ μοῖρα εἶναι ἐνὶός σου,
κάτω ἀπ' τὴν ἀντηλιά τῶν δυὸ ματιῶν σου,
κάτω ἀπ' τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς σου τ' ἀβασίλευτο.

Θεοί, Λαοὶ καὶ Ἄνθρωποι,
τί καρτεροῦτε ἀκόμα;

Ἢ μέρα σώθηκε κι' αὐτή,
μιὰ μέρα σὰν ἓνα χομομήλι στὴν ταφόπετρα
τί καρτεροῦτε ἀκόμα;

Θὰ φύγει καὶ ἡ νύχτα μέσα στὸ αἶνιγμα,
καὶ τότε, τί θὰ μείνει γιὰ μᾶς;
καὶ τώρα τί θὰ μείνει γιὰ σᾶς;

Ἐνας χρόνος ἀτέλειωτος,

ἓνας μῦθος ἀπίθανος,
μιὰ ἱστορία παράξενη,
κι' ἓνα βούκινο πὺρ θάνατο παρελθόν!

Τί θὰ ὀφελῆσει ἂν σμίξουμε τὰ πάθημα μας,
ἂν συνεταιριάσουμε τίς ἔχτρες—αἰώνια κι' ἀκατάλυτα—
μέσα μας,

ἂν ποῦμε τὸ τραγούδι τῆς ἀγριλιάς ἢ τοῦ κατάμονου λαγκαδιοῦ,
ἢ τῶν πουλιῶν τοῦ δάσους πὺρ ξαφνιάστηκαν;

Ἢ πορεία εἶναι μιὰ, κι' ὁ κόσμος, ἓνας,
κι' ὁ Λόγος,

καὶ τὰ μίσημα μας,
κι' ὁ σκοτωμός του,

καὶ γώ,
καὶ σᾶς,

Κι' ὄλη ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα μας.

πὺρ ἀργοσαλεύει σὰν τὴν κόμπια στὸν ἀνθό,

πὺρ τιτιβίζει σὰν ἀηδόνι στὸν γκρεμό,

πὺρ τυραγνιέται σὰν τὸ ψάρι σ' ὁ γιालό,

πὺρ τραγουδάει ἀνθρώπινα τὸν πιὸ ἀπάνθρωπο σκοπὸ καὶ στίχο.

Ἄπλώνω πρὸς Σᾶς τὸ Δίσκο τῆς καρδιάς μου

γιὰ νὰ σᾶς δώσω μιὰ καρδιά σὰν τὰ μακάβρια μίσημα σας,

μιὰ καρδιά χορταριασμένη,

μιὰ καρδιά λουλουδιασμένη,

μι' ἀνθρώπινη καρδιά,

μιὰ καρδιά τοῦ Λόγου,

μιὰ καρδιά δικιά μου καὶ δικιά σας,

γὰ γὰ τραγουδήσουμε, στὰ ἴδια μοτίβα,

τίς ὅμοιες συνθέσεις,

γιὰ νὰ ὑμνήσουμε, τίς ἴδιες ἀγάπες,

στὶς ὅμοιες μας σκέψεις

τῶν νοσταλγῶν πὺρ χάθηκαν γιὰ πάντα ἀπὸ κοντὰ μας,

σ' αὐτοὺς πὺρ τόσο ἀντρικια μίλησε ἡ ζωὴ

στὶς βλέψεις τους καὶ στὸ σκοπὸ τους....

ΕΛΛΗΝΕΣ, Ἡ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΝΟΜΙΑΣ

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΑΣ

Τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΔΔΑ

α'.

ΣΚΑΨΤΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ—κάτω ἀπ' τὸ δέρμα του θὰ βρεῖτε καὶ τώρα ἀκόμη ἓνα Διογένη. Ἐνα Διογένη ὅμως, ποὺ συχνὰ ἐξορμᾷ ἔξω ἀπ' τὸ πιθάρι. Τὸ πιθάρι σημαίνει ὀλιγάρκεια, σεμνὴ αὐτάρκεια, πόρεψη ὅπως—ὅπως μὲ λίγα ψιχία βιολογικῶν καὶ ἰδεολογικῶν ὁρμονῶν. Ἡ ἐφοδός του, ὅταν δὲν κινδυνεύει νὰ φανεῖ Δὸν—Κιχωτισμὸς (θυμηθεῖτε τὰ Τρωϊκὰ καὶ τώρα τελευταῖα τῆ Μ. Ἀσία) γίνεται προφυλακτικὰ, μ' ἐκεῖνες τὶς κεραῖες τὶς ἀνιχνευτικὲς τοῦ γυμνοσάλιαγκα. Ἡ ἐξοδός του καθαγιάζεται πρῶτα μὲ τελετὲς ἀναχωρήσεων, μὲ συνθήματα (τρισάγια καὶ σάλπιγγες) θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας καὶ πατριωτικοῦ φανατισμοῦ, ἀναθέματα γιὰ ὅποιον δοκιμάσει νὰ κόψει τὰ νήματα, ποὺ τὰ κρατεῖ, σὰν ἡλία, ἡ μητρόπολη, ὅποιος κι' ἀνεῖναι αὐτός, ἀπ' ὅπου κι' ἂν ἔρχεται, ἀκόμη κι' ἀπὸ μέσα, μήκυτας τοῦ πιθαριοῦ: γασμοῦλος, φραγκολεβαντίνος, γενίτσαρος. Εἶναι ὁ ἀναθρώσκων καπνὸς τοῦ Ὀδυσσεά, τὸ νόστου μνησάμενοι τῶν Βυζαντινῶν στρατιωτῶν, ποὺ ἔσερνε ὁ Βρυέννιος, ὁ ἐθνικὸς πόνοσ τῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ Ἕλληνας ἔχει πάντα τὴν ψυχὴν του στραμμένη πρὸς τὰ πίσω, σ' ἐκείνη τὴν ἀνεκδιήγητὴ ὀλιγάρκεια τοῦ πιθαριοῦ. Ἀλλὰ καὶ κάθε ἐφοδός του, ἀκόμη κ' ἡ πιὸ μεγαλεπήβολη, ποὺ μετατρέπει, ὡς ἐκ θαύματος, τὴν ὀλιγάρκεια σὲ ὑπεράρκεια, γίνεται παντοῦ καὶ πάντα ἐν ὀνόματι τοῦ μικροῦ πιθαριοῦ του. Ἀκόμη κι' ὅταν στὰ μάτια τῶν ἄλλων ἡ χειρονομία του φαντάζει, ὡσὰν γελοῖος, πομπώδης ἀναχρονισμὸς—παράβαλλε τὴν ἀπόπειρα τοῦ Ἰουλιανοῦ. Τὸ πιθάρι γιὰ μᾶς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἔρεισμα, ἢ πρόσχημα βίου. Τέτοιες στιγμὲς ὑψώνεται σὲ ταμπό, χρῖσμα ἐνὸς σύμβολου πίστης, γίνεται τὸ μέγα τῆς φυλῆς μας ἐν τούτῳ νῖκα.

β'.

ΕΡΧΕΤΑΙ ΣΤΙΓΜΗ ΠΟΥ ΤΟ πιθάρι τοῦ Διογένους γίνεται πῖθος τῶν Δαναῶν—ἂν σκύψεις πιὸ βαθειὰ θὰ δεῖς ἓνα λέβητα. Στὸν λέβητα κοχλάζει πάντα, ὄχι ἢ μιὰ, παλιὰ ἰδέα, ἀλλὰ ἓνα κρᾶμα, χαρμάνι ἰδεῶν, ποὺ οἱ ἡλικίες τους εἶναι πολλές. Ὁ Ἕλληνας στὴν ἐκούσια κ' ἐρασικίνδυνη πάντα περιπέτειά του μὲς στὸ

διάστημα του χωροχρόνου διασταυρώθηκε μ' άλλα αίματα και ιδέες. Τὰ αίματα και οί ιδέες εκείνες, δύσμοιρη προνομία του, τοῦ ἦταν στοιχεῖα και ἀντίπαλα και ἀπόλυτα. Ἔπρεπε, ἢ νὰ τ' ἀποφύγει, ἢ νὰ πεθάνει κάτω ἀπ' τὴν πίεσή τους, ἢ ν' ἀλλοιώσει ἐκ δάθρων τὴ φυσιογνωμία του, νὰ ἐνεργήσει, περίπου ὅπως ἡ φύση, ἀποχετευτικά, συλλαμβάνοντας ζωντανούς ὀργανισμούς κι' ἀπορρίπτοντάς τους νεκρά ἐκτρώματα. Ἐκεῖνος ὁμως ξεπέρασε τὴ φύση σὲ βιολογική ἀντοχή, τιμιότητα ἠθους και ἐφευρετικότητα διάνοιας, ἔφρασε ἀφομοιωτικά. Τὰ καταβρόχθισε, τὰ γεύτηκε κατὰ καιρούς ὅλα τ' ἀντίπαλα δέη τοῦ αίματος και τῶν ιδεῶν, ὅπως ἓνα τέρας (και τέρας ἐκτοτε στή γλῶσσα μας σημαίνει θαῦμα). Πρὸς στιγμὴν ἔδωσε τὴν ἐντύπωση, πῶς θ' ἀπογινόταν κάτι σὰν παλίμπαις, ἢ παιδαριογέρων, σωστότερα: ἓνα γερόντιον. Ἄλλ' ὁ Ἕλληνας δὲ ν ἐῖ ναι ἐκ τῶν προτέρων, δὲ ν γίνεταί ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅπως ἄλλοι λαοί, ἀλλὰ ἐννοεῖ πάντα νὰ ἐκφράζεται. Ἡ ἐκφραση εἶναι γι' αὐτὸν και γιὰ ὅ,τι διοχέτευσε κι' ἀναμνηρुकάζει ἀκόμη μέσα του: τὸ μέγα κριτήριον—ἐκεῖ πάνω μόνον γίνεταί και ὑπάρχει. Στὴν ἐκφραση κερδίζει τὴν ἀπλούστευση και τὴν ὁμοιογένεια τῆς πρώτης καταγωγῆς του, ρίχνοντας σ' ὅλη τὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ἀδίστακων ἀφομοιώσεων τὰ πεπτικά του ἀποβράσματα ἔξω γιὰ δοκιμασία. Προσέξτε τί σοφὴ πανουργία ἀναπτύσσει τώρα και πάντα, γιὰ νὰ οἰκονομήσει ἐκείνη τὴ λιτὴ του ἀναδιοργάνωση, νὰ ἔχει κ' ἓνα ἄλλοθι ἀπέναντι τοῦ σύμπατος χώρου και χρόνου. Μποροῦσε νὰ τὰ σκοτώσει μέσα του αὐτὰ τὰ ξένα σώματα και σπέρματα, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ μιὰ ὑποπτη μεγαλοψυχία (ἅς τὴν ὀνομάσομε: πολυμήχανη τιμιότητα) λέγει σ' ὅλα και στὸ καθένα χωριστὰ: γεννηθῆτω. Ἐχει τὴ συνείδησή του τυπικά ἡσυχῆ, γιατί ἔτσι στὴν ἐπίγεια διαδικασία τους ἐπὶ τέλους ὁ θάνατός τους, ἂν ποτὲ συμβεῖ, θάναί και ἐξ ὀλοκλήρου δικός τους, ὑπ' εὐθύνη τους, και ἔγκυρος και μαρτυρημένος. Ὡσὰν ὁ Πιλάτος, ποῦ ἔνιψε τὰς χεῖρας, ἔτσι καθαρὰ και τελεσίδικα ξεμπερδέψε κ' ἐκεῖνος μὲ τοὺς Μακεδόνες (κυρίως ὅταν ἡ Μεσόγειος εἶχε γίνει αἰμοβόρα παλαιστρα τῶν ἐπιγόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου), ἀργότερα μὲ τίς αἱρέσεις τῆς Ἀσίας και μὲ τοὺς Φράγκους τῆς Δύσεως, και τώρα ἀκόμη μὲ κάθε εἶδους ὀλοκληρωτισμούς. Ἔτσι θὰ ξεμπερδέψει κι' αὐριον ἴσως μὲ τίς ἀνόργανες σχέσεις, στίς ὁποῖες ἐννοεῖ κι' αὐτὸν νὰ τὸν ὑποτάξει ἡ μηχανοκίνητη κεφαλαιοκρατία. Ἐλεγε και λέγει τὴν ὥρα τῆς τιμίας βοῆς:

*Βούλγαροι κι' Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι και Ρωμιοί,
Ἀράπηδες και Ἀσπροι, μὲ μιὰ κοινὴ ὀρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσωμεν σπαθί.*

Ἡ λέξη: Ρωμιοί, ἂν προσέξετε, εἶναι ἀκόμη παραρριγμένη κάπου στὸ τέλος, καταναγκασμένη σὲ μιὰ κρύα συμπιλίωση μὲ τοὺς γύρω κραυγαλέους λαούς. Κυττάξτε τὴν ὁμως, μετὰ τὴν ἐκκόλαψη και τὴ λαθρόβια σταδιοδρομία τῶν ἄλλων, τί διαστάσεις παίρνει, φορώντας τὴ μάσκα ἐπάνωθὲ τους: «Ἡ Ἕλληνική Δημοκρατία εἶναι μία» Και συμπληρώνει, ὄχι βέβαια χωρὶς ὑστερόβουλη συγκατάβαση: «Μ' ὄλον ὅπου συμπεριλαμβάνει (θέλει νὰ πεῖ: καταβρόχθίζει και ἀφομοιώνει) εἰς τὸν κόλπον τῆς διάφορα γένη και θρησκείας».

γ'.

Ὁ ΕΛΑΧΙΣΤΟΣ ΓΑΡΓΑΝΤΟΥΑΣ τῆς Ἱστορίας, θὰ νόμιζε καθέννας, πῶς, μετὰ τὴν σφοδρὴν κι' ἐνάντια πέψη, βιολογικὰ καὶ ἠθικὰ ἐξαλάφρωσε. Καὶ ὁμοίως ὁ μηρυκασμὸς συνεχίζεται σὲ δ,τι ἐπέζησε καὶ ἐπιζή, μετὰ τὴν τερατώδη χώνευση. Ἡ παθητικὴ ὁμοιογένεια τῆς Ἀσίας τοῦ εἶναι ἄγνωστη, ἢ μετὰ — Ῥωμαϊκὴ τάξη τῆς ἐνεργητικῆς Εὐρώπης τοῦ εἶναι ξένη. Αὐτὸς, μοναδικὸς στὴν σκυταλοδρομίᾳ τῶν ὑπερωρίμων λαῶν, ἐκφράζεται μὲ πολλὰ πρόσωπα (— ἢ ποικιλία τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἢ πολυφωνία τοῦ χωρὶς ρίζες πρωτόγονου πρακτικοῦ πολιτισμοῦ). Συγκρίνετε τὰ πιὸ ἀκραῖα τοῦ φυλάκια, τοὺς πιὸ πηγαίους φορεῖς του, καὶ θὰ δεῖτε τί βαβυλωνία κοσμοθεωρημάτων καὶ τί μωσαϊκὸν ἐκφράσεων ἀντιπροσωπεύει. Κι' ὁμοίως καμμιὰ φυγόκεντρον φορὰ δὲν τὸν παρασύρει. Ξέρεи, ὅτι μέσα στοὺς αἰῶνες τῆς διασπορᾶς του στὰ διάφορα νησιά τῶν ναυαγίων του ὕψωσε πολλές σημαῖες, γιὰ νὰ σωθεῖ, κι' αὐτὲς ἀντὶ νὰ τίς ἀπωθέσει στὰ μουσεῖα τοῦ παρελθόντος, τίς ἔκανε λάβαρα καὶ γιὰ τὸ μέλλον του. Πομποὶ τοῦ παρελθόντος καὶ πρωτεργάτες τοῦ δικοῦ του μέλλοντος εἶναι καὶ τὰ κράτησαν, ὡς ἐγκυρα πειττήρια, αὐτὰ τὰ λάβαρα, οἱ πιὸ ἀλλότριες προσωπικότητες: ὁ Ρήγας καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ Κουμάς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Βενιζέλος. Καὶ, λαός, ποὺ δὲν ἔχει σὲ ὑπόληψη τίς ἀφηρημένες ἐννοιες, γιὰτὶ εἶναι συγκεκριμένους καὶ ἐνεργητικὸς, ποὺ δὲν τρέφει τὴ μνήμη ἐνὸς πρώτου κινουμένου ιδεώδους, γιὰτὶ εἶναι ἄμεσος καὶ ἐνεστωτικὸς, ἀγγιστρώνεται κάθε φορὰ ἀπὸ τὰ ὑλικά μέσα. Κι' ἀγνοώντας, ὅτι ἔχουν κοινὴ καταγωγὴ καὶ κοινούς σκοπούς, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ μέσα τὰ ἐνστερνίζονται ὡς αὐθύπαρκα, αὐθεντικὰ ιδεώδη, ὡς αὐθύπαρκτους, αὐθεντικούς σκοπούς. Ὁ Ρήγας εἶναι ἢ κάρτα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ὁ Μαυροκορδαῆτος ἢ ἀρχαία σοφία μέσω τοῦ Φαναρίου, ὁ Αἰτωλὸς ὁ σταυρὸς, ὁ Κολοκοτρώνης τὸ σπαθί, ὁ Κοραῆς τὸ φιλόμουσον γένος, ὁ Καποδίστριας ἢ χρηστὴ διοίκηση, ὁ Βενιζέλος ἢ δημοκρατικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ θὰ πεῖ: ἀποτοξινωμένη, σύγχρονη Ἑλλάδα. Ὁ Ἕλληνας, ἔτσι πολυκέφαλος καὶ πολυέκφραστος, ἔδωσε αὐτὲς τίς χωριστὲς μάχες ἀπὸ θέσεις κ' ἐδῶ ἀντίπαλες καὶ ἀπόλυτες. Κοιταροχτυπήματα θανάσιμα, διλήμματα ἐπείγοντα, ποὺ τὰ ἔλυνε βλαία, ἀφήνοντας πίσω του προγραφὰς καὶ κάτεργα. Χρόνος πολὺς ἔπρεπε νὰ περάσει, γιὰ νὰ καταλάβει, πῶς ἡ μάχη ἦταν σ' ὅλες τίς φάσεις μιὰ καὶ μόνη, ἀντλοῦσε ἀπ' τὴν ἴδια πατροπαράδοτη πηγὴ, χρωμάτιζε ἐνιαῖα τὴ φυσιογνωμίᾳ του, διαμόρφωνε ἀπ' ὅλα τ' ἀνοιχτὰ μέτωπα τὴν ὁλόκληρὴν του αὐτοσυνείδηση κι' ἀφοροῦσε ἀπὸ κοινοῦ τὸ μέλλον του. Γιατὶ ἡ καθαρὴ προοπτικὴ τοῦ λείπει πάντα καὶ μέσα του εἶναι σβησμένη ἢ γεννήτρια. «Οἱ ἥρωες προχωροῦν στὰ σκοτεινὰ» λοιπὸν κι' ἀκούγεται ἀνὰ τοὺς αἰῶνες στίς κρίσιμες καμπὲς τῆς ἱστορίας του ἢ θορυβώδης ἀντιδικία, τὰ πέλματά τους ἀντίρροπα: νὰ φωτισθεῖ πρῶτα τὸ γένος, κι' ὁ ἄλλος: νὰ ξεσηκωθεῖ πρῶτα τὸ γένος καὶ πιὸ κάτω: νὰ διοικηθεῖ χρῆστὰ τὸ γένος ἢ τέλος: νὰ ἐξευρωπαῖσθεῖ τὸ γένος. Ἐπάνω στὴν παλαιστρα τῆς δράσης, τὴ μόνη ἐγκυρη κι' ἀδιάβλητη, μετὰ τ' ἀποβράσματα μας ἐκεῖνα τὰ θετά, ἐδοκιμάζονταν τῶρα καὶ τὰ δικά μας τέκνα, ἀφομοιωμένα κι' ἀναφομοίωτα. Ὁ Ἕλληνισμὸς κεντρομόλος ἀπὸ

πάνω, αφού τούς εφύσηξε ζωή, τούς επέτρεψε χωριστή στο καθένα ἐνηλικίωση και ἔκφραση, τὰ σφράγισε μὲ ἐλευθερία βουλήσεων. Ὡτάν Δημιουργός, πού τούς ἐποπτεύει νὰ διαμάχονται (μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια) μέσα στὴν ἀδυσώπητη σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας:

ἦσυχτοι γιὰ τὴ γνώμη τους, ἀλλ' ὄχι γιὰ τὴ μοῖρα.

δ'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΘΕΣΗ τῶν ἀντινομιῶν σ' ἓνα σῶμα, εἶναι τῶρα ὁ ἐπόμενος στόχος μας. Ὁ Ἄνδρουτσος ἀπὸ κάπου μακριὰ φώναζε: «Κάθε Ἕλληνας ἔχει μέσα του λεγεῶνες διαβόλων». Κυττάξτε τον, δταν κοιμᾶται, ἐπὶ τοῦ προσώπου του ἐκτείνονται ράτσες, ἀτταβισμοί, βίτσιαι, λογιῶν αἷματα και σπορές. Μὰ κι' δταν ἐνεργεῖ, στοὺς μυῶνες του συσπειρώνονται οἱ πιε ἀντίρροπες ἐμπειρίες, χωνευμένες και συνάμα παροῦσες, ἀντίθασσες: ἡ Ἀνατολή και ἡ Δύση, ἡ μυστικυπάθεια κ' ὁ ἔρθολογισμός, ὁ ὑπερεθνικισμός και ὁ μετρημένος ἀνθρωπισμός, ἡ σοφὴ περίσκεψη και ἡ ἀδίσταχη πράξη τοῦ ἀγωνιστοῦ. Τοῦ Ἕλληνος ἡ ψυχὴ, πολύχορδη, ἀναδίνει τοὺς πιε ἀπρόοπτοὺς, θάρσαρους και ἡμερωμένους, θροντώδεις και γλυκύτατους, μαύρους και ἄσπρους ἤχους. Κι' δταν ἡ ξένη καταγωγή δὲν ἔχει ἀποσβεστεῖ ἀπὸ πάνω του; Ὁ Ἕλληνας δὲν τὴ φοβᾶται, δέχεται μὲ πλουσιοπάροχη τιμὴ τὴν ξένη ἐπιβολή. Μόνον πού λειτουργεῖ σὰν ρουφήχτρα, ἀποκόβει τὸ ρεῦμα τους, γιὰ νὰ ἀρδεύσει τὰ δικά του ἰδεώδη, τὸν χαρακτήρα του, δταν αὐτὸς ἀρχίζει πιε νὰ κάμπτεται, νὰ μαραίνεται. Τοῦ προσφέρει τὴν ὑπηκοότητα, τὸν βάζει μάλιστα ἐπικεφαλῆς, γενάρχη ὑπηκοότητας. Ὁ Τυρταῖος πολιτογραφήθηκε πιε Λακεδαιμόνιος, ἀπὸ τὴν ὥρα πού εἶπε:

*ἄγει', ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
κοῦροι πατέρων πολιητᾶν,*

ὁ Ἰουστινιανός δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς Σλαῦους, ἀφ' ὅτου στάθηκε μὲ τὴν ἀγλαὴ κόρη τοῦ ἀρκετοτρόφου δίπλα του, ζευγος χρηστόθους τοῦ Ἕλλητισμοῦ, σ' ἐκείνη τὴν ἀτάραχη, δική μας τοιχογραφία τῆς Ραβέννας. Κι' ὁ Διχενῆς, ὁ ἀπόξενος, προσυπογράφεται ἀστραφτερά στις δέλτους μας, γίνεται ὁ πατριάρχης τῶν μεταγενεστέρων. Γιατί

ἦταν τοῦ Γένους κορυφή, τῆς Ρωμισσύνης σκέπη.

ε'

ΓΥΡΩ ΑΠ' Τ' ΑΞΙΩΜΑΤΑ αἰῶνια θορυβεῖ, ὥσπου καίγεται, χρυσαλίδα τῆς Ἱστορίας. Δὲν ἔχει καθένας παρὰ ν' ἀνοίξει τὸ Β α σ ι λ ε ἰ ω ν τ ᾶ ξ ε ω ς τοῦ Πορφυρογέννητου, τοὺς Παράλληλους βίους τοῦ Πλουτάρχου, τὰ Πρακτικὰ τῆς Τουρκομαχίας. Κι' δταν γκρεμίζεται στὴ χρόνια προσφυγία και ταπείνωση, αἰσθάνεται σὰν ἐκπτωτος, χοιροδοσκός, πού γυρεύει ἀκόμη και στὴ λάσπη ἀδάμαντες. Καί, καθὼς ἡ ἀμπωτη φέρει τὴν παλλίρροια, γίνεται μέσα του καθαρμός μεγάλος και ἀναστροφή σφοδρὴ στὴν ἔρεση, στὴ φύση τῶν ἀξιωμάτων. Τὰ φορητὰ ἀξιώματα τὰ μισεῖ ξάφνου, γιατί ὁ ἴδιος ξεχειλίζει μέσα του ἀπὸ μεγαλειότητα, αἰσθάνεται πὼς εἶναι ἓνας ἀριστοκράτης στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Ἕλλητι-

σμός και πάλι σ' αὐτὴν τὴν ἔξοχη ἑπαλξὴ εἶναι μιὰ δυναστεία εὐγενῶν, ἀπ' τοὺς πιδ ὀργανικούς, πού παρέσχεν ὁ κόσμος. Εὐγενεῖς αὐτανάδεικτοι, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαραζάλευτοι, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τῆς τέλειας πολιτείας, τῆς θεωρίας, τοῦ καλλιτεχνήματος. Καὶ εἶναι ἠγεμόνες ἐμπνευστὲς καὶ φορεῖς πάντα ἑνὸς μεταφυσικοῦ (ἢ ἄλλου) μύθου, ἀξιωματικοῦ μάλιστα μύθου. Καὶ κάτω ὁ λαὸς μὲ τὴ χώρα τοῦ θυμικοῦ του ἀδίαστη, φορώντας τὴ φιλοδοξία στὰ ὑγιεινά, εὐρύχωρα μέτρα της, ἔχοντας κ' ἐκεῖνος ἀνοιχτὲς πάντα τίς προϋποθέσεις καὶ τῆς δυνατότητες γιὰ μιὰ ἐφάμιλλη ἀριστοκρατικὴ ἀγωγή: «Βασιλῆς μὲν γὰρ αἰεὶ ἡμῖν εἰσιν, οὗτοι δὲ τοιῆ μὲν ἐκ γένους, τοιῆ δ' αἰρετοὶ ἐγκρατὲς δὲ τῆς πόλεως τὰ πολλὰ τὸ πλῆθος, τὰς δὲ ἀρχὰς δίδωσι καὶ τὸ κράτος τοῖς αἰεὶ δόξασιν ἀρίστοις εἶναι, καὶ οὔτε ἀσθενεῖα οὔτε πενία οὔτ' ἀγνωσία πατέρων ἀπελήλαται οὐδεὶς, οὐδὲ τοῖς ἐναντίοις τειμήται, ὥσπερ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἀλλ' εἰς ὄρος: ὁ δόξας σοφὸς ἢ ἀγαθὸς εἶναι κρατεῖ καὶ ἄρχει». Κ' ὕστερα ξάφνου μετὰ τὴν παλλίρροια καὶ πάλι ἡ ἀμπωτὴ, ἡ παραχάραξη, ἡ ἐκτροπή, τὸ κυνήγι τῶν φθαρτῶν ἀξιωματῶν, ἡ λύσσα γιὰ ἓνα διάδημα, γιὰ ἓνα κομμάτι χλαμύδας, γιὰ λίγα θορυβώδη παράσημα:

Ὅπως δὲν εἶχαν παρὰ λίγους πολυτίμους λίθους
(τοῦ τάλαιπῶρου κράτους μας ἦταν μεγάλη ἡ πτώχεια)
φόρεσαν τεχνητούς.

Κομμάτια ἀπὸ χρωματιστὰ γυαλιά—γιὰ νὰ συντελεστεῖ ἡ ματαιοδοξία ἑνὸς αὐτοκράτορος Βυζαντινοῦ. Ὁ βασιλικὸς λέων ξαναγίνεται χαμαιλέον καὶ τ' ἀνάπαλιν. «Ὀδὸς ἄνω καὶ ὀδὸς κάτω» καθὼς ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος.

στ'

ΚΑΙ ΤΩΡΑ Η ΨΥΧΗ καὶ ὁ νοῦς (ἢ *anima*) τοῦ Ἑλληνα σὲ μιὰ τράπεζα ἀνατομίας. Μᾶλλον χειροῦργος πιδ ἀρμόδιος γιὰ τὴν πολυχρόνια καὶ πολυσύνθετη φύση του εἶναι ὁ ἀνατόμος τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, ὁ ἀρχαιολόγος. Ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου σκοντάφτει ἐδῶ σὲ δυὸ στρώμματα νοστροπίας καὶ ψυχισμοῦ. Τὸ ἐπάνω στρώμμα ὑφαίνεται μὲ ἀπειρα, ἀνήσυχα ὑφάδια ὀρθοῦ λόγου. Κρισολογία ἀδιάκοπη, καθημερινὴ καὶ σκόλη, στὶς ἀτραποὺς καὶ στὰ κοινοβούλια καὶ στὶς καθέδρες καὶ στὰ ἐκκλησιαστικὰ προαύλια, πού προφυλάσσει ἀπ' τὴν πώλωση καὶ τὴν ἐξακτίνωση, δίνει μαζὺ ματζίγια καὶ χαλινάρια στὴν ἀτομικὴ βούληση. Ὁ πολίτης, κριτῆς, συνομιλεῖ ἐδῶ φωναχτὰ καὶ ἐμπρακτα καὶ ἐν τέλει λογοδοτεῖ (μὲ τὴν κυριολεξία καὶ μὲ τίς πιδ ἀδίστακτες συνέπειες) καὶ ἀπέναντι τῆς πολιτείας καὶ ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του. «Ποῖ παρέβη, ποῖ δ' ἔρρεξα;» κι' ἀκόμη «πόθεν ἔσχες;». Προσωπικότητες μέχρι τέλους ἀλώθητες, ἄθικτες, ἐδῶ δὲν ὑφίστανται—παράδειγμα ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Ἀνδρουτσος, ὁ Καποδίστριας. Τέτοιοι σεβασμοὶ (ἢ ὀκνη καὶ ἡ αἰδῶς ἀδελφωμένες) τοῦ πλησίον καὶ τῶν μεγάλων μορφῶν, κι' ἀμέσως κατόπι ὁ πολιτικὸς ὀνομάζεται δημοκόπος, ὁ ἀγωνιστῆς κλέφτης, ὁ λόγιος καλαμαράς. Ἰόση νομομάθεια καὶ φιλεύθυνες διακρίσεις γύρω ἀπὸ ἔννοιες εὐπαθεῖς, ὅπως ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια, κ' ὕστερα ἀκαριαῖα ἡ κατηγορία, ἡ ἀπολογία, ἡ καταπάτηση. Ἡ κρατικὴ δικαιοσύνη, πού συχνὰ ἐκπροσωπεῖται μὲ

πάνω, αφού τούς ἐφύσηξε ζωή, τούς ἐπέτρεψε χωριστὴ στὸ καθένα ἐνηλικίωση καὶ ἔκφραση, τὰ σφράγισε μὲ ἐλευθερία βουλήσεων. Ὡστὸν Δημιουργός, ποὺ τούς ἐποπτεύει νὰ διαμάχονται (μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια) μέσα στὴν ἀδυσώπητη σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας:

ἦσυχαι γὰρ τῆ γνώμη τους, ἀλλ' ὄχι γὰρ τῆ μοῦρα.

δ'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΘΕΣΗ τῶν ἀντινομιῶν σ' ἓνα σῶμα, εἶναι τῶρα ὁ ἐπόμενος στόχος μας. Ὁ Ἀνδρούτσος ἀπὸ κάπου μακριὰ φώναζε: «Κάθε Ἕλληνας ἔχει μέσα του λεγεῶνες διαβόλων». Κυττάξτε τον, ὅταν κοιμᾶται, ἐπὶ τοῦ προσώπου του ἐκτείνονται ράτσες, ἀτταβισμοί, βίτσια, λογιῶν αἵματα καὶ σπορές. Μὰ κι' ὅταν ἐνεργεῖ, στοὺς μυῶνες του συσπειρώνονται οἱ πιὸ ἀντίρροπες ἐμπειρίες, χωνευμένες καὶ συνάμα παροῦσες, ἀντίθασσες: ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύση, ἡ μυστικυπάθεια κ' ὁ ἔρθολογισμός, ὁ ὑπερεθνικισμός, κι' ὁ μετρημένος ἀνθρωπισμός, ἡ σοφὴ περίσκεψη καὶ ἡ ἀδίσταχη πράξη τοῦ ἀγωνιστοῦ. Τοῦ Ἕλληνοσ ἡ ψυχὴ, πολὺχορδη, ἀναδίνει τοὺς πιὸ ἀπρόοπτοὺς, βάρβαρους καὶ ἡμερωμένους, βροντώδεις καὶ γλυκύσατους, μαύρους καὶ ἄσπρους ἤχους. Κι' ἔταν ἡ ξένη καταγωγὴ δὲν ἔχει ἀποσβεσθεῖ ἀπὸ πάνω του; Ὁ Ἕλληνας δὲν τὴ φοβάται, δέχεται μὲ πλουτισπάροχη τιμὴ τὴν ξένη ἐπιβολή. Μόνον ποὺ λειτουργεῖ σὰν ρουφήχτρα, ἀποκόβει τὸ ρεῦμα τους, γιὰ νὰ ἀρδεύσει τὰ δικά του ἰδεώδη, τὸν χαρακτήρα του, ὅταν αὐτὸς ἀρχίζει πιά νὰ κάμπτεται, νὰ μαραίνεται. Τοῦ προτφέρει τὴν ὑπηκοότητα, τὸν βάζει μάλιστα ἐπικεφαλῆς, γενάρχη ὑπηκοότητας. Ὁ Τυρταῖος πολιτογραφήθηκε πιά Λακεδαιμόνιος, ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ εἶπε:

*ἄγετ', ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
κοῦροι πατέρων πολιητῶν,*

ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς Σλαῦους, ἀφ' ὅτου στάθηκε μὲ τὴν ἀγλαὴ κόρη τοῦ ἀρκτοτρόφου δίπλα του, ζευγὸς χρηστόηθες τοῦ Ἕλληνισμοῦ, σ' ἐκεῖνη τὴν ἀτάραχη, δική μας τοιχογραφία τῆς Ραβένας. Κι' ὁ Διγενῆς, ὁ ἀπόξενος, προσυπογράφεται ἀστραφτερὰ στὶς δέλτους μας, γίνεται ὁ πατριάρχης τῶν μεταγενεστέρων. Γιατί

ἦταν τοῦ Γένους κορυφὴ, τῆς Ρωμοσύνης σκέπη.

ε'

ΓΥΡΩ ΑΠ' Τ' ΑΞΙΩΜΑΤΑ αἰώνια θορυβεῖ, ὥσπου καίγεται, χρυσαλῖδα τῆς Ἱστορίας. Δὲν ἔχει καθένας παρὰ ν' ἀνοίξει τὸ Β α σ ι λ ε ἰ ω ν τ ἄ ξ ε ω ς τοῦ Πορφυρογέννητου, τοὺς Παράλληλους βίους τοῦ Πλουτάρχου, τὰ Πρακτικὰ τῆς Τουρκομαχίας. Κι' ὅταν γκρεμίζεται στὴ χρόνια προσφυγιὰ καὶ ταπείνωσῃ, αἰσθάνεται σὰν ἐκπτωτος, χοιροδοσκός, ποὺ γυρεύει ἀκόμη καὶ στὴ λάσπη ἀδάμαντες. Καί, καθὼς ἡ ἀμπωτὴ φέρει τὴν παλλήροια, γίνεται μέσα του καθαρμὸς μεγάλος καὶ ἀναστροφὴ σφοδρὴ στὴν ἐφεση, στὴ φύση τῶν ἀξιωμάτων. Τὰ φορητὰ ἀξιώματα τὰ μισεῖ ξάφνου, γιὰτὶ ὁ ἴδιος ξεχειλίζει μέσα του ἀπὸ μεγαλειότητα, αἰσθάνεται πῶς εἶναι ἓνας ἀριστοκράτης στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Ἕλληνας

σμός και πάλι σ' αὐτὴν τὴν ἔξοχη ἐπαλξη εἶναι μιὰ δυναστεία εὐγενῶν, ἀπ' τοῦς πιδ ὀργανικοῦς, πιδ παρέσχεν ὁ κόσμος. Εὐγενεῖς αὐτανάδεικτοι, και ὡς ἐκ τοῦ- του ἀπαραβάλευτοι, τοῦ ἠρωϊσμοῦ, τῆς τέλειας πολιτείας, τῆς θεωρίας, τοῦ καλλι- τεχνήματος. Και εἶναι ἠγεμόνες ἐμπνευστὲς και φρεῖς πάντα ἐνός μεταφυσικοῦ (ἢ ἄλλου) μύθου, ἀξιωματικοῦ μάλιστα μύθου. Και κάτω ὁ λαός με τῆ χώρα τοῦ θυμικοῦ του ἀβίαστη, φορώντας τῆ φιλοδοξία στα ὑγιεινά, εὐρύχωρα μέτρα της, ἔχοντας κ' ἐκεῖνος ἀνοιχτὲς πάντα τίς προὑποθέσεις και τῆς δυνατότητες για μιὰ ἐφάμιλλη ἀριστοκρατικὴ ἀγωγή: «Βασιλῆς μὲν γὰρ αἰεὶ ἡμῖν εἶσιν, οὔτοι δὲ τοτὲ μὲν ἐκ γένους, τοτὲ δ' αἰρετοὶ ἐγκρατὲς δὲ τῆς πόλεως τὰ πολλὰ τὸ πλῆθος, τὰς δὲ ἀρχὰς δίδωσι και τὸ κράτος τοῖς αἰεὶ δόξασιν ἀρίστοις εἶναι, και οὔτε ἀσθενεία οὔτε πενία οὔτ' ἀγνωσία πατέρων ἀπελήλαται οὐδεὶς, οὐδὲ τοῖς ἐναντίοις τετίμηται, ὡσπερ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἀλλ' εἰς ὄρος: ὁ δόξας σοφὸς ἢ ἀγαθὸς εἶναι κρατεῖ και ἄρχει». Κ' ὕστερα ξάφνου μετὰ τὴν παλλίρροια και πάλι ἡ ἀμπωτη, ἡ παραχάραξη, ἡ ἐκτρο- πῆ, τὸ κυνήγι τῶν φθαρτῶν ἀξιωμάτων, ἡ λύσα για ἓνα διάδημα, για ἓνα κομμά- τι χλαμύδας, για λίγα θορυβώδη παράσημα:

Ὅπως δὲν εἶχαν παρὰ λίγους πολυτίμους λίθους
(τοῦ τάλαιπώρου κράτους μας ἦταν μεγάλη ἡ πτώχεια)
φόρεσαν τεχνητούς.

Κομμάτια ἀπὸ χρωματιστὰ γυαλιά—για νὰ συντελεστεῖ ἡ ματαιοδοξία ἐνός αὐτοκράτορος Βυζαντινοῦ. Ὁ βασιλικὸς λέων ξαναγίνεται χαμαιλέον και τ' ἀνά- παλιν. «Ὀδὸς ἄνω και ὀδὸς κάτω» καθὼς ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος.

στ'

ΚΑΙ ΤΩΡΑ Η ΨΥΧΗ και ὁ νοῦς (ἢ anima) τοῦ Ἑλληνα σὲ μιὰ τράπεζα ἀνατο- μίας. Μᾶλλον χειροῦργος πιδ ἀρμόδιος για τὴν πολυχρόνια και πολυσύνθετη φύση του εἶναι ὁ ἀνατόμος τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, ὁ ἀρχαιολόγος. Ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρ- χαιολόγου σκοντάφτει ἐδῶ σὲ δυὸ στρώματα νοοτροπίας και ψυχισμοῦ. Τὸ ἐπάνω στρώμα ὑφαίνεται με ἀπειρα, ἀνήσυχια ὑφάδια ὀρθοῦ λόγου. Κρισολογία ἀδιάκοπη, καθημερινὴ και σκόλη, στίς ἀτραποὺς και στα κοινοβούλια και στίς καθῆδρες και στα ἐκκλησιαστικὰ προαύλια, πιδ προφυλάσσει ἀπ' τὴν πόλωση και τὴν ἐξακτί- νωση, δίνει μαζὺ μαστῖγια και χαλινάρια στὴν ἀτομικὴ βούληση. Ὁ πολίτης, κρι- τῆς, συνομιλεῖ ἐδῶ φωναχτὰ και ἐμπρακτα και ἐν τέλει λογοδοτεῖ (με τὴν κυριολε- ξία και με τίς πιδ ἀδίστακτες συνέπειες) και ἀπέναντι τῆς πολιτείας και ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του. «Ποῖ παρέβην, ποῖ δ' ἔρρεξα;» και ἀκόμη «πόθεν ἔσχες;». Προσω- πικότητες μέχρι τέλους ἀλώβητες, ἀθικτες, ἐδῶ δὲν ὑφίστανται—παράδειγμα ὁ Θε- μιστοκλῆς, ὁ Ἰουστινιανός, ὁ Ἀνδρῆυττος, ὁ Καποδίστριας. Τέτοιος σεβασμός (ἢ ὀλ- κη και ἡ αἰδῶς ἀδελφωμένες) τοῦ πλησίον και τῶν μεγάλων μορφῶν, και ἀμέσως κατόπι ὁ πολιτικὸς διομάζεται δημοκόπος, ὁ ἀγωνιστῆς κλέφτης, ὁ λόγιος καλαμα- ράς. Τόση νομομάθεια και φιλεύθυνες διακρίσεις γύρω ἀπὸ ἐννοίες εὐπαθεῖς, ὅπως ἡ ἐλευθερία και ἡ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια, κ' ὕστερα ἀκαριαῖα ἡ κατηγερία, ἡ ἀπολογία, ἡ καταπάτηση. Ἡ κρατικὴ δικαιοσύνη, πιδ συχνὰ ἐκπροσωπεῖται με

λαοδικεΐα, ὁ δημόσιος ἔλεγχος, πού γίνεται κατακραυγή καὶ τέλος ὁ ἐξωστρακισμός, ὁ λιθοβολισμός, ἢ κρεμάλα τῆς πλατείας Συντάγματος. Δὲν ὑπάρχει χώρα, πού ν' ἀπαριθμεῖ τόσες συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς, τόσες οἰκουμενικὲς συνόδους, τόσα στρατοδικεΐα, καὶ νὰ σπιλώνονται διὰ παντὸς ἐκεῖ, ἐν ὄνματι τῆς δικαιοσύνης, φυσιογνωμίες, ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Ἄρειος, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Βενιζέλος. Στὴ γλώσσα τὴν κοινὴ τὸ πρᾶγμα λέγεται καταλογισμὸς εὐθύνης, ἀλλ' ἡ εὐθύνη σ' ἐμᾶς ρίχνεται συχνὰ στοὺς ἐκλεκτοὺς (ὁ Σωκράτης, ὁ Χρυσόστομος, ἀκόμη κι' ὁ Καίρης δὲν εἶναι, φαντάζομαι, τυχαῖοι). Ὁ ἐκλεκτὸς αὐτὸς, ὑπόδικος, πού γίνεται γρήγορα σ' ἐμᾶς κατάδικος, εἶναι, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴ συνείδηση τῶν δικαστῶν, πού χαρίζονται στὴ γενικὴ κατακραυγὴ, ὁ μέγας ἀθῶος, πού αἶρει, σὲ μιὰ στιγμή πού ἡ κοινωνία παίρνει καὶ σαπίζει, ἕλες τίς ἀμαρτίες τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς, ἔτσι, μὲ τέτοιους ἐκλεκτοὺς μάρτυρες, φαίνεται σὰν λαὸς περιούσιος, ταγμένος, πού συνδράμει σὲ μιὰ ἀνωθεν οἰκονομία θείου δράματος.

ξ'

«ΕΛΛΗΣΙ ΜΩΡΙΑ» ἔλεγεν ὁ Παῦλος, σὲ μιὰ χώρα, πού τῶν πάντων λυδία λίθος εἶναι ὁ λόγος. Ἐδῶ γεννήθηκε ἡ δ ι α λ ε κ τ ι κ ῆ. Ἕνας τῆς Πάτμου αὐτεξόριστος ἔβλαλε ἀργότερα ἐπικεφαλίδα μάλιστα τῆς πιὸ ὑπερφυσικῆς θρησκείας τό, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Καὶ στίς μέρες τῶν πατέρων μας τιμήθηκε σὰν ὑπατος τίτλος εὐγενείας ἢ ἐλλογιμότητα. Ἀλλ' ἂν γεννήθηκε καὶ σπαργανώθηκε ἐδῶ ἡ διαλεκτικὴ, ἐδῶ προπαντὸς ἀνάβλεψε κι' ἀνδρώθηκε καὶ ἡ τ ρ ο γ ω δ ί α. Ἔτσι ὁ ἀνατόμος φτάνει στὸ κάτω στρώμα. Ἐρχεται ὦρα κρίσιμη κι' ἀναπόφευκτη, πού, στὴ γῆ τοῦ λογικοῦ ἐλέγχου, γίνεται σύνθημα ὁ παραλογισμὸς. Τῶν Ἑλλήνων, παλαιῶν καὶ νέων, ὁ παραλογισμὸς δὲν ἀναθυμιάζεται ἀπ' τὴν ὑποδομὴ τοῦ ὑποσυνειδήτου, ὥστε νὰ γίνῃ μισαλλόδοξη μ υ σ τ ι κ ο π ᾶ θ ε ι α, ὅπως στὴν Ἀσία καὶ στοὺς Σλαυικοὺς λαοὺς. οὔτε πάλι ὠριμάζει ἀπ' τὸ ἐποικοδόμημα, ὥστε νὰ γίνῃ νηφάλια π ν ε υ μ α τ ι κ ῆ ἀ φ α ί ρ ε σ η, ὅπως στὴ μεταμεσαιωνικὴ σύγχρονη Δύση. Ὁ παραλογισμὸς τοῦ πηγάζει ἀπ' τὴν ἴδια τὴ ρίζα τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ, ἀπ' τὴν ὑπαρξή του ἀκέραια, εἶναι ἡ προέκταση τοῦ κορμιοῦ τοῦ πρὸς τ' ἀπάνω, ἢ φυσιολογικὴ του ἀνάταση, καὶ ἐκφράζεται σὰν π ᾶ θ ο ς. Ὁ Ἕλληνας μὲ τὸ πάθος δίνει ἀνάστημα στὴν παρουσία του, πέραν τῆς λογικῆς πραγματικότητος ἀνοικοδομεῖ μιὰν ἄλλη νομοτέλεια ζωῆς, ἐμφυσᾷ πνεῦμα στὰ δρώμενα, κάνει θεοφόρες τίς πράξεις του. Ἐκεῖθε ἀπ' τὴν Ἀνατολή κ' ἐδῶθε ἀπ' τὴ Δύση, προαγωγή καὶ ἀντίσταση, σηκώνει τὴ σημαία τοῦ πάθους, μιὰ διαδικασία πού ἀπὸ τὸν Δημοσθένη καὶ πρὶν διαιωνίζεται καὶ μετὰ τὸν Μακρυγιάννη. Τὸ πάθος εἶναι σ' αὐτὸν ὀργανικὴ ἐκδήλωση, τὸ τέλος μιᾶς συμπεριφορᾶς. Παρακάτω σημαίνει, ὅτι διὰ μέσου τοῦ καὶ τὰ πιὸ κοινὰ πεπραγμένα χρωματίζονται ἀπὸ τὴν κατακόρυφον ἀνάφλεξη μιᾶς πίστεως. Ἔτσι δραματοποιεῖται καὶ πάλι ὁ κύκλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀφήνοντας ἀνοιχτὲς τίς πύλες γιὰ λύτρωση. Ἡ λύτρωση καὶ ὁ ἐξίλασμός ἐδῶ ἐκδιάζονται μὲ τὴν πιὸ ἐνεργειακὴ παραφορά, δὲν ἰκετεύονται μὲ μιὰ παθητικὴ προσδοχὴ ἢ ἄφεση. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι κύκλος, σημαίνει ὅτι εἶναι κλειστὸς κόσμος, ἀνοιχτὸς μόνον γιὰ ἄλλα, πιθανὰ ἐνδεχόμενα λυτρώσεων, ἀκόμη καὶ σὲ γεγονότα ἱστορικά, ὅπως δείχνει περίτρανα ἡ

διήγησις τοῦ Θουκυδίδη. Ἡ οἰκονομία τοῦ βιολογικοῦ καὶ φυλετικοῦ μας δράματος μετὰ τῆ διαλεκτικῆ, μὲ τὸ πάθος τῶρα, βαίνει κάθε φορά πρὸς κάθαρση. Τοῦ ἑλληνισμοῦ πνεύματα μεγαλόστομα καὶ ἐξωστρεφῆ δὲν ὁμοίονται ἀκόμη τῶν ατρωμάτων τὴν οἰκονομία:

*Πνέε εἰρηνόφερη χαρά. Τοῦ μαιωμοῦ καὶ οἱ λύκοι
οὐρλιάστε. Ὅμοια σᾶς πρέπουνε δοξαστικά ὡσαννά,
κραυγάζομε, ἢ πέφτομε σὲ μεταφυσικούς ἀφορισμοὺς, σὰν αὐτὸν τοῦ Καζαντζάκη.
«Στ' ἄλῶνι τῆς ἐφήμερης σάρκας δλάκερος ὁ Θεὸς μέσα μᾶς κιντυνεύει».*

η'

«ΛΟΓΙΣΜΟΣ, ΕΡΓΟ ΚΙ' ΟΝΕΙΡΟ», — πρόθεση ἀκραία τοῦ Ἑλληνοσ εἶναι νὰ ἐκφραστεῖ ἔτσι, τριδιάστατα. Νὰ ἔναι ἐπάνω του ἕνας μῦθος, στὸ ὕψος τῆς πιδ θαθειᾶς ἀναπνοῆς του, κάτω ἢ πράξη καματερῆ, καὶ πίσω τους ὁ νοῦς ἀγρυπνος ἡνίοχος. Τριχδικὸς καθορισμὸς τῆς ζωῆς κατορθωμένος πολὺ θαθειᾶ μέσα του, ἐκεῖ ποὺ κουβαριάζονται, ρίζες τῆς ζωῆς, τὰ ζωτικὰ νεῦρα του. Ἄλλ' ὅταν σημάνει ἢ μεγάλη ὥρα γιὰ πραγμάτωση, τὸ τυλιγάδι τοῦ θυμικοῦ δὲν ξετυλίγεται ὁμαλά, παρὰ τὸ ἕνα νῆμα σέρνει πίσωθὲ του τὰ ἄλλα. Συμβαίνει συχνὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐξέδρα τοῦ κόσμου ἢ μιὰ δύναμη νὰ ὑποσκελίζει τίς ἄλλες. Κι' ὄχι μόνον τίς ὑποσκελίζει, ἀλλὰ τίς κάνει ὑποχείριες. Τότε τὸν Ἑλληνα τὸν πιάνει ἢ μεγάλη ἀψικορία καὶ μέσα στὴ δύναμη ποὺ ὑπερίσχυσε, κατὰ τὴν ἱστορικὴ περίσταση, διασχετεύεται, κρυπτόδης ἀλλὰ ὀλοσχερῆς, καὶ ὁ δυναμισμὸς τῶν ἄλλων. Στὰ Μηδικὰ ἢ στὸ '21 ζήτησε καὶ πῆρε τὰ πρωτεῖα ἢ πράξη, ἀλλὰ μὲς στὴ σταδιοδρομία τῆς ἐφώλευε κι' ὄλας ὀλόκληρη ἢ μυθικὴ φαντασία καὶ ὁ κριτικὸς λογισμὸς τῆς φυλῆς. Στὸν αἰῶνα τοῦ Περικλῆ καὶ τοῦ κλασσικοῦ λυκόφωτος ἢ στὴν Τουρκοκρατία ὁ λόγος εἶχε τεθεῖ ἐπὶ κεφαλῆς, ἀλλὰ τὸν ὀλιστρηλατοῦσε πάντα μιὰ φανταστικὴ οἰκουμένη, τὸν ἐπαλήθευε ἀενάως ἢ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Στὸν Βυζαντινὸν Μεσαίωνα τέλος ἐδέσποζε ἢ μεσιανικὴ βασιλεία τοῦ θρησκευτικοῦ ὄνειρου, ἀλλ' ὁ λόγος εἶχε ἀνεθεῖ ὡς ἐκεῖ πάνω καὶ τὴ συζητοῦσε, τὴ διεκπεραίωνε ποὺ ἦταν κάτωθὲ τῆς ἢ πραγματικότητας. Φαίνεται, πὼς ἔτσι μόνον συνυπάρχει τούτη ἢ τριλογία τοῦ ὄνειρου, τοῦ λογισμοῦ καὶ τοῦ ἔργου. Ἡτίμα, ἰσότιμη συνύπαρξή τους, ἢ συλλογικὴ τους ἡγεμονία ἐπὶ γῆς ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀψικορία τοῦ ψυχικοῦ μας μηχανισμοῦ. Χτυπᾶ κάποιος τὴν καρδιὰ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ μύθου κι' ὄλα πιά εἶναι ὄνειρα, ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ στοχασμοῦ καὶ ὄλα εἶναι νοήματα, ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς πράξης καὶ κοχλάζει ἢ ὥρα μας ἀπὸ τὴν πιδ ἐργώδη σταδιοδρομία. Γιατὶ παρ' ὄλη τὴν καλλιέργεια, παραμείναμε ἀνόθευτοι κι' ἄμεσοι, σημαδεμένοι μὲ τὸ σημάδι τοῦ πιδ εὐφλεκτου καὶ συνόργανου αὐτοσχεδιασμοῦ. Ἡ ἀρχαιότητα μᾶς εἶχε δώσει μιὰ τελεσίδικη μαρτυρία τοῦ ἰδεώδους μας, ποὺ ἰσχύει καὶ σήμερα. Τοῦ χαρακτηῆρος μας ἢ κατάφαση προλαβαίνει τὴν ψυχὴ στὴ μέση τοῦ δρόμου, πρὶν ἀκόμη διαφοριθεῖ, πρὶν (δια)φωτισθεῖ κι' ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τὴν πίστη, τὴν κρίση, ἢ τὴν δράση. «Οἰκεία ξυνέσει καὶ οὔτε προμαθῶν οὔδεν οὔτ' ἐπιμαθῶν, τῶν τε παραχοῆμα δι' ἐλαχίστης βουλής κράτιστος γνώμων καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γεννησομένου ἄριστος εἰκαστής· καὶ ἢ μὲν μετὰ χεῖρας ἔχοι καὶ ἐξηγήσασθαι οἴος τε, ὧν δ' ἄπειρος

εἶη, κρῖναι ἰκανῶς οὐκ ἀπήλλακτο, τό τε ἄμεινον ἢ χειρόν ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα· καί τὸ ξύμπαν εἶπειν, φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχύτητι κράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα». «Σάν λιοντάρι πολεμοῦσε καὶ σάν φιλόσοφος ὀδηγοῦσε», λέγει κοντὰ στὸν ἀρχαῖον κι' ὁ σύγχρονος. Καὶ συμπληρώνει, εἰσβάλλοντας στὴν περιοχὴ τοῦ ὄνειρου: «Κ' ἔτσι μὲ πολλές φωνές (γιὰ νὰ τὸν πείσει λογικὰ φαίνεται, καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσει πρακτικά, κι' ἄς ἦταν φιγούρα μιᾶς τοιχογραφίας) κάναμε τίς συμφωνίες μὲ τὸν ἅγιον».

θ.!

Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΤΑΙ τώρα τὸ σπῖτι τοῦ ὄνειρου. Καὶ ποιός; αὐτὸς ἓνας Μῶμος κι' ἀπὸ κάθε πίστη οὐδέτερος. «Φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης», ἔτσι περιπλανώμενος κι' ἄστεγος. Κι' ἀπότομα μεταπηδᾷ σ' ἓ, τι ὁ ἴδιος πρὶν μυκτῆρισε καὶ ἀπαρνήθηκε. Στους θεοὺς ἐπιστρέφει, ὅπως στὴ φυσιολογικὴ, ζεστὴ φωλιά του καὶ δὲν ξέρει τί θὰ πεῖ συντριβὴ, ἐνοχὴ, δέος ἢ τρόμασμα. Σημαίνει, ὅτι φυσικὴ συγγένεια τὸν δένει μαζὺ τους, κι' ἀκόμη ἓνα χρέος ἐκ μέρους τους, ὅτι τοῦ ὀφείλεται ὁ ἐξανθρωπισμὸς τους. Αὐτὸς κουράστηκε ἀπὸ ἀναρθρα τέρατα τῆς Προϊστορίας νὰ τοὺς στήσει ἀπέναντί του εὐπροσῆγορα ἀγάλματα, ἔχυσε αἷμα ἀπὸ ἀπρόσωπα ἀπεικάσματα τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ τοὺς ἀναστύλωσει σὲ εἰκόνας. Τώρα εἰν' ἐκεῖ ἀναρτημένοι στοὺς πατρογονικοὺς τοίχους τοῦ γενέθλιου σπιτιοῦ μαζὺ μὲ τὰ οἰκογενειακὰ πορτραῖτα—κάπως ψηλότερα βέβαια. Καθὼς ἔχει ξεπεράσει τὴν ἀπόσταση τοῦ θανάτου καὶ τῶν μεγάλων τρόμων, πού ἐκεῖνος ἀνέκαθεν ἐκπορεύει, καὶ καθὼς φαιμελεύει πρὸ αἰώνων μαζὺ τους, ὁ δεσμὸς του δὲν εἶναι πιά ἐξάρτηση, ἀλλ' ἐνὸργανος διάλογος. Κι' ὁ διάλογος, καθὼς ἀρμόζει σ' αὐτὴ τὴν ὑψηλὴ σχέση, ἔχει μιὰ καύση μὲ διπλὴ ἀκτινοβολία, πού ἢ μιὰ τῆς ὄψης, ἢ ἐνεργητικὴ, βλέπει πρὸς τὰ θ υ μ ι κ ἄ ξ ε σ π ἄ σ μ α τ α, ἢ ἄλλη, ἢ παθητικὴ, πρὸς τὰ σ ο β α ρ ἄ φ ἰ λ τ ρ α. Ὁ Ἕλληνας κάποτε ὑψώθηκε ὡς τὴν οἰκογένεια τῶν θεῶν καὶ τότε ἔγινε ἄξιος κυριολεκτικὰ νὰ λαβῶσει τὴ θεότητα:

ἐνθ' ἐπορεξάμενος μεγαθύμου Τυδέος υἱὸς
 ἄκρον οὔτασε χεῖρα μετάλμενος ὀξεί δουρὶ
 ἀβληχρὴν· εἶθαρ δὲ δόρου χροὸς ἀντειτόρησεν
 ἀμβροσίου διὰ πέπλου, ὃν αἱ Χάριτες κάμαν αὐταί,
 πρυμνὸν ὑπὲρ θέναρος· ῥέε δ' ἄμβροτον αἷμα θεοῖο.

Κι' ἀργότερα, δταν ἀπμακρύνθηκε ἐπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας ὁ ὑπέργειος κύκλος, ὁ φόβος τῆς τιμωρίας συντηρεῖ πάντα τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐπιγείων μας σχέσεων:

Τι ποιήσω τῷ υἱῷ τῆς Μαρίας;
 Κτείνει με ὁ Βηθλεεμίτης.

Καμμιά Βαλχάλα βόρεια ἢ νότια Σφίγγα ἐδῶ, παρὰ θ ε ο δ ι κ ἰ α ἀμφίστομη πάντα, ὅπου σὲ μιὰ σπιτικὴ (πατριαρχικὴ ἢ χειραφετημένη) ἀτμόσφαιρα ἀενάως ὁ θεὸς δικάζει τὸν Ἕλληνα, ἀλλὰ κι' ὁ Ἕλληνας δικάζει τὴ θεότητα. Κ' ἡ Μήτηρ Θεοῦ ἀποπάνω σκύθει αἰωνίως, μὲ τὰ πιδὶ δικά μας φίλτρα, νὰ σκεπάσει:

τοῦ γιοῦ της, πού ἀπ' τὸ σκέπασμα περσεύει, τὸ ποδάρι.

ι.

ΕΔΩ ΜΙΑ ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ είναι αναγκαία. Στους Δελφούς και σ' ἄλη τῆ μακράωνη πινακοθήκη του εἶχε ἀναρτήσει ρητά, σὺν τῷ γινῶθι σαυτόν», τὸ μὴ νεμεσιᾶς τῷ πλησίον». Κι' ἀκόμη καὶ τώρα δείχνει ἀφοπλισμένος, καμώνεται τὸ ὕψος μιᾶς θαθειᾶς συστλήτης. «Ἕλληνες εἴμασι' ἐπὶ τέλους—μηδὲν ἄγαν Ἀὔγουστε». Φαίνεται στοὺς πολλοὺς ὅτι παθαίνεται γιὰ τὴν τάξην, τὴν μεσότητα. Κατὰ μῆκος τῆς ἱστορικῆς ραχοκοκκαλιᾶς του χτυπᾶ μετὰ τὸ θειάφι καὶ τὸ θελόνη ἀνεξίτητες στάμπες, ὀδηγούς σεμνῆς συμπεριφορᾶς: οὔτε ἀδράνεια, οὔτε προπαντὸς ὑπερβολή. Γίνεται διάτορος ἀπόστολος τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ, γιὰ νὰ κρύψει, ἀπ' τὰ μάτια τῶν ἄλλων, τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ τὴν ἀσυγκράτητη ὑπερβασία. Τὰ ρητά του ὁ κόσμος ἔκτοτε τ' ἀσπάστηκε μετὰ θρησκευτικῆς εὐλάβειας, τὰ ὕψωσε σὲ θυρεοὺς ὁ λευκὸς ἄνθρωπος, κ' ἐκεῖνος ἀπερίσπαστος κατεβαίνει στὰ βιολογικά του κατώγια. Ἐπιθεωρεῖ τοὺς μεγάλους ὑφαντικούς ἱστούς, τοὺς ὑπόγειους κλιβάνους τῆς φυλῆς. Συντελεῖται ἐκεῖ ἀδιάκοπα ἡ δαιμόνια μεταμόρφωση τῶν παλιῶν μορφῶν, τὸ μέγα πατητήρι, ποὺ ἀπὸ τὰ στέμψαλα τὰ σάπια τῶν παλιῶν ἡμερῶν, μὲς ἀπὸ ἄπειρα συστήματα συγκοινωνούντων ἀγγείων, βγαίνει τὸ κρασί καὶ τὸ αἷμα, γιὰ μετάληψη τοῦ ὀλοκαίνουργου ὀργανισμοῦ μας. Χρειαζέται ἀντοχή νὰ διημερεύσει καὶ νὰ διανυκτερεύσει αἰῶνες κανένας σ' αὐτὰ τ' ἀπομυζητικὰ ὄρυχεια, γιὰ νὰ δεῖ, προπαντὸς στίς μεγάλες κλειδώσεις τῶν πολιτιστικῶν του σταδίων, πῶς ὁ Κρητικὸς ἐξουδετέρωσε, ἀφοῦ ἐγκολπώθηκε πρῶτα, τὴν Ἀνατολή, ὁ Ἀλεξανδρινὸς τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὁ πάροικος τῆς Τουρκοκρατίας τὸ Βυζάντιον ὡσαύτως καὶ τὴν Εὐρώπην. Καθὼς τὸ δόγμα τῆς ἐγκράτειας στὴν ἐπιφάνεια κρατᾶ καλά, ὁ μετασχηματισμὸς κάτω στὸ βάθος ὑπηρετεῖ τὴν πῶς ὀργανικὴ μας λειτουργία: τὴ συνύθεση. Στὴν ἐπιφάνεια ἡ μεσότητά μας περιφρουρεῖ ἀπὸ τῆς βάρβαρης ἐκτροπῆς τοῦ Βορρᾶ, ἀπὸ τὴν ἐντροπὴ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ μετασχηματισμὸς στὸ βάθος δὲν μᾶς ξεριζώνει ἀπὸ τὰ πατρῶα τῶν πολιτισμῶν μας χώματα—ἔχομε, βλέπετε, καὶ γιὰ τίς δυὸ λειτουργίες τὰ δικαιολογητικὰ καὶ τὰ τεκμηριᾶ μας ἐπιδεικτικὰ ἀνὰ χεῖρας. Κι' ὅταν συντελεστεῖ αὐτοῦ τοῦ διπλοῦ ἔργου μας ἡ συγκομιδὴ, γινόμεστε οἱ ἴδιοι πρῶτοι καταπατητῆς τοῦ δόγματός μας, ξαναγουρίζομε στὰ φυσικά μας ἄμετρα μέτρα. Ριζοσπάστες καὶ κόβομε διὰ μιᾶς τὰ ὑπολείμματα τοῦ ὀμφάλιου λώρου. Κι' ἀπὸ ἀπόστολοι τῆς ἐγκράτειας στὴν ἐπιφάνεια γινόμεστε καὶ πάλι τοξικομανεῖς τῆς ὑπερβασίας.

ια.

ΜΙΑΩ ΤΟΣΗΝ ΩΡΑ γιὰ τὸν Ἕλληνα κ' εἶμαι ὀλόκληρος σὲ στάση ἐπιφυλακῆς. Ἐνα συρματόπλεγμα ἀπὸ λόγια, διπλοσκοπιῆς ἀπὸ συλλογισμοὺς καὶ πάντα μετὰ τὴν ἀνήσυχη ἔγνοια, μὴ τ' ἀντιληφθεῖ καὶ τὸν χάσει τὸ κανοκυάλι μου. Ἄν ξεφύγει πρὸς τὰ πίσω, γίνεται ἀσκητῆς, πρὸς τ' ἀπάνω ἀντάρτης. Γιατὶ ὁ Ἕλληνας δὲν εἶναι ἦθος, ἀλλὰ ὕψος, δὲν εἶναι ἔκταση, ἀλλὰ ἔνταση, δὲν εἶναι μετρημὸς φυσιολογικῆς θερμοκρασίας, ἀλλὰ ὕψηλὴ καύση, παραμίλημα σφοδροῦ πυρετοῦ. Γι' αὐτὸν ὕγεια νοεῖται, ὅταν ὁ ὕδραργυρὸς ξεπερνᾶ τὴν ζωὴν του. Κι' ἔρχεται στιγμὴ ποὺ ἡ ἄνοια συγγενεῦει μετὰ τὴν παράνοια, ἡ πῆξις γίνεται τῆξις κι' ἄ-

νεβαίνει να μεσουράνησει στα χείλη ή μεγάλη, ξέσκεπη φράση: ὕβρις ἱερῆ νοῦσος. Ξέρω πῶς κρατῶ μὲς στὴν παλάμη ἕνα δυναμίτη. Προσπαθῶ, ἐν ὄσῳ κοιμάται, ἢ πορεύεται βάρη, νὰ τοῦ ἀποσπάσω τῆς ὑπαρξῆς του τὸ καρδιογράφημα, τοῦ ψυχισμοῦ του τὴν κάτοψη καὶ τὴν ἰσορροπία. Σὰν θὰ ξυπνήσει, θὰ πάρει νὰ θαδίσει, καὶ, ξέρω καλά, πῶς ὁ αὐθεντικός του περίπατος γίνεται πάντα μὲ τοὺς βηματισμοὺς τῶν ἐκρήξεων. Τώρα θὰ πρεπε νὰ τὸν συλλάβω, σ' αὐτὴ τὴν ἐγρήγορη, στὴν ἀστραπιαία μετὰστασή του—παλμὸς καὶ ἐκτίναξη, λαβωματιὰ στὴ ζωὴ, σπαθιά στὸ διάστημα. Σοφία ὀρθὴ πρὸς τὰ πάνω, ἐκκένωση ἐνέργειας κάθετη πρὸς τὰ κάτω. Ἄν μείνω ἀκόμη ἐδῶ κάτω μὲ τὰ παλιὰ σταθμά, δὲν θὰ ἔχω παρὰ νὰ ζυγίσω, ἀντὶ γιὰ τὸ δυναμίτη, πού σὰς ἐξομολογήθηκα, τὴν στάχτη του στὴν καμμένη παλάμη. Μὲ τοὺς δηματισμοὺς τῶν ἐκρήξεων λοιπόν, κ' ἡ κάθε ἐκρηξη δὲν τὸν διασκορπᾷ μὲς στὴ διάχυση, δὲν τοῦ ἀλληλοσυγκρούει τὰ μέλη μὲς στὴν σύγχυση, δὲν τὸν γκρεμίζει στὸ χάος. Πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μᾶς διανεύει, γλῶσσα φλογερή, καὶ γλύφει τίς φοβερὲς ἀλήθειες, ὅπως ἡ φωτιὰ τ' ἀσῆμι. Φανταστεῖτε τον τώρα: κρατῆρα μὲ ζέοντα ἰδεώδη, κοχλαστικὲς μῆτρες γεννητόρων, πού ἀπὸ τὰ χείλη τοὺς στάζει κοσμογονία, κατρακυλώντας κι' ἀδειάζοντας μὲς στὴ μεσημέρια τοῦ κόσμου θεωρία καὶ δράση. Τὰ πέλαμα τῶν ἐκρήξεων ἔθαψε καὶ τὰ τελευταῖα φυλάκια, πού ἔττηρα σ' ὦρα σπουδῆς, κ' ἔμεινα καὶ πάλι ἐδῶ κάτω, τὴν ὦρα πού γιὰ τοὺς ἄλλους ἢ παράνοια ξαναγίνεται ἀνοια καὶ ἡ τῆξις πῆξις, μὲ καρβουνιασμένα τὰ ράκη τῆς λογικῆς. Κάθομαι ἐδῶ πάνω χτυπημένος ἀπὸ γνώση ἀπρόοπτη καὶ ξαναδοκιμάζω ἄλλα λόγια κι' ἄλλους συλλογισμοὺς, τὰ σκορπίζω τώρα σὰν λαγωνικὰ γιὰ λεία δύσκολη μὲς στὶς φουντωτὲς λόχμες τοῦ θαύματος. Φτάνει ὡς ἐδῶ κάποτε, ὡς τὴ βίγλα, πού ἐπάνω της στάθηκα αὐτόπτης μάρτυρας, φωνὴ ραγισμένη, μέγα ρέθημα. Σχύρω κι' ἀπαντῶ: «Ὁ Ἕλληνας τὸ μέγα ἠφαιστεῖον αὐτοῦ τοῦ κόμου—εἶχε πάρει φωτιά. Κ' ἡ ἀνθρωπότητα γέμισε λάβα».

ιβ.'

«ΟΥ ΓΑΡ ΩΣΠΕΡ ΟΙ ΠΟΛΟΙ, πανταχόθεν συνειλεγμένοι καὶ ἐτέρους ἐκβαλόντες τὴν ἀλλοτιοῖον ὤκησαν, ἀλλ' αὐτόχθονες ὄντες τὴν αὐτὴν ἐπέκτειντο καὶ μητέρα καὶ πατρίδα». Εἶναι ἕνας λόγος, πού ἀκούγεται σ' ἀπειρες, κουραστικὲς παραλλαγές στὴν ἀρχαιότητα—ταμπούρι τοῦ πολιτειακοῦ μύθου ἐκεῖ, τοῦ θρησκευτικοῦ πῶς κάτω, τοῦ ἠρωϊκοῦ ἀπ' τὸ 21 κ' ἐξῶθε. Σκεφθεῖτε τὸν λιλιπούτειον Ἕλληνα, ἀνάμεσα σὲ Γολιάθ πολιτισμῶν, ἀνάμεσα στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση. Ὁταν δὲν μπορούσε κυριολεκτικὰ σὰν ὄργανισμοὺς σύρριζα νὰ τοὺς ἐξοντώσει, ἐπιχειροῦσε νὰ τοὺς διαβρώσει, μὲ τίς ἀποικίες στὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν πνευματικὴ ἢ τὴ θρησκευτικὴ διείσδυση ἀργότερα, μὲ τίς παροικίες πρόσφατα καὶ τώρα. Σὲ ἔσχατη ἀνάγκη κάθιζε καὶ σὲ τράπεζες συνεδρίων μαζύ τους, καὶ γιὰ μακρὸ διάστημα κανέναν δὲν ὑπώπτευε τὴν ἀγέρωχη προκατάληψή του πίσω ἀπ' τίς μακραίωνες συζητήσεις γιὰ γῆν καὶ ὕδωρ στὴν ἀρχαιότητα, γιὰ τὴν Ἑνωσὴ τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Βυζάντιον, ἢ καὶ τώρα ἀκόμη γιὰ τὸ δίλημμα: Ἀνατολικὸς ἢ Δυτικὸς πολιτισμός. Ἡ καὶ τοὺς ἐκολάκευε πότε—πότε, τοὺς ἐθώπευε ὑστερόβουλα μὲσω τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Πλουτάρχου, ἢ ὑποθέσομε τοῦ Ροῦθη. Ἀλλὰ τὸ μέγα κατόρθωμά

του ίσως νά μὴ τὸ συλλάβατε ἀκόμη. Σφετερίστηκε, ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα τῆς πιὸ θάρβαρης χειρονομίας του, τῆ θέσης τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτισμένου, κατόρθωσε περιώτας ἐπιδέξια μπροστὰ νὰ ρίξει σὲ ὀλικὴ ἔκλειψη τὸ φῶς τῶν γύρω πολιτισμῶν, ἐξόντωσε διὰ παντὸς σχεδὸν στὰ μάτια τῶν ἄλλων τὴν ἰδεολογικὴ τους ἀξία καὶ ὄντοτητα καὶ ἐπέβαλεν ἔτσι ἕνα ζωτικὸν ψεῦδος μὲ παγκόσμια καὶ ὑπεριστορικὴ ἀγοραστικὴ κατανάλωση. Κι' ἐνῶ μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνώτερου πολλὰ τοὺς ὑπέκλειψε γιὰ νὰ τ' ἀναδείξει μ' ἐκείνη τὴν προσωπικὴ ἀφομοίωση ποὺ εἶπαμε, μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροῦ κατὰ τρωγε, δταν μπεροῦσε, τὴν ἐσωτερικὴ ψίχα τους—οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὴν Ἀσία, ὁ Κύριλος καὶ ὁ Μεθόδιος τὰ Σλαυικὰ καὶ ἄλλα φύλλα τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ρωσσίας. Ἀκόμη καὶ τώρα ἡ κριτικὴ ματιὰ τῶν Εὐρωπαίων, παρὰ τὴν πολυθρύλητη ὀξυδέρκειά της, δὲ μπορεῖ νὰ ἰσορροπήσει καὶ νὰ λογικευθεῖ, θγάζοντας τὸ φάσμα τῆς λέπρας καὶ τῆς θαρβαρότητος ποὺ ὁ ἑλληνισμὸς κόλλησε αἰωνίως ἐπάνω στὰ τεράστια σώματα ἐκείνων τῶν πολιτισμῶν, νὰ δεῖ ξάφνου καθαρὰ, στὸ ἀληθές τους μέγεθος καὶ νόημα, τὴν Περσία, τὴ Ρώμη, τὸ Ἰσλάμ. Ὁ Ἑλληνας, ὁ δαιμόνιος, ποὺ σκηνοθέτησε καὶ διαιώνισε γιὰ περιθώρια χιλιετηρίδων τὴν ἀνασκευὴ τούτη, κρυμμένος ἐκτοτε στὸ πιθάρι του χαίρεται τώρα τὴν ἐπικαρπία αὐτοῦ τοῦ ζωτικοῦ ψεύδους, καὶ κεῖ μέσῃ γελαῖ ἴσως σαρκῶνια κι' ἀκόμη, δίκην τρωκτικοῦ, παρεμβαίνοι πότε—πότε γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν κατεδάφιση τοῦ ψεύδους, τὴν ἀνικοδόμηση τῆς ἀλήθειας κι' ὁ λόγος του πέφτει πότε μὲ τὴν καύχηση τοῦ νικητοῦ καὶ πότε μὲ τὴν οἴηση τοῦ ἀδικημένου.

«Καὶ τὴν Κοινὴν Ἑλληνικὴ Λαλιὰ (προσέξτε τὸ: Κοινὴν καὶ τὰ κεφαλαῖα) ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴ τὴν πῆγαμεν, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς». Κι' ἄλλοῦ: «Ἀρχῆθεν καὶ ὡς τώρα ὅλα τὰ θηρία (προσέξτε τὴ λέξη: θηρία) τρώνε ἀπὸ μᾶς καὶ μένει καὶ μαγιά».

ιγ.'

ΦΥΛΑΕΤΙΚΗ ΥΠΟΧΟΝΔΡΙΑ—εἶναι ἡ μεγάλη στάμπα, ἀνεξίτηλη ἐπάνω μας. Στὴ μεταφυσικὴ κλούβα, ποὺ εἶναι κάποτε ἡ κυκλοθυμία τοῦ κεφαλιοῦ μας, νήπιον ἀκόμη μόνον ὁ δικὸς μας Ἑρακλῆς πνίγει φῆδια, μόνον ὁ δικὸς μας, ἀνήλικος Διγενῆς πιάνει λιοντάρια. Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, ὁ κοσμοπολιτισμὸς, σὰν ὀδοστρωτήρας, ἰσοπεδῶνει τίς χωριστὲς φυσιογνωμίες, ὅμως ἐμεῖς, ὡσὰν σκηνίτες τῆς Ἰστορίας, σέρνομε στὴ νομαδικὴ μας διαβίωση ἕνα κοπάδι ἀπὸ αὐτηρὰ καὶ ἥρεμα ἐθιμικά, πτωχοσυντηροῦμε μιὰ παράδοση πατρογονικῆς ἀσφάλειας. Παλαιόθεν καὶ ὡς τώρα κατὰ θάθος, ἄς ἀνεμιζόμαστε καὶ ἄς παίζομε μὲ ξιππασία κάποτε μ' ὅλα τὰ ξένα ρεύματα, ἐμεῖς καλλιεργοῦμε πάντα ἐδῶ κάτω μιὰ κλειστὴ οἰκονομία ἰδεῶν, βιοθεωρίας, ζωῆς. Τὴν κλειστὴ οἰκονομία ὑπηρετεῖ τὸ κράτος μὲ τὴν Πολιτικὴ καὶ τὴν Ἑκπαίδευσή του, τὴν ὑπηρετεῖ καὶ τὸ πνεῦμα. Ὁ Σολωμὸς, ὁ Κάλβος, ὁ Καβάφης εἶναι περίτρανα ὑποδείγματα, βοσκοὶ μιᾶς ταπεινῆς μάντρας κ' ἰδέστε ἕνα κοπάδι λέξεων, ζωντανῶν, κατοικίδιων. Ὁ Σολωμὸς ὕμνει: μιὰ θεὰ μελωδική, τῶν ψευδόπιστων τ' ἀστέρη, τρισάθλια κεφαλή, σεμνὰ κρεβάτια, ἀπομεινάρια θαυμαστά, μιὰ φούχτα χῶμα νὰ κρατῶ, δόξα ἔχει ἡ μαύρη πέτρα σου. Ὁ Κάλβος ἐξορκίζει: ἄς μὴ βρέξει τὸ σύννεφον, ἐπὶ σωροὺς σφαγμένων, τὰ μέλη τῶν παρ-

θένων, σεβάσμαι κεφαλαί, ἢ πικρὰ ξενητεία, βρῦση παρηγορίας ὧ φωνή, ὧ μητέρα. Ὁ Καβάφης σκέπτεται: τὸν γέροντα καλὸν πατέρα μου, τὴν ἐργασία μου τὴν προσέγω καὶ τὴν ἀγαπῶ, μὲ δυσκολία διαβάζω στὴν πέτρα τὴν ἀρχαία, γιὰ τὶς θρησκευτικές μας δοξασίες, ἐξ ἱερέων καὶ λαϊκῶν μιὰ συνοδεία, μνήμη ἑλληνικῶν πόλεων καὶ λιμένων. Παντοῦ ὁ χαμηλὸς, γωνευμένος τόνος τοῦ σπιτικοῦ ἰδεώδους. Καὶ νὰ σκεφθεῖ κανένας, πῶς εἶναι οἱ μόνοι καὶ οἱ μεγαλύτεροι ἀπ' ὅσους διαθέτει αὐτὸς ὁ πτωχосυντήρητος τόπος ποῦ ἐζήσαν καὶ καλλιεργήθησαν εὐρωπαϊκά οἱ δυὸ τελευταῖοι μάλιστα καὶ ἔγραψαν ἐξω, μακριὰ ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Κ' ἐκεῖ πέθαναν μὲ τὴν στάμπα τῆς φυλετικῆς ὑποχονδρίας. Φυλάκια ἐπαρχιακὰ δικά μας, χαμένα μὲς στὴν κρσοπολιτικὴ σύγχρονη οἴκουμένη. Ἄλλ' ἢ ταφόπετρα πούσ τοὺς σφραγίζει, λέγει πολλά:

Τῇ ταπεινώσει τὰ ὑψηλά
καὶ τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια

ιδ.'

ΜΙΣΑΛΛΟΔΟΣΙΑ ΔΙΑΔΟΣΗ καὶ φυλετικὴ ὑποχονδρία εἶναι λοιπὸν οἱ δυὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ πόλοι; Καθόλου βέβαια, ἀλλ' ὅπως ἔχει τὴν ἐλιγάρκεια τοῦ ταπεινοῦ, ἔχει καὶ τὴν ὑπεράρκεια τοῦ πλούσιου, ποῦ ἐννοεῖ νὰ μὴν εἶναι φυλάρχυρος. Τούτῃ κατ' ἀρχὴν ἢ σπατάλη τοῦ δυναμισμοῦ τοῦ πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος καὶ τοῦ πνεύματος ὀνομάστηκε ἀπ' τοὺς ἀδασεῖς ἰδιοτέλεια. Ἐνῶ ἐκεῖνος συνέλαβε ἕνα λαὸν ἐμπειριῶν κατὰ τὸ μακρὸ διάστημα τοῦ ἀέανου μυρακασμοῦ του, καὶ γιὰ νὰ τὶς ἐπαληθεύσει στὴν περιοχὴ τοῦ ἐπιστητοῦ, οἰκειοποιήθηκε κατὰ καιροὺς ἀπέραντες ἰδιοκτησίες ξένης γῆς καὶ ξένης νοοτροπίας. Αὐτόφωτος καὶ ὀρθόδοξος, ποῦ ἐννοεῖ νὰ κατακλύζει, νὰ ἐξουδετερώνει, καὶ θίαια καὶ ἀλματωδῶς κάποτε, τὶς λυχνίες καὶ τὶς δοξασίες τῶν ἄλλων λαῶν. Σὲ ἐσχατὴ κρίση τὰ λίγα—πολὰ ἐκτάριά του καὶ βραχύβια καὶ ἀκαθόριστα εἶναι, πιεσμένα ἀσφυκτικά, ἢ κομματιασμένα μὲς στὴν ἐπίγεια διασπορά του. Καὶ δὲν εἶναι περιφέρειες, ἀλλὰ μικρὲς ἢ μεγάλες ἐλλείψεις μὲ πολλὰ κέντρα γύρω ἀπ' τὸν ἄξονα τῆς Μεσογείου: Ἀθῆναι, Σπάρτη, Θῆβαι, Πέλλα, Ἀντιόχεια, Ἀλεξάνδρεια, Κωνσταντινούπολι. Κι' ὅμως, κι' ὅταν ἀκρωτηριάζεται, κι' ὅταν ἀποκεφαλίζεται ἀκόμη (ὅπως μετὰ τοὺς Τριάκοντα στὴν ἀρχαιότητα, μετὰ τὶς Σταυροφορίες καὶ μετὰ τὴν Γερμανικὴ κατοχὴ τὸ 41), καὶ τότε ἀκόμη, προπαντὸς τότε, ὁ ἑλληνισμὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ καὶ νὰ ἐκπέμπει ἀπὸ κάπου, ἀθέατος, ἀλλ' ὀλόσωμος καὶ παράπρωτος ὑπαρκτός. Ὅ,τι ἔχει ἀξία, εἶναι, πῶς κι' ἀν' χάνεται μὲς στὴν ἔκταση, ἐπιμένει, σὰν ὀρθία στήλη φωτός, μὲς στὴν διάρκεια. Ἡ φυλετικὴ ὑποχονδρία του εἶναι ἄμυνα γιὰ νὰ μὴ φθαρεῖ, ἀλλὰ νὰ πυκνώσει σὲ βάρος μὲς στὴν διάρκεια, ἢ μισαλλόδοξη διάδοσή του εἶναι ἐπίθεση, γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ, νὰ ὑψωθεῖ σ' ἔνταση μὲς στὴν διάρκεια. Ὁ ἐπεκτατισμὸς του εἶναι ἐπεκτατισμὸς τοῦ χρονοῦ. Γίνεται ξάφνου ὁ μικροσκοπικὸ μεταφυσικὸς θεοδόλιχος τῆς Ἱστορίας.

ιε.'

ΙΟΓΕΝΗ, ΜΩΜΕ, Δὸν—Κιχώτη, Ἀνταῖε, Ἑλληνα, τί θὰ κάνεις τώρα; Ἀς

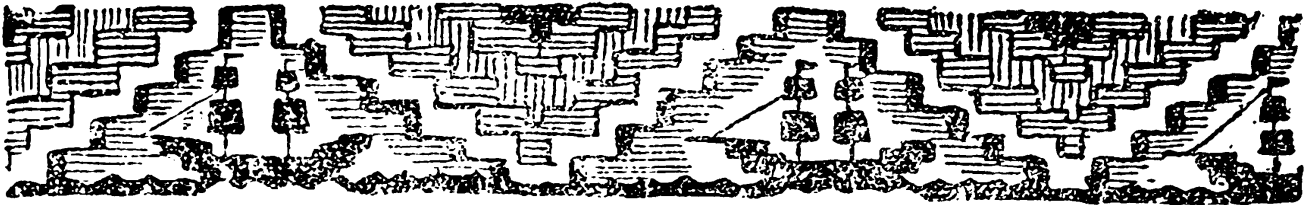

ἀφήσεις τὴ φαντασίωση καὶ τὴν ὀδύσσεια τάχα οἰκονομία σου, ἄς ἀφήσω τὴν ἐξαψη καὶ τὴ λεξιθηρία, κι' ἄς μιλήσομε χαμηλόσυρτα, μὲ ὕφος ἐπείγον, καθὼς ἀρμόζει. Ὁ καιρὸς ἐβγαλε δόντια κι' ἀλέθει τ' ἄτομα, ἀλέθει τοὺς μικροὺς λαοὺς, ὁ τροχὸς τοῦ γύρισε, κ' εἶναι δύσκολη ἡ στροφή τοῦ κόσμου. Σ' ἐκείνη τὴν καμπὴ τοῦ κόσμου, ἂν ξημερώσει, θά'χομε ἀνέκφραστα τέρατα γιὰ ἐπιστάτες τῆς ζωῆς: τὸ Κεφάλαιον, ἡ Τεχνική, ἡ Ἐρευνα. Ἡ ἀνθρωπότητα μιὰ ἐνυλη, ἀνόργανη μάζα καὶ τί θὰ γίνεις ἐσύ, πρὸ πολλοῦ ἐλάχιστος κι' ἀνοικονόμητος, πρὸ παντὸς πεισματικὰ ἀνθρώπος, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔχει πέραση πιά ἡ ζεστασιὰ τῆς χειρονομίας, τῆς διανοίας σου ἢ κυκλοθυμίας; Ἡ πιὸ ἀπρόσωπη δημιουργία (καὶ καταστροφή) ἀποχρωματίζει τὴν πιὸ κατάκρυα σκέψη, ἰσοπεδώνει τὴν πιὸ ἀδίστακτη πράξη. Τ' ἀκουσες κ' ἐσύ τὸ μέγα σῴριασμα, σὰν ἀπὸ τρομερὴ ἀνατίναξη θεμελίων, εἶναι πού γκρεμίζεται ἡ ἐσωτερικὴ μυθολογία μέσα μας. Ἀπὸ τὸ στερέωμα τοῦ παρόντος κατεδαίνει συμπαγῆς ὑετὸς ἀπὸ μιὰ οἰκουμένη πού μεταβάλλει σ' ἐνέργεια ἐνῶ ἐσύ ἀσκήθηκε μόνον στὴν ἀντίθετη διαδικασίᾳ, νὰ μετατρέπει αἰῶνες τώρα τὴν ποιότητα σὲ ποίότητα. Καὶ βρέχει, βρέχει χοντρὴ χάλαζα πάνω στὰ φύτρα τῆς καρδιάς, στὰ ὀροπέδια τῆς διανοίας. Δὲν εἶναι πιά νὰ βγεις θρασοὺς γυμνίτης ἀπ' τὴν τρώγλη σου καὶ νὰ σταθεῖς καὶ πάλι ἀσπιδοφόρος στὸν Μαραθῶνα, ἀκρίτας στοὺς προμαχῶνες τῆς Πόλης, σημαιοφόρος στὴν Ἁγία - Λαύρα, λογχοφόρος στὴν Ἀλβανία. Εἶναι νὰ ἔχεις ἀπέξω τὸ κεφάλι γιὰ νὰ μαζεύεις μηνύματα καὶ σημάτα καὶ κάτω τὰ αἰμοφόρα ἀγγεῖα, ὀλόσωμος, ἀπαράδοτος, ἄθικτος ἀπ' τὸν ἔδοστρωτῆρα κ' ἐκεῖ νὰ συνέρχεσαι πρὸς ἑαυτὸν, νὰ συναγείρεις σὲ κορυφαία ἐπιφυλακὴ τὰ μεγάλα μέσα πού διαπραγματευθήκαμε, ἀρχὴ καὶ τέλος. Γιατὶ ἡ ἀνθρωπότητα περνᾷ καὶ πάλι μιὰ πολιτικὴ ἐποχὴ, τὸν αἰῶνα τῶν παγετῶνων, κ' ἐσύ, ποῖος ξέρει, κάτω ἀπ' τὰ παγόβουνα μπορεῖ νὰ ἴσῃ ἀκόμη μιὰ ἔλπιση φωτιᾶς. Ἡ λευκὴ ράτσα ἐπάνωθὲ μας κινδυνεύει, κ' ἐσύ σιθῆθες κάποτε ρίζα τῆς, κατόπι χυμὸς στὶς ἀρτηρίες τῆς, τώρα ἕνας καρπός, ἔτοιμος κ' ἐκεῖνος νὰ πέσει, σ' ἕνα παρακλάδι τῆς. «Ἀμνηχανία τοῦ θείου» εἶναι ὁ κρίσιμος λόγος, πού σὲ περιβάλλει σὰν χιτῶνας τοῦ Νέσσου. Κι' ἀκόμη ἐκεῖνος, ὁ ξένος πρὸς τοὺς καιροὺς, ἀλλὰ κατάδικός σου αἰώνιος διάλογος μὲ τοὺς δυσολώνους κάθε φορὰ ἐξαγγέλους τῆς Ἱστορίας:

— Ἡ Ρωμανία πέρασεν, ἡ Ρωμανία ἴπάρθεν.

— Ἡ Ρωμανία κι' ἂν πέρασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι' ἄλλα.

ΡΟΔΗ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ

ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Ο ήλιος είχε ανέβει ψηλά όταν ο Δίων ξύπνησε στο Πεντόλακκο από τις σκουντιές του Μάκ.

—Σήκω, είπε ο Ίρλανδός. Θέλω να ρίξω κι εγώ μιὰ ματιά στο δάσος του Έμιν-Άγᾶ. Φώναξε και τὸν ἀρχηγὸ νᾶρθει μαζί μας.

Όταν ἔφτασαν στο παρατηρητήριο, στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ὁ Μάκ κοίταξε πολλή ὥρα μὲ τὰ κιάλια κι ἔπειτα τὰ πέρασε στο Δίωνα.

—Δὲν τὰ βλέπω αὐτὰ τὰ θωρακισμένα, εἶπε λίγο ἀνήσυχος. Τόσο καλὰ καμουφλαρισμένα τὰ ἔχουν; Γιὰ κοίταξε κι ἐσύ.

—Οὔτε γὼ δὲ βλέπω τίποτα, ἀπάντησε ὁ Δίων σὲ λίγο.

—Γιὰ ρώτα τοῦτον δῶ, εἶναι σίγουρη ἢ πληροφορία;

Ο Δίων γύρισε στὸν ἀρχηγὸ τῶν Κολιδοδημητραίων.

—Εἶναι σίγουρο πῶς εἶδατε στο δάσος γερμανικὰ θωρακισμένα; ρώτησε.

—Ἐμεῖς; ἔκανε ὁ ἀρχηγός μὲ ὕφος κατὰπληχτο. Ἔσεῖς μοῦ εἶπατε γιὰ θωρακισμένα. Ἐγὼ δὲν ἔχω ἰδέα.

—Βρὲ μίλα καλὰ! Δὲ μουστειλες ἐσὺ πρὶν τρεῖς μέρες κάποιον νὰ μοῦ πεῖ ὅτι τὸ παρατηρητήριο...

—Τι συμβαίνει; διάκοψε ὁ Μάκ πὸς ἀρχίζει νὰ ὑποψιάζεται ὅλη τὴν ὑπόθεση.

Ο Δίων τοῦ ἐξήγησε, καταστενοχωρημένος.

—Δὲν καταλαβαίω, εἶπε στο τέλος. Ἡ αὐτὸς εἶναι τρελὸς ἢ ἐγὼ.

Ο Ίρλανδός ἀράδιασε μερικὲς θρυσιές.

—Νὰ πᾶνε στο διάβολο ὅλοι τους! Ἐ-

γὼ εἰδοποίησα νὰ φέρουν ὄλμους κι ἀεροπλάνα!

—Τώρα θυμάμαι, εἶπε ὁ ἀρχηγός. Τὸ παρατηρητήριο τοῦ πυροβολικοῦ ἦταν πὸς μᾶς εἰδοποίησε.

Πέντε λεπτὰ ἀργότερα ὁ Δίων, ἔξαλλος, τηλεφώνησε στὴ Διοίκηση Πυροβολικοῦ.

—Στὸ διόλο πρῶτ-πρῶτ. Τί εἶναι πᾶλι; ρώτησε μιὰ ἀγούρευσηπνημένη φωνή.

Ο Δίων ἀναγνώρισε τὸν ταγματάρχη Παπανικολάου.

—Κύριε ταγματάρχα, ἐδῶ διερμηνεὺς ὑπολοχαγοῦ Μάκ ἀπὸ τὸ Σ2. Μπορεῖτε νὰ μοῦ ἐπιβεβαιώσετε τὴν πληροφορία τοῦ παρατηρητηρίου σας ὅτι βρίσκονται θωρακισμένα στο δάσος τοῦ Έμιν-Άγᾶ;

—Ποιὰ θωρακισμένα; Ποιὸς σᾶς εἶπε αὐτὲς τίς τρίχες; Δὲ μὲ παρατᾶ;!

—Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, εἶπε ὁ Δίων στο Μάκ όταν ἔκλεισε τὸ τηλέφωνο. Ἦταν ἢ φαντασία τῶν Κολιδοδημητραίων.

Ο Ίρλανδός ἔγινε σκυλί κι ἄρπαξε τὸ ἀκουστικό.

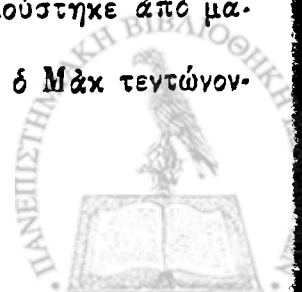
—Ἀγγλικὴ Ἀποστολή! Ἀγγλικὴ Ἀποστολή! Σκασμός! Ἀγγλικὴ Ἀποστολή!

Τὸ μεσημέρι ὁ Μάκ ξαναβρῆκε τὸ κέφι του.

—Εὐτυχῶς, εἶπε ξαπλωμένος κι ἀνάβοντας τὴν πίπα του, εὐτυχῶς πὸς ἡ Ἀποστολή εἶναι βραδυκίνητη. Οὔτε οἱ ὄλμοι εἶχαν ξεκινήσει ἀκόμα, οὔτε τ' ἀεροπλάνα εἶχαν εἰδοποιηθεῖ. Φαντάσου νᾶρχόντουςαν νὰ βομβαρδίσουν τὸ ἄδειο δάσος!

Ἐκείνη τὴ στιγμή ἀκούστηκε ἀπὸ μακριὰ ντουφεκίδι.

—Τί εἶν' αὐτό; εἶπ' ὁ Μάκ τεγτώνοντας τ' αὐτιά του.

Ὁ Δίων ἐνοιωσε εὐχάριστο ἐρεθισμό καὶ ψυφοῦσε νὰ πεταχτεῖ νὰ δεῖ τί γίνεται, μὰ κρατήθηκε γιὰ νὰ μὴν τὸν κοροϊδέψει ὁ ἄλλος.

—Σκοποβολὴ θὰ κάνουν, εἶπε μ' ἐπιμελημένη ἀδιαφορία.

—Ἄστ' αὐτά, Χένρυ! Μὴν προσπαθεῖς νᾶσαι πιὸ ἄγγλος ἀπ' τοὺς ἄγγλους.

—Γρήγορα θὰ μάθουμε περὶ τίνος πρόκειται, συνέχισε ὁ Δίων στὸν ἴδιον τόνο καὶ ξάπλωσε κ. αὐτὸς, σὶδ κρεβάτι του.

Σὲ λίγο σταμάτησαν οἱ ντουφεκιές. Ἐνας ἀντάρτης ὄρμισε μέσα λαχανιασμένος;

—Οἱ δικοί μας εἶχαν ἐνέδρα κάτω καὶ χτύπησαν δυὸ γερμανικὰ αὐτοκίνητα.

Ὁ Μάκ θυγῆκε ἔξω κι ὁ Δίων τὸν ἀκολούθησε. Ὅλο τὸ χωριὸ εἶχε ξεχυθεῖ στοὺς δρόμους σὰν νᾶταν γιορτῆ. Ὁ ἀρχηγός, ἀρματωμένος σὰν ἀστακός, πλησίασε μὲ πολλοὺς ἄλλους ὀπλισμένους ἀντάρτες.

—Τέλειωσε ἡ ὑπόθεση, εἶπε. Τοὺς πιὸ πολλοὺς Γερμανοὺς τοὺς σκότωσαν οἱ ἄντρες μου στὸν τόπο. Πιάσαμε καὶ καμμιά σαρανταριὰ αἰχμαλώτους. Σὲ λίγο θὰ τοὺς φέρουν ἐδῶ.

Τρεῖς ὥρες ἀργότερα, πραγματικά, ἐφτασαν οἱ ἀντάρτες τῆς ἐνέδρας φορτωμένοι ὄπλα κι ἄλλα λάφυρα—μαζὶ καὶ τὰ λάστιχα τῶν αὐτοκινήτων—καὶ δεκαοχτὼ αἰχμάλωτοι ξυπόλυτοι κι ἐλεεινοί. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν βαριὰ λαβωμένος καὶ βρογχοῦσε καθὼς τὸν κουβαλοῦσαν.

—Πήγαινε σὺ νὰ τοὺς πάρεις τὰ βιβλιάρια, διάταξε ὁ Μάκ τὸ Δίωνα.

Ὅπως ἀποδείχτηκε, οἱ αἰχμάλωτοι ἦταν ὄλοι ἄντρες τῶν διαβιβάσεων κι εἶχαν σταλεῖ μὲ δυὸ αὐτοκίνητα—αὐτὴ ἦταν ἡ «φάλαγγα» ποὺ καμάρωνε ὁ ἀρχηγός—νὰ ἐπισκευάσουν τὰ τηλεγραφοῦλα ποὺ ὁ Μάκ εἶχε ἀνατινάξει στὴν τελευταία ἐπιχείρηση. Μόνον πέντε ἔξι ἦταν ἀληθινὰ Γερμανοί. Οἱ ἄλλοι ἦταν Σλοβάκοι, Πολωνοί, Αὐστριακοί, ἀκόμα κι Ἄλσατοί. Ὅλοι τοὺς ἦταν τρομοκρατημένοι, νομίζοντας ὅτι οἱ ἀντάρτες θὰ τοὺς σφάζουν, καὶ φώναζαν πῶς ἦταν ἀντιχιτλερικοὶ καὶ τοὺς εἶχαν ἐπιστρατεύσει μὲ τὸ ζόρι.

—Ἦσυχάστε, τοὺς εἶπε ὁ Δίων. Σᾶς θεωροῦμε αἰχμαλώτους πολέμου καὶ θὰ σᾶς μεταχειριστοῦμε σὰν τέτοιους. Οἱ Ἕλληνες

δὲ σκοτώνουν αἰχμαλώτους. Ἀπὸ αὔριο θὰ σᾶς παραδώσω στὴν Ἀγγλικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολὴ νὰ σᾶς φροντίσει.

Ἐνοιωθε περηφάνεια ποὺ μπορούσε νὰ τοὺς μιλάει ἔτσι. Δίνει τὸ αἶσθημα μεγάλης δύναμης νὰ παραμερίζεις φόβους, νὰ καθησυχάζεις μὲ τὴ μεγαλοψυχία σου—μὲ τὴ μεγαλοψυχία τοῦ λαοῦ σου. Αὐτὴ ἡ στιγμή, γιὰ τὸ Δίωνα, ξεπλήρωνε τὴν Κατοχὴ καλύτερα ἀπ' ὁποιαδήποτε ἐκδίχηση.

Μόλις οἱ αἰχμάλωτοι ἤσυχασαν γιὰ τὴν τύχη τους, ἄρχισαν τὶς διαμαρτυρίες.

—Μᾶς πῆραν τὶς ἀρβύλες μας, κύριε ἀνθυπολοχαγέ. Νὰ μᾶς τὶς δώσουν πίσω, ἀφοῦ εἴμαστε αἰχμάλωτοι πολέμου.

—Κι ἐμένα τὸ στυλό μου, φώναζε ἄλλος.

—Τὰ λεφτά μου, ἔλεγε τρίτος.

—Σιγὰ-σιγὰ, εἶπ' ὁ Δίων. Δώστε μου τὰ βιβλιάρια σας.

Μόνον πέντε βιβλιάρια κατόρθωσε νὰ μαζέψει, οἱ ἄλλοι τᾶχαν ἐξαφανίσει ἔγκαιρα. Γύρισε στὸ διοικητήριον κι ἔκανε τὴν ἀναφορά του στὸ Μάκ.

—Δὲν μπορούμε νὰ διατάξουμε νὰ τοὺς δώσουν πίσω τὰ πράματα ποὺ τοὺς πῆραν; ρώτησε στὸ τέλος. Εἶναι ντροπὴ νὰ ληστεύονται αἰχμάλωτοι.

Περνώντας τυχαῖα ὄξω ἀπ' τὸ πρόχειρο ἰατρεῖο τοῦ χωριοῦ ἄκουσε βογγητὸ καὶ θυμήθηκε τὸν τραυματία Γερμανό. Μπήκε μέσα καὶ τὸν βρῆκε ἀναίσθητο, καίγοντας ἀπὸ πυρετό.

—Ἄσκημη πληγῆ, εἶπ' ὁ ἀντάρτης ποὺ καθόταν κοντὰ του. Εἶναι χτυπημένος στὴν κοιλιὰ.

Ὁ Δίων ἔτρεξε στὸν ἀρχηγό.

—Αὐτὸς ὁ τραυματίας πρέπει νὰ σταλεῖ ἀμέσως στὸ νοσοκομεῖο, εἶπε.

Ὁ ἀρχηγὸς τὸν κοίταξε καλὰ-καλὰ.

—Ποῦ; Στὸ Στρατηγεῖο;

—Ἦπάρχει ἄλλο νοσοκομεῖο πιὸ κοντὰ;

—Ὅχι.

—Ἔ, τότε στὸ Στρατηγεῖο. Καὶ ἀμέσως.

Ὁ ἀρχηγὸς ἔξυσε τὸ κεφάλι του.

—Μιὰ κουβέντα εἰν' αὐτῆ. Δὲν ἄχω ἄντρες γιὰ τέτοια δουλειά. Μπορεῖ ν' ἀνεθεῖ σὲ μουλᾶρι;

—Ἀποκλείεται.

—Τί νὰ τοῦ κάνω τότε;

Ὁ Δίων ἀναψε.

—Δὲν μπορούμε νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ πεθάνει ἔτσι! Βρῆς ἕναν τρόπο. Εἶναι διαταγή τοῦ Ἑγγλέζου, πρόσθεσε. Ξέρεις πὼς ἡ Ἀποστολή εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους.

Ὁ ἀρχηγὸς ἔμεινε συλλογισμένος.

—Βρῆκα! εἶπε σὲ λίγο. Θὰ τὸν μεταφέρουν κομμουνιστὲς αἰχμάλωτοι ἀπ' τὸ διπλανὸ στρατόπεδο.

—Ὡραῖα! Στείλε μου ὀχτῶ ἀπὸ δαύτους, ἕνα φορεῖο καὶ δυὸ ἀντάρτες συνοδεία.

Σὲ μισὴ ὥρα ὁ Δίων προσφώνουσε τοὺς ὀχτῶ κομμουνιστὲς καὶ τοὺς συνοδοὺς

—Καταλάβετε; Θὰ τὸν πηγαίνετε τέσσερες μὲ τὸ φορεῖο, μαλακὰ ὅσο μπορείτε, καὶ θ' ἀλλάζετε κάθε ὥρα. Ἄν πάθει τί-

ποτα στὸ δρόμο, θὰ σὰς κρεμάσω. Κι ἐσεῖς, εἶπε στοὺς φρουροὺς, εἴσαστε ὑπεύθυνοι γι' αὐτοὺς.

Ὁ Γερμανὸς κάτι μουρμούριζε. Ὁ Δίων ἔσκυψε πάνω του ν' ἀκούσει.

—*Mutti, bitte, Wasser... bitte, Wasser...*

Ἦταν σχεδὸν παιδί κι ἔμοιαζε νὰ ὑποφέρει πολὺ. Ὁ Δίων στάθηκε διστακτικὸς. Νὰ τοῦ δώσει νερό; Κάπου εἶχε διαβάσει ὅτι μπορεῖ νὰ θλάψει σὲ πληγὲς τῆς κοιλιᾶς. Γιατρός δὲν ὑπῆρχε.

—*Bitte, bitte, Wasser...*

Τὸ παρακάλι ἦταν σπαραχτικὸ.

—Πηγαίνετε, πρόσταξε ὁ Δίων καὶ βγήκε διαστικά.

Η ΝΑΥΣΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΟΠΕΛΛΕΣ

Μὲς τὴν ἀνθρώπινη ὀδύνη
μορφάζοντας
γεννιοῦνται καὶ πεθαίνουν οἱ αἰῶνες!

Τὸ μῖσος κουβαλᾶνε στὰ φτερά τους
ἀνύποπτοι οἱ ἀνέμοι πὺ γυρίζουν
δίχως διαβατήρια τὶς Πατρίδες.

Ἄκου τὶς νύχτες πὺ διαβαίνεις
σαστισμένε ὀδοιπόρε—τῆς σοφίας τὸ πουλί—
τὴν κουκουβάγια,
στὰ ἔρειπια νὰ πετάει καὶ νὰ κλαίει...

Ὅμως ἐμεῖς, ὅπως καὶ νᾶναι,
κάπου θᾶβρουμε τὴ Ναυσικᾶ μὲ τὶς κοπέλλες,
μὲ τὰ μεγάλα ἀφηρημένα μάτια
ὄμορφες, ἀνάλαφρες, ἔκστατικὲς
καὶ ἀδερφέ μου παίζουσες
νὰ μᾶς προσμένουν.

Ἔτσι τυχαῖα, ἔτσι ἀνύποπτα, ἔτσι ὠραῖα
ἀφοῦ μακρόθεν νοιώθουμε ἀκόμη
σὰν τὴ βροχὴ καὶ σὰν τὸν ἄνεμο
τὶς παιδικὲς φωνὲς τους.

Θοδωρῆς Βλαχοδημήτρης

Ἡ ποίηση τοῦ 1940 - 44

ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ ΤΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Σιμὰ σὰν μόνο, ἐκεῖ μονάχα πρέπει,
σιτὴν πιὸ ἀψηλὴ τοῦ μόχτου σὰς κορφῆ,
ποὺ τὰ ἔργα δὲν χωρίζουν ἀπ' τὰ Ἔπη·
σὰ θά' μονα στὸ πλάϊ Σας, ἀδερφοί,

ἐκεῖ ποὺ ἡ λόγχη καὶ τὸ πνέμα εἶν' ἓνα,
κι' ἓνα ἡ ψυχὴ μαζὺ μὲ τὸ κορμί,
κι' ὅλα τ' ἀόρατα φανερωμένα
στῆς ἐφόδου τὴν ὑστατὴν ὁρμῆ·

ἐκεῖ μονάχα τὸν ὑπέριπτο αἶνο,
μὲ τοῦ Αἰσχύλου τὸν ἄκρατο σκοπὸ:
«ἡ Ἑλλάδα σκώνεται καὶ τρώει τὸν ξένο»,
καθὼς θὰ ὀρμᾶτε θά' ἔξε νὰ πῶ!...

Ἄλλ' ἂν ἡ λόγχη καὶ τὸ πνέμα εἶν' ἓνα,
λογιάστε το ἡ ψυχὴ μου πῶχει βγεῖ
νὰ σᾶς προλάβει πιὸ μπροστὰ ἀπὸ μένα...
κι' ἀκούοντας τὴν ὑπέριπτη κραυγῆ,

ἀκούοντας τὸν ἀκράτητο αὐτὸν αἶνο,
μὲ τοῦ Αἰσχύλου τὸν ἄκρατο σκοπὸ:
«ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε καὶ τρώει τὸν ξένο»
πήστε πὼς ἦρτα αὐτοῦ νὰ Σᾶς τὸν πῶ!
1940

ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τὰ χελιδόνια τοῦ Θανάτου σου μηνᾶν μὴν ἀνοιξὴ
καινούρια, Ἑλλάδα, κι' ἀπ' τὸν τάφο σου γιγάντεια γέννα.
Μάταια βιγλίβει τῶν Ρωμαίων ἡ κουστωδία τριγύρω σας.
Ἀκόμα λίγο κι' ἀνασταίνεσαι σὲ νέο Εἰκοσιένα.

1942

Ἄγγελος Σικελιανός

ΜΑΝΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ

Στῆς ἱστορίας τὸ διάσελο ὄρθιος ὁ γιὸς πολέμαγε
 κ' ἡ μάννα κράταε τὰ βουνά, ὄρθιος νὰ στέκει ὁ γιό της,
 μπροῦτις, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι' ἀχολόγαγε ἡ Πίνδος
 σὰ νᾶχε ὁ Διόνυσος γιορτή. Τὰ φαράγγια κατεβαζαν
 τραγούδια κι' ἀναπήδηγαν τὰ ἔλατα καὶ χορεύαν
 οἱ πέτρες. Κι' ὅλα φώναζαν: «*Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων*»
 Φωτεινὲς σπάθες οἱ ψυχὲς στραύρωναν στὸν ὀρίζοντα,
 ποτάμια πισωδρόμζαν, τάφοι μετακινιόταν.
 Κ' οἱ μάννες τὰ κοψιὰ γκρεμινὰ σὰν Παναγιὲς τ' ἀνέβαιναν.
 Μὲ τὴν εὐκὴ στὸν ὄμο τους κατὰ τὸ γιό παγαίναν
 κοὶ τὶς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
 κ' ἔλυνε τὰ τσεμπέρια τους κ' ἔπαιρνε τὸ μαλλιά τους
 κ' ἔδερνε τὰ φουστάνια τους καὶ τὶς σπαθοκοποῦσε,
 μ' αὐτὲς ἀντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τὴν πέτρα,
 κι' ἀνηφορίζαν στὴ γραμμὴ, ὅσο πού μὲς στὰ σύννεφα
 χάνονταν ὀρθομέτωπες ἢ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη.

Νικηφόρος Βρεττάκος

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΜΗΤΕΡΕΣ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Ἐδῶ τὸ νερὸ χρωματισμένο μὲ τὸ χρῶμα
 τῶν ματιῶν τῆς θεᾶς, μὲ τὸ χρῶμα τοῦ
 [ἐλαιώνα,

ἀγαλμαντένια θάλασσα
 πὺ στὸν ἀφρό σου μιλοῦν ἀκόμα τὰ Ἑλ-
 ληνικά φωνίεντα μιὰ γλῶσσα Ἑλληνικὴ
 λαλιά, πὺ τὴ μιλοῦν ἀκόμα σὲ ἀετοράχες
 οἱ βοσκοί.

καὶ τὰ τσομπανὶ παῖδια τὴν ἀκοῦν ἀπὸ τὸ
 στόμα τῆς γρηᾶς βάβως
 ὅταν κοντὰ στὴ φωτιά, τὶς νύχτες τοῦ χει-
 μῶνα

γνέθει τὸ σκληρὸ μαλλὶ τῆς γίδας
 γιὰ νὰ τοῦ φκιαῖξει ἀρματωσιὰ τὴν κάπα
 καὶ τὰ χοντροτσούραπα τῆς χιονιάς,
 χάλκωμα
 σὲ ρυθμὸ ἀρματωλίτικης στροφῆς
 θράκα,

πὺ τὴν κρατάει μὲ τὸ κούτσουρο τοῦ ἐ-
 λλάτου

σὲ παντοτεινὴ ἀγρύπνια
 ἢ ἔγνοια τῆς χιλιόχρονης γρηᾶς
 ἢ λαχτάρια τῆς τραχιᾶς μητέρας
 τὰ χιόνια τῆς ἀετοράχης

γιὰ τὸ παιδί της, τὸ τσομπανοπαῖδι
 γιὰ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ
 γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα!

Ξέρω, οἱ λαοὶ θὰ συναντηθοῦνε κάποτε
 σὰν ἀδελφοί, σ' αὐτὸ τὸ πολεμικὸ ἀλῶμα
 πὺ σπαράζουν τῶρα κι' οἱ μητέρες,
 μὲ τὶ θὰ γιομίσουν τὰ λαγῆνια

ἂν ὄχι μὲ δάκρυα
 δάκρυα χλοῖζει
 καὶ τὸ νέο κορίτσι

κι' ἡ καρδιά πὺ χτυπᾷ μὲ τὸ χτύπημα τοῦ
 [σφυριοῦ

Ἡ σφεντόνα ρίχνει
 τὸ παιδί τῆς Σουλιώτισσας
 μὲ τὰ χερὰ τῆς μητέρας
 τὸ παιδί της

ἢ κάθε μητέρα Σουλιώτισσα
 τὸ ρίχνει, νὰ βαπτισθεῖ στὰ Ὄρθικὰ νερὰ
 [σου

Γκρεμινὰ καὶ ποροφάραγγα μιλήστε γιὰ
 [τὴν ἐρμιὰ της

Πελεκημένα ἑλληνικὰ βουνά.
 κι' ἐσὺ βουὴ προγονικὴ τῆς θάλασσας
 μιλημένη μὲ τὸν ἀνεμοστρόβιλο τοῦ μύθου

μέ την πολεμική κραυγή ἀέρα
 μέ τή λόγγη
 μέ τὸ στρατὸ πὸ χιύπησε στὰ προφάραγ-
 γα τῆς Πίνδου καὶ τῆς κλεισοῦρας
 ἀντρειωμένα καὶ κατάστηθα τὸ φονιά.

κ' οἱ μητέρες
 οἱ τραχιῆς οἱ πονετικῆς
 θ' ἀνταλλάξουν ἀσπασμὸ χαρῆς κι' ἐλευθερίας

Στὸ μέτωπο τῆς καθεμιᾶς
 θὰ σταυρωθεῖ τὸ φιλὶ τῆς ἀνάστασης
 τὸ κόκκινο φιλὶ τῆς πασχαλιᾶς
 κ' οἱ λαοὶ
 θὰ χαροῦν τὸ ράμφισμα τοῦ πρώτου περι-
 [στεριοῦ

τὸ Ἑλληνικὸ καλοκαῖρι

Ἀναστάσιος Δρίβας

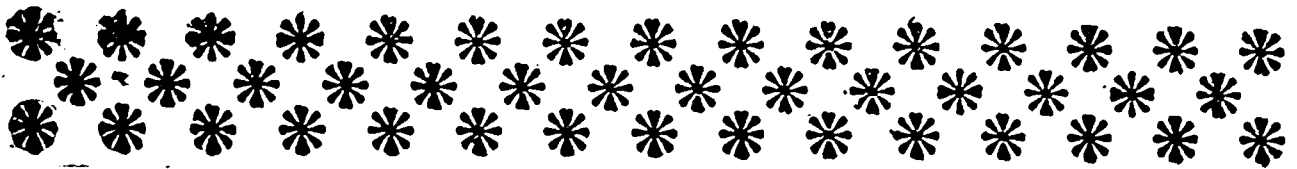
ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

... Πάλι τὰ ἴδια, θὰ μοῦ πεῖς, φίλε.
 Ὅμως τῆ σκέψη τοῦ πρόσφυγα τῆ σκέψη τοῦ αἰχμάλωτου τῆ σκέψη
 τοῦ ἀνθρώπου σὰν κατάντησε κι' αὐτὸς πρᾶμᾶτια
 δοκίμασε νὰ τὴν ἀλλάξης, δὲν μπορεῖς.
 Ἴσως καὶ νὰ ἔθελε νὰ μείνει βασιλιᾶς ἀνθρωποφάγων
 ξεδεύοντας δυνάμεις πὸ δὲν ἀγοράζει
 νὰ σεργιανᾶ μέσα σὲ κάμπους ἀγαπάνθων
 ν' ἀκούει τὰ τουμπελέκια κάτω ἀπ' τὸ δέντρο τοῦ μπομποῦ,
 καθὼς χωρεῦν οἱ αἰλικοὶ μὲ ιερατώδεις προσωπίδες.
 Ὅμως ὁ τόπος πὸ τὸν πελεκοῦν καὶ πὸ τὸν καῖνε
 σὰν τὸ πεῦκο, καὶ τὸν βλέπεις
 εἴτε στὸ σκοτεινὸ βαγόνι, χωρὶς νερό, σπασμένα τζάμια, νύχτες
 καὶ νύχτες
 εἴτε στὸ πυρωμένο πλοῖο πὸ θὰ βουλιάξει καθὼς τὸ
 δείχνουν οἱ στατιστικῆς,
 ἔτοῦτα ρίζωσαν μέσ' στὸ μυαλὸ καὶ δὲν ἀλλάζουν
 ἔτοῦτα φύτεψαν εἰκόνες ἴδιες μὲ τὰ δέντρα ἐκεῖνα
 πὸ ρίχνουν τὰ κλωνάρια τους μέσ' στὰ παρθένα δάση
 κι' αὐτὰ καρφώνονται στὸ χῶμα καὶ ξαναφυτρώνουν
 ρεῖχνουν κλωνάρια καὶ ξαναφυτρώνουν δρασκελώντας
 λαῦγες καὶ λαύγες
 ἓνα παρθένο δάσος σκοτωμένον φίλων τὸ μυαλὸ μας.
 Κι' ἄ σοῦ μιλῶ μὲ παραμύθια καὶ παραβολῆς
 εἶναι γιατί τ' ἀκοῦς γλυκότερα, κι' ἡ φρίκη
 δὲν κουβεντιάζεται γιατί εἶναι ζωντανή
 γιατί εἶναι ἀμίλητη καὶ προχωράει.
 Στάζει τῆ μέρα στάζει στὸν ὕπνο
 μνησιπήμων πόνος.
 Νὰ μιλήσω γιὰ ἥρωες νὰ μιλήσω γιὰ ἥρωες: ὁ Μιχάλης
 πὸ ἔφυγε μ' ἀνοιχτῆς πληγῆς ἀπ' τὸ νοσοκομεῖο
 ἴσως μιλῶσε γιὰ ἥρωες ὅταν, τῆ νύχτα ἐκεῖνη
 πὸ ἔσερνε τὸ ποδάρι του μέσ' στὴ συσκοτισμένη πολιτεία,
 οὐρλιαξε ψηλαφώντας τὸν πόνο μας: «Στὰ σκοτειὰ
 πηγαίνουμε στὰ σκοτεινὰ παοχωροῦμε. . .»
 Οἱ ἥρωες προχωροῦν στὰ σκοτεινὰ.

Γ. Σεφέρης

ΕΛΛΗΝΟΛΑΤΡΕΣ

I

Φτερούγα αιώνια κι' ακυβέρνητη. Τοῦ κόσμου
δεύτερη στέγη, σκαλωσιά γιά ἀντριωμένους
τοῦ ἔρμου Γένους,
καθὼς παιδεύεσαι στήν ἄκρη τῆς ἀθύσου,
πότε νὰ παίρνεις τὴ μεγάλη βόλτα ἐμπρὸς μου
μὲ ἄτρεμα βλέφαρα θὰ ἰδῶ, πὺν ἀπ' τὴν κλαγγή σου
νὰ βασιλέψει ὁ μέγας ἥλιος τ' ὄραμά σου
κι' ἀπὸ κάτω
σὰν φυλλοκάρδι νὰ χτυπιέται ἀκέρια ἢ πλάση,
μὲ τὰ δάση.

II

Ἦ διαλεχτιὲ στοὺς ταπεινοὺς κι' ὦ ταπεινὲ στοὺς πρώτους,
τίναξε ἐσὺ τῆς χαίτης σου τὸν καταρράχη ὡς κάτω
καὶ τὴ φωνή σου ν' ἀκουστῆ σὰν σάλπιγγα πολέμου.
Πέλαο τὰ νιάτα μας κ' ἐσὺ κυβέρνα τα, ἀπελάτης.

III

Αὐτοῦ ψηλὰ πὺν κάθεσαι καὶ χαμηλὰ ἀγναντεύεις
πέρασε ἕνας ζυγὸς ἀητὸς καὶ πῆρες τὴ ματιά του
καὶ τὴν κρατῆς ἀτίναχτο στὰ πλήθη ἀστροπελέκι.
Φορεῖ τῆς μάχης τοὺς καπνοὺς στεφάνι ἢ κεφαλὴ σου
Μὲ τὴν αἰωνιότητα τῶρα μιλάς. Μὰ ἐμένα
μὲ βοῆκε ἀδύναμη στιγμὴ, θὰ μὲ κερδίσει ὁ φόβος.

IV

Τὸ στόμα ἀφρίζει, τὸ κορμὶ χτυπιέται πρὸς τὰ σκότη
γέροντας τὴν ἀλοιθωρη, σὰ μαντική, ματιά του.
Ἔρχεται πάντα μιὰ μικρὴ πατρίδα στὰ ὄνειρά του
καὶ φέρνει τὰ πολύχρωμα, σὰν βιβλικά, κορίτσια
μὲ τὰ μικρὰ τους δάχτυλα καὶ τὰ μεγάλα γέλοια
Γυμνώνονται γιὰ νὰ πληθοῦν σὲ τρυφερά, ποτάμα
Φυτρώνουν τὶς μικρὲς φωτιές, χίλιες φωνές ἀνάθουν
κι' αὐτὸς χαννώνει καὶ γελᾷ σὰν ἀποτρόπαιο κτήνος.
Μὰ ἐγὼ κρατῶ τοῦ στοχασμοῦ φαρέτρα καὶ δοξάρι.

V

Ἕλληνες ἀτίθασσοι, κινήσαμε,
μὲ τὰ καρνοφύλια σταυρωτά,
κάτω ἀπ' τοῦ Μωριά τοὺς κάβους, ἴσαμε
τὴν Ἀρβανιτιά.

Γ. Δέλτας

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΟΚΙΜΙΟΝ*

Ιστορικῆς τινὸς περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου
ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἑρτης

ΣΧΟΛΙΑ: ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Καφάλαιον Θ.'

Περὶ τῶν βασιλευσάντων ἐν Ἑπιείρῳ πρὶν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως

Ἑπιείρος (1), καὶ Δωριεῖσι Ἑπιείρος (2) (λδ'), παρ' Ὀμήρῳ καὶ τοῖς ἀρχαί-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 602.

1 Γιὰ τὴν πρὶν ἀπ' τὸ 600 π.Χ. ἱστορία τῆς Ἑπιείρου ἐπικρατεῖ σύγχυση καὶ ἀβεβαιότητα. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ οἱ γεωγράφοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος μᾶς ἀφῆσαν ἐλάχιστα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν Ἑπιείρον. Ἐτοὶ καὶ σήμερα ἀκόμα, δὲν ἔχει ξεκαθαριστῆ ἀν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρχαίας Ἑπιείρου ἦταν πελασγοὶ ἢ ἰλλυριοὶ ἢ ἀνακατωμένοι, καὶ σὲ ποῖο ποσοστὸ, οὔτε ἀν πελασγοὶ ἦταν προέλληνες ἢ ὄχι.

Ὁ M. P. Nilsson σὺ «*Studien z. Geschichte d. alten Epeiros*», 1909, σ. 5—34, ὁ Ed. Meyer σὺ «*Geschichte d. Altertums*» τ. I, σ. 686—7 καὶ II σ. 296 κ.π., ὁ Kretschmer σὺ «*Einleitung ind Cech d. grlech. Sprach*» σ. 254 κ. π. καὶ σὺ «*Glotta*», 1943, σ. 110 κ. π., ὁ C. Klotzsch σὺ «*Epeirosische Geschichte*» σ. 3, 31 καὶ G. Glotz σὺ «*Histoire Grecque*», τ. 1, σ. 69, 103 ὑποστηρίζουν πὼς οἱ ἠπειρωτῆς δὲν ἀνήκαν σὺ πρῶτοελληνικὰ φύλλα (ἀχαιοὶ, ἰωνες, δωριεῖς), ἀλλὰ ἦταν ἰλλυριοὶ, πὺ κατέβηκαν σὺ τὴν Ἑπιείρον καὶ ἔδωξαν τοῦς παλινοὺς κατοίκους πὺ ἦταν ἔλληνες, συγχωνεύτηκαν μὲ ὄσους παρέμειναν καὶ ἐξελληνίστηκαν ἐργότερα, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, κατὰ ἀπ' τὴν ἐπίδραση τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν (Ἀμβρακίας, Λευκάδας, Κέρκυρας). Ὁ Glotz μάλιστα καὶ ὁ H. Treidler ὑποστηρίζουν πὼς οἱ προελληνικοὶ κάτοικοι τῆς Ἑπιείρου (πελασγοὶ ἢ ἰλλυριοὶ) δὲν ἦταν ἔλληνες, οὔτε τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς (κοίτ: Glotz, ὁ. π. τ. Α', 1925, σ. 69 καὶ H. Treidler σὺ μελέτη τῶν «*Epirotische Völker in Altertums*» σὺ «*Archiv. fur Anthropologie*», 1919, σ. 89 κ. π. Ἀντίθετα ὁ Jul Beloch σὺ «*Griechische Geschichte*» I, σ. 254 ὁ K. Παπαρρηγόπουλος σὺ «*Ιστ. Ἑλλ. Ἔθνους*» 1955, τ. Α' I, σ. 51, 132-3, ὁ Δημ. Εὐαγγελιδῆς σὺ «*Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑπιείρου*» Ἀθ. 1957, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, ὑποστηρίζουν πὼς οἱ ἠπειρωτῆς ἦταν πελασγοὶ—ἔλληνες—ἄριοι.

Ἐπικρατέστερη φαίνεται ἡ ὅποση κατὰ τὴν ὁποία τῆ θέση τῶν πρῶτων ἀνῶνυμων κατοίκων τῆς Ἑπιείρου τὴν πῆραν οἱ Πελασγοὶ, Κῶρες κ.λ.π. πὺ ἦταν προέλληνες. Μ' οὔτους ἐργότερα ἀνακατεύτηκαν καὶ οἱ ἰλλυριοὶ. Ἐτοὶ ἡ Ἑπιείρος πρὶν ἀπ' τοῦς Δωριεῖς μοιράζονταν ἀνάμεσα σὺ τοῦς Πελασγοὺς καὶ ἰλλυριοὺς. Μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν Δωριαίων οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ ἰλλυριοὶ σπρώχτηκαν πρὸς τὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση. Ἀργότερα οἱ Δωριεῖς λιγότεσαν, γιὰτὶ ὁ κύριος ὄγκος τοὺς ἔφυγε γιὰ τὴ νότια Ἑλλάδα, διὰ ξηρᾶς ἀπ' τὴ Δ. Στερεὰ καὶ διὰ θαλάσσης ἀπ' τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, σὺ ὁποῖο κατασκευάστηκε ὁ στόλος τοὺς (κοίτ: Miltner «*Die Dorische Wanderung*» σὺ περ. «*Klio*» 1934, σ. 54—68 καὶ M. Ἀνδρόνικου «*Ἡ δωρικὴ εἰσβολὴ*» σὺ περ. «*Ἑλληνικά*» τ. 13, 1954, σ. 521 κ. π. καὶ σὺ «*Glotta*», τ. 18, 1952. Ὅσοι Δωριεῖς ἔμειναν, συγχωνεύτηκαν μὲ τοῦς παλινοὺς κατοίκους, ἀπ' τοῦς ὁποῖους ἄλλωστε διέφεραν ἀνεπαίσθητα (κοίτ: Glotz «*Histoire Grecque*» τ. 1, σ. 103). Ἀπ' τὴ συγχώνευση αὐτῆ πελασγῶν, ἰλλυριῶν καὶ δωριέων, βγήσαν τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη τῆς ἱστορικῆς περιόδου, μὲ ἐπικράτηση τῶν πελασγικῶν καὶ δωρικῶν στοιχείων, πάνω σὺ ἰλλυρικὰ. Ἐχομε πῶ ἔλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ συμμετοχὴ ἡπειρωτῶν σὺ τοῦς πανελλήνιους ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ἀπ' τὸν Δ' αἰῶνα π.Χ.

(λδ) Ἡ λέξις Ἑπιείρος ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἀ ἐκτάσεως σημαντικοῦ καὶ πέρα, ἀπειρος, καὶ προσλήψει τοῦ ἰ ἀπειρος, καὶ τροπῆ τοῦ ἀ εἰς ἡ Ἑπιείρος.

2) Ἡ λέξη Ἑπιείρος ἐτυμολογεῖται ἀπ' τὸ στερητικὸ ἀ καὶ τὴ ρίζα περ καὶ σημαίνει

οις ποιηταῖς (3), ὀνομάζεται μεγάλη τις ἔκτασις γῆς, πρὸς διαφορὰν τῶν νήσων καὶ ἰδίως τῆς ἀρκτικῆς Ἑλλάδος, ὀριζομένη (4) κατ' ἄρκτον μὲν ὑπὸ τῶν Κεραυνίων ὄρεων, κατ' ἀνατολὰς δέ, ὑπὸ τοῦ ὄρους Πίνδου, ὑφ' οὗ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας κατὰ μεσημβρίαν ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ κατὰ δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἰονικοῦ Πελάγους, καὶ περιλαμβάνουσα τὸ πάλαι τὰς χώρας (5), Χαονίαν, Θεσπρωτίαν, Μολοσσίαν Κασσωπταίαν, Ἀθαμανίαν (6), Ἀμβρακίαν (7) καὶ Ἀμφιλοχίαν (λε). Ἐθεωρεῖτο δὲ ἡ Ἡπειρος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὡς ἡ πρώτη

ἐκεῖνο πού δὲν ἔχει πέρας. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ εἶναι προελληνικὴ πού ἀργότερα παρετυμολογήθηκε. Μὲ τὴν ἀμφιβολία αὐτὴ μένει ὁ καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας Γ. Α. Ἀναγνωστόπουλος, ἐνῶ ὁ Γιάννης Κορδάτος θεωρεῖ τὸ τοπωνύμιον Ἡπειρος προελληνικὸν (κοίτ.: «Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλάδας» 1955, τ. Α' σ. 172 σημ. 4).

Γιὰ τὸ ἂν ὁ Ὅμηρος, χρησιμοποιοῦντας τὴ λέξη Ἀπειρή, ἔδινε σ' αὐτὴ γεωγραφικὴ ἢ πολιτικὴ καὶ ἐθνολογικὴ σημασία, οἱ γνώμες διχάζονται.

Ὁ Treidler ὑποστηρίζει πὼς ὁ Ὅμηρος τῆς ἔδινε πολιτικὴ καὶ ἐθνογραφικὴ σημασία. Τὸ ἴδιο δέχεται καὶ ὁ Ἀθ. Γκάγκας (κοίτ.: «Ἐπίτ. Ἱστορία Ἡπείρου» σ. 17). Διαφωνεῖ ὁ Δ. Εὐαγγελίδης (κοίτ.: «Ἀρχ. κατ. Ἡπ.» σ. 7) καὶ ἄλλοι.

Παλιότερα κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ ἢ Ἡπειρος λεγόταν Πελασγία ἢ Πελασγίς καὶ κατὰ τὸν Περάνθη (κοίτ.: «Ἀμβρακία» σ. 31) Δωδωνία.

Γιὰ τὸν μῦθο τῆς Ἡπείρου πού μᾶς ἄφησε ὁ ποιητὴς Παρθένιος, κοίταξε: Γκάγκα «Ἐπίτ. Ἰστ. Ἡπ.» σ. 20, Περάνθη «Ἀμβρακία» σ. 26—27).

3. «Ὀμ. Ὀδ.» Γ. 90, Η. 8—9, Κ. 512—514, Ξ 99—102, Π. 427, Σ. 83, Φ. 109—«Ὀμ. Πλ.» Β. 365, Β. 747—50, Π. 233—35. Πίνδ «Νεμεονίκαι» 4,82—87, Σκύμος ὁ Χίος σ. 200 κ.λ.π.

4. Γιὰ τὰ ὄρια τῆς Ἡπείρου κοίταξε: Ἀθ. Γκάγκα, ὁ. π. σ. 23. Κ. Γερογιάννη (μελέτη) στὸ τχ. «Ἡπειρος», ἐκδ. «Ἡπει. Ἐστίας», σ. 6. Μ. Περάνθη «Ἀμβρακία» σ. 31.

5. Οἱ χώρες πού περιλάβαινε ἡ Ἡπειρος ἀντιστοιχοῦν κατὰ κανόνα σὲ κοιλάδες μὲ τις γύρω ὄρεινὲς περιοχὲς κοίτ.: Μ. Δένδια. «Ἰστ. Ἀρχ. Ἡπ.» στὸ τχ. «Ἡπειρος» (1952) ἐκδ. τῆς «Ἡπ. Ἐστίας» σ. 18). Σὲ κάθε χώρα ἀντιστοιχεῖ καὶ ἓνα ἡπειρωτικὸ ἔθνος. Ὁ Θεόπομπος (Δ' αἰῶνας π. Χ.) ἀναφέρει δεκατέσσερα ἔθνη. Ὁ Στράβων ἔντεκα, γιατί τ' ἄλλα τρία διαφιλονεικοῦνται ἀπ' τοὺς Αἰτωλοκαρναῖους. Ὁ Μ. Ρ. Nilsson (στὸ «*Studien g. G. d. alten Epeiros*», 1909 σ. 14) καὶ ὁ Περάνθη (στὴν «Ἀμβρακία» σ. 35) προσθέτουν καὶ ἄλλα, ἀνεβάζοντας ἔτσι τὰ ἡπειρωτικὰ ἔθνη σὲ σαράντα τέσσερα.

6. Γιὰ τὴν Ἀθαμανία κοίταξε: Μ. Περάνθη, ὁ. π. σ. 39.

7. Γιὰ τὴν Ἀμβρακία στὰ πρὶν ἀπ' τὸν Ε' αἰῶνα χρόνια κοίταξε: Ἀθ. Γκάγκα «Ἰστ. Θεσπρωτῶν» σ. 14, σημ. 1, σ. 18, 19.—Κ. Γερογιάννη, (μελέτη) στὸ τχ. «Ἡπειρος» τῆς «Ἡπ. Ἐστίας», 1952, σ. 11, Μ. Περάνθη, ὁ. π. σ. 19, 37—8, 145—150, 162—3. Γιάννη Κορδάτου. ὁ.π. σ. 171.

(λε) Ἡ μὲν Χαονία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ τῶν Ἀκροκεραυνίων, (ὄρη τῆς Χειμάρρας μεγάλα καὶ ὑψηλά) Ἀκρωτηρίου καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου τοῦ Βουθρωτοῦ (Πόλις ἀρχαία, κειμένη ἐπὶ τοῦ στόματος πελώδους λιμένος, καλουμένου Γεροβολιά, εἰς θέσιν χερσονήσου, ἤδη ἠρημωμένη, ἧς ἐρείπια δείκνυνται ἀξία λόγου) περιλαμβάνει τὴν Ἀνατολικὴν Διαπουρίαν, (χώρα κειμένη κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ποταμοῦ Ἀώου (Βωβοῦσα) μέχρι τῶν αἰγιαλῶν τοῦ Αὐλώνος ἐκτεινομένη) τὴν βορείαν Τεπελενιακὴν χώραν. (χώρα κειμένη ἐν τῇ νέᾳ Ἡπείρῳ παρὰ τοῖς Ποτ. Μπέντσα καὶ Ἀώῳ ἧς ἡ Πολίχνη Τεπελένη, οὕτω κληθεῖσα διὰ τὸ αὐτόθι ἐπὶ λόφου (Τεπέ) κείμενον Ρωμαϊκὸν Φρούριον, ὅπου λέγεται ὅτι ἔκειτο ἡ ἀρχαία Πόλις Πύργος, ἦτοι λόφος Ἑλένης, ἦν Πατρίς τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ) ἐφαπλουμένη καὶ μέχρι τοῦ ποταμίου κλάδου τῆς Γαρδικῆς (χώρα κειμένη ἐν τῇ νέᾳ Ἡπείρῳ ἐπὶ θέσεως ὀχυρᾶς καὶ οἰκουμένη ὑπὸ φυλῆς Ἀλβανοτουρκικῆς). Ἡ δὲ Θεσπρωτία περιλαμβάνει τὴν δυστυχῆ Πάργαν, Παραμυθίαν, πᾶσαν τὴν Τσαμουρίαν καὶ τὸ Ντάι (Μαργαρίτι), οὗ οἱ κάτοικοι Τουρκαλβανοὶ Τσάμιδες εἰσιν, ὄντως λαὸς εὐφυῆς καὶ μαχιμώτατος, ἀλλὰ, πρὸς τὸ βάθυντα εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν φανατικῶ αὐτοῦ δυσπόλητος, ψευδῆς, γλιτσορὸς καὶ εἰς τὸ ἔπακρον πλεονέκτης καὶ χαρκτηρὸς δολίου, ὥστε καὶ παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις καὶ ὁμοθρήσκους ἀνυπόλητος καὶ ἀπιστος λογίζεται καὶ ἔστιν.

Ἡ δὲ Μολοσσία περιλαμβάνει τὴν στενὴν παράλιον ζώνην, μεταξὺ τοῦ Βωδρωτοῦ καὶ τοῦ νοτίου ἄκρου τῆς Ἡπείρου, τὰ Ἰωάννινα, τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Δελβίνου καὶ Ἀργυροκάστρου, τὰς δύο ἐπαρχίας Ρίζαν καὶ Ζαγορίαν, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγορίου μέχρι τῶν δυτικωτέρων χωρίων τῆς Μαλακασίου περιοχῆς. (Κώμης κειμένης κατὰ τὴν Θεσσαλικὴν κλίσιν ἢ πλευρὰν τῆς Πίνδου καὶ ὑπαγομένη εἰς τὴν διοίκησιν Μετσόβου).

Ἡ δὲ Κασσωπαία περιλαμβάνει τὰς ἀπὸ Φαναρίου μέχρι Νικοπόλεως ἀκτὰς, περι-

καὶ μητρικὴ χώρα τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν Ἐπικρατειῶν (9), ἐξ ἧς ἦλθον οἱ πρῶτοι Ἕλληνες μετὰ τοῦ Δευκαλίωνος (9) καὶ κατώκησαν εἰς τὴν Φωκίδα (10). Περὶ τῆς Ἠπείρου σκότος βαθὺ κατέχει τὴν Ἱστορίαν (!), μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ χριστιανισμοῦ, εἴτε ὡς μὴ συγγράψαντός τινος, εἴτε ὡς ἀπολεσθέντων ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων τῶν τοιούτων ἐγγραφῶν ἢ χώρα αὕτη ἐστὶ μάλοον ὄρεινὴ (11) ἢ ἐπίπεδος· διωκεῖτο δὲ τὸ πάλαι ὑπὸ ἰδίων βασιλείων (12) (Θουκιδ. Γ' 114 Ξενοφ. Ἑλλ. ζ' 17 Πολύβιος Στράβων). Τοιοῦτοι δὲ βασιλεῖς (13) ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς:

κλείουσα τὴν Πρέβεζαν. τὰ ὑπαγόμενα αὐτῇ Τσαμοχώρια, τὴν Λάμαρην, τὸ Σούλιον καὶ ἀμφοτέρως τὰς Λάκκας.

Ἡ δὲ Ἀθαμανία περιλαμβάνει τὴν περιοχὴν Τσουμέρκων, Ραδοβιζίου, καὶ τὴν Μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Πίνδου (ὄρος ὑψηλὸν τῆς Ἀρκτώας Ἑλλάδος νῦν Μέτσοβον καλούμενον) καὶ Μαλακασίου.

Ἡ δὲ Ἀμβρακία ὀρίζεται ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Λούρου πᾶσαν τὴν παραλίαν χώραν τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου. μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Ἀκαρνανίας.

Καὶ τέλος ἡ Ἀμφιλοχία περιλαμβάνει τὰς περιοχὰς Βρύσσεως μετὰ τῆς πόλεως Ἄρτης, Ποταμιᾶς, Κάμπου καὶ Καραβασσαρᾶ, διαχωριζομένη τῆς Ἀκαρνανίας ὑπὸ τοῦ Μακρουνόρους.

8. Κοίταξε: — Ἀριστοτέλους, Μετεωρ. I. 352. Δ. 14, 21—22.

— Κλ. Πτολεμαίου, Βιβλ. Γ', Κεφ. 13.

— Στράβωνος. VIII 328—9, IX 431—2.

— Γ. Χατζηδάκη μελέτη στὸ «Ἡμερ. Μ. Ἑλλάδος» 1925, σ. 97—110.

— C. Bursiam «Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος» Λειψία, 1862, τ. Α', σ. 2.

— Beloch «Ἑλληνικὴ Ἱστορία» τ. Α', (12), 1912, σ. 331.

— Meyer, ὁ π, σ. 270.

— Nilsson, ὁ π, σ. 34.

— Mahlow «Neue Wege», 1926, σ. 505.

Οἱ παραπάνω ὑποστηρίζουν πῶς τὸ ὄνομα Ἑλλάς σχηματίστηκε ἀπ' τὸ Ἑλλοπία, Ἑλλα, Ἑλλοὶ καὶ δέχονται τὴν Ἠπειρο σὰν κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων. Ἀντίθετα ὁ Ἄντ Χατζῆς στὴ μελέτη τοῦ «Ἑλλη. Ἑλλάς. Ἑλλην» στὴν «Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλ. Σχ.» 1935, σ. 128 κ. π, ἐτυμολογεῖ τὸ Ἑλλήν ἀπ' τὴν πόλη Ἑλλα καὶ ὑποστηρίζει πῶς Ἑλλάς λεγόταν ὁ Σπερχεῖός. Ὁ δὲ Γιάννης Κορδάτος ὑποστηρίζει πῶς τὸ ὄνομα Ἑλλάς δὲν μπορεῖ νὰ ἐτυμολογηθῇ, γιατί εἶναι λέξη προελληνικὴ (κοίτ: Γ. Κορδάτου «Νέα προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον» Ἀθ. 1940, σ. 61—110).

9. Ὁ Δευκαλίωνας κατὰ τίς μολοσσικὰς παραδόσεις ἦταν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Δωδώνης καὶ γενάρχης τῶν Ἑλλήνων. Τίς παραδόσεις αὐτὲς ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Στράβων κ.λ.π. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλες διαφορετικὲς παραδόσεις γιὰ τὸν Δευκαλίωνα (πρβλ: Διόδ. V 79, 4 καὶ IV, 62. I. Ἐπίσης Παπαρρηγ. ὁ π, σ. 6) Πιθανολογεῖται πῶς ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δ. ἐγίνε γύρω στὸν 18 αἰῶνα π. Χ

10. Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κάθοδο τῶν Ἑλλήνων τοῦ Δευκαλίωνα στὴν Φωκίδα, παραμένουν πάντα στὴν περιοχὴ τοῦ μύθου.

11. Γιὰ τὴ μορφολογικὴ διάπλαση τῆς Ἠπείρου κοίταξε:

— Ἀλεξ. Πάλλη «Μελέτη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου» στὸ περ. «Πανδώρα», τ. Θ', (1858) σ. 153—163 κ.π.

— J. Kairst «Epiros» στὴ Realencyclopädie, τ. V, 2718 κ.π.

— De Gubernatis «L' Epiros» στὸ «Bolletino della Società geogr. italiana» VIII, Ρώμη 1872.

— H. Kiepert «Atlas antiquus» 19η ἐκδ. ὑπὸ C. Wolf. Weimar 1884.

12. Λέγοντας «ὑπὸ ἰδίων βασιλείων» ὁ συγγρ. ἐννοεῖ τοὺς Μολοσσοὺς βασιλιάδες ποὺ φάνηκαν ἐπικρατέστεροι καὶ συνταύτισαν γιὰ πολὺ καιρὸ τὴν ἱστορία τῶν Μολοσσῶν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Ἀλλὰ πρὶν ἀπ' τὴν ἐπικράτηση τῶν Μολοσσῶν ὑπῆρξαν καὶ βασιλιάδες Θεσπρωτοί. Ἀμβρακιῶτες, Ἀθαμάνες κ.λ.π., καθὼς καὶ ἀργότερα. Πολλὲς πόλεις δὲ εἶχαν ἀριστοκρατικὸ ἢ δημοκρατικὸ πολίτευμα. Κοίταξε:

— Παπαρρ. ὁ π, σ. 133.

— Μ. Δένδια, ὁ π, σ. 20.

— Ἀθ. Γιάγκα «Ἱστ. Θεσπρωτῶν» σ. 15, 50.

— Μ. Περόνθη, ὁ π, σ. 162—5.

13. Ἀκολουθοῦμε ἀναγκαστικὰ τὸν συγγρ. στὴν παράθεση τῶν Μολοσσῶν βασιλιάδων, παραλείποντας τὴν πολιτειακὴ ἐξέλιξη τῶν ἄλλων ἠπειρωτῶν.

Γιὰ τοὺς Ἀμβρακιῶτες ὅμως κάνουμε λόγὸ χωριστά. στὸ τέλος τούτου τοῦ κεφαλαίου.

1

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Τροίας, ἔτει π.Χ. 1183 καὶ Ἐρωτωσθένην⁽¹⁴⁾ καταβάς ἐκ τῆς Θεσσαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς νήσου Σκύρου Λυκομήδους Δηϊδαμείας Πύρρος (λς) καὶ ὁ Νεοπτόλεμος (λς) Α', (Ἀπολοδ. Γ' 13.8) κατέσχε τὴν χώραν, ὅς καὶ πρῶτος αὐτῆς, βαρβάρου ἔτι οὐσης καὶ ἀπολιτευτοῦ, Βασιλεὺς φαίνεται, ⁽¹⁵⁾ τὴν ἔδραν στησάμενος εἰς τὴν περιφημόν ποτε πόλιν Πανδοσίαν, ἣς ἐρείπια λαμπρότατα σώζονται κυκλώπεια καὶ μεγαλοπρεπέστατα μεταξὺ τῶν χωρίων τῆς Παραμυθίας Καρβουναρίου καὶ Σεβαστοῦ ⁽¹⁶⁾ καὶ τοῦ εἰς Φανάρι ὑπαγομένου χωρίου Τουρκουπαλούκου (Στράβων). Πόλεις πρωτεύουσαι ἐπὶ τῶν Πυρριδῶν βασιλέων ἐχρημάτισαν μέχρι τοῦ Μ. Πύρρου ἢ Κίχυρος, πόλις τῆς Θεσπρωτίας κατὰ τὴν χώραν τοῦ Φαναρίου, ἣτις ὠνομάζετο πάλαι Ἐφυρα, ἣς τὰ ἐρείπια ὄρωνται εἰς Κώμην καλουμένην Γλυκὴν ⁽¹⁷⁾ καὶ ἡ Ἀμβρακία, ⁽¹⁸⁾ εἶτα ἡ Ἄρτα. ⁽¹⁹⁾ Μετὰ δὲ τοῦτον, φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Τυνδάρου Πιάππου τοῦ Ὀρέστου εἰς τοὺς Δελφούς, ἐκδικουμένον τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἀρπαγὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἐρμιόνης, θυγατρὸς τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης, διεδέχθη τὴν βασιλείαν τῆς Ἠπειροῦ ὁ παρ' αὐτοῦ φιλούμενος υἱὸς τοῦ Πριάμου, ὁ Μάντις.

2

Ἐλενος, ⁽²⁰⁾ ὅστις μετὰ τῆς Ἀνδρομάχης συζύγου τοῦ Πύρρου ἐγέννησε τὸν Κεστρίνον. ⁽²¹⁾ Ἀποθανὼν δὲ οὗτος ⁽²²⁾ ἀφῆκε διάδοχον οὐχὶ τὸν υἱὸν ⁽²³⁾ ἢ Πέργαμον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ⁽²⁴⁾ ἀλλὰ τὸν τῆς Ἀνδρομάχης, (συζύγου ποτὲ τοῦ Ἐκτορος καὶ τοῦ Πύρρου, ἐξ οὗ καὶ Πυρρίδαι οἱ βασιλεῖς τῆς Ἠπειροῦ ἐκαλοῦντο), υἱόν.

3

Μολοσσόν, ⁽²⁵⁾ ἐξ οὗ καὶ χώρα Μολοσσία ἐπωνομάσθη (Πausανία, α' Π, Στέφανος Βυζαντ.), ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τούτου ἤρξατο ἡ Ἠπειρος μετέχειν ἡθῶν ὁπωσοῦν καὶ νόμων ἐλληνικῶν καὶ ἀκμάζειν ἐπὶ δόξῃ καὶ ὑπολήψει ἐν ἔτει π.Χ. 1113, καθ' Ἡρώδοτον 1.146. Τούτου δὲ ἀτέκνου ἀποθανόντος προήχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ.

14. Κοίταξε—Κορδάτου «Νέα προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον» Ἀθ. 1940, σ. 61—110.—τοῦ ἴδιου «Ἱστορία ἀρχαίας Ἑλλάδος» τ. Α' σ. 117. σημ. 2.—Παπαρηγοπούλου «Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθνους» ἐκδ. 7η, τ. Α'Ι, σ. 42, καὶ παραπάνω Κεφ. Α' σημ. 5.

(λστ') Πύρρος ὠνομάσθη, ὡς ἦν ἔχων τὰς τρεῖς τῆς κεφαλῆς πυρρῆς (ξυνθῆς).

(λς') Νεοπτόλεμος ὠνομάσθη, ὡς ἀπελθὼν νεώτατος εἰς τὸν πόλεμον.

15. Κοίταξε: Μιχ. Περάνθη «Ἀμβρακία» σ. 47—51—Ἀθ. Γιάγκα «Ἱστορία Θεσπρωτῶν» σ. 56, σημ. 1.

Κοίταξε ἀκόμω—Πaus. Ἀττικὰ, Α', ια', 1—2—Πλουτ. Πύρρος 1.

16. Διαφωνεῖ μὲ τὸν συγγρ. ὁ Ἀθ. Γιάγκας, πού τὴν τοποθετεῖ στὸ σημερινὸ χωριὸ Καστρί. Κοίταξε Γιάγκα, ὁ. π, σ. 34.

17. Αὐτοῦ τοποθετεῖ τὴν Κίχυρον καὶ ὁ *Bursiam*, σφαλερὰ κατὰ τὸν Γιάγκα. Ὁ Γιάγκας τὴν τοποθετεῖ κοντὰ στὸ Χειμέρειο ἀκρωτήριον, λίγο νοτιώτερα τῆς Πάργας. Κοίτ: Γιάγκα, ὁ. π, σ. 23.

18. Κοίταξε παραπάνω Κεφ. Α', σημ. 7 καὶ 11.

19. Κατὰ τὸν Γιάγκα ὁ Ἐλενος συμβασίλευσε μὲ τὸν Νεοπτόλεμον ἢ Πύρρον—Κοίταξε: ὁ. π, σ. 56 σημ. 1.

20. Πaus. «Ἀττικὰ» κεφ. 11, 2.

21. δηλ. ὁ Ἐλενος.

22. δηλ. τὸν Καστρίνον.

23. δηλ. ἀλλάδερφο, γιατί ὁ Πέργαμος ἦσαν γιὸς τοῦ Πύρρου ἢ Νεοπτόλεμου καὶ τῆς Ἀνδρομάχης, ἐνῶ ὁ Κεστρίνος ἦταν γιὸς τοῦ Ἐλενοῦ καὶ τῆς Ἀνδρομάχης.

4

Πιέλος, (24) οὐ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν, ἐβασίλευσαν ἐν Ἡπειρῷ βασιλεῖς 15 ὧν τὰ ὄνόμα ἄγνωστα, (25) ἀπόγονος αὐτοῦ μετὰ τούτους ἔρχεται.

5

*Αδμητος τῷ 470 π.Χ. (26) ὁ εἰς τὸν ἐξορισθέντα Ἀθηναῖον Θεμιστοκλέα, καταφεύγοντα εἰς Περσίαν, δούς ἄσυλον τὴν ἐλικράτειαν αὐτοῦ, (Θουκ. α' 136), (27) φιλοφρόνως αὐτὸν ὑποδεχθεὶς καὶ προμηθεύσας πάντα τὰ χρειώδη διὰ τὴν εἰς Περσίαν ὁδοιπορίαν αὐτοῦ. Οὗτος καίτοι ἀδιάφορος ἐδεικνύετο, συνήργησεν (27) ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἢ κατ' ἄλλους ὁ ἔγγονος.

6

Θάρυπος ἢ Θάρωψ (28) καὶ Θάρριπος (Πανσ. α' 11, Πλουτ. Πυρ. 1), κατὰ τὸ 430 π. Χ. Οὗτος προσεκάλεσαν εἰς τὸ ἑαυτοῦ Κράτος ἐκ τῆς εὐπαιδέυτου Ἑλλάδος πολλοὺς μετόχους παιδείας καὶ οὕτως ἐσχέτισε τὸ ἑαυτοῦ ὑπήκοον μετὰ τῶν σοφῶν Ἑλλήνων. Διάδοχος τούτου ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ.

7

*Αλκέτας Α' τῷ 380 π.Χ. (29) ὅστις ὑπῆρξεν εἰλικρινῆς φίλος τῶν Ἑλλήνων καὶ σύμμαχος αὐτῶν. (31) Σύγχρονος τοῦ Ἀθηναίου Ξενοφῶντος (Ξενοφ. Ἑλλ. 5' I). Τοῦτον διεδέχθησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τῷ 368 π.Χ.

24. Ὁ *Klotzsh* ἐξηγῶντας τις διαφορὰς τῶν μύθων σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγὴ τῶν Μολοσσῶν βασιλέων καὶ τις προσπάθειες τοῦ Πausanias, Πλούταρχου κ.λ.π. νὰ συμβιάσουν αὐτὲς τις διαφορὰς, καταλήγει: «... οἱ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπικρατήσαντες ἐν Μολοσσίᾳ Πιάδες, ἐξ ὧν ἡ δυναστεία τῶν Αἰακιδῶν, ἐφαντάζοντο τὸν γενάρχην αὐτῶν Πιέλον ὡς ἔγγονον τοῦ Ἀχιλλέως, ὅποτε ὁ Ἀχιλλεὺς ἐταυτίσθη μὲ τὸν ἐγχώριον Ἀσπετον, ὁ δὲ μετέωρος πλέον μείνας Μολοσσὸς ἐγένετο ἀδελθὸς τοῦ Πιέλου». Κοίταξε καὶ σημ. 28, παρακάτω.

25. Μετὰ τὸν Πιέλο βασιλεψε ὁ ἀπὸ τὴν τρίτη γυναῖκα γιὸς τοῦ Νεοπτόλεμου ἢ Πύρρου Α', τῆ Λάνασσα, Πύρρος ὁ Β'. Ἀπ' αὐτὸν πιά χάνεται ἡ σειρά τῶν ἡπειρωτῶν βασιλιάδων. Ἴσως ἦταν φρόνιμοι καὶ δίκαιοι, γράφει ὁ Ἀριστοτέλης, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τοὺς συναντᾶμε πούθεν. Πάντως «ἀπὸ Θαρύπου εἰς Πύρρον τοῦ Ἀχιλλέως πέντε ἀνδρῶν καὶ δέκα εἰσὶ γενεαί...» (Πανσ. Α', ια', 1—2). Ἀπ' αὐτοῦ: τοὺς ἄγνωστους βασιλιάδες διασώθηκε μονάχα τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλκωνα (Ἡροδ. ΙV, 127) τὸν ὁποῖο ἀναφέρει καὶ ὁ Μ. Περάνθης στὴν «Ἀμβρακία» σ. 52.

26. Πιὸ πιθανὸ φαίνεται πὼς βασιλεψε ἀπ' τὸ 480—435 π. Χ. Ἐδρα του εἶχε τὴν πόλη Φοινίκη.

27. Κοίταξε σχετικὰ καὶ Πλουτ. Θεμιστ. ΧΧΙV. Ὁ Ἀδμητος βοήθησε τοὺς Ἕλληνας μὲ στρατὸ κατὰ τῶν Περσῶν.

28. Κατὰ τὸν Ζ. Μολοσσῶν, τὸν Ἀδμητο διεδέχθηκε ὁ γιὸς του Θαρύβας καὶ αὐτὸν ὁ γιὸς του Θάρυπος. Κατὰ τὸν Περάνθη Θαρύβας καὶ Θάρυπος εἶναι ἓνα πρόσωπο. ἔγγονος τοῦ Ἀδμητου. Ὁ Θαρύβας ἢ Θάρυπος λοιπὸν βασιλεψε κατὰ τὸν Γιάγκα ἀπὸ 418—390 π. Χ., κατὰ τὸν Περάνθη ἀπὸ 420—400 καὶ κατὰ τὸν Δένδια ἀπὸ 429—390 π. Χ. Ὁ Θαρύβας οὐνέδεσε τὴν Ἡπειρο πολιτικὰ μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας. Στὰ χρόνια τοῦ Θαρύβα ἐπεκράτησαν ὀριστικὰ οἱ Μολοσσοὶ καὶ δημιούργησαν τὸν μῦθο πὼς οἱ βασιληάδες τοὺς κατάγονταν ἀπ' τὸν Ἀχιλλέα (κοίτ: *Kuerst, Geschichte des hellenistischen Zeitalter*, 1, 118 καὶ *Koehlel, im Neum Reich*, 1879, 1, 410).

29 Πλουτ. Πύρρ. 1, Ἴουστ. ΧVII, 3, 10 ἐξ.

30. Ὁ Ἀλκέτας βασιλεψε κατὰ τὸν Γιάγκα ἀπὸ τὸ 390—370 π. Χ. Κατὰ τὸν Περάνθη ἀπὸ 400—360 π.Χ. ἔκανε πολλοὺς πολέμους κατὰ τῶν Θεσσαλῶν. Ἰλλυριῶν καὶ κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἰάσονα, μὲ τὸν ὁποῖο ἀργότερα συνδέθηκε στενὰ καὶ ἔγιναν καὶ οἱ δύο σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ξενοφῶν (Ἑλλ. VI, 1, 7) καὶ ὁ Δημοσθένης ἀποκαλοῦν τὸν Ἀλκέτα «ὑπαρχὸν Ἡπειρου».

31. Δηλαδὴ τῶν Ἀθηναίων. ἔκανε τὴν Ἡπειρο μέλος τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς Ὁμοσπονδίας (Διόδ. ΧV, 36, 5, *Dittenberger Syll.* 80, *Michel Recueil* 86).

8 και 9

Ἀρύβας—ἢ Ἀρύμβας (³² κατὰ Πausαν.—καὶ Νεοπτόλεμος Β'. Ὁ μὲν θεῖος τῆς Ὀλυμπιάδος, μητρός τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ δὲ πατὴρ (Πaus), οἵτινες καὶ συνεβασίλευσαν ἐπ' ἀρχαῖον χρόνον. Ἀλλ' εἶτα διχονοήσαντες, ὁ μὲν Νεοπτόλεμος ἐδιώχθη, τῷ 350 ἔτει, (³³) ὁ δὲ Ἀρύβας μείνας μόνος, ἐβασίλευσεν εὐκλεῶς καὶ ἐννόμως, τιμῶν τοὺς σοφοὺς καὶ εὐπαιδεύτους, ὡς μέτοχος ἀρχαῖης παιδείας. (³⁴) Οὗτος ἀποβιώσας τῷ 340 ἔτει ἐγκατέλιπε διάδοχον ἀντὶ τοῦ πρωτοτόκου Ἀλέξανδρον τὸν δευτερότοκον υἱὸν Αἰακίδην. Πρὶν δ' οὗτος κραταιωθῆ, καθὸ ἀνῆλιξ, εἰσβαλὼν εἰς Ἡπειρον βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ τῆς Μακεδονίας βασιλέως Φιλίππου, (³⁵) κατέσχε τὴν Ἀρχὴν ὁ υἱὸς τοῦ Νεοπτόλεμου Β' καὶ ἀδελφὸς τῆς Ὀλυμπιάδος.

10

Ἀλέξανδρος Α' τῷ 340 π.Χ. (³⁶) Οὗτος διετήρησε τὴν ἐπικράτειαν πᾶσαν ἐν ἐνδόξῳ καταστάσει καὶ λαμπρότητι διὰ διαφόρων θριάμβων καὶ κατορθωμάτων, σὺν οἷς καταριθμοῦνται καὶ αἱ κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐκστρατεῖαι, ὧν ἐν τῇ δευτέρᾳ, προδοθεὶς ἐδολοφονήθη διαβαίνων τὸν ποτ. Ἀχέρωνα, παρὰ τινος Λευκανοῦ τῷ 324 π.Χ. Μὴ ἔχοντα δὲ τοῦτο ἀπόγονον, (³⁷) διεδέχθη ὁ ἐκβληθεὶς παρ' αὐτοῦ ἐξάδελφος, υἱὸς δευτεροτόκος τοῦ Ἀρύβα καὶ τῆς Τρωιάδος. (³⁸)

11

Αἰακίδης. (³⁹) Οὗτος μετὰ τινὰ καιρὸν, ἐπειδὴ περιεπλέχθη εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἐξιδέλφης αὐτοῦ Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, εὗρισκετο εἰς ἀδιάκοπον μάχην μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Ὀλυμπιάδος Κασσάνδρου, οὗ ἕνεκα ἐφάνη ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπικρατείᾳ λίαν ραδιοῦργος καὶ αἰμοχαρής. (⁴⁰) Ὅθεν ἐπαναστάντες οἱ ὑπήκοοι ἐδιώξαν αὐτόν, (⁴¹) καὶ ὑπεβλήθησαν ἐκουσίως εἰς

32. Φαίνεται πῶς ὁ Ἀρύβας ἀρχικὰ συμβασίλευσε μὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νεοπτόλεμο Β'. Ἀργότερα ὅμως τὸν ἐδιώξε καὶ ἔμεινε μόνος βασιλεὺς. Ἐδειξε ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὰ παιδιά τοῦ Νεοπτόλεμου, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα, τὴν ὁποία τὸ 357 π.Χ. παντρεύτηκε ὁ Φίλιππος Β' τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τὸν Δένδια ὁ Νεοπτόλεμος εἶχε πεθάνει γρηγορώτερα.

33. Κατὰ τὸν Γιάγκα ὁ Ἀρύβας ἐδιώξε τὸν Νεοπτόλεμον τὸ 357 π.Χ.

34. Ὁ Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος ἀφιέρωσε στὸν Ἀρύβα τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ περὶ κυβερνητικῆς τέχνης.

35. Τὴν ἀποψη αὐτὴ δέχεται καὶ ὁ Περάνθης καὶ ὁ Γιάγκας. Ὁ Δένδιας ὅμως ὑποστηρίζει πῶς ὁ Φίλιππος Β' χτύπησε τὸ 349 π.Χ. τὸν Ἀρύβα καὶ πῶς τὸ 343|342, κατάφερε νὰ ἐγκαταστήσῃ βασιλείαν ἐν τῇ Ἡπειρῷ τὸν Ἀλέξανδρον Α', γυναικάδελφόν του καὶ γιόν τοῦ Νεοπτόλεμου Β', ὁπότε ὁ Ἀρύβας κατέφυγε στοὺς Ἀθηναίους, ὅπου ἴσως καὶ πέθανε. Ἔτσι, κατὰ τὴν ἀποψη Δένδια, ὁ Αἰακίδης δὲν πρόλαβε νὰ βασιλεύσῃ τότε, ἀλλὰ ἡ ἐξουσία πέρασε ἀπ' τὸν Ἀρύβα κατ' εὐθείαν στὸν Ἀλέξανδρον Α'. Ὁ Κορδάτος ὑποστηρίζει ἐπίσης πῶς ὁ Φίλιππος χτύπησε τὸν Ἀρύβα καὶ τὸν ἐκθρόνισε τὴν ἀνοίξῃ τοῦ 342 π.Χ. (κοίτ.: Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλ., τ. 3, σ. 102) καὶ ὅτι αὐτὸς κατέφυγε ἐν τῇ Ἀθῆνᾳ ὅπου μάλιστα τοῦ παρεχωρήθησαν πολιτικά δικαιώματα (κοίτ.: Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλ., τ. 3, σ. 113).

36. Κατὰ τὸν Δένδια βασιλεύσῃ ἀπ' τὸ 342—326 π.Χ. Κατὰ τὸν Περάνθη ἀπ' τὸ 340—324 π.Χ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ὁ πρῶτος Ἕλληνας πού ὠνειρεύτηκε νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλία. Σῶζονται πολλὰ νομίσματα τῆς ἐποχῆς του.

37. Λαθεμένη πληροφορία. Ὁ Ἀλέξανδρος Α' εἶχε γιόν τὸν Νεοπτόλεμον Γ', πού βασιλεύσῃ ἀπ' τὸ 298—274 π.Χ. Ὁ παραμερισμὸς τοῦ Νεοπτόλεμου καὶ ἡ παρεμβολὴ τοῦ Αἰακίδου ὀφείλονται πρὸς λόγους πολιτικῆς καὶ στὴ θέληση τῆς Ὀλυμπιάδος, πού ἀπέβλεπε νὰ ἐνώσει τοὺς ἡπειρώτες κατὰ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μὲ τοὺς ὁποίους ἦρθε πρὸς σύγκρουση.

38. Ἡ Τρωιάδα ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀδελφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος. Ὁ Ἀρύβας τὴν εἶχε κατὰ συνέπεια πρωτανεψιά. (Πλουτ. Πύρρ I, Πλίν I. 11).

39. Κατὰ τὸν Περάνθη ὁ Αἰακίδης ἦταν φιλήσυχος καὶ πρῶτος καὶ ἡ καθάρειός του δὲν ὀφείλεται στὶς ραδιοῦργιες του, ἀλλὰ στὸ ὅτι οἱ στρατιῶτες κουράστηκαν στὸν πόλεμον ἀπ' τὰ κρούα καὶ τὶς βροχές.

40. Ὁ Διόδωρος (XIX, 36, 4) γράφει γιὰ τὴν καθάρειον τοῦ Αἰακίδου: «κοινῶ δόγματι φυγὴν αὐτοῦ καταγόντες, πρὸς Κασσανδρον ἐποίησαντο συμμαχίαν». Αὐτὸ ἐγένετο τὸ 317 π.Χ. Πιθανὸν ἢ ἀπόφασις αὕτη νὰ εἶναι ἀπόφασις τῆς ἡπειρωτικῆς συμπολιτείας, πού κατὰ τὸν *Beloch* ἰδρύθηκε ἀπ' τὸν Θαρύβα.

τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάνδρου, δεχθέντες καὶ φρουρὰν Μακεδονικὴν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λυκίσκον. Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν (41) ἐννοήσαντες τὸ ἄτοπον τῆς πράξεως καὶ μετανοήσαντες, ἀπεδίωξαν τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ Κασσάνδρου Λυκίσκον, καὶ παρεδέχθησαν πάλιν τὸν ἴδιον ἀνωτέρω αὐτῶν ἡγεμόνα, τῷ 316 ἔτει, (41) ὅστις μετὰ διειτιάν μαχόμενος τοῖς στρατηγοῖς τοῦ Κασσάνδρου ἐφονεύθη γενναίως ἀγ-
ζόμενος, τῷ 315 ἔτει κατὰ τὸν Πausανίαν. (42) Ἐπειδὴ δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ (43) καὶ διάδοχος διειτῆς ὧν οὐκ ἠδύνατο ἵνα ἀντιπαραταχθῆ πρὸς τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς εἰσβαλόντας Μακεδόνας εἰς Ἡπειρον, οἵτινες φονεύσαντες τὴν βασιλίαν Φθίαν καὶ ἄλλους τοῦ Παλατίου ἐζήτησαν ἵνα φονεύσωσι καὶ τοῦτον ἐδραπέτυσε, βοηθεία δὲ τινῶν εὐπατριδῶν Ἡπειρωτῶν Ἀνδροκλείωνος καὶ Ἀγ-
γέλλου, (ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει καὶ ἑτέρους δύο Ἴππιαν καὶ Νέανδρον καλουμέ-
νους) μετὰ μεγίστου κινδύνου (44) εἰς Ἰλλυρίαν, παρὰ τοῖς τότε βασιλεῦσι Γλαυ-
κίῳ καὶ Ἐρώῳ. Τότε ὁ εἰς Σικελίαν πρὸ πολλοῦ ἐξόριστος πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀρύβα, ἐπανελθὼν εἰς Ἡπειρον, κατέσχευεν ἀποδιώξας τοὺς Μακεδόνας, τὴν βασιλείαν.

12

Ἀλκέτας β' τῷ 312 π.Χ., ὅστις διειτήρησε μετὰ γενναιότητος τὸ κράτος αὐ-
τοῦ ἀνεπηρέαστον, βιάσας τοὺς Μακεδόνας, ἵνα ἀναγνωρίσωσι αὐτὸν νόμιμον βα-
σιλέα, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐφέρετο λίαν σκληρῶς ἐφονεύθη τῷ 305 π.
Χ. (45) παρ' αὐτῶν ἐπαναστατησάντων, μετὰ τῶν τεσσάρων υἱῶν. (46) Ἐμεινεν ὄ-
θεν διὰ τινος καιρὸν (47) ὁ βασιλικὸς θρόνος τῆς Ἡπείρου κηρεύων. Εἶτα δωδε-
καετῆς γενόμενος ὁ υἱὸς τοῦ Αἰακίδου καὶ τῆς Φθίας θυγατρὸς τοῦ Μένωνος ἢ
Μέτωνος βασιλέως τῆς Θεσσαλίας, εἰσελθὼν, ἀρωγῇ τοῦ Γλαυκίου, εἰς Ἡπειρον,
παρέλαβε τὸν πατρικὸν αὐτοῦ θρόνον τῷ 305 ἔτει. (47)

13

Πύρρος β' ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας, (48) ὅστις κατήγετο μητρόθεν μὲν ἀπὸ τοῦ
Ἀχιλλέως, πατρόθεν δὲ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους, εἰς τῶν ἐπισήμων ὄντως, καὶ ἐξό-
χων πολεμικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀρχαιότητος. Οὗτος διήγαγε κυβερνῶν εἰρηνικῶς ἐπὶ
πενταετία (49) Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπῆλθεν εἰς Ἀλβανόπουλιν τῆς Ἰλλυρίας, προσκλή-
σει τοῦ Γλαυκίου, διὰ τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Βαρδολίου, καιρὸν πρόσφορον
εὐρόντες οἱ Μακεδονισταὶ Ἡπειρωταὶ (50) καταργήσαντες τὸν Πύρρον, ἀνεκήρυξαν
τὸν Μακεδόνα, ἐξάδελφον τοῦ Αἰακίδου.

14

Νεοπτόλεμον Γ' τῷ ἔτει 298. (51) Τούτου τοίνυν διοικοῦντος ἐν Ἡπείρῳ

41. Μετὰ τέσσαρα χρόνια, δηλαδή τὸ 314|313 π.Χ.

42. Κατὰ τὸν Διόδωρο, ὁ Αἰακίδης μετὰ τῆ μάχῃ σὺν Οἰνεῖς ξαναπολέμησε μὲ τὸ
στρατὸ τοῦ Κασσάνδρου καὶ σὲ νέα μάχῃ σκοτώθηκε.

43. Δηλαδή ὁ Πύρρος (ὁ μέγας). Ἀπ' τῆ διάσωση τοῦ Πύρρου ἐμπνεύστηκε ὁ διάση-
μος γάλλος ζωγράφος *Nicola Poussin* τὸν πίνακά του «*Le Jeune Pyrrhus sauvé*» ποὺ βρίσκεται
στὸ Λοῦβρο.

44. Κατὰ τὸν Περάνθη τὸ 307 π.Χ.

45. Τὰ τέσσαρα παιδιά λεγόνταν Ἡσιονέας, Νίσος, Ἀλέξανδρος, Τεῦκρος.

46. Γύρω στὸν ἕνα χρόνο.

47. Κατὰ τὸν Δένδια τὸ 306 π.Χ. Κατὰ τὸν Π. Γαρουφαλιᾶ τὸ 307 π.Χ.

48. Ὁ Πύρρος ὁ Μέγας εἶναι ὁ τρίτος στὴ σειρά τῶν ἡπειρωτῶν βασιλιάδων ποὺ εἶ-
χαν τὸ ὄνομα αὐτὸ. Διαφεύγει τοῦ συγγρ. ὁ Πύρρος ὁ Β', γιὸς τοῦ Πύρρου Α' (Νεοπτόλεμου)
καὶ τῆς Λάναςσας. Κοίτ. παραπάνω σημ. 25.

49. Ἀπ' τὸ 307—302 ἢ 306—301 π.Χ.

50. Κατὰ τὸν Περάνθη ἡ ἐξέγερση ἐγίνε γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἐγκα-
θίδρυση τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ τὴν ἀναρχία ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἐκμεταλλεύθηκαν οἱ ὀπα-
δοὶ τοῦ Νεοπτόλεμου, γιὸς τοῦ Ἀλέξανδρου Α'.

51. ὁ Νεοπ. Γ' πῆρε τὸ θρόνον τὸ 302|301 π.Χ. καὶ βασίλευσε μόνος μέχρι τὸ 297 ἢ
296 π.Χ.

ἐπειδὴ ὁ Πύρρος ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν ἀνάκτησιν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς πατρικῆς ἀρχῆς, ἀπῆλθε πρὸς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ γαμβρὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Δηϊδαμῖα Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν καὶ συμμετέσχεν ἐκείνῳ ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ ἐστρατεῖαις (52) εἴτ' ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διέτριψε 4 ἔτη καὶ ἔλαβεν εἰς σύζυγον τὴν τοῦ ἀγαπήσαντος αὐτὸν Πτολεμαίου τοῦ Σωτῆρος προγονὴν τοῦνομα Ἀντιγόνην θυγ. τῆς Βερενίκης· λαβὼν δὲ καὶ ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ Πτολεμαίου, κατέσχε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἡλείου, (53) εὐδιαθέτους εὐρὼν τοὺς Ἡπειρώτας, ἀλλ' ἵνα ἀποφύγη ἐνδεχόμενα δεινὰ συμπαρέλαβε κοινὸν τῆς βασιλῆς ἀρχῆς, τὸν προειρημένον ἀντίπαλον αὐτοῦ Νεοπίτολεμον, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεβασίλευσεν ἐπὶ τινα ἔτη, αἰείποτε ὁμως ἐν προφυλάξει καὶ δυσπιστίᾳ, ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν ὅτι παρ' αὐτοῦ ἐπιβουλεύεται ἵνα φονευθῇ διὰ δηλητηρίου, ἕως οὗ, τυχὼν καταλήλου ἐποχῆς καὶ προφάσεως, ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν τινι δείπῳ καὶ ἔμεινε μόνος βασιλεύων τὸ 274 (54).

Πύρρος ὁ Μέγας καὶ Β' τὸ β'. (55) Τούτου τοῦ μεγάλου ὄντως ἀνδρὸς αἱ φιλόδοξοι ἐστρατεῖαι καὶ οἱ ἀξιοπρεπεῖς θρίαμβοι παρὰ πολλῶν ἐπαξίως περιεγράφησαν (55) λεπτομερῶς ἐν παρόδῳ δὲ ἀναφέρομεν καὶ ἡμεῖς ταύτας. α') Ἐκυρίευσεν τὴν αὐτόνομον διατελοῦσαν τότε νῆσον Κέρκυραν. β') Κατεκυρίευσεν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας. γ') Ἐνίκησε πολλάκις τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἀλληλοδιαδόχως βασιλεύσαντας, τὸν Κασάνδρου υἱὸν Ἀντίγονον καὶ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. δ') Κατέσχε τὴν ἄνω Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν πᾶσαν καὶ πολλὰς ἄλλας τοιαύτας νίκας καὶ κατακτήσεις ἐποιήσατο, αἵτινες ἀπεθανάτησαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτῷ ἐχορήγησαν Μέγας ἀλλὰ τελευταῖον εὔρε καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, ὅτε ἐπολέμει τὸ Ἄργος, βληθεὶς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ μιᾶς κεράμου παρὰ τινος γυναικός, τῷ ἔτει 271 ἢ 272 π.Χ. Ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐν Ἡπειρῷ, αὕτη ἡ ἐπαρχία ἐφθασεν ὄντως εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ ὑ-

52. Ὁ Πύρρος διακρίθηκε στὴ μάχῃ τῆς Ἰψοῦ.

53. Οἱ *Beloch*, *Klotzsch*, *Unger* καὶ *Schubert* ὑποστηρίζουν πῶς ὁ Πύρρος ξαναγύρισε στὸ θρόνον τὸ 297 π.Χ. Ὁ *Niese* τὸ 296 π.Χ. καὶ ὁ *Kaerst* τὸ 295 π.Χ.

54. Πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ λάθος. Ὁ συγγρ. ἀσφαλῶς ἤθελε νὰ γραφῇ 294 π.Χ. Σωστότερο ὁμως φαίνεται πῶς ὁ Πύρρος ἔμεινε μονοκράτορας τὸ 295 π.Χ.

55. Γιὰ τὴν πολεμικὴ δράση καὶ τῆς ἱκανότητες τοῦ Πύρρου γράφησαν πολλὰ. Περιορίζομαστε στὸ νὰ παραθέσουμε σχετικὴ βιβλιογραφία·

—Π. Γαρουφαλιά: Πύρρος, βασιλεὺς τῆς Ἡλείου, Ἀθ. 1946

—Ν. Γ. Δόσιου: Ἡ Ἀμβροκία, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἡλείου ἐπὶ Πύρρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, περ. «Ἐλοπία», τ. 5, Δεκ. 1930.

—Π. Μπέμπη: Πύρρος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῆς Ἡλείου, ἐφ. Ἰωαν. «Ὁ Ἡπειρώτης», 10—11—1934.

—Ἀθ. Πετρίδη. Βασιλέως Πύρρου τὸ ἐν Ἡπειρῷ στρατόπεδον καὶ ἡ ἐν Ἰλλυρίᾳ πόλις Φανωτῆ, ἐφ. Ἀθ. «Φωνὴ τῆς Ἡλείου», φ. 188—190 (10—5—1896) 24—5—1896.

—Ἀθ. Πετρίδη: Ἀναστολή ὄρων περὶ τοῦ ζητήματος στρατοπέδου τοῦ Πύρρου, «Φωνὴ τῆς Ἡλείου», φ. 197. 5—7—1896.

—Δ. Πύρρου: Βίοι δώδεκα στρατηγῶν Μ. Ἀλεξ. ἐν οἷς προστίθεται καὶ ὁ βίος Πύρρου τοῦ Αἰακοῦ, Ἀθ. 1848.

—*Hergberg*: *Rom und König Pyrrhus*.

—*Walter Judeich*: *König Pyrrhos römische Politik*.

—*A. Kissling*: *König Pyrrhos in seiner Stellung zu Rom und Carthago* (*Jägerndorf* 1885).

—*B. Niese*: *Zur Gesch. des Pyrrhischen Krieges*—*Hermes*, XXXI, 1896.

—*M. Nilsson*: *Studien zur Gesch. des alten Epeiros* (*aunds Univ. arsstkrift N. F. Afd. I, 6, 4*)

—*Fr. Poulsen*: Εἰκόνες τοῦ ἀντιπάλου τῆς Ρώμης, ἐφ. «Ἡπ. Μέλλον» φ. 68, 13]2]1939.

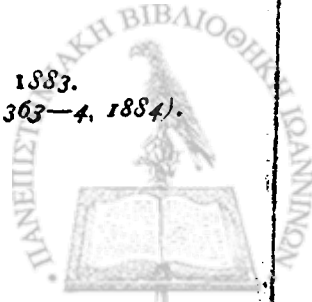
—*R. von Scala*: *Der Pyrrhische Krieg* (1884).

—*H. Schmidt*: *Epeirotica. Epeiros von König Pyrrhus*, *Marburg*, 1894.

—*Schubert*: *Geschichte des Pyrrhus* (*Königsberg* 1894).

—*G. Unger*: *Pyrrhus und die Akarnanen* (*Dhilogus*, XLII, p. p. 205—207, 1883).

—*G. Unger*: *Der Regierungsanfang des Pyrrhos* (*Philologus*, XLIII, p. p. 363—4, 1884).

πολήψεως. Μετά δὲ τὸν θάνατον τούτου ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ τῆς Λανάσσης θηγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους.

15

Ἀλέξανδρος Β' (56). Οὗτος ἅμα ἐβασίλευσεν ἐξηκολούθησε τὰ ἔγνη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐπιτυχῶς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, (57) ἀλλ' ἐπὶ τέλους πειθαναγκάσας τοῦτον ἵνα παύσῃ τῶν κατὰ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Κράτους κατακτητικῶν αὐτοῦ σκολῶν καὶ ἐπιχειρήσεων, κατέστη ἐπὶ μικρὸν Κύριος σχεδὸν ἀπάσης τῆς Μακεδονίας, εἴτα νικηθεὶς ἐξώσθη οὐ μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἡπείρου τὸ πλεῖστον ἀπώλεσεν, (58) ἀλλ' ἐξέβαλε πάλιν αὐτῆς τοὺς Μακεδόνας διὰ συνδρομῆς τῶν Αἰτωλῶν. Τούτου διάδοχος μετὰ θάνατον ἐγένετο ἔνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τῶν ἑαυτοῦ υἱῶν ἡ σύζυγος αὐτοῦ.

16

Ὀλυμπιάς (59) ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ὁποίας οἱ Αἰτωλοὶ περιφρονοῦντες αὐτήν, ὡς γυναῖκα, κατεπίεζον τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἡλικιώθεντων δὲ τῶν ἑαυτῆς υἱῶν, ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ πρωτότοκος.

17

Πύρρος Γ' (60) ὅστις ἀμέσως ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν καταπιεζόντων τὴν ἐπιχράτειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ νόσω περιπεσὼν, ἀπεβίωσεν ἐν τῇ ἐκστρατεία. Τοῦτον διεδέχθη ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ.

18

Πτολεμαῖος, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν, ἐπιθυμήσαντες οἱ Ἡπειρῶται τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐπαναστάντες ἐφόνευσαν αὐτὸν ἐν τῇ τότε Πρωτεύουσῃ τῆς Ἡπείρου Ἀμβρακίᾳ. (61) Φονευθέντος δὲ τούτου, κατέλαβε τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, ὡς μόνη καὶ νόμιμος κληρονόμος, ἡ γενναία τοῦ πρεσβυτέρου (62) Πύρρου θηγάτηρ.

19

Δηϊδάμεια, (62) ἣτις ἐκυβέρνησεν ἐπαξίως τὸ Ἡπειρωτικὸν Κράτος διὰ τινα ἔτη, ἀλλ' οἱ Ἀμβρακιῶται εἴτα συνωμόσαντες ἐδολοφόνησαν αὐτὸν ἐντὸς Ναοῦ, (63) καὶ οὕτως ἐξέλειπεν ἐν αὐτῇ ἡ ἡρωϊκὴ ἐκείνη γενεά. Ὑποπεσοῦσα δὲ ἡ Ἡπει-

56. Βασίλευε ἀπ' τὸ 272 μέχρι τὸ 260 π.Χ.

57. Ὁ Κορδάτος γράφει, πὼς ὁ Ἀντίγονος βοήθησε τὸν Ἀλεξ. Β' νὰ πάρῃ τὸ θρόνον, ὥστε νὰ πάσουν οἱ συγκρούσεις Ἡπειρωτῶν—Μακεδόνων καὶ νὰ μπορέσει ὁ Ἀντιγ. ν' ἀσχοληθῇ ἀπερίσπαστος μετὰ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα.

58. Αὐτὸ ἐγίνετο ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ Δημήτριος Β'. Τότε ὁ Ἀλεξ. Β' κατέφυγε εἰς τὴν Ἀκαρνανία.

59. Ἡ Ὀλυμπιάδα συμφιλώθηκε μετὰ τὸν Δημήτριο Β. τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἄντρα της καὶ τοῦ ἔδωσε γυναῖκα τὴν κόρη της Φθία, ἐλπίζοντας σὲ βοήθειά του κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ Αἰτωλοὶ κατέλαβαν τὸν Ἀμβρακὸν καὶ ἀπειλοῦσαν τὴν Ἀμβρακία. Κατὰ τὸν Περάνθη τότε μεταφέρθηκε ἡ πρωτεύουσα εἰς τὴν Φοινίκη.

60. Πύρρος Δ', γὰρ καὶ πάλι διαφεύγει τοῦ συγγρ. ὁ Πύρρος Β' (κοίταξε παραπάνω σ. 48).

61. Κατὰ τὸν Περάνθη πρὸς τὰ χρόνια τοῦ Πύρρου καὶ Πτολεμαίου, γιῶν τοῦ Ἀλεξ. Β' καὶ τῆς Ὀλυμπιάδας, πρωτεύουσα ἦσαν ἡ Φοινίκη. Φαίνεται πὼς ἡ Ἀμβρακία πρὸς τὰ χρόνια τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Πτολεμαίου ἔπεφε ἄλλοτε πρὸς τὰ χέρια τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἄλλοτε τῶν Ἡπειρωτῶν. Ὁ Κορδάτος καὶ ὁ Δένδιας γράφουν πὼς πρὸς τὰ χρόνια αὐτὰ ἡ Ἀμβρακία περιλαμβάνονταν εἰς τὴν Αἰτωλικὴν Συμπολιτείαν. Λαθεμένα ὁ Κορδάτος γράφει πὼς καταλύθηκε ὁ βασιλικὸς θεσμὸς καὶ καθαιρέθηκε ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, γὰρ ὁ Ἀλεξ. εἶχε πεθάνει πρὶν χρόνια, ὁ δὲ βασιλ. θεσμὸς καταργήθηκε ἀργότερα, μετὰ τὸ θάνατον τῆς Λαοδάμειας.

62. Ὁ συγγρ. λαθεμένα γράφει πὼς τὸν Πτολεμαῖον διεδέχθη ἡ Δηϊδάμεια. Ἡ Δηϊδάμεια ἦταν κόρη τοῦ Δίακίδου καὶ ἀδελφῆ τοῦ Πύρρου τοῦ Μεγάλου. Τὸν Πτολεμαῖον διαδέχθη ἡ θυγατέρα τοῦ προσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Πύρρου ἡ Λαοδάμεια. Ἡ Λαοδάμεια μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν πάλιν εἰς τὴν Ἀμβρακία.

63. Κατὰ τὸν Πανσ. (Μεσσ. λβ') ἡ Λαοδάμεια ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει, ἐπειδὴ ἦταν ἄκληρη, ἔδωσε μόνη της τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ λαόν.

ρος μετὰ ταῦτα εἰς ἐμφυλίους πολέμους διηρέθη εἰς διαφόρους τυραννικὰς ἡγεμονίας καὶ Δημοκρατίας, Ἰλλυριῶν καὶ Αἰτωλῶν καὶ εἰς ἀνεξάρτητον ὁμοσπονδικὴν δημοκρατίαν Μολοσσῶν, Χαόνων καὶ Θεσπρωτῶν, (64) ὧν αἱ συνέπειαι ἦσαν ὄντως καταστρεπτικαὶ καὶ οὕτω κατέστη ἀκατανόμαστος, ὡς ἦν πρὸ τοῦ Μ. Πύρρου.

Τούτων οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, καιρὸν εὐκαιρὸν εὐρῶν δὲ τῆς Ρώμης (65) ὕπατος Παῦλος ὁ Αἰμίλιος, μετὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν παρ' αὐτοῦ νίκην κατὰ τοῦ τῆς Μ. κεδονίας βασιλέως Περσέως νόθου υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Μακεδ. Φιλίππου, ἐγνώ ἀποστεῖλαι κατὰ τῆς Ἡπείρου τῷ 168 ἔτει π. Χ., τὸν Ρωμαῖον στρατηγὸν Ἀνίκιον (66) δι' αὐτοῦ δὲ ἐκυριεύθησαν κατὰ σειρὰν ἀρκεταὶ δημοκρατούμεναι πόλεις τῆς Ἡπείρου ἀφικθεὶς δὲ καὶ οὗτος εἰς Ἡπειρον ἀπαιθρόπως κληιδάφισε καὶ ἐληλάτησε περίπου ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν πόλεις, (67) σὺν αἷς καὶ τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος καὶ ἠχμαλωτίσθησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 150.000 ψυχῶν ὡς δ' ἐκ ταύτης τῆς φορικτῆς καὶ ἀνηιούστου καταστροφῆς διέμεναν ἐν Ἡπείρῳ, μικρότατά τινα ἐρείπια τῶν περιφήμων αὐτῆς πόλεων, ὧν ἀγνοεῖται καὶ ἡ θέσις ἔτι. Μετὰ τοῦτο, ἀποκατασταθείσης πλέον τῆς Ἡπείρου Ρωμαϊκῆς Ἡγεμονίας, πρῶτος ἡγεμῶν ὑπῆρξεν ἡ Ἡπειρώτης Χάροψ, (68) ἀνὴρ τυραννικώτατος κορυφώσας τὰς δυστυχίας τῶν διαμεινάντων ὀλίγων κατοίκων. Τὰ δὲ μετὰ τὸν Χάροπα συμβάντα ἐν Ἡπείρῳ (69) μέχρι τοῦ 30 π.Χ. ἔτους ὅτε ἐπὶ Αὐγούστου ἐκτίσθη ἡ Νικόπολις ἀποσιωπῶνται παρὰ τῆς ἱστορίας, οὐκ οἶδαμεν τίνας ἔνεκα.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

64. Κοίταξε σχετικὰ μὲ τὴν Ἡπειρ. Ὁμοσπονδία:

—Κορδάτου «Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλ.» τ. 3. σ. 425.—Περάνθη «Ἀμβρακία», σ. 177.

—Δένδια «Ἰστ. Ἀρχ. Ἡπ.» εἰς τχ. «Ἡπειρος» σ. 26, Ἰωαν. 1952.

—Γιάγκα «Ἰστ. Θεσπρωτῶν», σ. 59.—Niese «Gesch. des griech. und Maced. Staaten» 11, 267. Gollitz, *Dialektinchr* 1834 κ. π.—Kern, *Inschriften von Magnesia*, 32—Λιβ. XXIX, 12.—Πολύβ. XVI, 27, 4, XXXII, 21, 2, 118, 4.—Dittenberger *Syll*, 291.—Gilbert «Griech. Staatsaltert», 1, 44.

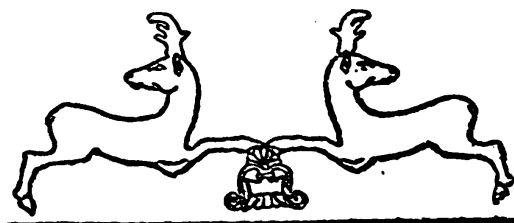
65. Οἱ Ἡπειρώτες στὶς ρωμαιομακεδονικὲς συγκρούσεις ἦταν σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων. Ἀρχικὰ ἔγιναν μέλος τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς συμμαχίας ποὺ ἐπὶ κεφαλῆς εἶχε τὸν μακεδόνα Ἀντίγονο Δάσωνα. Ἀργότερα τάχθηκαν μὲ τὸν Φίλιππο τὸν Ε' καὶ τὸν Περσέα (ἐκτὸς τῶν Θεσπρωτῶν καὶ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθαμάνων Ἀμύνανδρου).

66. Γιὰ τὴν πρὶν ἀπ' τὸν Αἰμ. Παῦλο διείσδυση τῶν Ρωμαίων στὴν Ἡπειρ., κοίταξε —Περάνθη «Ἀμβρακία» σ. 188—194—Γιάγκα «Ἰστ. Θεσπρ.» σ. 59—60—Κορδάτου «Ἰστ. Ἀρχ. Ἑλλ.» τ. 3. σ. 464, 465, 466, 504, 506

67. Κοίταξε—Πολύβ. XXX, 14, 1—7, 15, 5.—Λιβ. XLV, 33—34.—Πλ. Αἰμ. Παῦλος, 29, 30. Περάνθη, ὁ.π. σ. 194—6. Γιαγκα, ὁ.π. σ. 59—60. Κατὰ τὸν *Niebuhr* μὲ τὴν καταστροφή τῶν ἑβδομήκοντα ἡπειρωτικῶν πόλεων ἡ Ρώμη ἐκδικήθηκε τὰ ὅσα ἔπαθε ἀπὸ τὸν Πύρρο.

68. Ὁ Χάροπας ὁ νεώτερος καὶ ὁ Τισσίας ἦταν ἀρχηγοὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ πράκτορες τῶν Ρωμαίων ποὺ ἐγδυναν τὸν κόσμον. Τότε οἱ Ἡπειρώτες ἐξεγέρθηκαν μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἀντίγονο καὶ Θεόδοτο. Ἀλλὰ ὁ Χάροπας ἐπνίξε στὸ αἷμα τὴν ἐπανάσταση, παίρνοντας σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέτρα. (Πολύβ. XXX, 14, 18, XXX, 15, 5, XXX, 21, 8,—Διόδ. XXXI, 31.—Λιβ. XLV, 33—34).

69. Κατὰ τὴ σύγκρουση Καίσαρα καὶ Πομπηίου οἱ Ἡπειρώτες τάχθηκαν μὲ τὸν Καίσαρα.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

—Στήν τρανή ἀφειτηρία,
σταματήσαμε τὰ χελιδόνια κι ἀνταμώσαμε
τις γυμνές παλάμες τῶν ἀνθρώπων
(χλωμές ἐλεγείες σὸ ἐφηβο βιβλίο
μιᾶς γενεᾶς πὸν φόρεσε τις ὀδυνηρὲς δάφνες).
Κι ἀποχαιρετήσαμε τὴν εἰδὴ τῶν νεκρῶν μας
σὸ μέλλον...

—Στήν τρανή ἀφειτηρία.
Περιμένουμε πάντα τοὺς ἴδιους δρομεῖς
(τὰ ὄσα τῶν Ἑρῆμων)
γιὰ νὰ φωτίσουν τὸ στεφάνι τῆς γῆς.

Συναντήθηκα μὲ τὸ φθινόπωρο,
σιὰ κίτρινα φύλα μιᾶς λεύκας.
Μιὰ χλωμὴ λύπη
θοοῖσεν εὐγενικὰ σιὰ χέρια μου.
Πῆρα τὰ γυμνὰ σχήματα,
στὴν ψυχὴ μου.
Καὶ χάραξα τὴν ὄψη τῆς ζωῆς.
Στὴν κόκκινην ὄχρα τῆς λίμνης
καὶ σις ἀχνὲς ἀναμνήσεις τ' οὐρανοῦ.

Δ. Κόκκινος

ΖΩΗ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ

Τριάντα χρονῶ· τί νὰ σκεφτῶ; δὲν θᾶχω ἄλλο.
πάθος γιὰ γρήγορη ζωὴ. Θὰ περπατεῖ τὸ σῶμα
κι' ὁ φτερωτὸς ὁ νοῦς, ξεχώρισμα δὲν θᾶχει πίστη
ἔγινε μέσα μου, μαυτὴ ξεκίνησα νὰ φτάσω
τὴν τελειότητα· Κι' ὦ φῶς, πὸν χάθης τοῦ πατέρα,
ἔσένα πρῶτο θέλω γιὰ νὰ δῶ. Σκέψη μου, πάρε
τὴ γυμνασμένη του ψυχὴ κι' ἀνέβασίτη πιὸ πάνω.

Ἦταν Φθινόπωρο. Μαζεύαμε ξηρὰ τὰ σῦκα.
Πέρα σὸ Ζάλογγο συγγέφιασε μιὰ μέρα· τρόμος,
πὸν τὴν σοδειὰ σις λιάστρες εἶχαμε, μέγας μᾶς βοῆκε.
Ἦταν χειμῶνας, ἀρρωστημένο τᾶλογο, νύχια,
ψωμί δὲν εἶχαμε, κι' ἐμεῖς σὸ δρόμο πεζοπόροι.
Ἀπώστασ' ὁ πατέρας, ἦρθε νὰ τὸν ξεκουράσει ὁ Χάρος.
Τὸ λείψαλό του θάψανε νᾶναπαυτεῖ σὸ χῶμα.

Μονάχος τώρα σιτὴ ζωὴ, δεμένος ἀπ' τὴν φύση,
ἐπάλεσα πολὺ τὸ θάνατο νὰ δῶ πῶς ἦρθε,
ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ζωὴ σταλμένος νᾶναι νόμος,
καὶ τόση λύπη μέσα μου δὲν μπόρεσα νὰ σβύσω.

Βασίλης Ματσούκας

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ 40

Τὸ '40 εἶναι μιὰ ἀπαρασάλευτη μὲς τὴ συνείδησή μας ἀξία. Ἐδειξε τοῦ Ἔθνους ἀλλὰ καὶ τοῦ καθενὸς μαχητοῦ χωριστὰ τὴ βιολογικὴ ἀντοχή. Καὶ τῶν νεώτερων, ποὺ κοντὰ στοὺς μεγάλους, τὸ αἷμα τους στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς πότισε τὴν φυλετικὴ καὶ παλιγγενεσία. Καὶ τοὺς ὠρίμασε πρῶϊμα, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Κι' ὁμως ἡ αἰσθητικὴ ἀποτίμησις αὐτῆς τῆς νέας ἀφειτηρίας τῆς ἐθνικῆς ζωῆς δὲν ἐγίνε οὐδὲν ὑψος τῶν ἐπιτεύξεων. Λίγα γλυπτά, λιγώτεροι ζωγραφικοὶ πίνακες, ἐλάχιστα λογοτεχνήματα, προπαντὸς ἀποσπασματικά: διηγήματα ποὺ εἶναι κραυγαλέα θούρια. Καὶ μερικὲς προβληματικὲς συνθέσεις (ἐκείνες τοῦ Λουνᾶ Ἀκρίτα, τοῦ Γιάννη Μπεράτη, τοῦ Στέλιου Σεφλούδα, οἱ πατριωτικοὶ ὕμνοι τοῦ Σικελιανοῦ, ἡ «διθυραμβικὴ» ἐλεγεία τοῦ Ἐλύτη). Αὐτὰ δὲν εἶναι φυσικὰ ἐπαρκῆ, καθὼς δὲν εἶναι ἐπαρκῆ καὶ τὰ χρονικὰ τῆς σκλαβιάς 41—44. Εἶναι κυρίως ἐμπνοὲς ἢ καταγραφὲς ἀσυστηματοποίητες, ἐνῶ τὸ σύστημα ἐδῶ θὰ ἔδινε ἄλλα μεγέθη. Προτείνομε νὰ προκηρυχθῇ ἕνας κατὰ τομεῖς διαγωνισμὸς. νὰ κηρυχθῇ ἕνας συναγεμὸς γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀξία τοῦ '40. Ἐνα εἶδος κέντρου σπουδῶν '40 καὶ τῆς κατοχῆς. Νὰ γίνῃ καταγραφή τῶν ἀναμνήσεων τῶν αἵματηρῶν ἀπ' ὅλες τῖς κοινωνικὰς τάξεις, ὥστε νὰ ἔχομε τὰ πρῶτα χρονικά, τὰ πρῶτα ἀπομνημονεύματα: Ἀπὸ κεῖ ὁ δρόμος θὰ μᾶς ἐφερνε σὲ δυὸ ἐξ ἴσου πολυτιμὲς κατευθύνσεις. Θὰ εἶχαμε ἔτσι ἀφ' ἑνὸς τῖς πρῶτες δόκιμες καὶ τεκμηριωμένες Ἱστορίες τοῦ Ἀλβανικοῦ καὶ Ἀπελευθερωτικοῦ ἔπους. Κι' ἀφ' ἑτέρου ἐμπνευσμένες δημιουργίες μὲ ἐνότητα καὶ σύλληψη. Ἡ πείρα ἢ σκληρὴ καὶ ἡ πείρα ἢ σκληρότατη τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γενεᾶς θὰ ἔδινε τὸ ἦθος τῆς πιδ γνήσιας ἰδιοσυγκρασίας μας. Τὸ '40 καὶ ἡ κατοχὴ μόνον ἔτσι θὰ πολιογραφόταν ἐπάξια καὶ στὴν πολιτεία τοῦ πνεύματος.

Γ. Δ.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Μία ἀπὸ τῖς σοβαρότερες ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, ἡ «Καθημερινή», ἔγραφε διὰ χειρὸς τοῦ κ. Αἰμ. Χορμούζιου, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα χάνουν μὲ τὸν θάνατον τοῦ Καζαντζάκη τὸν δεύτερον στύλον τους· (ὁ πρῶτος ἦταν ὁ Σικελιανός). Καὶ πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τῖς ἐφημερίδες ὅτι ἡ κηδεῖα τοῦ Καζαντζάκη ἐγίνε ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν «δημοσίᾳ δαπάνη».

Ὅταν ἕνας συγγραφεὺς χαρακτηρίζεται στύλος τῶν γραμμάτων καὶ ὅταν ἡ κηδεῖα του γίνεται ἀπὸ τὸ Κράτος «δημοσίᾳ δαπάνη», πρέπει ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς νὰ εἶναι καὶ μέγας συγγραφεὺς καὶ μέγας πατριώτης. Αὐτὸν τὸν μέγαν συγγραφέα καὶ μέγαν πατριώτην κατὰ τὴν γνώμην, 1) σοβαρῶν ἀνεγνωρισμένων πατριωτικῶν καὶ συντηρητικῶν ἐφημερίδων καὶ 2) αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπευθύνου κυβερνήσεως τοῦ τόπου, δὲν ἐτίμησαν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκοδημαϊκοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἦσαν ἀρμόδιοι νὰ συντελέσουν εἰς τοῦτο. Διὰτί; Μήπως διότι νομίζουσιν ὅτι ἕνας σοβαρὸς ἄνθρωπος δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ εὐρίσκειται μέσα ἐπεὶ. Τόσον λοιπὸν χαμηλὰ ἔχει πέσει τὸ κύρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν; Ἡ. τί συμβαίνει;

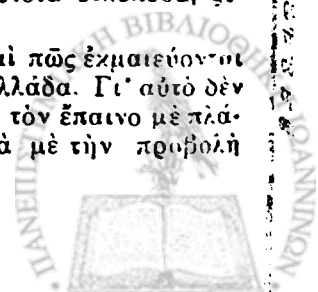
ΜΙΑ ΑΣΤΟΧΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

Ἀφοῦ ἀποφάσισε ὁ Δῆμος Ἰωαννίνων νὰ κάμῃ μιὰ τιμητικὴ διάκριση μεταξὺ τῶν Ἑπειρωτῶν λογοτεχνῶν, ποὺ καλλιεργοῦν τὴν ἑμμετρολόγο σήμερα, ὄφειλε νὰ μελετήσῃ τὸ ἔργο ὅλων τῶν Ἑπειρωτῶν ποιητῶν, ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν κάτι ἀξιοπρόσεχτο, κι' ἀφοῦ ἀκούσῃ μιὰ ἐμπεριστατωμένη εἰσήγησιν ἀπὸ τοὺς εἰδικὰ ἀσχολουμένους μὲ τὸ θέμα αὐτό, νὰ ἀπονεύμῃ τὸ μετάλλιο.

Ἄρνοῦμαι νὰ παραδεχθῶ, ὅτι μέσα στὸ Δημ. Συμβούλιον Ἰωαννίνων ὑπάρχει σήμερα ὁ κριτικὸς ἔκλειος μὲ τὴν ἔγκυρη γνώμη, νὰ μπορῇ νὰ ἀποφανθῇ, ποῖος Ἑπειρωτῆς δικαιούται τὸ ἀξίωμα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ λογοτεχνικὸ βραβεῖον.

Ἐνα λογοτεχνικὸ Σωματεῖον, μιὰ Ἀκαδημία Γραμμάτων, ἕνα φιλολογικὸ Περιοδικὸν θὰ εἶχε ἀρμοδιότητα νὰ βαθμολογῇ τὴν ἐπίδοσιν στὴ λογοτεχνία τῶν μελῶν ἢ συνεργατῶν του. Ἐνα Δημοτικὸν Συμβούλιον ὁμως ἀπὸ πότε ἀπόκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίῃ σὲ τέτοια οἰκόπεδα, ξένη πρὸς τὴν ἀποστολὴν του;

Ξέρομε πῶς γράφονται καὶ πῶς ἐκμαίεοντο οἱ εὐνοϊκὲς κριτικὲς στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ δὲν φθονοῦμε ὅσους πετυχαίνουν τὸν ἔπαινον μὲ πλάγια μέσα κι' ὄχι ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν προβολὴν

τοῦ ἔργου τους. Ἡ λογοτεχνική πείρα διδάσκει, ὅτι μονάχα τὰ ἔργα μὲ τὶς σοβαρὰς προθέσεις καὶ τὴν οὐσιαστικὴ ἀξία καταξιώνονται ἀπὸ τὸ χρόνο. Τὰ ὑπόλοιπα τὰ σκεπάζει ἡ λήθη γρήγορα.

Λοιπὸν πρὸς τί νὰ κυνηγήει κανεὶς τὸν ἔπαινο ἢ τὴ διάκριση—πράγμα κενὸ καὶ μάταιο—, πρὶν οἱ ἀρμόδιοι ἐκφέρουν τὴν τελικὴ τους κρίση, γιὰ τὸ ἔργο του;

Ὁ Δῆμος Ἰωαννίνων, ἀντὶ νὰ μοιράξῃ στεφάνια ἀμφίβολης ἀξίας στοὺς προστατευομένους του, καλύτερα θὰκανε νὰ προκηρύξῃ ἕνα φιλολογικὸ διαγωνισμὸ (μὲ χρηματικὸ ἔπαθλο ὑπολογισμοῦ) γιὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῶν Ἡπειρωτῶν συγγραφέων καὶ λογοτεχνῶν, ἐμπιστευόμενος τὴν κρίσιν τῶν ἔργων σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ πανελληνίου κύρους, ἢ—τὸ ἀκόμα σπουδαιότερον νὰ προωθήσῃ τὸ ἀνοιγμα τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης.

Αὐτὸ θάταν μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὰ ἡπειρωτικὰ γράμματα.

Γ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

*

Η ΓΝΩΜΗ ΕΝΟΣ ΤΡΙΤΟΥ

Ἡ ἱστορικὴ πεζογραφία εἶναι εἶδος ποῦ ἀφορμᾶται βέβαια, ἀλλὰ καὶ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη δημιουργία. Γιατί, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς, εἶναι ὁπωσδήποτε δεσμευμένη. Σ' αὐτὴ τὴν περιπτώσιν ὁ πεζογράφος ὑπηρετεῖ τὴν ἱστορικὴ μαρτυρία. Σκοπὸς του βέβαια εἶναι νὰ τὴν ὑψώσει ἀπ' τὴ σφαῖρα τῆς ἀναγκαιότητος στὴ σφαῖρα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, νὰ τῆς προσδώσῃ τὴν πλαστικότητα τῶν αἰσθητικῶν μορφῶν μὲ τὴ διαγραφὴ τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς δημιουργικῆς πλοκῆς. Σχετικὰ ὅμως μὲ τὴν δεδομένη ὕλη ὀφείλει νὰ τὴ σεβαστεῖ, συμπληρώνοντας μόνον τὰ δευτερεύοντα διάκενα καὶ πάντα κατὰ π ι θ α ν ο λ ο γ ι α καὶ μ ε π ν ε ὤ μ α σ υ γ γ ε ν ε ῖ α ς πρὸς τὰ ἄλλα γνωστὰ δρώμενα. Δὲν ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα οὔτε νὰ παραμορφώσῃ τὴν μαρτυρία, οὔτε, πῶς πολὺ, νὰ τὴν ἐφεύρῃ.

**

Νομίζω πὼς, ἂν δὲν λανθάνομε, στὰ παραπάνω κριτήρια ἐντελῶς διάφορα ἐργάστηκε ὁ Γ. Μπενέκος. Πρόκειται γιὰ τὸ διήγημά του «Χτυπάτε, κορίτσια, τὶς καμπάνες». Στὸ 1807 γράφει, πὼς ἔγινε μιὰ ἐξέγερση κατὰ τοῦ Ἀλῆ, παρσέμπει σὰ σὲ ἀφόρμηση, σὲ μιὰ ἐνθύμηση, ποῦ σώζεται τάχα σ' ἕνα ἀπ' τὰ Τριώδια τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Γιαννίνων. Τόσον ἡ ἐνθύμηση ὅσον ἄλλωστε καὶ ἡ ἐξέγερση εἶναι πλαστά. Ὁ Γ. Μπενέκος—τὸ ὁμολογεῖ ἄλλωστε—κατασκεύασε ἔτσι μιὰ πράξιν τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν τεκμηρίωσε μὲ μιὰ φανταστικὴ πηγὴ. Βέβαια μιὰ τέτοια ἱστορικὴ πρόξιν, ἀκόμη κι' ἂν δὲν ἔγινε εἶναι καὶ πιθανὴ καὶ συγγενῆς πρὸς τὸ ἀπελευθερωτικὸν πνεῦμα τοῦ δούλου ἡπειρωτικοῦ λαοῦ τῆς Ἀληπασαδικῆς Τουρκοκρατίας. Εἶναι πρῶτον του ὅτι συνέλαβε καὶ πιθανολόγησε γνήσια τὴν ἱστορικὴν στιγμὴν, ἀλλὰ καθὼς τὴν ἀναπτύσσει πεζογραφικὰ ἐντελῶς μόνη καὶ αὐτοκέφαλη,

ἔχομε τὴ γνώμην ὅτι πρόκειται γιὰ (πεζογραφικὴν ἀδείαν) αὐθαιρεσίαν.

**

Γιὰ νὰ ἀρθῇ πῶς πολὺ ἡ αὐθαιρεσία (παρὰ ὡς εὔρημα) τὴ στηρίζει σὲ μιὰ ἀνύπαρκτη μαρτυρία καὶ τότε ἡ αὐθαιρεσία γίνεται (χαριτωμένη, ἀλλ' ὁπωσδήποτε) πικραπλάνησι. Ἡ ἐφευρέσις τῆς ἐξέγερσεως τοῦ 1807 θὰ ἦταν προσδεκτικὸν μόνον ἔσταν ἀποτελοῦσε κεφάλαιον ἐνὸς ἱστορικοῦ μυθιστορήματος ποῦ τὰ λοιπὰ κύρια μέλη του θὰ τὰ ἀπάρτιζαν γνωστὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ὁ Α. Τολστοῖ αἰφνης δὲν μπορούσε ποτε νὰ κατασκευάσῃ μιὰ ἐνοπλὴ ἐξέγερση κατὰ τοῦ Μ. Ναπολέοντος μέσα στὴν κατακτημένη Μόσχα. Κι' ὁ Θ. Πετσάλης ὁ δικός μας, βλέπομε πὼς μετὰ φόβου Θεοῦ σέβεται τὴν ἱστορικὴν ὕλην του.

Ἔτσι παρεξέφρουσα αὐτοβούλως σὲ μιὰ συζήτησιν—διαφωνία καὶ ὀφείλω νὰ ἀποσυρθῶ. Ὁ Γ. Μπενέκος νομίζω πὼς κριτὰ ὡς κέρδη του τὴν ἀξία του τὴν αἰσθητικὴν καθὼς καὶ τὴν ὀρθὴν σφυγμομέτρηση τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς ποῦ περνοῦσε τότε ἕνα μέρος τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐφευρεμένην ὕλην καὶ τὴν πλαστὴν τεκμηρίωσίν τῆς εἶναι μὲ τὸ μέρος τοῦ Δ. Σαλαμάγκα.

Γ. Δ.

*

ΜΙΑ ΠΑΡΑΤΗΜΕΝΗ ΚΙΝΗΣΗ

—Ἀπὸ καιρὸ, τώρα, κοντεύει νὰ ἐξέλθῃ—ἀπ' τὰ πλαίσια τοῦ ἐνεργοῦ ἐνδιαφέροντος—ἡ ἀναληφθεῖσα, κατὰ καιροὺς, προσπάθεια τῶν λογοτεχνικῶν Σωματείων γιὰ τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς καλλιτεχνικοῦ Ὀμοσπονδιακοῦ Ἐπιμελητηρίου, γιὰ τὴν κοινωνικὴν ἐπαγγελματικὴν ὁργάνωσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ κινήματος στὴ χώρα μας. Κι' ἀπόμεινε στὴν περιοχὴ τῶν ὀνειρῶν αὐτῆ ἡ ζωτικὴ ἀνάγκη, ἐνῶ, ὅμως, ἡ ἐποχὴ μας—ἡ ὁποία δὲν συγχωρεῖ καθόλου τὶς ἀβελτηρίες—ἐξορίζει ἀνελέητα στὸ περιθώριον ὅλους ὅσους δὲν ἔχουν τὴν ταυτότητα κάποια ἐπαγγελματικῆς ἀσφαλίσεως. Καὶ ὅσο γιὰ τὴν ὑψοσὴν τῆς κινήσεως, θὰ εὐθύνονται ὁπωσδήποτε καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ποῦ ἀνέλαβαν τὴν πρωτοβουλία καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι—στὴν Ἀθήνα—ποῦ τοὺς ἄφησαν στὴν ἀναιμία τους, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ ἴδιοι εἶναι καὶ ὁ ζωντανότερος κορμὸς τῆς κοινωνίας. Καί, ἐν προκειμένῳ, θὰ εἶταν πράγματι ἀπογοητευτικὸ, ἐὰν ἀπὸ τὴν... δραστηριότητα αὐτῆ, ξεκινούσαμε νὰ βροῦμε καὶ τὴ δύναμιν καὶ τοὺς χυμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στὶς ἡμέρας μας. Διότι, ἐφ' ὅσον φτιάσαμε ὡς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐντόνου ἀγῶνος γιὰ μίαν ἀπαίτησιν—ἔστω καὶ ὑποτυπώδη σχεδόν—, ἡ εἰς ἑαυτοὺς ἐγκατάλειψιν δὲν σημειώνει μόνον μίαν δυσοίωσιν ἀνακολουθία, ἀλλὰ καὶ τὴ στοιχειώδη ἔλλειψιν μιᾶς ὠριμότητος, ἀπαραίτητης γιὰ τὴν ὑπόστασιν τῶν ἀνθρώπων τῆς θεῖας δωρεᾶς.

Γι' αὐτὸ, λοιπὸν, νομίζομε ὅτι ἐπιβάλλεται—ἔστω καὶ τώρα—κάποια ὑπεύθυνη συνέπεια. Ἡ νὰ ἐπανέλθουν ὑπόχρεοι καὶ ἐνδιαφερόμενοι

στην ύποχρέωση που ανέλαβαν ἢ (ἐν ἀνάγκῃ) νὰ πάψουν τὴ διαφέντευση (οἱ μὲν) καὶ τὴν ἐπίκριση (οἱ δὲ) γιὰ τὴν ἀσυγχώρητη ἀντινομία καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔλλειψη φροντίδας—ἀκόμα καὶ τῆς σκιώδους—γιὰ τὴ θέση καὶ τὴν τύχην αὐτῶν πού ἔχουν τὸν πικρὸ κληρὸ τῆς ἀγαθῆς ἀποστολῆς στὴ ζωὴ μας.

*

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΗΣ «Η. Ε.» ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν «Φίλων τῆς «Η. Ε.» στὴν Ἀθήνα, κατὰ τὸ τελευταῖο τρίμηνο, ἐπέτυχε νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν ἐφαρμογὴ ἐνὸς προγράμματος ἐνεργειῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἀφ' ἑαυτῆς τῆς δράσεως τῶν ἐν Ἀθήναις πνευματικῶν ἀνθρώπων καί, ἀφ' ἑτέρου, γιὰ τὴν ἐν γένει ὑποστήριξιν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας». Ἐτσι, πρωτοστατοῦντος πάντα τοῦ Ἡπειρώτου ἱατροῦ λογίου κ. Χρήστου, ἡ Ἐπιτροπὴ παράλληλα μὲ τὶς συζητήσεις πού ἔκαμε εἶχε μιὰ ὀργανωμένη μέσθ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» ἐμφάνισιν τῆς πνευματικῆς Ἡπείρου στὴν Ἀθήνα, καὶ ἀφοῦ ἤλθε πρῶτα σ' ἐπαφὴ καὶ μὲ τ' ἄλλα Ἡπ. Σωματεῖα στὴν Ἀθήνα, ἐπισκέφθη καὶ τοὺς ὑπουργοὺς Ἐξωτερικῶν, Συντονισμοῦ, Παιδείας, Προνοίας, Προεδρίας Κυβερνήσεως καὶ τὸν Ὑφυπουργὸν κ. Ν. Ἀθανασίου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀνέπτυξε τοὺς σκοποὺς τῆς καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πνευματικοῦ κινήματος τῆς Ἡπείρου—τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὴν «Η. Ε.»—ἐπέδωσε μάλιστα καὶ σχετικὸν ὑπόμνημα, στὸ ὁποῖον ἐκφράζεται ὁμόθυμος σχεδὸν ἡ παράκληση ὄλων τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ Ἡπειρωτῶν.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», ἐκφράζουσα τὶς πιὸ θερμὰς εὐχαριστίας τῆς πρὸς τοὺς καλοὺς αὐτοὺς Ἡπειρώτας, ἐλπίζει θετικὰ ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ δικαιοῦσιν ὅλες τὶς προσδοκίαις των καὶ ὅτι, συντόμως, θὰ δυνηθῇ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὶς ἀριστες αὐτῆς προϋποθέσεις πρὸς ἱκανοποίησιν ὄλου τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ, εἰδικώτερα, ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν.

*

ΤΟ ΜΕΓΑΡΟΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Μεγάρου πού δώρησεν ἡ Ἐθν. Τρ. στὸ Δῆμο πρέπει νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ ἐρευνηθῇ ἀπ' ὅλες τὶς πρόσφορες πλευρὰς, ὥστε καὶ τὸ κτίριον νὰ ἀξιοποιηθῇ ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα καὶ ἡ πόλις νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἐπίσης. Διότι, μιὰ πρόχειρη ἀπόφασις θὰ ἦταν δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ ὄχι μονάχα ἓνα κακὸ προηγούμενον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀχρηστεύσῃ κατ' οὐσίαν τὴν ἀξίαν του, στὸν πραγματικὸν τομέα. Δὲν ξέρομε, ἐν προκειμένῳ, τί σκέπτεται σχετικὰ ἐπ' αὐτοῦ ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον. Κι' οὔτε—ἄλλωστε—θὰ μπορούσαμε νὰ πάρομε στὰ σοβαρὰ τὶς φῆμες ἢ καὶ τὶς συζητήσεις ἀκόμα περὶ τῆς στεγασεως δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ Λέσχης Ἰωαννίνων. Διότι κατ' ἀρχὴν δὲν πιστεύομε ὅτι κάτι τέτοιο δὲν θὰ εἶταν—ἔστω καὶ μετρίως—φρόνιμον καὶ πολὺ περισσότερο, δὲν θ' ἀνταποκρίνον-

ταν οὔτε πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ αὐτῆς ἀκόμα τῆς δωρεᾶς. Ἄλλωστε ἡ πόλις μας, ὕστερα μάλιστα καὶ ἀπὸ μιάν ἀδιαμφισβήτητη παρουσίαν τῆς πού ἔχει σήμερον στὸ Πανελλήνιο ἐνδιαφέρον, ἀντιμετωπίζει τώρα πιὸ ἐπιτακτικὰ τὴν ἀπὸ καιρὸ ὑφιστάμενη ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς συγκροτήσεως τῆς εἰς μιάν ἰδίαν φυσιογνωμίαν. Καὶ τὸ ζήτημα τῆς καλῆς διαθέσεως τοῦ μεγάρου τῆς πρώην Ἐθνικῆς τραπέζης προσλαμβάνει ἐξαιρετικῶς ἰδιαίτερη σημασίαν. Συνεπῶς ἀλλοίως θὰ πρέπει—ἢ μᾶλλον θὰ ἔπρεπε—νὰ εἶχε ἐξετασθῇ αὐτὸ τὸ θέμα, ἐξ ἀρχῆς του, ἀπ' τοὺς ὑπεύθυνους παράγοντες. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ πλέον ἐνδεδειγμένη (τόσον ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος τῶν Ἰωαννίνων) πρότασις γιὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ κτιρίου αὐτοῦ εἶναι νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ τὸ Δῆμο γιὰ τὴ δημιουργίαν μιᾶς Δημοτικῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ὅπου θὰ περιλαμβάνονταν κάθε πνευματικὴ, καλλιτεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἐκδήλωσις τῆς πόλεώς μας. Ἐνας τέτοιος Ὄργανισμός δὲ θὰ εἶταν καθόλου δύσκολο νὰ συγκροτηθῇ (ὑπὸ νομικὴν ὑπόστασιν) καὶ νὰ προσφέρῃ πράγματι μεγάλες ὑπηρεσίες δεδομένου ὅτι, στὴν Ἡπειρὸν, ὑφίστανται ἀριστα ὅλες οἱ ἀναγκαῖαι γι' αὐτὸ προϋποθέσεις. Στὴ στέγη αὐτὴ θὰ περιλαμβάνεται καὶ Δημοτικὴ ἢ Ζωσιμαία βιβλιοθήκη, Δημοτικὴ Πινακοθήκη Λαογραφικὸ μουσεῖο κ.τ.λ. Κάθε ἄλλη λύσις, πιστεύομε πῶς δὲν θὰ εἶχε νὰ προσφέρῃ, τίποτε τὸ θετικὸν γιὰ τὰ Γιάννενα καὶ—ἐξ ἄλλου—γιὰ ὁποιαδήποτε ἄλλη περίπτωσιν τὸ μέγαρον τῆς Τραπεζῆς δὲν θὰ εἶταν τόσο πολὺ ἐνδεδειγμένο. Οἱ ὑπεύθυνοι πού θὰ διαχειρισθῶν παραπέρα τὴν ὑπόθεσιν τῆς διαθέσεως στὴν ὑπηρεσίαν τῆς πόλεως μας τῆς καθ' ὅλα πολυτιμότητες αὐτῆς δωρεᾶς, θέλομε νὰ πιστεύομε ὅτι θὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τοὺς μὲ τὴν ἀρμόζουσα σοβαρότητα καὶ ὄλ' αὐτὰ πού—ἔστω καὶ σὲ γενικὰς γραμμὰς—διελάβαμε παραπάνω.

Ο ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΜΑΣ κ. ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΣ

Ἡ ἀκριβὴς διεύθυνσις τοῦ ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις εὐρισκομένου Διευθυντοῦ τῆς «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ**» κ. Μιχαὴλ Μάνου, παραποιηθεῖσα ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας εἰς προηγούμενον τεύχος μας, εἶναι ἡ ἐξῆς:

Mister: MICHAEL MANOS

35-24, 104 Street

CORONA 68, NEW YORK

U. S. America

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κρίτωνος Ἀθανασούλη: «*Δυὸ ἄνθρωποι μέσα μου*» Ἐκδόσεις «*Δαιδάλου*»—Ἀθήναι 1967.

Ἄν ἐπενδύσουμε φιλοσοφικά τὸ νόημα τῆς ποίησης τοῦ κ. Ἀθανασούλη στὰ δεκαεφτά χρόνια τῆς διαδρομῆς της, θὰ δίναμε στὸ δοκίμιο τὸν τίτλο: «*Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐποχὴ του*». Ὁ ἄνθρωπος, σὰν προβολὴ κυρίως ψυχικῆς καὶ συναισθηματικῆς ζωῆς, εἶναι τὸ κίνητρο καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ποίησής του, καὶ ἡ ἐποχὴ τὸ πλαίσιο μέσο στὸ ὁποῖο αὐτὴ ἐνσαρκώνει τὰ βιώματά της. Ἡ διαπίστωση δὲν ἀφορᾷ βέβαια μονάχα τὴν ποίηση τοῦ κ. Ἀθανασούλη. Μπορεῖ νὰ ταυτισθῆ καὶ μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς προσφορᾶς πολλῶν ἄλλων συγχρόνων ποιητῶν. Ἀποκτᾷ ὅμως ἰδιαίτερη σημασίαν στὴν περίπτωσή μας γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ «*δραῖσις*» καὶ τὰ «*περιθωρία*» της ἔχουν μιὰ στενὴ σύνδεση, αἰτιολογοῦνται καὶ ἀλληλοεξημενεύονται. Ὁ «*ἄνθρωπος*» εἶναι δημιουργημὰ καὶ δημιουργὸς τῆς ἐποχῆς του, ἀποβαίνει αἴτιο καὶ αἰτιατὸ, οὐνυφαίνεται μὲ αὐτή, διαλύεται καὶ συγγέεται μὲ τὸ περιεχόμενό της καὶ ἀποκρυσταλλώνεται πάλι σὰν ἄτομο μὲ αὐτόνομη ζωὴ καὶ παυλλογὰς ἐνδιαφερόντων. Κινεῖται καὶ κινεῖται καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀλληλοεξάρτηση τῶν δυνάμεων μορφοποιεῖται ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα καὶ κατανοεῖται ἡ ἀνθρώπινη περιπέτεια.

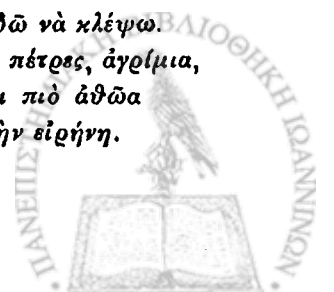
Μὲ τὸ νέο του βιβλίον ὁ κ. Ἀθανασούλης ρίχνει τὸ βάρος τῆς προσπάθειάς του κυρίως στὸν «*ἄνθρωπο*». Δὲν ἰδὸν ἀποκόπτει φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του, γιὰ ἄλλοιῶς θὰ κατόντουσε ὄχι μονάχα δύσκολη ἀλλὰ καὶ ὀδικοιολόγητη ἡ ἐρμηνεύει του, μὰ ἐπιχειρεῖ μιὰ κατὰ βῆθος διεύθυνση κατὰ τρόπον ποῦ οἱ ψυχικὲς ἐκδηλώσεις του νὰ παίρνουν τέτοια προεκτάση ὥστε νὰ δημιουργοῦν μιὰ «*παρασκιὰ*» στὸν ἐποχιακὸ ὀρίζοντα. Καὶ τὸ «*τέλος*», τὸ ὁποῖον θέτει, ἀποτελεῖ μιὰ προσπάθεια ἀπόξεσης τοῦ ἐπιχρίσματος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπ' ὅλες τὶς κατασταλαγμένες ἐπιδηρῶσεις τῶν ἐποχιακῶν μεταβολῶν, μὲ πρόθεση νὰ προβληθῆ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ γυμνὴ, ἀλλὰ παρθενικὰ ἀγνή, μὲ τὸ πρωτεῖκό της κύταρο. Τὴν προσπάθεια αὐτὴ δὲν τὴν καταβάλλει ὁ ποιητὴς σὰν ἀφ' ὑψηλοῦ παρατηρητῆς μιάς κατασκευαστικῆς ἀλλὰ σὰν ἀγῶνα ἐσωτερικὸ δικό του, σὰν δρᾶμα καὶ ἀγωνία ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Φυσικὰ ἡ προσπάθεια δὲν ὀλοκληρώνεται, δὲν μπορεῖ νὰ ὀλοκληρωθῆ στὴ δικαίωσή της. Εἶναι τόσες οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες—τὸ πάχος τοῦ ἐπιχρίσματος ποῦ μιλήσαμε παρσπᾶνω—εἶναι τόσκι πολλὰ τὰ ἐρεθίσματα, οἱ ἀπαιτήσεις καὶ ἡ κατάθλιψη τῆς ἐποχῆς, ὥστε θάταν ἀδύνατη ἡ ἀπελευθέρωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπὸ τὰ δεσμά της μέσα στὰ περιορισμένα χρονικὰ ὅρια μιάς ζωῆς. Εἶναι μιὰ ὑπόθεση αὐτὴ ἀπεριοριστοῦ παρελθόντος καὶ ἀπροσδιόριστου μέλλοντος. Ἄξια ἐνέχει ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἐσωτερικῆς πάλης, ἡ δραματικὴ σύγκρουση τῶν ἔνδον, ποῦ δὲν εἶναι

δυνατὸ παρὰ νὰ ἀπελευθερώνη κάθε φορὰ καὶ κάποια μορφή ἀγνότητος τῆς ψυχῆς μας, νὰ ἀπολεπίξῃ τὸ φορτίο τῆς συμβατικότητος καὶ τῶν κατὰ συνθήκην ψευδῶν...

Δυὸ ἄνθρωποι λοιπὸν ἐνυπάρχουν μέσα μας. Δυὸ ἄνθρωποι ποῦ βρίσκονται σε ἀνηλέητη πάλη μεταξύ του. Ὁ ἕνας, χωμένος «*βαθιά* στὴν ὑσφαλο, βαθιά στὴ λίσπη, βαθιά στὴ ρίζα τοῦ καιροῦ», εἶναι ἡ προέκταση τῆς ιστορικῆς μνήμης, ἓνα σῶμα σύνθετο ἀπὸ ἀγνοσύνη καὶ ἀμαρτία. Ὁ ἄλλος ἀποτελεῖ τὸ «*κατ'* εἰκόνα καὶ κατ' ὁμοίωσιν» καὶ διαγράφει μιὰν αἱμάτινη πορεία νὰ ξαναβρῆ τὸ χαμένο ἑαυτό του. Αὐτὲς τὶς δραματικὲς ἀντιφάσεις ὁ Ἀθανασούλης τὶς κάνει στιγμῆς ζωῆς, τὶς μεταπλέθει σὲ σκηνῆς ἀγῶνα ἐπικοῦ, ὅπου τὸ ἄτομο διχάζεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συντίθεται καὶ μορφοποιεῖται πύλι σὲ σύνολο γιὰ νὰ διχασθῆ ἐκ νέου καὶ πάλι νὰ ὀλοκληρωθῆ. Ἐκεῖνο ποῦ ἀπομένει εἶναι ἡ κάθε φορὰ ἀπελευθέρωσις ἰχνῶν πρωτογονικῆς δυνάμης ἀναγκαίας γιὰ τὴ μελλοντικὴ μεταπλαση:

*Σαυτὴ τὴν κορυφὴν ποῦ ἡ γύμνια της χτυπιέται
[ἀπ' τοὺς ἀγέρας
καὶ ὁ ἥλιος τὴ χαϊδεύει τὰ πρωῖνά ἀπὸ τὸ παράθερό
[του
δὲν εἶμαι ἀνεβασμένος μὲ ἄλογο ἢ μὲ σκοινιά ἢ μὲ
[πόδια
γυμνά, ποῦ στῆς πορείας τὸ θρίαμβο πληγώθηκα.
[Ἡ πάλι
γιὰ νὰ κρυφτῶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὄχι ἢ γιὰ νὰ
[προσευχηθῶ
ἢ τιμωρία νὰ φύγω. Ἐδῶ ἔναι κορυφὴ. Ἐδῶ νέα
[πατρίδα,
Στοὺς βράχους ὅλα θὰ τὰ πῶ, στ' ἀγρίμια καὶ στ'
[ἀγροικὰ
νὰ πάρω μιὰν ἀπόκρισι ἀπ' τᾶγιο φῶς τῆς μοῖρας
[τους
καὶ ἀπὸ τὴν τρυφερὴν σιωπὴν ποῦ ὁ ἀγέρας τὴν ξυ-
[πνάει.
Δὲν τὴν ἀντέχω τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας σήμερα
νὰ φυλαχτῶ ἀπ' τὸ Θεὸ της ποῦ μοῦ ἐπιβάλλει μέ-
[ρα νύχτα.
Δὲν τὴν ἀντέχω τώρα πιά τὴν καθημερινὴν ντροπὴν,
ἄνθρωπος, τ' ἀγριμοῦ ἢ δίψα νὰ μὲ βασανίζει.
Κι ὅλο νὰ κρύβω αὐτὰ ποῦ αἰσθάνομαι καὶ καθαρὰ
[νὰ βλέπω,
πὼς μονάχα τὰ δέντρα, δέντρο εἶναι, χωρὶς ντροπὴν
[νὰ νοιώθουν
χωρὶς τύψη, χωρὶς καμμιάν ἀνάγκη νὰ συγχωρε-
[θοῦνε.
Ἐδῶ ἔναι κορυφὴ βουνοῦ ποῦ δὲν ἀμάρτησε ποτὲ
[του
γιατ' εἶναι βυθισμένο στὴν σιωπὴν, ἔξερσε τὴν εἰ-
[ρήνην
καὶ αὐτὴ κοιμᾶται λὲς καὶ γύρω της δὲν τὴν ἀναζη-
[τοῦνε.
Δὲ θέλω πάλι νὰ τὸ πῶ, ἦρθα καὶ ἐδῶ νὰ κλέψω
Ἄσα ὑπάρχουν στὸ βουνό, χόρτα, πέτρες, ἀγρίμια,
θάμνοι, πλατεῖες ἀπὸ φῶς, ὅλα ἔναι πρὸ ἀθῶα
ἀπὸ μένα ποῦ ἀνέβηκα νὰ κλέψω τὴν εἰρήνην.*

Από μένα πού ανέβηκα να πιω από την πηγή της.
Από μένα πού ανέβηκα να κοιμηθώ μαζί της.

Ο κ. Αθνασούλης με τη νέα συλλογή του υπογράμμισε έντονότερα την αξία της λυρικής του προσφοράς, πού δικαιωματικά έχει πάρει ξεχωριστή θέση στο πλαίσιο των επιτευγμάτων της σύγχρονης ποίησης. Γι' αυτό είμαστε βέβαιοι πώς στο μέλλον θα μάς παρουσιάσει λαμπρότερα δείγματα του εξαιρετικού ταλέντου του.

ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

*

Γνωστό Ἄρχιμανδρίτου, Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Στοιχειώδους Ἐκπαίδευσης: «Ἐπιθεωρητής καὶ διδάσκαλοι, σχέσεις καὶ συμπεριφορὰ μεταξύ των ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ» Τρίπολις—1957.

Ἄν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὸν ὄγκον τῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων πού κυκλοφοροῦν στὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν διατριβῶν πού δημοσιεύονται στὰ παιδαγωγικά περιοδικὰ θὰ κατέληγε στὴ διαπίστωση πὼς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μίαν, ἀπὸ κάθε ἀποψη, ἱκανοποιητικὴ κατάσταση στὸν ἐπιστημονικὸ αὐτὸ τομέα στὸν τόπο μας. Οἱ ἄριθμοι σ' αὐτὰ τὰ συμπεράσματα μᾶς ὀδηγοῦν. Ὁμῶς κάτω ἀπ' αὐτοὺς κρύβεται μίαν μεγάλη, μίαν βασικὴ ἀδυναμία τῆς Ἑλληνικῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Ἢ ἡ ἀδυναμία αὐτὴ προέρχεται ἀπ' τὸν ἐσφαλμένο μας προσανατολισμὸ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ οὐσιώδες στὰ παιδαγωγικά μας πράγματα. Ἔτσι, ἂν καὶ διαθέτουμε πληθὺν μὲρφομένων ἐκπαιδευτικῶν καὶ ὑπολογισμὸ ἀριθμὸ ἐπιστημόνων παιδαγωγῶν τὸ «ἀντιλεγόμενον σημεῖον» τῶν συζητήσεων τῶν περισσοτέρων, τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς ἐρεύνης των δὲν εἶναι ἡ κατεύθυνσις τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ βία τῆς μορφώσεως τοῦ ἑλληνοῦ παιδός, ἀλλὰ ἡ βυζαντινολογία πολλὰς φορὰς γύρω ἀπ' τὸν τρόπο καὶ τὴ μέθοδο τῆς παρασχῆς τῶν γνώσεων. Ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε ἀφήνουμε νὰ μᾶς διαφεύγῃ ὁ σκοπός. Ἐνῶ ἡμεῖς κυνηγάμε τὸ «μέσον», τὸ ὅποιο κοντεύουμε νὰ ἀναγάγουμε σὲ δόγμα μὲ ὑπερτροφικὴ ὑπόσταση.

Δὲν θέλω μὲ τὰ παραπάνω νὰ ὑποστηρίξω τὴ σημασία τῆς μεθόδου, σὰ μέσου μορφώσεως. Σκοπὸ μόνον ἔχω νὰ περιορίσω τὴ χρησιμότητά της στὰ πραγματικά της ὄρια. Κι' ἀκόμα νὰ κρούσω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους τῆς μεθοδολογίας, σχετικὰ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων μας. Ἡ παιδαγωγικὴ βιβλιογραφία μας ἔχει πιά κορεστῆ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Τόσο πολὺ μάλιστα πὺ ἡ προβολὴ τους ἐπαψε νὰ προκαλῆ τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνο πὺ ἔαχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ διαδίδεται τὸ βιβλίον μὲ ὄρεξι: ἀπὸ τοὺς δασκάλους, ὄχι τοὺς ἐνδιατρίβοντας περὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπὸ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν λειτουργῶν τῆς στοιχειώδους πὺ πρέπει νὰ βοηθηθοῦν καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐπιμορφώσεως στὸ ἔργο τους.

Οἱ διδάσκαλοι σήμερα θέλουν συγγράμματα πὺ νὰ τοὺς δείχνουν τὸ δρόμον πὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς πὺ ἀσκοῦν δρόμον χαραγμένο στὸ περιβάλλον τῆς ἑλλη-

νικῆς πραγματικότητας, κι' ἀκόμα βιβλία πὺ νὰ τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἀξιοποιοῦν κατὰ τὸν καλλίτερον τρόπο τὸ μόχθον τους πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑαυτοῦ των. Ἐνα βιβλίον, σὰν αὐτὸ πὺ κυκλοφόρησε τελευταῖα ὁ ἡπειρωτῆς Γενικός Ἐπιθεωρητῆς κ. Ἰωάννης Ἀρχιμανδρίτης.

Ὁ κ. Ἀρχιμανδρίτης εἶναι γνωστός στοὺς ἐκπαιδευτικούς τῆς χώρας μας καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες, ἄρθρα καὶ μελέτες του.

Τὸ βιβλίον πὺ ἀναφέραμε «Ἐπιθεωρητής καὶ διδάσκαλοι» μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ σὰν ὄριμος καρπὸς ἐπιστημονικῆς κατάρτισεως καὶ πολυετοῦς πείρας πὺ ἀποκτήθηκε μὲ τὴν ἐξάντληση ὄλων τῶν βαθμίδων τῆς ἱεραρχίας κι' ἀποτελεῖ μίαν θεώρηση τῶν ἐπιστημονικῶν μας πραγμάτων ἀντικειμενικῆ, θάρρα καὶ εἰλικρινῆ. Μποροῦμε ἀδίστακτα νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε σὰν ἕνα πολὺτιμο ἀπόκτημα γιὰ τοὺς δασκάλους μας. Τοὺς Ἑλληνας δασκάλους πὺ θὰ βροῦν σ' αὐτὸ ὄχι μονάχα τὴν προβολὴ τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ μόχθου των, ὄχι μονάχα τὴν ἀξιολόγησι τῆς προσφοράς των ἀλλὰ καὶ τίς προϋποθέσεις καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα πὺ πρέπει νὰ δημιουργήσουν στὰ σχολεῖα των καὶ στὸ περιβάλλον πὺ ζοῦν γιὰ νὰ καταστῆ τὸ ἔργον των λειτουργημάτων πραγματικόν, κι' ἀκόμα καὶ τίς ἀφειρήρες ἀπ' ὅπου θὰ ξεκινήσουν καὶ τοὺς σταθμούς πὺ θὰ περάσουν γιὰ νὰ ἀποβῶν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἀγωγῆς ἄριστος ζῶης γιὰ τοὺς τρωφίμους των. Καὶ ἡ βοήθεια πὺ προσφέρει τὸ βιβλίον δὲν ἀφορᾷ μονάχα τοὺς εὐνοειδῆτους διδασκάλους, ἐκείνους πὺ ἐπιτελοῦν εὐδρόκως τὸ καθῆκον των. Βοηθεῖ καὶ τοὺς ἄλλους, ἔτσι καὶ ἂν τὸ ποσοστὸ τους θεωρεῖται μικρό, ἐκείνους πὺ ἔχουν μετατρέψει γιὰ διαφορὸς λόγους τὴ συνειδητῆ τους σὲ ἀδιαφορία ἀνέλητη κι' ἐκείνους πὺ ἔχουν ἐκλάβει τὸ διδασκαλικὸ λειτουργημὸν μονάχα σὰ βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα καὶ τέλος τοὺς ὀλίγους πὺ ἀσυγχώρητα ἐγκληματοῦν σὲ βίαιος πείρα, παιδείας. Ἔτσι τοὺς εὐνοειδῆτους τοὺς ἐνθαρρύνει, τοὺς ἀδιαφόρους τοὺς δραστηριοποιεῖ, τὸς ἀσυνειδητους τοὺς ἐλέγχει καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὴ μετάνοια καὶ στὸ δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς στὸ καθῆκον.

Ὁ Ἐπιθεωρητῆς εἶναι τὸ ἑδρὸν πρόσωπον στὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀρχιμανδρίτη ἀλλὰ τὸν διδάσκαλον ἐνδίαφηρε, πρωτίτως αὐτό. Γιατὶ ὅταν ὁ Ἐπιθεωρητῆς ἐνεργῆται ὑπὸ κάθε του ιδιότητα, ἀπὸ τὴ σωστῆ θέσιν πὺ τὸν ἐτοπεβάτησε ὁ συγγραφεὺς, τὸ ἐπίτευγμα θὰ εἶναι ἡ ἀνύψωσις τοῦ λειτουργοῦ τῆς στοιχειώδους, ἡ ἀποδοτικώτερη ἐργασία του, ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν κόπων του, ὅλα αὐτὰ συνυφασμένα μὲ τὴν ἀνύψωσι τῆς παιδείας μας.

Δὲν θὰ ἐπακταθῶ στὴν κατὰ κεφάλαια ἀνάλυση τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ἀρχιμανδρίτη. Οὐτε εἶναι δυνατόν ἕνα βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα νὰ δοθῆ τὸ περιεχόμενον ἐνός ἔργου τόσο μεσοτὸ σὰ κατασταλάγματα πολὺτιμης πείρας καὶ σὲ διδάγματα τόσο ὠφέλιμα γιὰ δασκάλους καὶ ἐπιθεωρητῆς. Θὰ ὑπογραμμίσω μόνον, ἀκόμη μίαν φορά, τὸ θάρρος τῆς γνώμης του, τὴν ὀρθότητα καὶ ἀντικειμενικότητα τῶν σκέψεων του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ διάρ-

θρωση τής εργασίας του. Το περιεχόμενό της αποτελεί ένα εδαφος παρθένο για το μεγαλύτερο μέρος των διδασκάλων μας, είναι η συμπύκνωση και υλοποίηση ενός δ.άχουτου αιτήματος για την αναμόρφωση των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων που θα επιτρέψει να λάβουν σταθερή μορφή τα άχνα περιγράμματα μέσα στα όποια εντοπίζεται ο ρόλος των εκπαιδευτικών λειτουργών ο' όλη την κλίμακα τής ιεραρχίας, με αποτέλεσμα ο ρόλος αυτός να αποβή περισσότερο ευεργετικός για την εξυπηρέτηση του σκοπού τής αγωγής. Είναι φυσικό λοιπόν το πρωτότυπο αυτό έργο να διαβασθῆ με προσοχή απ' όλους τους εκπαιδευτικούς, όπως και γίνεται. Η κυκλοφοριακή επιτυχία στην περίπτωση αυτή έρχεται να δικαιώσει κατά κάποιον τρόπο τα όσα στην άρχῆ ανέφερα. "Οτι δηλαδή τὰ έργα που αναφέρονται στην ούσα τής παιδείας μας αποτελούν συμβολή τήν παιδαγωγική βιβλιογραφία, δημιουργούν το ενδιαφέρον και τήν έφεση τής μελέτης των.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

*

Γιάννη Σαραλή. «Το Ζαγόρι»

Ο κ. Σαραλής είναι ένας δυνατός τοπιγράφος, που δὲν αυτοαναγράφεται, μολοντί απλώνει το βιβλίο του σε 200 σελίδες έξετάζοντας μιὰ περιοχή 45 χωριών (όχι πόλεων και χωριών όπως συμβαίνει συνήθως με κείνους που γράφουν ταξιδιωτικές εντυπώσεις) που βρίσκονται τόσο κοντά μεταξύ τους και είναι σφραγισμένα με τήν ομοιόμορφη Ζαγορσία μαζιορία.

Πράγμα εκπληκτικό, ίσως άθλος, αν λάβει κανείς υπ' όψη πόσον ακριβείς είναι οι περιγραφές του και με τι λεπτομερειακή υπομονή γίνονται.

Μικρός όταν ήμουν, έτυχε να πεζοπορήσω το Ανατολικό Ζαγόρι (Γρεβενίτι, Δόλιανη, Ζωντήλα) το Κεντρικό (Καπέσοβο, Μπάγια, Δοβρά, Μπούλτζη, Κοκούλι, Βίτσα, Μονοθένδρι, Τρεπέλοβο, Σκαμνέλι) και με τόν πόλεμο του 40 το Δυτικό (Δολιανά, Γεροπλάτανο) κι' όμολογῶ ότι το βιβλίο του μου έκορύφωσε το ενδιαφέρον κι' άποξεχάστηκα στις σελίδες του.

Έθαύμασα τήν εθχέρειά του στο να συλλαμβάνει τή φυσιογνωμία ενός τόπου, κάθε τοπίου και τόν ερήκα να ζωντανεύει δάση και ποτάμια μ' άπαράμιλλη δύναμη περιγραφής, τέτοια, που στέκει να τόν συγκρίνω με οίονδήποτε απ' τους μεγάλους Έλληνας πεζογράφους.

Σκηνογραφίες ζωντανές, σκόρπιες πληροφορίες λαογραφικού αντικειμένου, προβλήματα κι' ανάγκες κι' άραιοί προσωπικοί στοχασμοί του δυναμώνουν τήν πορεία και προπαντός θα επιμείνω στην αποκάλυψη των περιγραφών του, όπως μικρό παράδειγμα αναφέρω τις όκτώ άράδες του βουνού τής Γραδίστας (σελ. 114).

Χωριστά ο λυρικός τραγουδιστός τόνος του βιβλίου, χωριστά ότι μας έδωσε ένα άπολαυστικό άπόκτημα τής περιοχής π' αποτελεί το καύχημα τής Ήπειρωτικής γής και δραστηριότητας, ο κ. Σαραλής έχει τις ικανότητες ενός γνησιού λογοτέχνου, ενός ταξιδιογράφου όλκῆς καλλίτερα,

και τὰ νεοελληνικά γράμματα θα του τις αναγνωρίσουν, όσο και αν το βιβλίο του με τήν πρώτη εμφάνιση δὲν έκίνησε καθώς έπρεπε το ενδιαφέρον των κριτικών που άπονέμουν Κρατικά βραβεία.

ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ

***

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΕΡΙ ΝΟΣΗΡΑΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Κύριε Δ)τά

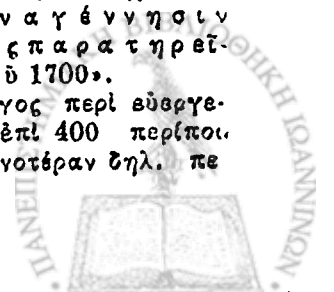
Μελετηται τής ιστορίας μας και ιδιαίτερω τής Έπτανησιακής, δὲν δυνάμεθα να αντιπαρέλιθωμεν άδιαφόρως ώρισμένα σημεΐα των υπό τοῦ κ. Γ. Βουκελάτου, γραφέντων εις προηγούμενον τεύχος τής Η.Κ. υπό τόν τίτλον «Η Λευκάδα κι' η προσφορά της στα έλληνικά γράμματα».

Είναι άντίθετον προς τήν ιστορικήν πραγματικότητα να πιστεώμεν άνεπιυολάκτως ότι ετά Έπτάνησα είχαν τήν καλή τύχη να ζήσουν κάτω από το ζυγό τής Βενετίας, Γαλλίας, Αγγλίας, ζυγό σχεδόν ευεργετικό και πιό ύποφερτό εν συγκρίσει με τόν Τουρκικό, πράγμα που επέτρεφε να εξέλιχθουν πνευματικά και να συνεισφέρουν στα έλληνικά γράμματα. Ένώ στην Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα νοσηρά Τουρκική επίδρασις και σατανική πολιτική τής Οθωμανικής Αδτοκρατορίας έμαράζωσε και έξουθενωσε κυριολεκτικὰ τήν «παιδεία!»

Περίεργον είναι ότι ο κ. Β. πλησιέστερος έν Λευκάδος προς τὰ ζείδωρα Ήπειρωτο—άκαρνανικά όρη απ' όπου προήλθαν οι Ζαμπέλοι, Βαλαωρίται, Βλαντοί, Πολίταις Γονέμηδες κ.α. διακεκριμένοι Λευκάδιοι (Σ. Κατά Η. Γαιτσόλην, ό τόνος γεννήσεως δὲν είναι άρκετός διά να προσδιορισθῆ ή καταγωγή, και με τήν άποψιν αυτήν περιέλαβε ως Κεφαλληνία εις το άξιόλογον έργον του «Κεφαλλών. Σύμμικτα Τ.Α. 1900» και τόν Πάργιον συγγραφέα τής Ήπειρ. Χρονογραφίας Η. Αραβαντινόν) διεΐδε νοσηράν επίδρασιν και «κυριολεκτικό μαράζωμα και έξουθενωμα» τής έλληνικής παιδείας. Διότι είναι γνωστόν ότι εκεί ακριβώς ήκμαζαν τὰ έλληνικά γράμματα και άνθοῦσαν έλληνική παιδεία από των άρχών του 1600 εις σχολεία όνομαστά όπως των Ίωαννίνων, Αγράφων, Αμπελοκήπων, Κυθωνιών, Σμύρνης, Μοχοπόλεως κ. α., καθ' όν χρόνον εις τήν Έπτάνησον τὰ έλληνικά σχολεία ήσαν σχεδόν άνύπαρκτα.

Τόσον ο Κούμας (ιστορ. Άνθρ. πραξ). δσον και ο Ιστορικός Παπαρηγόπουλος τονίζουν. «κυριως εις τήν πόλιν των Ίωαννίνων και κατόπιν τήν Πάτμον χρεωστέϊ ή Ελλάδα τήν αναγέννησιν τής παιδείας της εις παρατατηρείται άπό των άρχών το 1700».

Παραδόξως όμως γίνεται λόγος περί ευεργετικής επίδρασεως και διά τόν επί 400 περίπου έτη ένετικόν ζυγόν, τήν σκοτεινότεραν δηλ. πε

ρίοδον τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ συν-
θῆκαι τῆς κυριαρχίας ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ὄχι
μόνον δὲν ἀφίναν νὰ δημιουργηθοῦν οὔτε κατὰ
προσέγγισιν πρὸς τὰ ἐκπαιδευτικὰ κέντρα τῆς
Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλλη-
νικὴ γλῶσσα περιεφρονεῖτο καὶ παρέμνε ὡς γλῶσ-
σα τοῦ χυδαίου ὄχλου καὶ ἰδίως τῶν χωρικῶν.
Ἱεράγματα παγκοίνως γνωστὰ τὰ ὁποῖα εἶναι φυ-
οικόν νὰ ἀγνοῆ ἢ κατὰ τὴν κατοχὴν (1943—
1944) ἐκδοθεῖσα ἱστορία τοῦ Κ. Καιροφύλα «ἡ
Ἐπτανήσος ὑπὸ τοῦς Ἑνετοῦς».

«Ἐνῶ δὲ Μωάμεθ ἐφλεβοτόμει, ὁ Πάπας ἐπνευ-
ματοτόμει» τονίζει ὁ Ζαμπέλιος (Κρητ. Γάμοι).
«Εἰς τὴν Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα, λέγει, φό-
ρος αἵματος μόνον. Εἰς τὴν χριστιανοκρατουμέ-
νην φόρος φρενός. Οἱ γενίτσαροι ἐστρατολογήθη-
σαν ἀπὸ τὰ περισσεύματα τοῦ γένους μας καὶ ἀρ-
νητικῶς τὸ ἐνίσχυσαν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπιβιώσεώς
σου. Ἀντιθέτως οἱ γενίτσαροι τοῦ Κῦαγγέλίου
(προσῆλυτον τοῦ καθολικισμοῦ) ἐστρατολογήθησαν
εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους μας τὸ
ὁποῖον ἐζημίωσαν εἰς τὰς ἀποπειράς τῆς ἑλλη-
νικῆς ἀναγεννήσεως. Αἱ ζημίαι δὲ αὐταὶ εἶχον συ-
ναπειράς τὰς ὁποίας ἠρθάνθη κατάκαρδα καὶ ἡ ἐ-
παναστάσις (1821) καὶ συναϊθανόμεθα ἀκόμα
καὶ σήμερον, καίτοι πολὺ ὀλίγον φροντίζομεν νὰ
τὰς ὑπολογίσωμεν καὶ τὰς ἐξακριθώσωμεν».

Ὁ Ἄνθ. Μαζαράκης (Βιογ. Κεφαλλήνων), λέ-
γει «Ἡ ἀναστροφή τῶν ἑπτανήσιων νέων ἐκ νε-
αρῆς ἡλικίας εἰς τὰ ἰταλικά ἰδρώματα καὶ ἡ ἐ-
νετικὴ κυριαρχία κατέστησαν
εἰς τὴν Ἑπτανήσῳ τὴν ἰταλικὴν
γλῶσσαν ὡς ἀνεπιτηρητικὴν. Ἡ δὲ ἡ
ἐλληνικὴ οὐδ' ἔβλεπε (1843) ἐπιμε-
λῶς καὶ ὁμιλεῖται εὐρύθμως παρὰ πάντων».

Ὁ Ἀδαμαντ. Κοραῆς ἀπαντῶν εἰς τὸν πρόε-
δρον τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων τὸ πρῶτον ἰδρυθείσης
(1807) ἐν Κερκύρα Ἰον. Ἀκαδημίας αἰτήσαντα τὴν
συνδρομὴν του, γράφει. «ἐφ' ὅσον καταφρονεῖτε
τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὴν ἐλπίζετε εἰς ἑλλη-
νικὴν βοήθειαν». Ἐκ τῶν 69 δὲ ἔργων τῶν ἀνα-
κοινωθέντων εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀκαδημίαν, μόνον 7
ἦσαν ἑλληνιστί, καὶ ἐκ τούτων μόνον ἐν ἑπτα-
νησῷ. Καὶ ἐκ τῶν 32 πληρεξουσίων τῶν ὑπο-
γραψάντων τὸ Ἰόνιον Σύνθημα τοῦ 1803, πλὴν ἐ-
νός ἑλληνιστί, ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπογράφοι Ἰταλι-
στί. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐπαναλαμβάνεται καὶ κατὰ τὴν
ὑπογραφὴν τοῦ Συνήτος τοῦ 1806. Ἐξ ἄλλου, ἡ
ἐπίσημος εἰσαγωγὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς
τὴν Ἐπτανήσον ἐγένετο το 1859 διὰ πλειοψηφίας
μόνον 2 ψήφων, δηλ. 19 ὑπὲρ καὶ 17 κατὰ, καθ'
ὃν χρόνον εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἡ Τουρκικὴ Διοί-
κησις ἀκόμη ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴν!

Ὁ Σάβας (Μεσ. Μν.) λέγει ὅτι οἱ δούλοι τῆς
φεουδαρχικῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς Κύπρου τὸν
ἴσον αἰῶνα ἐθεσποῦντο ὡς πραγματικοὶ παρλαί-
της ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ζωὴ των ἦτο χειροτέρα
ὄχι μόνον ἐκείνων ποῦ ἦσαν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν
τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπασχολουμένων εἰς
τὰ κάτεργα. «Ὅπου δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκυριαρ-
χησαν Λατῖνοι, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατεστράφη
διαδεχθεῖσα ὑπὸ ἐγχωρίων ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα

οὖν τῷ χρόνῳ τοιοῦτον ἐξεβαρβαρώθησαν ὥστε
παρ' ὀλίγον νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὰ νεολατινικά
ἰδιώματα».

«Καίτοι πολλὰ δυστυχήματα ὑπέστημεν, γρά-
φει ὁ πᾶτήρ τῆς ἱστορίας τοῦς Ἑλληνικοῦ Ἐθ-
νους Ι. Παπαρηγόπουλος, ἀληθῶς ὁμῶς εἰπεῖν,
οὐδὲ μὲν ἡ ξενικὴ κυριαρχία ἐδῶσεν
εἰς ἡμᾶς τοσαύτην ἀνεσίαν καὶ ἄ-
δειαν προῤῥέθνικὴν ἢ ἡ Τουρκικὴ ἡτις
ἄφισεν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν ἐκ-
κλησιαστικὴν κυριαρχίαν καὶ
τὴν ἀποκλειστικὴν διαχειρίσιν των
κοινοτήτων αὐτῶν, καὶ οὐδὲν
σπουδαῖον κώλυμα εἰς τὴν ἐλευ-
θερίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀφῆ-
κεν ἀδελφὸς νὰ συγκροτηθῶν ἡ
ἐκκράτος ἐκκράτει», πρᾶγματ' αὖ-
ν ὑπάρκτα εἰς τὴν Ἑπτανήσον».

Κατόπιν τούτων καὶ διὰ νὰ μὴν ἐπεκταθῶμεν
περισσότερον, φρονούμεν ὅτι δὲν εἶναι θανατόν
νὰ γίνεται λόγος περὶ νοσηρᾶς, τουρκικῆς ἐπι-
δράσεως καὶ μάλιστα «κυριολεκτικὸ μαρτζωμ
καὶ ἐξουθένωμα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας». Ἀφοῦ
καὶ τελικῶς τὸ ἔθνος διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμε-
ων ἤλθε ἀντιμέτωπον πρὸς τὴν πανίσχυρον Ὀθω-
μανικὴν Ἀυτοκρατορίαν (1821) καὶ ἀπέκτησε τὴν
ἀνεξαρτησίαν του. Ἀνεξαρτησίαν ἐν τούτοις τὴν
ὁποῖαν ἡ ὑποστάσις τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς
Δύσεως! Ἐπτανήσος, ἐπεχείρησε νὰ παρεμποδίσῃ
διὰ ψηφίσματος τῆς Ἰον. Γερουσίας τῆς 8—10
Δεκεμβρίου 1823, διὰ τοῦ ὁποῦ κατεδικάζε τὸν
ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ ἐπέβαλε αὐστηρὰς ποινὰς
εἰς τοὺς Ἐπτανήσιους, ὅτινις θὰ ἤθελαν νὰ βοη-
θήσουν τοὺς ἀγωνιζομένους ἀδελφοὺς των. Ὀλί-
γον δὲ ἐνωρύτερον (1803) διὰ τοῦ λεγομένου Βυ-
ζαντινοῦ Συνήτος συνήθε καὶ μουσικὴν συμφωνίαν
μετὰ τῶν Τούρκων καθαρῶς ἀνθελληνικὴν! (Ἰβὲ
καὶ Πολιτ. Ἰστορ. Ἰον. Νήσων Γ. Μαυρογιάννη
1878) Δύο εἶναι ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης ἀπὸ
ἑλληνικῆς σκοπιᾶς.

Βεβαίως δὲν δυνατὰ τῆς νὰ ἀρνηθεῖ ὅτι ἡ
Ἐπτανήσος παρουσίασε σπουδαιοτάτην δημιουργι-
κὴν ἐξέλιξιν καὶ πνευματικὴν προσφορὰν εἰς τὸν
Ἑλληνικὸν Παρνασσόν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο ἀπὸ
τὰ μέσα περὶ τοῦ 1809 καὶ κατόπιν τῆς
συνδρομῆς τῆς Τουκοκρατουμέ-
νης Πατριᾶς, ἐλλείπει καταλλήλων ἑλλη-
νομαθῶν ἐντοπίων. Ὅπως π.χ. οἱ Πάργιοι Ἰερω-
μένοι πρῶτοι διδάξαντες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1800
καὶ σπουδαῖως συμβαλλόντες εἰς τὴν διάδοσιν
τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἑλληνικῆς γραμμα-
τολογίας κατὰ τὴν ἐκφρασίαν τοῦ Ἰ. Καποδίστρια.
Οἱ πρῶτοι καθηγηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὴν
Ἰον. Ἀκαδημίαν Κ. Ἀσώπιος καὶ Χ. Φιλιτᾶς
ἐκ τῶν Γαμμυνοχωρίων, Ἀκαδημίας ἡτις συνε-
στήθη ὑπὸ τοῦ φιλέλληρος Γκυλφορ κατόπιν μυ-
ρίων ἐμποδίων καὶ ἀντιδράσεων τοῦ κρατοῦντος
ἀρχοντολογίου τὸ ὁποῖον κατὰ Παπαδόπουλον
Βρεττόν (Βιογρ. ὑπομ. 1846) ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος
τίποτε ἄλλο ἑλληνικὸν δὲν εἶχε, ἐκτὸς ἐλαχίστων
ἐξαιρέσεων.

Ἐν κατακλείδι, νομίζομεν ὅτι ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις καὶ ἀναλογίας θὰ πρέπη νὰ κριναίη καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος—ἐπαναλαμβάνομεν—Ἑπιτανησιακὴ συμβολή. Διότι: ἂν τὸ ἔθνος θένει χεν ἀναγεννηθῆ πνευματικῶς χάρις εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὰ σχολεῖα τῆς Τουρκοκρατουμένης πατρίδος, δὲν θὰ εἶχαμεῖσως οὔτε ἐλευθερον κῆρατος οὔτε ἑπιτανησιακὴν συμβολὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

ΣΠ. ΣΤΟΥΠΗΣ

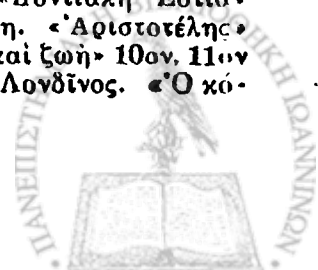
***

Γ. Σαραλ. Ἀθήναι: Ἡ συνεργασία σας δημοσιεύεται. Εὐχαριστοῦμε—**Θ. Ροῖδ.** Θεσσαλονίκη. Χρήματα ἐλήφθησαν. Ὁ ἐνθουσιασμός σας μᾶς ἱκανοποιεῖ.—**Γεν. Ἐπιθ. Μέσ. Ἐκπαιδ. Ὁ Περιφ.** Εὐχαριστοῦμε—**Ἄνδρ. Γεράσ.** Ἀθήναι: Ζητοῦμε οὐκ ὀλίγη. Τὸ λάθος εἶνα: δικό μας—**Μ. Πετρούχ.** Ἀθήναι: Ἡ κριτικὴ σας δημοσιεύεται—**Κων. Μαντέλλ.** Ἀθήναι. Σᾶς ἐγράψαμε ἰδιαίτερα—**Γεώργ. Παπ.** 147 Σ.Γ. Σᾶς ἀπαντήσαμε ἰδιαίτερα. **Ι. Θ. Κακριδ.** Θεσσαλονίκη: Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν φιλία. Ἐγράψαμε καὶ ἰδιαίτερα.—**Δαμπερ. Σοφ.** Πάτρας: Σᾶς ἔχομε γράψει.—**Ἀπόστ. Κασιλ.** Λάρισα. Ἐστείλαμε τὰ ζητηθέντα καὶ οἱ ἐνημερώσαμε σχετικῶς.—**Φιλ. Θεολόγ.** Ἀθήναι. Σᾶς γράφομε ἰδιαίτερα.—**Σπ. Στοῦπ.** Κέρκυρα: Δημοσιεύεται.—**Ν. Πατσέλ.** Ἀθήναι: Σᾶς ἀπαντήσαμε ἰδιαίτερα. Κι' εὐχαριστοῦμε, πάντοτε.—**Νικ. Βερίτο** Ἀθήναι. Ἐχετε δίκαιο. Τὸ ἐνδιαφέρον σας μᾶς ἱκανοποιεῖ. Εὐχαριστοῦμε.—**Χρ. Παπ.** Ἀθήναι: Εἶχατε δίκαιο. Ζητοῦμε οὐκ ὀλίγη καὶ εὐχαριστοῦμε ἀπαντήσαμε σχετικῶς καὶ ἰδιαίτερα.—**Στ. Κοντ.** Ἀθήναι: Ζητοῦμε οὐκ ὀλίγη γιὰ τὴν ἀνωμαλία. Σᾶς ἐγράψαμε σχετικῶς.—**Κων. Μπέκαν.** Ἀθήναι: Σᾶς ἀπαντήσαμε ἰδιαίτερα.—**Β. Καλογιάν.** Λάρισα. Σᾶς ἐστείλαμε. Πιστεύομε νὰ τὸ ἔχετε λάβει.—**Κλ. Παπαχρ.** Ἀθήναι. Σᾶς ἐγράψαμε ἰδιαίτερα.—**Κ. Παπαμαντ.** Ἀθήναι. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν ἐπιστολὴν σας. Θὰ σᾶς γράψει ὁ κ. Κόκκινος.—**Θ. Δουκατ.** Γορτυνία. Ἐλάβαμε τὴν ἐπιστολὴν σας. Συμφωνοῦμε καὶ περιμένομε.—**Γ. Καββάδ.** Paris. Εὐχαριστοῦμε. Ἡ συνεργασία σας θὰ δημοσιευθῆ. Σᾶς γράφομε καὶ ἰδιαίτερα.—**Κ. Θεοδωρ.** Ἀθήναι. Σᾶς γράφομε σχετικῶς δι' ἰδιαίτερας.—**Κ. Μιχαηλ.** Ἡγουμενίτσα: Σᾶς ἀπάντησεν ὁ κ. Κόκκινος.—**Εὐρ. Σούρλ.** Ἀθήναι.... Καὶ ἐν τούτοις, πάντοτε εὐχαριστοῦμε. Ἡ συνεργασία σας ἐλήφθη καὶ θὰ δημοσιευθῆ. Θὰ σᾶς γράψωμε καὶ ἰδιαίτερα.—**Ἐνωσ. Ἀγνῶν Ἑλλ. Τύπου.** Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ λόγια σας.—**Π. Παπαβασ.** Ἀθήναι: Θὰ φροντίσωμε γιὰ τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑποθέσεώς σας.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- Μιχ. Περάνθη:** «Σουλιῶτες» (μυθιστόρημα), Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 480.
- Χρ. Σ. Σολομωνίδης:** «Τῆς Σμύρνης» (καθολικὴ ἐποποιεῖα), Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 272.
- Τάκη Δόξα:** «Ροδοσταμί» (διηγήματα), Πύργος Ἡλείας 1957, Σχ. 8ον σελ. 224.
- Κυρ. Μηστοτάκη:** «Ὁ Στρατάρχης» (ἱστορικὸ), Κρήτη 1957, Σχ. 8ον σελ. 62.
- Ἰνστιτούτο ἱατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς (ἐπιμελεία Ἀρ. Ἀσιωτῆ):** Τὸ ἱστορικὸν τοῦ μαθητοῦ μου» (μελέτη ὑπ' ἀριθ. 33), Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 88.
- Collection de l'Institut Français d'Athènes:** «Bulletin analytique de bibliographie Hellenique 1956» (Βιβλιογραφία τῶν ἑλληνικῶν γουμμῶτων 1956), Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 134.
- Ἄρσ. Γεροντικοῦ:** «Ποιήματα (τοῦ Σίλλερ)» (μετάφραση) Ἰωάννινα, 1957, Σχ. 8ον σελ. 46.
- Κων. Κίτσιου:** «Διδακτικὰ προβλήματα» (ἐκπαιδευτικὸ), Ἰωάννινα 1957, Σχ. 8ον σελ. 76.
- Μίμη Χρονόπουλου:** «Γαλιζίες ὄρες» (ποιήματα), Πάτρα 1957, Σχ. 8ον σελ. 44.
- Νικ. Παποδοπούλου:** «Τυρταῖος» (μελέτη γραμματολογικῆ) Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 32.
- Κυρ. Μηστοτάκη:** «Τ' ἀρνὶ τοῦ Θεοῦ» (Χρονικὸ περὶ τοῦ ἁγίου «Κύρ—Γιάννη» καὶ τῶν Μοναστηρίων τῶν Μυριοκεφάλων καὶ Γουβερνέτιου Κρήτης), Χανιά, 1957, Σχ. 8ον σ. 16.
- Εὐρωπαϊκὸς Ὄργανισμὸς Παραγωγικότητος:** «Ἡ πλήρης ἀπασχόλησις ὡς κοινωνικὴ πολιτικὴ ἐν Ἑλλάδι» (μελέτη κ. Βογιατζῆ), Ἀθήναι 1957, Σχ. 8ον σελ. 36.
- ΑΝΑΤΥΠΑ:** **Α. Ι. Βρανούση:** «Ἡ ἐν Ἠπειρῷ Μονὴ Σωσίου» ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΣΤ' (1956) τόμου τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἀρχείου» Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), Ἀθήναι, Σχ. 8ον σελ. 65.
- Στέφ. Ι. Μακρυμύχалу:** «Χριστόφορος Ἄγγελος» ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ «Πελοποννησιακά», τόμ. Β' (βιβλιογραφικὴ μελέτη), Ἀθήναι, 1957, Σχ. 8ον σελ. 40.
- Φιλ. Α. Βιτάλη** (ἀρχιμανδρ.) «Αἱ πρῶται ποιμαντορικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Ναξίου Μητροπολίτου Ἁρτης Σεραφεῖμ Α'» (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Κυκλαδικὰ» τόμος Β' 1957) Σύρος, 1957 Σχ. 8ον σελ. 8.
- ΔΕΛΤΙΑ:** Ὀμίλου ἀρχαίας τραγωδίας (Κ. Λειβαδέο) «Σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις διὰ τὴν δράσιν τοῦ Ὀμίλου ἀρχ. τραγωδίας», Ἀθήναι, 1957.
- ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ:** «Ἀκτίνες» 185ον, Ἀθήναι. «Κρητικὴ Ἔστια» 69ον, Χανιά. «Θεολογία», τόμος ΚΗ' τεῦχος γ' 1957 Ἀθήναι. «Ὁ λογοτέχνης» 12ον Ἀθήναι. «Ποντιακὴ Ἔστια» 92ον—93ον, Θεσσαλονίκη. «Ἀριστοτέλης» 5ον Φλώρινα. «Σχολεῖο καὶ ζωή» 10ον, 11ον Ἀθήναι. «Κρῖκος» 81ον Λονδίνος. «Ὁ κό-

σμος τῆς ἑλληνίδος» 43ον, Ἀθῆναι. «Ὁ ἑλληνισμός τοῦ ἐξωτερικοῦ» 72ον Θεσσαλονίκη. «Ἑλληνικά θέματα» 19—20ον, 21—22ον Ἀθῆναι. «Πυρσός» 34ον, Κωνσταντινούπολις. «Βιομηχανική Ἐπιθεώρησις» 275ον Ἀθῆναι. «Συνδικαλιστικὴ ἐπιθεώρησις ἐργασίας» 11ον, Ἀθῆναι. «Ἐκκλησία» 22ον (1957), Ἀθῆναι. «Σκοπιά» 20—21ον (1957) Ἀθῆναι.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: «Ἡπειρωτικὴ Φωνή», Ἀθῆναι Δ)ταί. Χρ. Δάμπρος—Κ. Νάκος. «Ἡπειρωτικὰ Νέα», Ἀθῆναι. Δ)τῆς Ζήσης Η. Μούλιος. «Βῆμα» Πρέβεζα, Δ)τῆς Νικήτας Ι. Τσουτσάνης. «Ὁ Λαός» Ἀγρίνιον, Δ)τῆς Θεόδ. Α. Διαπύκος. «Πανηπ. Ἀγών» Ἀθῆναι, Δ)ταί Χρ. Μικέλης—Α. Λοζάκης. «Θεσπρωτικὸν Βῆμα» Ἡγουμενίτσα, Δ)τῆς Δημ. Σαλούκας. «Νέα Καλιφρόνια» Ἅγιος Φραγκίσκος (Ἀμερικῆς) Δ)τῆς Ν. Σ. Δάλλας. «Δράσις» Δ)τῆς Κ. Καφριζάκης. «Φωνὴ τοῦ Διγίλου» Δ)τῆς Γ. Ἀνυρικόπουλος. «Ἱατρικὴ ἐφημερίς» (ὄργανον ἱατρῶν καὶ ὑγειονολόγων) Δ)τῆς Κ. Β. Καλογερίδης. «Πρωῖα» Κομοτινῆς Δ)τῆς Κ. Ἀντωνιάδης. «Θεσσαλικὸν Μέλλον» Ἀθῆναι Δ)τῆς Ἀθ. Ζέριγγας. «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» Ἀθῆναι Δ)τῆς Ἀθ. Γκογκώνης. «Χριστιανικὴ Δημοκρατία» Ἀθῆναι, Δ)τῆς Νικ. Ψαρροδάκης. «Διδασκαλικὸν Βῆμα» (Διδασκαλ. Ὀμοσπονδίας) Ἀθῆναι. «Φῶς» Δ)ταί Νομικός—Κανάκης—Μπανάρης Κάρρον. «Ἐργατικὸς Ἀγών» (ὄργανον Ἐργ. Κέντρου Θεσ)κῆς, Θεσ)κῆ. «Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγών» Δ)τῆς Γ. Πολύζος, Ἀθῆναι. «Ἐκκλησιαστικὸν Βῆμα», Ἀθῆναι. «Νέα τοῦ Ἰσραήλ» (ὄργανον τῆς διπλωμ. ἀντιπροσωπείας τοῦ Ἰσραήλ), Ἀθῆναι. «Ἐργατικὸν Βῆμα», Δ)τῆς Φ. Μακρή, Ἀθῆναι. «Θεσπρωτικὰ Νέα» Δ)τῆς Κων. Γκόρτσος Ἀθῆναι. «Ἐμπρός» Δ)τῆς Ν. Κουβαρᾶς Ἄρτα, «Ἡπειρωτικὸς ἀγών», «Ἰκῆρυξ» «Βόρ. Ἡπειρος» «Ἡπειρ. Αἷμα» «Πρωῖνός Λόγος», Ἰωάννινα.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Εἰς σελ. 630, στίχ. 5=κατέβηκα κάτω στό σταυλό, στίχ. 8=χοῦφτες, στίχ. 10=κεφάλι σου σελ. 631, στίχ. 16=θάλεις τῆ Ρουσσα ἔπαρε, στίχ. στίχ. 22=Ἡ χῆρα θέλει πάρα πολλά... Σελ. 641, στήλην Β', στίχ. 27=συγκοινωνία.—Σελ. 642, στήλ. α', στίχ. 1=ἦ τε, στίχ. 42=δράκις, στήλ. β', στίχ. 12, 14, 15, 16, 17=ἐξέλιξις, στίχ. 38=περιοδικὸ στίχ. 22=ἦδη, στίχ. 38=ἐξ ἄλλου.

Σελ. 643, στήλ. α', στίχ. 42=συγκεντροῦσι, στήλ. β', στίχ. 7=διαδιώσει, στίχ. 23=παρεκκλίνασα, στίχ. 29=δεβαίωσ, στίχ. 30 ἐν γλίκων, στίχ. 42=ἀτονίαν.—Σελ. 644, στήλ. α', στίχ. 22=ἐλευθέρα στίχ. 38=παρεντεθάντα.—Σελ. 645, στήλ. α', στίχ. 14=ἀποτελοῦσι, στήλ. β', στίχ. 7=ἐπιβάλλονται, στίχ. 16=ἀνωτέρω. Σελ. 662 στίχ. 1=Σπείρει, Σελ. 689, στίχ. 27=θεός, Σελ. 692, στίχ. 38=ξανεμίστηκε, Σελ. 718, στίχ. 31=«πορεία στό σκοτάδι».

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» καθιστᾶ γνωστὸν ὅτι, ἐκτός τῶν ἐν Ἰωαννίνοις κεντρικῶν γραφείων τῆς, ἀντιπροσωπεύεται ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὼ ς κατὰ περιωρισμένας περιφερείας, καὶ ὑπὸ τῶν κάτωθι:

Ἑ σ ω τ ε ρ ι κ ὸ ν

1) Περιοχὴ Ἀθηνῶν—Πειραιῶς: ὑπὸ τοῦ ἐνεταλιμένου ἱατροῦ κ. Βασ. Χρήστου, ὁδὸς Μενάνδρου ἀριθ. 53.

2) Περιοχὴ Θεσ)νίκης: ὑπὸ τοῦ κ. Παντ. Τσολάκη, ὁδὸς Βασ. Κων)νου ἀριθ. 69.

3) Περιοχὴ Πατρῶν: ὑπὸ τοῦ κ. Θησ. Τονίδη, ὑποκατάστημα Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς Πατρῶν.

Ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ὸ ν

1) Ἀμερικῆ: ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν Δ)τῶν τῆς κ. Μιχ. Μάνου.

2) Ἀλεξάνδρεια: E. Pantos, 12 Rule Nubar Pacha—Alexandrie, Egypte.

3) Αἰθιοπία: G. P. Giannopoulos, P. O. Box 120, Addis Ababa, Ethiopia.

4) Νότιος Ἀφρική: G. A. Trimis, 17a Pritchard Street Johannesburg.

5) Κάϊρον: Nic. Vazakas, 85 Bein El—Harat 85 Le Caire, Egypte.

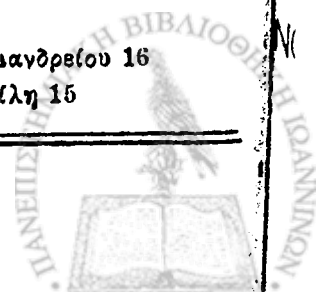
Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω, οἵτινες τυγχάνουν καὶ ἐξουσιοδοτημένοι διὰ τὰς ἀντιστοιχοῦς ἀναγραφόμενας περιοχὰς, ἡ «Η. Ε.» οὐδένα ἄλλον ἔχει ἀντιπρόσωπον πρὸς εἰσπραξίν συνδρομῶν τῆς καὶ παρακαλεῖ ὅπως τυχόν ὀχλούμενοι ὑπὸ ἄλλων συνδρομηταί τῆς καταγγείλουν εἰς τὴν Δ)σίον τῆς τοιαύτην περίπτωσηιν.

Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ

Ἐκδῶται: Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος—Δημοσθ. Κόκκινος Περὶβολος Ἀρχιμανδρεῖου 16

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Πολυχρόνης Ι. Ντάγιος, Χρηστοδοσίου 15

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1957

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

